

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSELSKE AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1945

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)

1945

VENDSYSSELSKE AARBØGER

XVI BIND

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1945—46

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)
1946

INDHOLDSFORTEGNELSE:

	Side
AF STRANDKONTROLØR KAPTAJN S. W. RASMUSSENS LIVSERINDRINGER. Ved Lektor O. Wæver Rasmussen.	1
RAABJERG KIRKE. Ved C. Klitgaard.....	26
ET MISLYKKET FORSØG PAA ET HØR- OG HAMPEAVLS- ANLÆG PAA BRATSKOV GODS. Af Kontorassistent Anders Sørensen.....	51
VILLUM JACOBSENS OPTEGNELSER 1822—34. Ved Ci- vilingeniør Ole Lars Jacobsen.....	74
KNOLDE I SKALLERUP SOGN. Ved C. Klitgaard.....	133
NYBYGGERLIV PAA ESKÆR HEDE. Ved Lærer P. Chri- stensen.....	141
HERREDSFOGEDER OG TINGSKRIVERE I VENDSYSSEL. Ved C. Klitgaard.....	172
NAVNEORDENES KØN I VENDELBOMAALET. Af Lærer J. Hansen.....	180
LOVHÆVD PAA HUNDSLUND KLOSTERS GODS I JERS- LEV HERRED. Ved C. Klitgaard.....	190
TERJE VIGEN. Ved C. Klitgaard.....	193
† THOMAS LARSEN. Ved C. Klitgaard.....	194
LOKALHISTORISK LITTERATUR.....	196, 409
FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.....	198, 413
NYE MEDLEMMER.....	203, 419
VEDTÆGTER FOR HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT.....	205
REGNSKAB FOR 1944-45 OG 1945-46.....	208, 436
DA TYSKERNE OG ØSTERIGERNE VAR HER 1864. Ved Læ- rer P. Christensen.....	209
TORSLEV-HOLME. Af Kommunal lærer P. Rønn Christensen.	237
UDSKIFTNINGEN AF JORDERNE I EM SOGN OG STEN- VAD BY 1799 OG 1801. Ved Lærer Nis Gertsen....	249
HUNE KIRKE. Ved C. Klitgaard.....	259
NIELS DAKOTA FRA LENDUM. Af Landpostbud Emil Lar- sen. (Ved Lærer N. P. Petersen).....	278

SVENSKE NIELS. Af Lærer N. P. Petersen.....	284
FRA LØKKEN 1808—09. Ved C. Klitgaard.....	305
PRØVE PAA JENS THISES DIGTNING (Lydskrift af Lærer J. Hansen).....	310
LIDT FRA LÆSØ FOR CA. 100 AAR SIDEN. Ved C. Klit- gaard.....	316
ET RAAT OVERFALD I DRONNINGLUND. Ved C. Klitgaard.	330
SLÆGTEN MØRK FRA SALTUMGAARD. Ved C. Klitgaard..	339
SLÆGTEN MØRK FRA KALUM. Ved C. Klitgaard.....	399
† J. S. VANGGAARD. Ved C. Klitgaard.....	408
NAVNEREGISTER. Ved Lærer N. P. Petersen.....	421

AF STRANDKONTROLLØR KAPTAJN S. W. RASMUSSENS LIVSERINDRINGER

Ved O. WÆVER RASMUSSEN, Lektor
Fodnoter af C. KLITGAARD

MIN Farfar, Strandkontrollør Kaptajn Sophus Walde-
mar Rasmussen, efterlod sig ved sin Død i 1905
nogle Livserindringer; det hér forelagte Uddrag hand-
ler om den Tid (1871—74), da han fungerede som
Strandkontrollør i Lilleheden (Hirtshals). Et andet
Uddrag er trykt i Hardsyssels Aarvog Bd. 37, 1943.
Om Kaptajn Rasmussens Levnedsløb skal følgende
meddeles:

Han fødtes i Ringkøbing 1829 som Søn af Told-
betjent Johan Christian Rasmussen og Hustru Frede-
rikke Sophie f. Galschiøt. I 1844 kom han ind i Fla-
dens Matroskorps og deltog i Krigen 1848—50 bl. a.
ved Eckernförde om Bord paa Fregatten Gefion. I
1853 traadte han ud af Flaaden, tog Styrmandseksa-
men og gik en Del Aar i Koffardifarten. I 1859 kom

han ind i Krydstoldvæsenet, hvor han 1862 blev Assistent. I Krigen 1864 deltog han som Reserveløjtnant, som Fører af en Kanonbaad, i Vesterhavsoernes Forsvar; for sin dristige Besættelse af Wyck paa Föhr modtog han Ridderkorset. I 1871 gik han i Land som Strandkontrollør i Lilleheden, hvorfra han i 1874 forflyttedes til Lønstrup og herfra atter i 1884 til Udbyhøj ved Randersfjordens Udløb. I 1903 tog han sin Afsked, idet han samtidig, som en Anerkendelse af sit ihærdige Arbejde for Vestkystfiskeriets Opkomst, udnævntes til titulær Kaptajn i Flaaden. Foruden med Ridderkorset var han dekoreret med den danske og norske Redningsmedallie. Han døde 1905 i Hals.

»Den 13. April 1871 fik jeg Meddelelse om, at jeg var ansat som Strandkontrollør i Lilleheden under Hjørring Toldsted fra 1. Maj at regne. Jeg fik nogle Dages Permission for at ordne mine Sager og for at gjøre Penge til de store Udgifter, og den 30. April overgav jeg Krydsfartøj Nr. 15 til min gamle Krydsbetjent Ivar Andersen, som nu avancerede. Efter at have hævet 250 Rdl. ved Nyborg Toldkasse afrejste jeg med Jernbanen, som den Gang ikke gik længere end til Aalborg. Videre gik det med Diligencen til Hjørring, hvor jeg ankom ved Midnatstid, og hvor en Vægter lukkede mig ind paa Hotel Skandinavien. Næste Dag, som var en Søndag, meldte jeg mig hos den fungerende Toldstedschef, Toldoppebørselskontrollør Kleist;¹⁾ Toldinspekteuren, Forsberg,²⁾ laa dengang meget syg i Kjøbenhavn.

¹⁾ Leopold Chr. Otto Carl Kleist, død 1909, efterfulgte Forsberg som Toldforvalter i Hjøring. Afsked 1904.

²⁾ Herman Nicolai Forsberg, død 1889, Havde været Strandkontrollør i Løkken, før han blev Toldinspektør i Hjøring. Gift med Elisabeth Marie Hoffmann fra Løkken.

Kleist, som jeg havde gjort Bekjentskab med, var en rask lille Mand i min Alder, altsaa 42 Aar. Han var Holstener og havde været ansat i Tyske Kancellie; senere havde han gjort Tjeneste i Øresundstoldkammeret, og han var gift med en Skrædermester Petersens Datter fra Helsingør. Dette var jo ikke videre fornemt, for Kleist var virkelig af en tysk Adelsfamilie, af hvilken flere Medlemmer havde tjent som Officerer i den danske Hær. Kleist stod ikke paa nogen god Fod med Regjeringen, hvorfor han en Tid lang var Venstremand; han blev flere Gange forbigaaet ved Avancement, og han blev i Hjørring til i Aar (1904), da han tog sin Afsked.

Om Eftermiddagen lejede jeg Vogn og tog ned til Lilleheden. Strandkontrolløren var installeret i samme Bygning,¹⁾ hvor der var Høkerhandel og taalt Fiskerkro; det var et tarveligt Hus og gjorde et yderst uanseeligt Indtryk. Min Formands Enke var endnu i Huset med en hel Børneflokk og havde aldeles ikke tænkt paa at flytte; thi ingen havde ventet, at Embedet var blevet besat paany, eftersom der var en Toldkontrolpost i Tornby kun $\frac{1}{2}$ Mil derfra. Da jeg altsaa ikke kunde komme ind i min Lejlighed, gav jeg mig i Pension hos Høkeren, en ung Mand Christen Nielsen.

Det var en temmelig lang Tid, jeg maatte være ensom oppe i Lilleheden, inden min Familie kunde komme til mig; den maatte vente, til Vendsysselbanen blev færdig,²⁾ da Flytningen ellers vilde blive alt for dyr. Ventetiden brugte jeg til at faa vores Bolig indrettet noget fornuftigere; thi den var upraktisk i eet og alt. Boligen, der laa i Enden af Gaarden Lille-

¹⁾ Nuværende Kro, tidligere Gaarden »Lilleheden«, Matr. Nr. 68. Hk. 0-4-2-2 $\frac{1}{2}$.

²⁾ Aabnet 15. August 1871.

heden, var lejet af Regjeringen paa, jeg ved ikke hvor mange Aar.

Lilleheden ejedes en Del Aar af en vis Klitgaard¹⁾ af den bekjendte Kysthandlerfamilie. Klitgaard drev ogsaa Skudehandel, men kunde ikke konkurrere med Tornbykjøbmanden, som boede nærmere den gode Egn med de store Bønder. Klitgaard havde et Projekt i Gang, men fik ikke fornøden Støtte; og da Klitgaardene, i alle Tilfælde dem jeg har kendt,²⁾ er en lebendig Slægt, der ikke har Tid at vente, solgte han Lilleheden med Toldbolig og iboende Embedsmand til en vis Peter Høier af Horne,³⁾ som blev min Vært og meget gode Ven.

Omved 30 Aar før min Tid var Lilleheden brændt, og da det kneb med at faa den bygget op just paa det Sted, skaffede min Formand Strandkontrollør

-
- 1) Skudehandler J. C. B. Klitgaard, Blokhuis, købte 1852 Gaarden »Lilleheden« af Strandfoged Mikkel Christensen for 3200 Rdl. og 1000 Rdl. til, hvis her kom Havn. Klitgaard søgte Koncession paa Anlæg af Havn her, men Lovforslaget herom naaede ikke at blive behandlet i Rigsdagssamlingen 1852, og samme Aar gik Klitgaard konkurs som Følge af fejlslagne Kornspekulationer paa Børsen og Skibsforlis, og han kunde saaledes ikke genoptage sit Arbejde for Havnesagen, som han havde ofret meget paa. Skødet paa »Lilleheden« blev udstedt 1853 til hans Søn Thomas Klitgaard, der etableredes som Skudehandler her, og som 1854 ægtede Mikkel Christensen Lillehedens Datter Else Mikkelsdatter. Men efter Havneplanernes Skrinlæggelse var Fremtidsudsigterne i Hirtshals ikke gode, og 1854 flyttede Thomas Klitgaard til Hals efter at have solgt Gaarden i Hirtshals til Mads Chr. Jørgensen, hvis Enke 1867 solgte den til Søren Peter Højer, som ejede den til 1882, og som 1879 fik Bevilling til Krohold her. Fra 1882 til 1920, da Staten overtog den, ejedes den af Branddir. Koch, Hjøring, og dennes Enke m. fl.
- 2) Det maa være Thomas Klitgaard i Hals og Niels Bondrop Klitgaard i Blokhuis (Min Fader).
- 3) Søren Peter Højer. Men han blev ikke Klitgaards direkte Eftermand som Ejer.

Holst¹⁾) Ejeren et rentefrit Laan af Staten paa 4000 Rdl., mod at denne gjenopbyggede Gaarden og indrettede en Lejlighed til Beboelse for Toldkontrollen. Samme Hr. Holst, som var Standens Senior d. v. s. Nr. 1 i Anciennitet, maa have været en sær Snegl og dertil et meget beskedent Menneske. Gaarden kunde han, blev det mig sagt, have kjøbt for 2600 Rdl. med et meget stort Tilliggende, ganske vist daarlig Jord. Naar han nu havde faaet et rentefrit Laan, kunde han i al Magelighed have udbetalt Gaarden og bygget den op uden mindste Bekostning, da Gjælden skulde afdrages over en meget lang Aarrække. I Stedet lod han Ejeren faa Laanet og kline en daarlig Bygning op, hvori der blev indrettet en yderst slet Lejlighed paa to Værelser og nogle elendige Smaarum.

Mit Embede gjorde mig ikke store Bryderier; thi der var aldeles intet at bestille. Lilleheden, der i Aarhundreder var den eneste beboede Plads paa denne Del af Kysten, havde tidligere været meget besejlet. I over 100 Aar havde der været Station for en Strandkontrollør, der var regnet som Foresat for Kollegerne i Tornby og Tversted, og i Distriktet havde der været flere Landbrænderier,²⁾ som Toldvæsenet førte Tilsyn med. Jeg havde den sidste egentlige Toldforretning, og det gik saaledes til.

Der var ved Lilleheden et Teglværk, gammelt og i ussel Drift. Det ejedes af en Gaardmand i Horne, som sad yderst daarligt ved det. Nogle Mænd, der skulde bygge, havde ment, at det var billigst at faa Stenene herfra, især da Materialet var udmærket. Af den Grund blev der fra England forskrevet en Ladning Stenkul med en lille Kystskonnert »Valhalla«;

1) Vilh. Chr. Bentzen Holst, død 1870; Fader til Købmand, Justitsraad Lars Holst i Skagen.

2) Saaledes paa Nørre Elkær og i Fureby.

selvfølgelig var der ogsaa andre engelske Produkter med, man maatte jo benytte Lejligheden. Foruden Stenkullene lossedes et ret betydeligt Parti Fajance, grovere Jernvarer og finere Isenkram. Forretningen interesserede mig meget, og jeg indprentede mig nøje Maaden. Min Kollega Scheel i Tornby var hos mig, som jeg senere altid hos ham; thi Toldloven siger, at der skal være to til enhver Toldklarering. Med denne Ladning ophørte Skudéfarten paa Lilleheden; siden fik Toldvæsenet andre Interesser, og Posten opretholdes endnu.

Gik saa Tiden med at se mig om og med at gaa eller ride til Strandfogderne; mit Distrikt omfattede Horne, Asdal og Uggerby Forstrande helt op til Tversted. Hest havde jeg faaet, et ældre Dyr, men brugelig og præsentabel. Min Ven Peter Høier og en vis Frederik Storgaard havde kun pudset mig til Maade; at de som ægte Vendelboere ikke skulde snyde mig i en Hestehandel, var jo ikke til at forlange. Jeg antager, at jeg gav 20 Rdl. for meget for Lotte, og det var naadigt sluppet. Destoværre var jeg ikke ret i Stand til at modtage en Hest, jeg ejede knapt en Stald og ikke Spor af Fourage. Jeg akkorderede derfor med min Nabo, Quasi-Kromanden Christen Nielsen, saaledes at Christen skulde have Lov til at benytte den sammen med sin egen stærke Hoppe, mod at jeg havde Brugsretten forud til mine Embedsture. Et Aarstid havde jeg det paa den Manér, saa tog jeg den selv; men saa var Fanden løs, thi baade Creti og Pleti vilde laane den, og jeg var aldrig god til at sige nej.

Da jeg kom til Lilleheden, var velærværdige Pastor Friis¹⁾ til Horne og Asdal vor Sognepræst. Friis var

¹⁾ Jakob Jørgen Frederik Friis, 1815-79. Præst i Horne-Asdal 1858-71, senere i Veggerby Bislev. Se »Vendsysselske Aarbøger« 1936, Side 25.

velkendt Landet over som Forfatter af flere Romaner, mest omhandlende lollandske og vestjydske Forhold; han var ikke uden Talent og i det hele en temmelig klog Person. Pastorens Hu stod egentlig mere til Jurisprudensen end til Theologien, og han vilde gjerne have sin Næse i alle sine Sognebørns Retssager. Mellem Friis og Fyrmester Bjørneboe (en gammel Bekjendt fra Søetaten) havde der en Tid lang bestaaet meget Venskab; men dette slog senere over i det bitreste Fjendskab — begge var de Krakilere, dog tror jeg nok, at Friis var den største. Fjendskabet mellem dem gav sig stundom groteske Udslag. Friis kopierede Bjørneboe i sine Skrifter og skrev om Bjørnen paa Næsset d. v. s. Hirtshals Næs, og engang da Bjørneboe skulde udfylde en Mandtalsliste og derpaa opgive sin Tro, skrev han: »Jeg tror paa een Gud og een Djævel lig min Sognepræst Pastor Friis i Horne«. Friis var en fattig Mand, der sad med 12 levende Børn; han havde ialt haft 18. Fruen, født Seehusen,¹⁾ var endnu trods de 18 Børn en smuk Dame. De var begge venlige og gjæstfrie Folk, hvis Omgang vi havde megen Glæde af; men man maatte være paa sin Post ligeoverfor Pastoren, han vilde gjerne bruge een og lade een holde Lyset, om han kunde være over det.

Mens jeg var paa Lilleheden, blev Pastor Friis forflyttet til Veggerby ved Nibe, og i hans Sted kaldedes en Pastor Jeansson til Horne og Asdal.²⁾

¹⁾ Hanne Signe Cecilia Seehusen, 1832-1918. En Søn var Tandlæge, Justitsraad Lønborg Friis, Hjøring.

²⁾ Johan Philip Jeansson, 1835-78, Præst i Horne-Asdal 1871-78, havde en hidsig og herskesyg Natur, hvilket voldte ham store aandelige Kampe. Døde kort efter at være forflyttet til Sjælland. Se »En Vaartid« af J. Andreassen og A. A. Andersen (1925) og Dansk biogr. Leksikon XI, 380.

Jeansson, der havde forandret sit Navn fra Jansen, var Søn af en forhenværende Bagermester Jansen, dengang Hospitalsforstander i Roeskilde. Paa den Tid havde Vilhelm Bech stiftet det Samfund, der kaldes Indre Mission; Jeansson var Bechs haandgangne Mand og maaske en lige saa stor Prædikant som denne. Han fik et uhyre Tilløb, skønt han ingenlunde var blid; den personlige Djævel og Helvedsstraffene i al Evighed, selv for udøbte Børn, var han en ivrig Forfægter af. I Begyndelsen kom vi meget i Kirke hos ham, for hans Prædikener var meget dragende; men hos tænkende Mennesker kunde hans Forkjyndelse ikke gjøre Fyldest i Længden. Jeansson og jeg kom snart paa Kant med hinanden, og jeg sagde ham rent ud, at hans Lære forekom mig forkert. Alligevel passiarede vi tit meget venskabeligt; thi han var inderst inde af et muntert Temperament. Paa Almuen gjorde Jeanssons Prædiken et voldsomt Indtryk, aldeles uberørt som den var. Inden et Aar var gaaet, var Egnens Befolkning delt i to Partier, og det gik meget levende til, især naar Konen i Huset sluttede sig til Missionen, og Manden var uberørt. I Reglen endte det da ogsaa med, at Manden gav sig. Pastor Jeansson udrettede virkelig meget godt; thi Drik og vilde Sæder tog af; men der forefaldt ogsaa adskillige Taabeligheder. En Kone arbejdede saaledes strængt med sin Bagning, Brødene gjorde hun færdige; men Bagningen mente hun Vorherre vilde besørge, hvorfor hun satte Brødene ind i den kolde Ovn. Resultatet kan man jo tænke sig til; men det skal dog siges til Jeanssons Ros, at han selv lo af sligt. Man kan sige om Jeansson, at han var en dygtig Vækkelsesprædikant; men skikket til Sognepræst var han ikke. Hans Ideal var at faa en Flok Tilhørere, dér troede paa hans Lære uden Kritik; de andre Sognefolk var

ham komplet ligeegyldige. Jeansson blev i Horne og Asdal, saalænge jeg var paa Lilleheden, men forflyttedes temmelig hurtigt til et stort Kald paa Sjælland, hvor han døde forholdsvis ung.

Efterhaanden som vi fandt os tilrette ved Lilleheden, fik vi mange Omgangsvener; blandt disse var Familien Olesen¹⁾ paa Herregaarden Asdal. Hr. Olesen var en Borgersøn fra Hjørring og en særdeles duelig Landmand med Sans for og Lyst til Fremskridt. Iøvrigt var han en meget konservativ Mand, og vi havde mange hidsige Debatter om det nye i Tiden. Dog blev vi aldrig Uvenner, og vi var altid velsete paa Asdal, skjønt vi i Formueomstændigheder, hvorpaa der ellers sees saa meget paa Landet, stod langt under Olesens. Fru Olesen var af Husmandsfamilie, men havde slaaet sig op til Mejerske paa Lundergaard, som Hr. Olesen havde haft i Forpagtning. (Mejersker regnedes den Gang til det finere Tyende og spiste sammen med Herskabet). En dygtigere og fermere Hustru kunde Hr. Olesen næppe have fundet sig, og dertil var hun en smuk og anseelig Dame, der trods sin Husmandsfødsel kunde præsidere ved et Bord, som det sømmer sig en Herregaardsfrue.

Tæt ved Asdal laa Mølgaard, en god lille Gaard, men en Del forfalden paa Bygningerne. Den ejedes af en Hr. Mortensen²⁾ fra Fyn, en svagelig Mand, men en meget duelig Landmand. Fruen var født Heger-

¹⁾ Ole Christian Olesen, 1837-1929, Søn af Brænderiejer Niels Olesen i Hjørring. Gift med Ane Marie Nielsdtr. (1833-1916)

²⁾ Hans Fred. Mortensen, f. 1825, d. 18.. Gift 1868 med Margrete Christiane Hegermann, f. Aalborg 1826, d. 18.., Datter af Oberstløjtnant Didrich Wilh. Hegermann og Christiane Birgitte Ottilia Bøggild. Fru Mortensen var ikke adelig, men tilhørte en anden Linie af den 1818 adlede Familie Hegermann-Lindencrone (Danmarks Adels Aarbo 1941, Side 23 ff).

mann, altsaa adelig. Det stod knapt til hos dem; men de var yderst elskværdige og dertil dannede, saa man kunde glæde sig ved at være hos dem. I en Kløft ved Gaarden havde de fremtryllet den dejligste Have, og den var deres største Glæde og vel næsten den eneste; thi Børn havde de ikke.

Vore nærmeste Naboer udenfor Bondestanden var Besætningen paa Hirtshals Fyr, der var temmeligt nyt, anbragt for 5-6 Aar tilbage. Fyrmesteren, den førømtalte Bjørneboe, var lige blevet forflyttet, da jeg kom til Lilleheden, og et Par Dage efter min Ankomst arriverede den nye Fyrmester Hr. M o g e n s e n, en meget smuk ældre Herre paa henved de 60. Dermed er ogsaa det meste sagt om ham; thi jeg forstaar ikke, hvorledes han overhovedet havde faaet Styrmands-eksamen. Det maa have været hans gode Udseende og ranke Holdning, der har duperet Folk. Hans Hustru, som var langt mere intelligent end Manden, var vist ogsaa den, der holdt sammen paa Hjemmet. Mogensens var vor daglige Omgang i tre Aar, og jeg havde en Del Fornøjelse der i Huset, men mere Ulejlighed; thi jeg maatte føre hele Mandens Korrespondance. Mogensen havde virkelig den Tro, at jeg var en af de klogeste Mænd i Verden — meget smigrende for mig, men aldeles ikke for Hr. Mogensen.

Jeg fik ogsaa et andet Fællesskab med Hr. Mogensen; han havde lidt Penge og foreslog mig at vi skulde holde Befordring sammen; saa vilde han lægge Vogn til og jeg Hest. Til al Ulykke var der en Smed P e r B æ k i Asdal; og man maa vide, at naar en Smed paa Landet har Tid til overs, laver han en Vogn, som ved Lejlighed finder en Kjøber. Pastor Friis havde en Søn, der var i Lære hos Per Bæk, og da Friis, som skulde have en Haand med i alting, fik at høre, at Fyrmesteren skulde have Vogn, fik han den stive

Karosse puttet i Mogensen. Enden paa det blev, at min gamle Hest maatte slæbe Karrossen, og jeg havde mange drøje Natture fra Hjørring, hvorfra næsten alle Fornødenheder maatte hentes. Rygtedes det, at jeg skulde til Byen, mødte hele Stedets Befolkning med deres Kommissioner, og ofte var Vognen læsset som en Fragtvogn. Naa, man var jo ung dengang; men det var Hesten ikke.

Der var i 1871 allerede Antydning af det store Fiskerleje, der nu i 1904 findes ved Lilleheden. Der var 9 Huse, nogle med lidt Avlsbrug; men Hovednæringen var Fiskeri. Som bekjendt er Jyllands Vestkyst, med Undtagelse af Esbjerg, aldeles blottet for Havne og frembyder følgelig slette Betingelser for Søfart og større Fiskeriforetagender. Et af de Steder, hvor der kan være Muligheder for et Havneanlæg, er netop ved Lilleheden, og Tanken om en Skibshavn paa dette Sted er da ogsaa gammel. Jeg, der fra min Barndom var godt kjendt med Forholdene paa Vestkysten, sluttede mig straks til Havnevennerne. Sammen med Konsul Nielsen¹⁾ i Hjørring og fl. andre rejste jeg atter Havnesagen, og »Havn« var mit Feltraab tidlig og sildig. Men der skulde bruges mange Millioner Kroner, og Vandbygningsteknikken stod dengang ikke saa højt som nu. Det var derfor den almindelige Mening, at Landet ikke formaade at løse Sagen uden international Hjælp. Da nu Fiskeiets Opkomst laa mig særdeles paa Sinde, maatte jeg se at begynde i en beskjednere Maalestok.

I Krigsperioden 1807—14 blev der efter Flaadens Ran udstedt Kaperbreve. Oppe ved Lilleheden udrustede man ogsaa en Kaperbaad under Kommando

¹⁾ Christian Henrik Nielsen (1809—1881) en utrættelig Forkæmper for Vendsyssels økonomiske og kulturelle Fremgang. (Se »Dansk biogr. Leksikon).

af en Kaptajn Bisgaard.¹⁾ Naar fjendtlige Skibe skulde bøje ind i Kattegat, passerede de jo tæt om Hirtshals Pynt. Blev det saa stille, kunde et Kjøbmandsskib blive et let Bytte for en dristig Kaper. Til Baaden eller rettere til Baadene (for der brugtes vist flere Baade til disse Togter) havde man lige ved Gaarden Lilleheden dannet et Leje af løse Sten, og af dette Leje, som kaldtes »Kaasen«, var der endnu i 1871 Rester, som Fiskerne brugte som Baadsplads. Da jeg kunde begribe, at der med de Eenmandspramme, som Fiskerne anvendte, ingen Fremgang kunde ske, besluttede jeg at gjøre, hvad jeg formaaede, for at bedre Besejlingsforholdene paa Stedet. Jeg tænkte, at naar man ryddede den gamle Kaas for de store Sten, der spærrede for den lige Indsejling, vilde meget være vundet. Jeg talte med Fiskerne; de mente det samme som jeg; svarede allenfals ja, naar jeg spurgte. Jeg kjendte jo ikke Vendelboerne ret dengang; han lader altid i Begyndelsen den fremmede have Ret, og først naar han har pumpet ham læns, kommer hans sande Mening frem. Naa, sammen med Konsul Nielsen fik vi dannet en Slags Komite med det Formaal at oprense

¹⁾ Poul Andersen Bisgaard, f. Bisgaard i Øsløs 1784, d. som Købmand i Lønstrup 1852. Var 1809 Skipper fra Slettestrand og blev paa Rejse til Kristiansand med Briggen »Christian & Elisabeth« opbragt af den engelske Fregat »Tarturus« og ført til Gøteborg, hvorfra Mandskabet blev løsladt og Briggen solgt til Arendal ved Auktion. Samme Aar blev Bisgaard Fører af Kaperen »Den lille Røver« af Løkken, og med den gjorde han et Par Priser. Han blev 1810 gift i Lønstrup med Ingeborg Svendsdatter af Kristiansand, f. o. 1780, d. 1847, der var Enke efter Niels Christensen (?) Torndal, kaldet Wrensted, f. 1772, d. 1809, Plejebarn af og Skipper hos Skudehandler Peder Andersen Wrensted i Lønstrup, hvis Forretning Poul Bisgaard overtog. Saavel Niels Wrensted som Poul Bisgaard har mange Efterkommere i Vendsyssel.

Kaasen for løse Sten, som gjorde det beværligt, ja ofte farligt, for Fiskerne at lande. Vi lod et Opraab udgaa til Egnens Befolkning om at tegne sig for Bidrag til vort Formaal, og det gik ikke saa daarligt. Der indkom vel i Penge ca. 250 Rdl. og adskilligt Materiale, vi kunde bruge. Arbejdets Udførelse overdroges mig sammen med Fyrassistent Jensen; men inden jeg gaar videre med Oprensningen af Kaasen, nødes jeg til at fortælle om bemeldte Jensen, som var en ikke ganske sædvanlig Mand.

Jensen var omtrent af samme Alder som jeg, og ligesom jeg havde han i sin Ungdom tjent i Søetaten, ja, han var endog født som Holmens Dreng, idet hans Fader var Tømmermester ved Holmen. Ved sin Faders Indflydelse var han kommet paa Konstruktionskammeret og havde lært baade Tegning og Skibsbygningsteori. Jensen var følgelig ingen helt simpel Person, og han havde en god Forstand. Hvorfor han havde forladt den faste Tjeneste paa Holmen ved jeg ikke; men han havde nok som man siger, slaaet adskillige Skjæve i sin Ungdoms første Periode, og da Avancement i hans Fag var sent og uvist, har han vel villet forsøge sig i den civile Stand. Han havde en Tid lang været paa Baumgarten & Burmeisters Skibsbyggeri, og da det ikke blev til noget, havde han taget mod en Fyrassistentplads paa Skagen. Han var gift med en net og dygtig Kone og havde flere nete Børn.

Dengang var man flere Steder i Udlandet begyndt med Signalstationer, der befordrede Telegrammer til og fra forbigaaende Skibe. Jensen fik nu den Ide, at der burde oprettes en saadan Signalstation paa Skagen, og han satte sig derfor i Forbindelse med Handelsstanden overalt i Danmark. Enden paa det blev, at der efter megen Møje og Døje oprettedes en

Signalstation i Skagen, som det overdroges Fyrmesteren at passe sammen med sit Personale; derved forbedredes Jensens Stilling noget, men det blev vel smaat nok endda.

Min Ven gamle Konsul Nielsen i Hjørring, som var utrættelig for Almenvellet og for Vendsyssels Vel i Særdeleshed, satte sig straks i Bevægelse for at faa en Signalstation i Hirtshals, saa saare den i Skagen var blevet oprettet. Der blev indvarslet Møder, hvor jeg mødte som 3die eller 4de Sprøjte og en Adresse med Underskrifter blev indsendt (ikke een af Hundrede anede, hvad de skrev under paa). Signalstationen blev virkelig oprettet tilligemed en Telegrafstation ved Hirtshals Fyr. Man vilde i Hjørring, i Særdeleshed min Chef Toldoppebørselskontrolleur Kleist, at jeg skulde søge Bestyrerpladsen. Det vilde jeg dog paa ingen Maade for selve Sagens Skyld, da jeg fandt, at Stationen burde ligge paa Hirtshals Fyrbakke, hvor den var synlig i lang Afstand til begge Sider. Lilleheden, hvor jeg boede, laa mere skjult, især fra Vest. Da Jensen vel nok havde været om sig, mens Sagen forberedtes og uimodsigeligt ogsaa var den bedst kvalificerede (han havde jo en væsentlig Andel i den første Stations Oprettelse) blev han forflyttet til Hirtshals Fyr som Fyrassistent samtidig med, at Telegraph- og Signalstationens Bestyrelse overdroges ham. Det blev et ganske ejendommeligt Forhold, der dannede sig, idet Principalen Fyrmester Mogensen fik mindst at sige. Jensen skulde afgive Værelse til Telegraphstationen, men da hans Lejlighed var for lille, maatte han leje Værelse hos Mogensen. Denne, der var skinsyg over, at Jensen bestyrede et Embede, der rettelig burde være underlagt ham, tog naturligvis rundelig Betaling for sit Værelse. Resultatet var et syndigt Spektakel, og da vi omgikkes begge Familier, (der

var jo ikke mange at vrage mellem paa Stedet) havde vi vort fulde Hyre med at balancere mellem Æggene.

Jensen var som sagt med i det Kompagnie, der havde besluttet at rydde Kaasen, og da han var teknisk uddannet, var det jo rimeligt, at han kom til at forestaa Arbejdet. Jensen vilde gjerne spille den overlegne; men det kom han skidt fra, for i Virkeligheden var han ikke særlig praktisk, og han havde slet ingen Erfaring i at arbejde med Baade paa Vandet. Det første, vi maatte anskaffe os, var en flydende Kran, og da Jensen skulde være Konstruktør, tog han fat med store Planer. Han tænkte sig en Flaade med et stort firkantet Hul i Midten; Flaaden skulde saa bugseres hen over Stenen og ved Hjælp af en Buk, der var rejst over Hullet, hæves op paa Flaaden. Men hvorledes Stenen skulde bringes ind paa Flaaden og igjen losses, angav Jensen ingen Midler til. Jeg kasserede derfor hele Planen og gik min egen Vej.

Blandt Nybyggerne paa Lilleheden var en Tømmermand, Fisker og Bondekarl, lidt af hvert. Ham fik jeg fat, og vi byggede saa en Flaade, men uden Hul. Paa Midten rejste vi (af en brækket Raa til et stort Skib) en Mast, støttet af Barduner, og anbragte saa en almindelig Lossebom med Takkel. Det hele blev yderst billigt; thi jeg gjorde Regning paa, hvad der ogsaa slog til paa en Prik, at der rundt om hos Kjøbmændene laa gammelt Skibsskrammel, saasom Blokke, Hager, etc. Disse ellers meget dyre Ting fik jeg allesammen til Laans eller som Gave. Det kneb for mig, naar jeg tænkte paa de store, dyre Tænger, der skulde bekostes; thi paa Vestkysten er der jo ikke som i de indre Farvande Stenfiskeri. Tilfældig hørte jeg, at der engang var strandet et Skib med Talg i Fade, og at man ved Bjergningen af Fadene havde benyttet sig af store Tænger, og at disse endnu

fandtes i Kjærsgaard hos den gamle Strandfoged; ganske rigtigt, der fik jeg dem til Laans og frit nedkjørt til Lilleheden Strand. Da Flaaden var færdig, havde den med Udstyr kostet 40-50 Rdl., en Skibsbygger vurderede den til 225 Rdl., endda meget billigt.

Vi begyndte saa at tage Sten op og flytte dem over til en Slags Mole paa Vestsiden, og det varede ikke ret længe, inden vi havde en Kaas saa ren, at enhver af de Joller, som da fandtes ved Lilleheden, kunde flyde ind. Man maa nu ikke tro, at vort Arbejde blev paaskjønnet af Stedets Fiskere. »No er ed da rient gaalt, før ku vi goe i vor Træskoe, no ska vi i Stywl lissom anner Stejer« — saadan lød Snakken, og saadan var Takken. Jeg tror, at Grunden til, at det, der var gjort, blev saa daarligt paaskjønnet, laa i, at de Folk, som dengang drev Fiskeriet, aldeles ikke var Søfolk, men slet og ret Bønderkarle, som kun gik ud i godt Vejr; men en Slags Begyndelse var dog gjort, og jeg oplevede ogsaa, mens jeg endnu var paa Vestkysten, at se Arbejdet blive fortsat med den Læmole, der nu staar derude, og som forhaabentlig, det tror jeg sikkert, vil blive afløst af den store Skibshavn.¹⁾

I de Aar, jeg var ved Lilleheden, lærte jeg Stranding og Toldtjenesten angaaende bjerget og ilanddrevet Gods at kjende. Den første Stranding, jeg havde, var en hollandsk Skonnert »Seehund«, Kaptajn de Jonge. Den var blevet læk i en Storm, og da den ikke kunde holdes paa Pumperne (efter Skibsjournalen i det mindste), besluttede Skipperen at landløbe den ved Uggerby, der ogsaa efter Søkortet viser gode Strandingsforhold. Det gik da ogsaa heldigt, ja Mand-

¹⁾ Læmolen blev bygget 1879—80.

skabet kom endog tørt i Land; Ladningen var de saakaldte »Paaler« d. v. s. Rundtømmer af 20-30 Fods Længde, som i Holland bruges til Kystsikring og til Fundament for Huse. Strandinger kan afgive gode Biindtægter for Strandtoldopsynet, men maa i saa Fald foregaa over $\frac{1}{4}$ Mil fra vedkommendes Hjem. Dette var Tilfældet med »Seehunds« Stranding. Mine Diæter var 1 Rdl. + 4 Mark til Nattequarter, uanset om jeg blev ved Strandingen om Natten. Desuden tilkommer der Opsynet Befordring beregnet efter Vejlængden, og om ogsaa de forskjellige Autoriteter, der skal møde ved en Stranding, enes om at tage Vogn i Fællesskab, tilkommer der dem hver for sig fuld Betaling for Vogn. Der er saaledes Lejlighed til en Del lovlig Extrafortjeneste; men da jeg dengang ikke var saa kjendt med Forholdene, som jeg senere blev, mistede jeg meget, som lovligt tilkom mig. Jeg tjente dog 30 Rdl., hvad jeg ansaa for rigtigt godt, og som var mig til en stor Hjælp ved min ældste Søns Konfirmation. Med Hensyn til Strandinger var Lilleheden ellers ingen fordelagtig Post; thi med Undtagelse af den lige nævnte, forekom der ingen, som var saa langt fjernet fra min Bolig, at de gav Diæter. Jeg vil her skildre nogle, eftersom de forefaldt under ret interessante Forhold.

Det var et Aar i Februar Maaned, vistnok 1873. Det var meget mildt i Vejret, og gav følgelig stærk Taage. Saa skete det, at en svensk Skonnert, ladet med Trælast, løb i Land lige nedenfor Hirtshals Fyr. Kaptajnen, Larsson af Gøteborg, var vist, hvad man kalder, en durkdreven Herre, men ellers en omgængelig og munter Mand. Han haabede saavist at faa Skonnerten taget af; men den stod godt fast mellem Stenene, og han ytrede ej heller nogen Sorg, dengang der gik Hul paa Skuden, saaledes at enhver Udsigt

til Udbringelse forsvandt. Da jeg udenfor Skibsforhøret spurgte Kaptajn Larsson, hvordan det egentlig gik til med den Stranding, sagde han: »Jeg havde god Pejling af Skagen og vidste mig sikker i Bestikket. Da jeg om Natten gik af Vagt, sagde jeg til Styrmanden, hvor længe vi skulde holde over Bagbords Bov (altsaa den, der bar sydover, naar man krydser Skagerrak ud), og saa løber han »skutan rakt i lann, för honom har halm i hufvudet och inte vet«. Nej, det var ganske sikkert Kaptajn Larsson, der havde for meget »vet« (d. v. s. Forstand); Skuden var godt assureret, og Lasten ligesaa, og Kaptajn Larsson havde et nyt Skib under Bygning i Gøteborg. Naa, Ladrningens Planker blev helt indbjerget, og Kaptajn Larsson slog sig ned i Lilleheden, indtil det bjergede kunde blive solgt ved offentlig Auktion.

Havde Februar været mild, tog Vejret en slem Forandring i Midten af Marts; fra den 11te til den 21ende blæste det en haard Storm med Snefog og Byger af helt orkanagtig Karakter. Saa en Morgen, det var vistnok den 15ende, kommer Kaptajn Larsson og meddeler mig, at der lige neden for Lilleheden var strandet en Jagt, der laa kærtret i Havstokken med Folk ombord. Selvfølgelig fik vi travlt, og alle, som boede i Fiskerleiet samledes ved Stranden for at holde Raad. Det var det slemmeste Sted et Skib overhovedet kunde strande; thi der var fuldt af store Sten baade over og under Vandet, saa man daarligt kunde flyde med en Fladbaad. En Mand til Hest blev sendt afsted for at alarmere Redningsbaaden i Tornby; men en Time efter kom Rytteren tilbage, da han ikke kunde naa frem paa Grund af Snefoget og de høje Driver. Altsaa maatte vi selv probere. Den største Fladbaad blev gjort klar og ialt 8 Mand gik i Baaden; jeg styrede og vor svenske Ven Kaptajn

Larsson havde forreste Aare. Endskjønt Vraget, hvorpaa Masten var kappet, ikke laa stort over 100 Alen fra Land, var det os ikke muligt at vinde derud, da vi havde al Kraft nødvendig for at vinde op imod Strømmen, som med uhyre Magt førte os østpaa langs Landet. Altsaa maatte vi i Land igjen for at finde paa nye Ting og for at faa friske Kræfter.

Da vi var blevet lidt udhvilede, slæbte vi Fladbaaden et Stykke vestover for Strømmens Skyld. Paa Stranden placerede vi et Skibsanker og i det anbragte vi en stærk lang Trosse, hvis Længde vi beregnede saaledes, at hvis vi roede udefter, saa Trossen blev holdt stiv, vilde Strømmen føre os lige ned mod Vraget. Saa gik vi paa igjen i Guds Navn; og det var et Under, at ingen kom til Skade ved at bringe Baaden ud mellem Stenene, for 4 Mand maatte gaa paa Siden af Baaden, mens vi 4 andre roede af alle Kræfter, og det saa aldeles ud, som om at de, der gik udenfor, hvert Øieblik skulde blive knust af den store tunge Baad; og hvorledes de 4 med deres store vandfyldte Støvler kom ind i Baaden, da Vandet blev for dybt til at vade, ved jeg ikke; vi, der roede, kunde jo ikke hjælpe dem. Saa saare Trossen stivnede, skar Baaden ganske rigtigt af sig selv ned mod Jagten. Vor Kjernekarl af en Svensker slog en Baadshage i Rigningen, der flød ved Siden, og et Par Minutter efter, var vi i Land med fem stakkels forkomne Nordmænd.

Det strandede Skib viste sig at være Jagten »Enigheden« af Hvalørne, Kaptajn Andreassen. Folkene havde aldeles ingen Forstaaelse af, hvor de befandt sig, da de i flere Dage intet Bestik kunde holde. Engang havde de passeret mellem et strandet Skib og Land, hvor kunde de ikke sige. Skipperen mente dog, at de var blevet ved med at drive mod Syd, og

formodede, at de var i Nærheden af Grenaa, og stor var hans Forbauselse, da han blev oplyst om, at han var paa Jyllands Vestkyst.

Da vi landede, løb vi afsted med Staklerne, jeg fik Skibsdrengen, en stor Dreng paa en 15-16 Aar, paa Ryggen og smed ham som en drivvaad Bylt paa Bordet inde i vort Kjøkken. Min Kone og min Svigermoder ilede til for at hjælpe Staklen af Klæderne; men den tykke islandske Uldrøje var frossen saa fast som et Brædt. Da greb min Svigermoder en stor Brødkniv og vilde skære Trøjen af Drengen; men han, som troede, at han var falden blandt Røvere (min Svigermoder lignede virkelig i det Øjeblik en gammel Røverkjælling) begyndte at brøle og bede for sit Liv, indtil jeg fik ham beroliget og skilt ved Tøjet. Først, da han var kommet i Seng og sad med en stor Skaal varm Mælk, klaredes hans Begreber saa vidt, at han kunde forstaa Situationen. Det viste sig, at af Besætningen var de 4 Mand angrebne af Koldbrand i Hænder og Fødder. Den svenske Kap-tajn kom her ret til Hjælp, han tog dem alle i Kur. Han beordrede Patienterne til at sidde med de angrebne Lemmer i frisk Kogjødning blandet med Sne, og efter faa Timers Forløb var Koldbranden trukket ud og der kom Følelse i Lemmerne. Fiskerne bragte Havmus, hvis Lever er meget stor, og som bruges som Lægemedel imod frosne Lemmer; den viste ogsaa sin Nytte denne Gang, for to Dage efter var alle 4 Mand raske igjen. Det var heldigt, for Lægehjælp fra Hjørring var umuligt at faa, som Vind og Føre var.

Da Stormen ophørte, fik vi at se, at Jagten var strandet lige paa Telegraphkablet, som fra Hirshals gaar til Arendal, og ganske rigtigt kom Telegraphbestyrer B o l l e fra Hjørring vadende gennem Snedri-verne. Han havde været to Dage under Vejs; men da

det var selve Kablet, der var fløjten, kunde han jo intet udrette. Nogle Dage efter kom hele Kabelreparationsafdelingen, fine og simple Folk, en hel Hob. Jeg kunde straks indse, at der intet Arbeide kunde gjøres, som Forholdene var; jeg forestillede derfor Ingenieuren, at han godt kunde lade hele Kolonnen rejse, den fornødne Arbeidskraft skulde jeg nok skaffe, naar Tiden kom. Alligevel blev 5 af d'Hrr (de havde nemlig gode Rejsediæter), og da nu ogsaa Strandingsagenter og Øvrighed fik Leilighed til at komme, blev det en broget Flok. Da den Fiskersnask, som Kroen dengang var, var et sølle Opholdssted for Byfolk, fik vi Huset fuldt af fremmede (Guderne skal vide, at jeg ikke spandt Silke ved den Affaire). Det gik naturligtvis paa Feltfod; i Storstuen blev redt en Søsterseng, hvor 6 fremmede Herrer fandt, som de sagde, et udmærket Nattelleie. Om Aftenen spilledes Kort hos os eller paa Fyret, saa vi fik Tiden til at gaa ganske godt.

Da Vraget var sprængt i Luften af Dykkere fra Frederikshavn, kom endelig Tiden, at vi kunde bestille noget. Jeg fik vores største Baad ved Leiet beemandet med 6-8 Fiskere, og vi fik ogsaa uden større Besvær begge Ender af Kablet op i Baaden i saa rigelig Mængde, at Splejsning kunde foretages, og saa var det jo, at Fagfolkene, der havde ventet i ca. 14 Dage, kunde tage Affaire. Som et Kuriosum skal jeg berette, at medens Reparationen stod paa, drysede vores store Baadsbesætning efterhaanden bort, da de blev søsyge, endog de fleste var vandte til Søen. Dette bevirkedes ved, at Baaden, som laa svinebundet ved begge Stævne, ikke kunde bevæge sig frit paa Søen; der fremkom derved en saa ubehagelig Bevægelse, at ingen kunde staa imod, og vi maatte alle, endog den svenske Kaptajn, der hjalp til med

Splejsningen, ofre til Ulrik; han og jeg dog til aller-
sidst.

Siden jeg nu er ved Strandingerne, vil jeg beskrive en, som ogsaa, under ret mærkværdige Omstændigheder, forefaldt lige ved Hjemmet. Det var ved Efteraarstide, vistnok 1873, at jeg med en haard Storm af Nordvest fik et Barkskib i Sigte, som sammen med andre Skibe stod østefter. Ved at se, hvorledes den holdt Kurs med de medsejlende, blev jeg snart klar over, at den drev svært af Læ til, ihvorvel den pressede haardt med sine Sejl. Da jeg tvivlede om, at den kunde klare Landet paa den Bov (paa den anden vestover lod det sig aldeles ikke gjøre) gik jeg op paa Fyret for at tale med de andre Søfolk. De mente, at der ingen Fare var; men jeg blev ved min Mening, at klarede han Hirshals, vilde han strande ved Kandestederne. Da jeg gik hjemad, havde Folk fra Horne begyndt at samle sig; de havde jo fra Højderne observeret Skibet, som det kjendeligt nærmede sig Land. Jeg blev nu vis paa, at det blev Stranding; thi for en Sømand var det let at se, at den ikke længere holdt skarp Bidevind, men slørede. Skipperen havde altsaa indset, at han ikke kunde klare Skagen fra sig, og da Huse og Folk maatte være synlige fra Skibet, var jeg sikker paa, at han vilde landløbe dette ved Lilleheden. Saadan gik det ogsaa; se, nu kappedes Mesanmasten, og da den var fri af Skibet gik Stormasten, og med Fok og Merssejl susede Barken ind paa Stranden, vel en Skibslængde fra Klinten. Vi rutschede en Fladbaad ned paa Stranden; men det var umuligt at ro eller blot at holde Aarerne i Toldene, saadan blæste det. Situationen syntes vel ikke farlig lige i Øjeblikket; men ingen ved, hvad Havet den næste Time kan bringe. Lige som jeg skulde til at sende Bud til Tornby Redningsstation,

svingede Redningsmandskabet ind til os fra Landevejen. En Raket kastedes; den kunde jo ikke fejle paa den Afstand, og de tilstedeværende fik et reglementeret Skue af, hvorledes et Skibsmandskab bliver reddet med et Raketapparat. Ingen kom i Vandet, ja ingen fik en vaad Fod; thi Forholdene var de bedste, kort Afstand fra Land og høj Strandklint, saaledes at Redningsstolen kunde holdes fri af Brændingen. Man maatte i dette Tilfælde prise Skibsførerens fornuftige Forholdsregler. Havde han presset Skibet forbi Pynnten, havde det hugget sig fast i Uggerbybugten saa langt ude, at Raketten ikke kunde naa, og hvem ved, hvad Redningsbaad da kunde have udrettet. Barkskibet hed »Regina«, en gammel stærkbygget Amerikaner under norsk Flag; men da den var ballastet, blev Bjergerne ikke fede. Vi fik noget billigt Brændsel; kun Dæks- og Mellemdæksplankerne kostede noget, for de var af Maghony.

Jeg blev ofte, naar Strandingerne var i et andet Distrikt, udvalgt for at fungere som Synsmand d.v.s. for at efterse Skibets Tilstand og afgive Skjøn over, om det kunde udsættes som det stod, eller om det først burde losses, eller om man skulde bjerge, hvad bjerges kunde. Jeg vil her beskrive en enkelt Synsforretning, da den var ganske ejendommelig. Den foregik den 13. April 1874 paa min 45 Aars Fødselsdag ved Tornby Strand, hvor en strandet oldenborgsk Skonnert ventedes bragt flot. Min Medsynsmand Skipper Thomsen af Lilleheden var der sammen med Assuranceagenten for Skib og Ladning og Bjergerne fra Tornby. Naa, Skibet kom flot; men hvad var det nu værd, saadan som det flød paa Vandet, for efter Skibets Værdi skulde Bjergelønnen fastsættes, og her stod stridende Interesser mod hinanden. Assuranceagenten, som var tysk, trak mig til Side, kaldte

mig »sein werther Freund« og lod mig se Kanten af sin Tegnebog med et fiffigt Blink i Øjet. Imens var min Medsynsmand faldet i Bjergernes Klør, og han havde vel nok den værste Tørn at udstaa. Naa, vi trak os tilbage i Klitten for at være ene. Vi vidste begge temmelig nøje, hvad et saadant Skib var værd fra nyt; vi havde jo selv sejlet med flere af den Størrelse og havde læst Biilbreve og Skibskjøder. Vi kom da overens om at sætte en Sum; men begge Parter hylede op, Agenten over, at det var for meget, Bjergerne over det var lidt. Men saa fik Sagen en uventet Løsning ved Jydeskipperens (Thomsens) Snilde. Er det for meget, sagde han til Agenten. »Jawohl, viel zu viel«. Vel, saa byder jeg den Sum for Skuden, som hun ligger der, og Pengene inden i Morgen Aften. Javel, den er vi med paa, raabte Bjergerne; det kunde Agenten ikke staa for, og en Time senere sejlede han med Mandskabet fra Kysten til Frederikshavn.

I den Tid, jeg var ansat ved Lilleheden, fungerede jeg en Maaned for en Kollega, Strandkontrollør Højer i Lønstrup. Da jeg efterhaanden var blevet kjed af det ørkesløse Liv, jeg tit førte ved Lilleheden, og da jeg vidste, at Højer søgte væk, havde jeg indgivet Ansøgning om Forflyttelse til Lønstrup, hvis denne Post skulde blive ledig. Lønstrup var dengang bedre befolknet end Lilleheden; der var en stor Kysthandler (Segelcke), som drev Handel med flere Fartøjer paa Norge, Kjøbenhavn, ja endog paa England og Spanien, og der var endnu ikke tydelige Tegn paa, at denne Handel skulde forstyrres af den nyanlagte Vendsysselbane. Saa en Aftenstund i Efteraaret 1874 kommer Fyrassistent Jensens lille Datter til mig med et Telegram; jeg var forflyttet til Lønstrup uden Tillæg i Lønning og uden Rejsegodtgjørelse. Og saa lagde vi igjen ud paa Krydstogt gennem Livet fra et

nyt Punkt med nye Omgivelser. Med Tak til Gud skal det siges, at vi ikke kom fra noget ondt til noget værre. Det barske Vendsyssels sandomhvirvlede Kyst blev os et godt Opholdssted, hvor det stundom var knapt med at bjerge det fornødne, men hvor der aldrig var Nød, og hvor vi saavel aandeligt som legemligt gik frem og trivedes.¹⁾

¹⁾ Disse Linier skrev S. W. R. nogle faa Timer før han døde den 23. Maj 1905.

RAABJERG KIRKE

Ved C. KLITGAARD

I en stormpisket og sandføget Egn ligger den nordligste af Jyllands gamle Landsbykirker, den i det Ydre lave og uanselige Raabjerg Kirke, som oprindelig er opført af røde Munkesten i Munkeskifte og antagelig i 1200erne paa Overgangen fra romansk til gotisk Stil, idet den iøvrigt romanske Kirke har gotisk (spids) Korbue. De bevarede gamle Murdele i Kirken er Skalmure, og Melleumrummet er opfyldt af Murstensbrokker og smaa Strandsten (Ral) nedlagt i Kalk.

Kirken bestod oprindelig af Kor og Skib, men er senere meget forandret, idet der 1652 tilføjedes Vaabenhus af Bindingsværk, og o. 1620 foretoges en Forlængelse af Skibet mod Vest. Denne Forlængelse bestod af 4 Fag Bindingsværk, der atter i ny Tid erstattedes med en tynd (énstens) Grundmur. Østgavlen og Skibets oprindelige Sydmur ombyggedes 1720, Vaabenhuset flyttedes 1699 om til Kirkens Vestgavl paa Grund af Sandflugt, og efter 1758 flyttedes det til Kirkens Nordside, hvor Indgangen til Kirken nu er. Vaabenhuset var af Bindingsværk, men erstattedes 1886 med et af Grundmur. 1931 foretoges en Hovedstandsættelse af Kirken, hvis tilbyggede vestre Del havde faaet en Hældning mod Vest paa ca.

45 cm, og ligeledes blev Kirkens Indre, der har Bjælkeloft, samt Inventaret restaureret. Bygningsarbejdet udførtes af Arkitekt Jens Jakobsen, Hjøring, og de store Bekostninger ved disse Arbejder afholdtes af et Beløb, som Martha Marie Olsen, f. Christensdatter, havde testamenteret til dette Øjemed. Hun var født i Raabjerg 14. Maj 1845 som Datter af Christen Thomsen og Hustru Lisbeth Sørens datter, og blev i Amerika gift med en Ole Olsen, og de boede, da hun 20. August 1924 indsatte Raabjerg Kirke til sin Arving, i Long Island City, New York, U. S. A. Da hun døde 1925 boede de i Brooklyn, New York, og Raabjerg Menighedsraad modtog 5000 amer. Dollars,¹⁾ og efter hendes Mands Død modtoges ca. 7570 Kr. For Størsteparten af disse Penge blev Raabjerg Kirke restaureret 1931 og Aalbæk Kirke i Raabjerg Sogn 1940. Denne Kirke var blevet opført 1897. Paa vestre Væg i Raabjerg Vaabenhus er indsat en Mindeplade med følgende Skrift:

MARTHA OLESEN,
 som fødtes i Raabjerg 1845
 og døde i Brooklyn i Staten
 New York, Amerika. 1925,
 skænkede ved sin Død Raabjerg
 Kirke 5000 amerikanske Dollars,
 som blev anvendt til en haardt
 tiltrængt Restaurering, der fuld-
 endtes i November Maaned 1931.
 Æret være hendes Minde.²⁾

Prædike stolen er ny, fra 1900erne, og af Ege-
 træ; den afløste formodentlig en ca. 1657 anskaffet
 Prædikestol (se det følgende). Om det øvrige Inven-

¹⁾ = 18.675 Kr. til Parikurs, men Kursen var højere.

²⁾ Velvilligst meddelt af Sognepræst C. Lind, Aalbæk.

tar bortset fra 2 trearmede Malmstager, som Pastor K. Melbye skænkede 1911, henvises til det følgende.

Af Raabjerg Kirkes Regnskabsbøger
1608—1758¹⁾ m. fl.

Kirkens faste Indtægt var 1608: Smørskyld 3 Pund (= 18 kg) af Østergaard i Raabjerg, hvilken Gaard 1671 blev saa ødelagt af Sandflugt, at den kun kunde yde halv Smørskyld, 1679 og følgende Aar ydedes Smørskylden af »Kirkens Eng« i Raabjerg, og 1718 var den helt ødelagt af Sand. Landgildepenge 14 Skill. af Bolet Kylesbæk, men 1678 af »den Eng« i Kylesbæk.

Korntienden af Sognet var 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, der ansattes til 1 Sld. pr. Td. Rug og Byg og 2 Mk. pr. Td. Havre, ialt 6 $\frac{1}{2}$ Td. Hk. Kvægtienden 1608: 1 Kalv, 12 Lam, 2 Kid og Penge 2 Mk.

Sjælegavepenge (Gaver paa Dødslejet) 5 Mk.

Korntienden var bortfæstet til Søren Rasmussen, Tolder paa Skagen, død 1624. 1622 gav 1 Gadehus paa Heden, 1 Gadehus i Aalbæk og 1 Gadehus i Skødelund hver $\frac{1}{2}$ Mark i Stedet for Korntiende, men Korntienden anføres med samme Størrelse som 1608, saa disse Steder er vist kommet til senere end 1608. 1636 ses 20 Gadehuse at have betalt Tiendepenge med 10 Skill. hver, og 1638 betaltes af 24 Gadehuse. Kirkens faste Udgift var til Vin og Brød 3 Tdr. Byg, Herredsprovsten 1 Dlr., Regnskabsprovsten 2 Dlr. og til Voks til Lys 4 $\frac{1}{2}$ Mark.

¹⁾ Landsarkivet i Viborg.

Kirkens Overskud af de faste Indtægter var for ringe til at opveje Udgifterne til Kirkens Vedligeholdelse, og den var derfor stadig henvist til at søge Gaver af Beboerne i Sognet eller andre, saaledes lovede Niels Christensen i Aalbæk, Christen Nielsen i Aalbæk og Jens Nielsen i Skødelund 1615 at give henholdsvis 4 Mk., 1 Mk. og 1 Mk. til Kirkens Forbedring. Anne Christensdatter lovede paa sin Husbonds Vegne at give 4 Mk., Chr. Bousen i Aalbæk gav $\frac{1}{2}$ Mk, Hejle Sørensen 2 Mk. og Peder Bousen i Aalbæk 2 Mk.

Det ses ikke, hvad det var en Forbedring her var Tale om, men det maa være en Forlængelse af Kirken med 4 Fag Bindingsværk i vestre Ende, som Fæsteren af Kirketienden, Tolder Søren Rasmussen lod foretage, efter hvad Præsten 1732 berettede til Albert Thura. 1621 fik Kirken nye Stole, nemlig 23 Mandsstole og 21 Kvindestole, og 5. August s. A. foretoges Fordeling af dem af 7 Mænd af Menigheden samt Sognepræsten Claus Nielsen og i Overværelse af Provsten, Pastor Niels Pedersen i Bjergby, og der affattedes et Stolestaderegister.¹⁾ Samme Aar fik Kirken en ny Alterkalk I Regnskabet for 1622 er ført til Indtægt 6 Tdr. Byg, som ærl. og velb. Fru Ide Munk forærede Kirken; hun var antagelig Ide Jørgensdtr. Munk til Visselbjerg, f. 1589, d. 1651, som 1609 blev gift med Anders Friis til Hungstrup, f. 1589, d. 1644, der en Tid var Lensmand paa Sejlstrup Slot, og som maaske ejede Jordegods i Raabjerg Sogn; i hvert Fald havde Lenet Gods her. Af andre Indtægter havde Kirken ogsaa Lejerstedspenge saavel af Begravelser i Kirken som paa Kirkegaarden; de sidstnævnte Beløb var kun faa og smaa, men 1622

¹⁾ Horns H. Tgb. 4. Okt. 1647, Bl. 237 b. Den øverste Kvindestol, der hørte til Præstegaarden, blev ikke fornyet, thi o. 1870 bar den Indskriften 1613.

blev Skipper J o h a n J a c o b s e n af Emden, der vel var omkommet ved Forlis her, begravet i Kirken, hvorfor der betaltes 5 Rdlr. Og endelig havde Kirken fra 1685 lidt Indtægt for Kirkens Lys ved Brylluper og Klokkernes Brug ved Begravelser. 1622 blev Altertavlen, Prædikestolen og Kirkens Skab malet af J a k o b M a l e r fra Hjøring, hvilket kostede 16 Sldr. Altervinen købtes i Sæby.

Kirken var 1634 tækket med Tegl, men Taget var forfaldent, og 2. Marts 1636 tog Kirkeværgen Chr. Tordsen Synsvidne paa Horns Herreds Ting om Kirkens Bygfældighed. Taget var saa brøstfældigt, saa intet kunde være tørt paa Alteret eller Prædikestolen, naar det regnede; en Del af Taget var afrevet »i Storm og Guds Vejrlig«. P o r t e n laa helt paa Jorden og var slaet itu af Storme.

Kirkemuren skulde udspækkes paa begge Sider, og Kirkegaardsdiget skulde oplægges af ny. Reparationerne kunde ikke foretages uden, at Gud og Kongen vilde hjælpe. Men en saadan Hjælp kom ikke, og Istandsættelsen udsattes i det væsentlige, idet der dog 1638 købtes nogle Mursten paa Høgholt, og samme Aar gav Lodsejerne i Aalbæk en drejels Alter dug til Kirken. Endvidere blev der 1642 bygget et nyt »Klangers« eller Klokkehus.

Saa kom Svenskerne Besættelse af Vendsyssel 1644 og Krigsurolighederne baade dette og det følgende Aar; Svenskerne tog Kirkens Korn og andre Forraad, saa der blev intet at hjælpe Kirken med. 3. Febr. 1646 tog Kirkeværgen Chr. Tordsen paany Tingsvidne om Kirkens Tilstand. Der siges atter, at Præsten ikke kan staa tør for Alteret eller i Prædikestolen, og mange andre Steder i Kirken var Vandgaaet igennem. K a m m e n paa østre Ende af Kirken var brækket, revnet og skilt ad, og det vilde koste

mange Penge at istandsætte den. Porten laa fremdeles paa Jorden og var sønderslaaet af »Storm og Guds Vejr«, og en stor Del af Kirkegaardsdiget var næsten øde. Manglerne takseredes til 100 Rdl. eller vel lige saa mange Tønder Rug.

Saa maatte man til at reparere, og 1646 købtes Kalk hos Oluf Bagge og Gert Henriksen (Hermansen Gesmell?) i Sæby og Mursten hos Borgmester Hans Nielsen Gram i Sæby. Maaske har man foreløbig tætnet Taget med Straa eller Græstørv, thi 1648 solgte Kirken 100 af de gamle Hultagsten til Mønnesten for 2 Mark, og først 1650 fik Kirken Blytag.

1648 betalte Mads Christensen i Uggerhalne, Kirkeværge, 1 Sldr. (= 4 Mk.) for sin Hustrus og Barns Lejersted, sikkert i Kirken, og 1649 havde Kirken en Indtægt paa 2 Rdlr. (à 6 Mark) i Lejerstedspenge af en Mand fra Lübeck, som blev begravet, antagelig ogsaa i Kirken.

Da Kirken var saa fattig, maatte Sognefolkene selv vedligeholde Kirkegaardsdiget, og 1652 maatte de ligeledes betale 14 Sldr. for Tømrerarbejde ved et Vaabenhus af Bindingsværk, som da blev bygget og tækket med Sten, »hvorfor de bør have Ære og Tak«. Kirkens Inventar bestod 1652 af: 1 gammel ubrugelig Messehagel, 1 gammel Alterdug, 1 gammel Messesærk, 1 lille Skab af Egetræ, 1 Par Trælysestager (1668 skænkede Handelsmand Morten Sørensen i Aalbæk og Hustru Maren Pedersdatter de 2 Stager af drevet Messing, Vægt tilsammen 8 kg, der endnu findes i Kirken), 1 Sølv Kalk og Disk (Kalken bærer Aarstallet 1621 og findes endnu), 1 lille Kalk og Disk til at besøge Syge med, 1 Kong Frederik II's Bibel, 1 latinsk Luthers Postil, 1 Alterbog, 1 Passional (Kristi Lidelseshistorie),

1 gammel Gradual (Messesange) og 1 lille Klokke. Denne Klokk e, der findes endnu, er fra tidlig Middelalder, ca. 1150, og maaske fra før en Stenkirke blev opført her. Klokkens Højde er 66 cm, Bredde 50 cm. Paa den nederste Del af den ses et lille kun 66 mm højt latinsk Kors og paa Siderne af dette med ganske smaa Typer A+Ω ∩: Alfa & Omega, Begyndelsen og Enden. 1529 afgav Kirken en Klokke paa 15 Lispund (120 kg) til Kongens Kanonstøbning.¹⁾ 1652 skulde anskaffes en ny Messehagel og en ny Messesærk.

1657 nævnes blandt Kirkens Inventar fremdeles de 2 Træ - Alterstager samt en Altertavle til at sammenlukke, en ny Prædikestol, Kalk og Disk og en Døbefont af en udhulet Kampesten.²⁾

1658 fæstede Sognepræsten Mads Jensen Sneedet Kirketienden, som 18. Juni 1632 var blevet henlagt til Præstekaldet mod sædvanlig Afgift, men uden Indfæstning. For Kirkens Armods Skyld gav Hr. Mads dog 3 Rdlr. i Indfæstning.

1663 købtes Mursten i Sæby, hvorfra de sejledes til Aalbæk og derfra kørtes til Raabjerg; 50 Sten paa hvert Læs.

1664 gav Sognepræsten og Sognemændene 8½ Sldr. til Kirkens Reparation, og 1666 hedder det, at Kirken »er meget arm og behøver daglig Hjælp«. Da Sønderholm Præstegaard var brændt 1666, bevilgede Kongen, at Præsten der, Hr. Niels Eskildsen, maatte oppebære 2 Rdlr. af hver Kirke i Aalborg Stift; men Kirkeværgerne i Raabjerg vilde søge Hr. Niels om nogen Moderation i dette Beløb.

1675 byggedes et nyt Klokk e h u s i Stedet for det 1642 opførte. Beboerne gav Penge til det nye og

¹⁾ Vendsysselke Aarbøger 1936, S. 349.

²⁾ Den er af romansk Form med ornamenteret Fod.

ligeledes gav Kapellanen og Rektoren i Skagen Gert Sørensen Sæby¹⁾ 1 Sldr. og Hørerer ved Skagens Latinskole Laurids Christensen Scavenius²⁾ 2 Mk.

1678 anskaffedes en ny Skriftestol, og 1682 var der stor Istandsættelse af Kirken, og der lagdes nyt Altergulv ∴ Gulv i Koret. 1684 omlagdes Kirkens Gulv fra øverst til nederst i Skibet, og der anskaffedes en »bunden« (∴ i Fletværk) Glasflaske paa 2 Potter til Kirkens Vin.

Da Kirken 1682 fik nyt »Altergulv«, ommuredes ogsaa Alteret, og en Sten med en saakaldt »Helgengrav«, et Relikvigeemme, der utvivlsomt har dannet Del af Alterpladen, blev ved den Lejlighed lagt under det nye Alter. Da Alteret 1931 atter blev ommuret, fandtes denne Sten, en firkantet Granitsten med en firkantet Fordybning i, hvilken var forsynet med et Stenlaag. I »Graven« laa en lille Blyæske med Laag, hvilken indeholdt et Par Bensplinter af en eller anden Helgen. I Blyæsken var indridset Initialerne E. L. samt Aarstallet 1682. Bogstaverne hentyder til den daværende Sognepræst Enevold Lauridsen. Stenen er ca. 32 cm lang og ca. 19 cm bred og tyk. I 1865 var Alteret ogsaa blevet ommuret,³⁾ og Stenen blev da paany anbragt under Alteret, efter at der i dens »Grav« tillige var nedlagt en lille Flaske med en Seddel, paa hvilken der stod: »Anno 1865 blev der af Kirkeejerne Mads Jensen af Gaardboe og Peder Jensen af Slynge⁴⁾ anskaffet en ny Altertavle til Raabjerg Kirke, forestillende Jesus paa Korset. Før-

1) Død Skagen 1683.

2) Blev 1684 Præst i Guldager i Ribe Stift, d. 1706.

3) Jyske Saml. 1, III. 102.

4) I Tversted Sogn.

nævnte Brødre var gift med Søstrene Grethe Jacobsen og Hanne Jacobsen af Slynge«.

Ved Restaureringen af Alteret 1931 blev Stenen med dens Indhold jgen anbragt paa den gamle Plads.

— — —

9. Juli 1687 besøgte Biskop Henrik Bornemann Raabjerg Kirke, og 1688 paalagde han Kirkeværgerne at drage Omsorg for, at der tilvejebragtes en Degnebolig, men Kirken havde ikke Raad til at bekoste en saadan, og Degnen fik derfor indtil videre tillagt Kirkens Smørskyld, der nu paa Grund af Sandflugt var nedsat (1671) til 9 kg eller 3 Sldr. 1½ Mk. af en Eng kaldet »Kyllesbæk«.

1688 lavedes der Opgang til Prædikestolen gennem Muren mellem Kor og Skib, og to Vinduer toges ud af Kirkens vestre Gavl og indsattes paa Nordsiden af Skibet, fordi Menigheden ikke kunde høre Præsten, naar det blæste.

1691 var det 1675 opførte Klokketårn allerede saa medtaget, at det maatte fornyes, hvortil Sognefolkene gav 4 Sldr. 12 Skilling.

Præsten kunde ikke længer svare den sædvanlige Afgift af Kirketienden paa Grund af Sandflugt og fik derfor et Afslag paa 1 Td. Byg aarlig, »indtil Sognets Tilstand efter Guds Vilje kan blive bedre«; men 1693 angav Præsten, at Sognet »for en Del i næstforgangen Vinter er blevet saa slet øde« af Sandflugt, at der aldrig kunde saas Korn mere, hvorfor han begærede endnu 1 Td. Rugs Afslag i Afgiften af Kirketienden, men det bevilgedes først 1697.

1693 anskaffedes en Tinflaske til Kirkens Vin.

1695 lagde Sandet sig baade over Kirkegaardsdiget og Kirkegaarden, saa Vaabenhuset, der antagelig laa paa Kirkens Sydside, ikke kunde blive staaende for Sandflugt, men skulde flyttes til Kirkens

Vestgavl, »hvis det er absolut nødvendigt for Kirkens Skyld«; det blev saa flyttet 1699, og den gamle Kirkedør blev tilmuret, men efter 1758 er Vaabenhuset og Indgangen til Kirken flyttet til dens Nordside.

1696 begravedes Lisbet Clausdatter i Kirken og havde herfor givet en silkesyet Alterdug. Hun var antagelig Datter af Præsten Claus Nielsen, der døde 1658.

1697 blev Frederik Hansen Gram begravet i Kirken, som derfor fik 1 Sldr. Gram, der var Søn af Borgmester Hans Nielsen Gram i Sæby, havde tidligere været Købmand i Skagen, men var nu Handelsmand i Raabjerg Sogn, antagelig i Aalbæk.

1697 blev et Stykke af Kirken tækket med Langhalm, da Tagstenene ideligt blæste af, men allerede 1700 erstattedes dette Straatag dog med Tegltag, til hvilket Stenene købtes paa Høgholt.

1709 bevilgedes der 20 Sldr. til Degnen til at bygge Hus for; men paa Grund af Sandflugt kunde der intet sikkert Sted findes til at opføre Huset paa, og først 1718 byggedes en Degnebolig paa Præstegaardens Mark sydøst for Kirken, og den Degnen midlertidigt bevilgede Smørskyld bortfaldt herefter. Dette Hus stod dog kun til 1735, da der byggedes et nyt Hus til Degnen og Skolen. Det var af Bindingsværk med klinede Vægge og havde Røghul (Lyre) i Stedet for Skorsten, idet denne kun naaede op til Loftet. Bygningen kostede 56 Rdlr., 4 Mk., 14 Skill., hvilket Beløb Præsten Niels Mygind maatte betale som Fæster af Kirketienden, men 1745 indgik Stiftsøvrigheden dog paa at købe det for 33 Rdl., 2 Mk. efter at det i nogle Aar havde staaet øde, men nu var blevet istandsat af Præsten.

1714 arbejdede Murmester Anders Knudsen fra Gunderup i Vrejlev Sogn ved Kirken, og 1720

ommuredes Kirkens østre Gavl og søndre Side af Murmester Mikkel Hansen i Sæby.

Som Følge af Kirkens Fattigdom maatte den ide- ligt laane Penge af den rige Jannerup Kirke i Ty, til hvilken Søfarende ofrede fra vide Kredse for at faa Lykken med sig.¹⁾

1722 laante Raabjerg Kirke her 40 Sldr., 1723 paany 30 Sldr., 1724 15 Sldr., 1728 18 Sldr., 1729 24 Sldr., 1731 24 Sldr. og saaledes fremdeles, saa den 1745 skyldte ca. 373 Rdlr.

1722 lagdes nye Tagsten paa Kirken; de købtes af Borgmester Chr. Gjørup i Aalborg og sejledes til Aalbæk.

1723 siges, at det i de foregaaende Aar har knebet med at faa Tiendepengene ind af Gadehusene, da Beboerne var saa fattige, og 1723 var de ikke betalt, da de fleste af disse Husmænd var forarmet paa Grund af Sandflugt samt Fiskeriets Aftagelse i nogle Aar.

1732 oplyses, at mange Gadehuse i Raabjerg, Skødelund og Aalbæk var blevet øde af Sandflugt eller, fordi Beboerne var døde.

1734 blev der lagt nyt Loft i Kirken, og den fik delvis nye Bjælker, Spær og Lægter, hvilket Tømmer købtes dels i Fladstrand og Hjøring og dels af Fru Statlænder, s: Else Katrine Godsen fra Ingstrup Præstegaard, gift med Major Johan Moritz Eilert v. Statlænder. Hun ejede Kjettrupgaard i Ingstrup Sogn og har vel der ved Stranden drevet Trælasthandel. Tømmeret sejledes selvfølgelig til Raabjerg Sogn.

29. Oktober 1751 blev Sognepræsten Niels Jørgensen Mygind begravet i Kirken, og skønt Præster jo nød gratis Begravelse der, fik Kirken 2 Mark for den.

¹⁾ Se S. C. Sortfeldt i »Jyske Samlinger« 4, III, 338.

Kongen solgte 1758 Raabjerg Kirke med Kaldsret for 681 Rdl. kurant¹⁾ til Hans Bugge til Bøgsted, og den hørte derefter under denne Gaard til 1811, da den solgtes til forhenværende Godsforvalter ved Bøgsted Christen Jakobsen i Slynge, hvis Svigersønner Peder Jensen Gaardboe i Slynge og Mads Jensen Gaardboe i Sdr. Gaardbo arvede den 1835, og senere ejedes den af sidstnævntes Søn, Forfatteren Andreas Peter Gaardboe, død 1895.

Medens Kirketienden 1608 kun var 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, var den 1867 i H.t. Lov af 23. Januar 1862 ca. 31½ Td. Rug, ca. 30 Tdr. Byg og ca. 22 Tdr. Havre.²⁾

1764 blev der truffet den Bestemmelse, at Kirken skulde have Fjælgulv under Stolene, da Kirkens Ornamente blev beskadiget af Sandstøv, naar Folk gik ind og ud af Stolene, i hvilke der altsaa var Sandgulv.³⁾

Altertavlen.

Side 33 er omtalt, at Kirken 1865 fik en ny Altertavle i Stedet for den gamle gotiske Altertavle, der allerede 1732 var meget defekt.

Den gamle bestod af et Alterskab med et Midtparti og 2 Sidefløje til at lukke sammen om Midtfeltet, i hvilket der har været 3 Figurer, ca. 1 m høje, og i Sidefløjene har staaet 4 mindre Figurer i hver, idet disses Felter var delt med et Tværbaand med et smukt, flettet gotisk Ornament, medens Altertavlen foroven havde et Galleri i gotisk Stil.

1) Renten, 4⁰/₁₀ af dette Beløb, henlagdes til Præsteembedet i Stedet for Kirketienden. 1 Rdl. kurant = ca. 3 Kr. 20 Øre.

2) Jyske Samlinger 1, III, 102.

3) Kirkesyn i Aalborg Bispearkiv, Pakke 317.

1732 sendte Sognepræsten i Raabjerg Niels Mygind en Beskrivelse af Altertavlen til Præsten Albert Thura i Lejrskov, der da arbejdede paa sin Beskrivelse af Aalborg Stifts Kirker. Omtalen af Raabjerg Kirke er trykt i »Vendsysselske Aarbøger« 1920, Side 330, og lyder saaledes¹⁾: »Hvad Kirken angaar, da findes her en Altertavle med rar²⁾ Billedsnider-Arbejde. Inden i Tavlen under et af Træ kunstigen gjort Forhæng³⁾ findes: Ved nordre Side i fuld Corpus en gammel Mand med forgyldt Krone paa Hovedet, et langt udslaget Haar og langt bredt Skæg, af et ærbart og gravitetisk Aasyn; omfavner med den højre Arm vor Frelzers, Jesu-Kristi Billede, hudstrøget, tornekrønet og med igennemstungen Side, og holder i sin venstre Haand Jordens trinde Klode. Paa den søndre Side staar et Fruentimmer, som skal være Jomfru Marie, ligeledes ziret med en forgyldt Krone og med en Kaabe bedækket, holdende i sin højre Arm det lidet Barn Jesum, som haver en trind Klode i Haanden. Imellem bemeldte Mands- og Kvindespersoner et lidet Billede holdende en Fod med begge Hænder. Paa Altertavlens nørre Dør staar øverst et Fruentimmer med 2 Børn, et større i den højre og et mindre i den venstre Arm. Nederst paa Døren staar et andet Kvindebillede med et lidet Barn i hver Arm, hvilke tvende Børn holder med begge Hænder en oplukt Bog, som ligger paa Fruentimmerets Bryster. Ved Fruentimmerets højre Side staar et lidet Barn, som rækker op til Moderen med den højre Haand, ved den venstre Side staar et lidet Barn med en opladt Bog i begge Hænder.

1) Sproget moderniseret i nogen Grad.

2) o: sjældent.

3) Galleri.

Paa den søndre Dør staar øverst et Fruentimmer med et lidet Barn paa sin højre Arm, paa den venstre Side staar et andet Barn, som rækker op til Moderen med den højre Haand; nederst paa Døren et andet Fruentimmer med en Perlekrans om Halsen, omfavnende et Barn, der staar ved den højre Side.

Alle benævnte Billeder ere med Kaaber beklædede«.

Denne Udtalelse, at Figurerne er klædte med Kaaber (Kjortler), har forledet Pontoppidans »Danske Atlas« til at berette, at Altertavlen er beklædt med Kobber, hvilket den ikke har været.

Niels Mygind blev Præst i Raabjerg 1712 og blev som foran nævnt begravet i Kirken 1751; han omtaler ikke, at Altertavlen har haft flere Figurer, saa de manglende har altsaa været borte før hans Tid.

1894 undersøgte Professor Magnus-Petersen Resterne af den gamle Altertavle, der, efter at Kirken 1865 havde faaet en ny Altertavle med Billede af Kristi Korsfæstelse, malet af Maler Thunmann fra Nakskov, havde henligget paa Kirkeloftet og var blevet afhændet o. 1890 af Kirkeejeren, Forfatteren Andreas Peter Gaardboe til Godsejer Jørgen Larsen paa Gaardbogaard. Om denne Undersøgelse afgav Magnus-Petersen 7. Okt. 1894 en Indberetning til Nationalmuseet, i hvilken det hedder:

»De to store Figurer forestiller Gud Fader*) med Christi*) afsjælede Legeme i sine Arme (Treenigheden?) og Maria*) med Jesusbarnet paa Armen, begge ca. 3 Fod høje. De fire mindre Figurer forestiller: 1. En kvindelig Figur, der bærer et Barn paa højre Arm, ved hendes venstre Side staar et større Barn og rækker Armene i Vejret, formentlig fore-

*) Udhævet af C. K.

stiller Gruppen Maria med Jesus og Johannes.*) 2. En kvindelig Figur, der paa hver Arm bærer et lille Barn, og ved hendes Fødder staa to smaa Figurer, den ene med en Bog i Haanden; man turde antage, at Gruppen forestiller Maria Cleofasdatter med sine 4 Sønner.*) 3. En kvindelig Figur med et Barn paa Armen, og ved den højre Side en mindre Figur af en ung Kvinde, der løfter Armene i Vejret mod Barnet; denne Gruppe kan kun forestille St. Anna med Jesusbarnet og Maria.*) 4. En mandlig Figur med en Art Hjelm eller Stormhue paa Hovedet og Rester af en Landse i venstre Haand; med den højre Haand drager han sin Underklædning tilside og viser et Saar paa højre Ben; en kvindelig udseende Figur staar ved ham og lægger sin Haand paa Saaret. Denne Gruppe forestiller St. Rochus, hvis Saar helbredes af Englen.*)

Disse fire Figurgrupper maa have hørt til en Række Helgener, der vistnok har været anbragt i Alterets Sidefløje; mindst ligesaamange ere nu tabte. Til Midtfeltet har ogsaa hørt en tredie Figur, som nu er tabt. . . .

Figurerne ere alle udførte af een Haand, Stilen i dem er ens, de er plumpt forarbejdede, Ansigterne udtryksløse, Hænder uformelige, Draperier og Klædninger udskaarne uden den sædvanlige Omhu i Foldekastet; det synes, som det Hele har hørt til den Art Tavler, som ofte findes fra Tiden kort før Reformationen, da Billedudskjæringer af den Art var i Forfald; nogle af Dragterne og Kvindernes Hovedtøj henpeger ogsaa paa den Tid.

Af disse tilbageblevne Rester af Altertavlen kan der selvfølgelig ikke være Tale om paany at samle

*) Udhævet af C. K.

eller reconstruere et Hele, der mangler for meget; hvor det Manglende er blevet af, kunde jeg ikke faa nogen Underretning (om)«.

Paa Korvæggen, hvor nu de ovenfor omtalte Figurer er ophængt, efter at de 1931 er blevet præpareret af »Vendsyssels historiske Museum«, hang tidligere en Bispefigur, der i Størrelse og Udførelse svarer til Altertavlens 2 Hovedfigurer, og her havde vi da den manglende tredie Figur fra Tavlen Midtfeldt; den lille Figur, der 1732 omtales som anbragt mellem de to Hovedfigurer, og som holdt om en Fod med begge Hænder, har vel hørt til en af Tavlen Sidefløje, og er senere bortkommet. Ved Restaureringen 1931 blev Bispefiguren anbragt paa sin oprindelige Plads i Midtfeltet.

I sin Bog »Fra gamle Præstehjem«, S. 211, har Forfatterinden Fru Thyra Jensen udtalt sig ret skarpt om A. P. Gaardboes Salg af Altertavleresterne til Jørgen Larsen; men disse Brudstykker var sikkert blevet kasseret ved et Kirkesyn 1865, da Kirken det følgende Aar fik den foran omtalte nye Altertavle, og Kancelliskrivelse af 27. Januar 1824 forbyder kun en Kirkeejer vilkaarligt at nedlægge, forringe eller fjerne noget af Værdi fra Kirkerne; det er først i nyere Tid, at vi gennem Lovgivningen har faaet et bedre Værn for det gamle Kirkeinventar, idet det er kommet under Nationalmuseets Tilsyn.

Fru Thyra Jensen fortæller endvidere, at den gamle Altertavle i Følge Traditionen skulde være meget smuk og rig paa Billedskærerarbejde; »den blev i Middelalderen skænket Kirken af rige Nordmænd, der forliste, men frelste Livet paa Raabjerg Strand«, beretter Forfatterinden; men det er jo den sædvanlige Romantik, vi møder ved Altertavlerne i

en Mængde af Vestkystens Kirker; man har ikke kunnet tænke sig, at der kunde være Billedskærerarbejde i Kirkerne i disse i nyere Tid fattige, sandhærgede Egne, hvor der dog findes mange skønne Kirkebygninger. Og, som Professor Magnus-Petersen siger, var Altertavlen i Raabjerg jo iøvrigt et tarveligt Arbejde.

I »Vendsyssels historiske Museum« findes en fortrinlig udført Kvindefigur, der bærer en lille Biskopfigur paa den ene Arm; den angives at være fra Raabjerg Kirke; men i Følge Størrelse og Snit synes den ikke at kunne have hørt til den gamle Altertavle.

Den til Kirken 1865 anskaffede nye Altertavle blev 1897 erstattet af en ny, malet af Anker Lund og forestillende Kristus og en Synder, og den findes nu i Kirken. I denne findes endvidere et lille Metal k r u c i f i k s; da dette ikke nævnes i de gamle Inventarielister, ligger det nær at tro, at det er kommet til Kirken fra en Stranding.

Kirkeværgere 1608—1700.

- 1608—19 Christen Simonsen i Gaardbo.
 1611—19 Sognepræsten Claus Nielsen. Død 1658.
 1620—27 Oluf Christensen i Rannerød.
 1620—27 Bertel Pedersen i Lodskouvad.
 1627—29 Landet besat af de kejserlige Tropper.
 1629—49 Peder Nielsen i Starholm.
 1629—49 Christen Tordsen i Raabjerg.
 1650—53 Søren Lauridsen i Starholm.
 1650—53 Mads Christensen i Uggerhalne.
 1654—62 Jens Pedersen i Jennet, flyttede fra Sognet.
 1654—56 Jens Madsen i Lodskouvad (fra 1657—62 kun
 1 Væрге).
 1663—66 Sognepræsten Mads Jensen var Kirke-
 væрге, »eftersom fast ingen det bedre eller

bekvemmeligere (kan være det), formedelst det Fiskeri, de fattige Folk maa daglig opvarte.« Han døde 1667.

- 1667—69 Søren Simonsen i Gaardbo.
 1667—69 Niels Christensen i Troldborg.
 1670—73 Jens Hansen i Høgenhav.
 1670—73 Mads Christensen i Uggerhalne.
 1674—75 Peder Christensen Fris i Lodskouvad.
 1674—75 Jens Nielsen paa Heden.
 1675—80 Christen Mortensen i Sovkrog.
 1675—80 Peder Christensen Fris i Lodskouvad.
 1681 Niels Jensen Bæck i Lodskouvad.
 1681 Peder Jensen i Hvims. Afskediget samme
 - Aar paa Grund af Udygtighed.
 1681 Sognepræsten Enevold Lauridsen i Stedet for
 Peder Jensen.
 1682—84 Christen Knudsen paa Heden.
 1682—84 Niels Jensen i Bunkene.
 1685—86 Niels Olufsen i Lodskouvad.
 1685—86 Chr. Olufsen i Uggerhalne.
 1687—88 Søren Pedersen i Uggerhalne.
 1687—88 Christen Jensen i Hovkær.
 1689—91 Chr. Simonsen i Gaardbogaard.
 1689—91 Morten Christensen i Kyllesbæk.
 1692—95 Jens Lauridsen i »Rønrø« (Rannerød).
 1692—95 Jens Nielsen i »Eenet« (Jennet).
 1696 Erik Jensen i Bunken, afskediget paa Grund
 af Udygtighed.
 1696 Chr. Andersen i Sørig, afskediget paa Grund
 af Udygtighed.
 1697—98 Chr. Sørensen i Troldborg.
 1697 Thomas Sørensen i »Rønrø«, død 1697.
 1697—98 Søren Christensen i Aalbæk.
 1699—1700 Søren Christensen i Aalbæk.
 1699—1700 Jens Olufsen i Skødelund.

Stolestaderegister for Raabjerg Kirke 1621.

Mads Jensen i Sønder Bindsløv, den Tid sid-
 dende i Dommers Sted til Horns Herreds Ting.
 Niels Traan, Skriver og Søren Ibsen i Sættrup

gør vitterligt¹⁾: Aar efter Guds Byrd 1621, den 20. Augusti her paa forskrevne Ting var skikket ærlig og velagtede Mand Søren Rasmussen, Kgl. Mayestæts Tolder paa Skagen, som æskede, bedes og fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd, (Navnene), hvilke (vidnede), at de saa og hørte her i Dag paa forskrevne Ting, at disse efterskrevne 7 Mænd: Niels Christensen i Kylløbæk, Lars Jensen i Jennet, Oluf Christensen i Rannerød, Mikkel Jensen i Skjødelund, Morten Christensen i Sovkrog, Lars Christensen i Raabjerg og Mads Knudsen i Lodskou vad (vidnede) eftersom de af Herredsfogeden her i Herredet, Søren Jensen i Tolne, var udnævnt her af Tinget til at ligne og skifte Stolestader i Raabjerg Kirke, saa har de den 10. Søndag efter Helligtrefoldigheds Søndag, som var den 5. August sidst forleden, skiftet og delt de nye Stole i Raabjerg Kirke det ligeste og retteste, de vidste at kunne gøre, hvilket skete udi hæderlige og velærede Mand Hr. Niels Pedersen i Bjergby, Herredsprovst her i Horns Herred, hans Nærværelse og med hans Vilje og Samtykke; udi lige Maade overværendes Hr. Claus Nielsen, Sognepræst, med flere Godtfolk, som da samme Dag i Raabjerg Kirke tilstede var, og blev Stolene delt og skiftet som efterfølger, og at de skulde stande i Stolene, som de er aldrende og gamle til, den ældste yderst i Stolen og den yngste inderst.

Da blev først tillagt og tilskrevet at staa i den allerøverste Stol næst ved Prædikestolen:

Christen Simensen i Gaardbo, Christen Pedersen i Troldborg, Simon Christensen i Gaardbo og Niels Olufsen i Starholm.

¹⁾ Horns H. Tgb. 4/10 1647, Bl. 237 b.

Udi den anden Stol: Lars Jensen i Jennet, Mikkel Jensen i Skjødelund, Chr. Nielsen i Østergaard og Simon Pedersen nær i Aalbæk.

Udi den tredje Stol: Morten Christensen i Sovkrog, Peder Simensen i Raabjerg, Oluf Christensen i Rannerød og Lars Christensen i Raabjerg.

Udi den fjerde Stol: Niels Christensen i Kylesbæk, Bertel Pedersen i Lodskovad, Morten Jensen i Ugerhalne og Søren Pedersen i Lyngshede.

Udi den femte Stol: Chr. Christensen paa Heden, Chr. Jensen ibm., Niels Mortensen ibm. og Jens Mikkelsen i Hjortlund.

Udi den sjette Stol: Mads Knudsen i Lodskovad, Peder Bollesen og Mads Nielsen i Raabjerg og Mads Christensen i Lodskovad.

Udi den syvende Stol: Jens Madsen i Høgenhav, Thord Andersen ibm., Chr. Nielsen ibm. og Søren Jensen i Skjødelund.

Udi den ottende Stol: Chr. Thorsen i Raabjerg, Chr. Mortensen ibm., Niels Sørensen ibm. og Jens Nielsen.

Udi den niende Stol: Bertel Jensen i Knolbæk (?), nærre Chr. Jensen ibm., Helli Jensen ibm. og Søren Pedersen i Rand.

Udi den tiende Stol: Niels Christensen i Aalbæk, Toer Jensen paa Heden, Jens Nielsen i Skjødelund, søndre Chr. Jensen i Aalbæk og Chr. Nielsen ibm.

Udi den elvte Stol: Søren Pedersen i Skram, Peder Laursen ved øster Strand, Anders Pedersen ibm. og Knud Thomsen paa Heden.

Udi den tolvte Stol: Thomas Sørensen i Knasborg, Chr. Jensen i Skjødelund, Chr. Smed i Hvims og Iver Christensen i Raabjerg.

Udi den trettende Stol: Rasmus i Knasborg,

Helli Sørensen i Aalbæk, Søren Hellisen ibm. og Jørgen Løgte i Skjødelund.

Udi den fjortende Stol: Iver Munk i Kylløbæk, Peder Bousen i Aalbæk, Peder Andersen ibm. og Jens Christensen i Skjødelund.

Den femtende Stol haver Søren Rasmussen, Tolder paa Skagen, ladet gøre paa hans egen Bekostning med Kirkeværgers og Sognemænds Vilje, og haver han bevilget at staa i samme Stol i hans Fraværelse Christen Sørensen i Slynge, Jep Hansen i Gjøgsig og Christen i Horsnab.

Udi den sekstende Stol: Anders Snedker i Aalbæk, nør Niels Andersen ibm., Peder Sørensen ibm., Johan Jensen ibm., Niels Jensen i Gajhede og Chr. Jensen i Aalbæk.

Udi den syttende Stol: Chr. Sørensen i Aalbæk, Jørgen Fynbo ibm., Niels ibm., Mads Knudsen, Lars Jacobsen, Chr. Tordsen.

Udi den attende Stol: Mads Jensen i Skjødelund, Chr. Bendtsen ibm., Peder Christensen ved østre Strand, Thomas Christensen ibm., Chr. Sørensen i Aalbæk og Lars Christensen i Skjødelund.

Udi den nittende Stol: Helli Andersen i Aalbæk, Lars Thomsen ibm., Lars Bødker ibm., Knud Nielsen ibm., Svends Værsted i Raabjerg og Chr. Worm i Aalbæk.

Udi den tyvende Stol: Simen Pedersen i Raabjerg, Mikkel Christensen i Aalbæk, Niels Gløe ibm., Peder Pedersen i Raabjerg, Anders Christensen i Aalbæk og Oluf Poulsen paa Heden.

Udi den 21. Stol: Peder Tøgersen i Raabjerg, Chr. Olufsen i Aalbæk, Lars Fus, Chr. Madsen i Skjødelund, Søren Ibsen i Raabjerg, unge Mads Jensen i Skjødelund.

Udi 22. Stol: Søren Jensen i Aalbæk, Simon Hermansen, Gregers Skomager, Gregers Jensen ibm., Lars Jørgensen i Skjødelund, Oluf Poel i Raabjerg.

Udi 23. Stol: Morten Nielsen i Raabjerg, Lars Markorsen, Søren Ladefoged, Mikkell Pedersen i Skjødelund, Lars Vaadbinder, Chr. Christensen vester, Christen Christensen øster, samt Chr. Christensen ibm.

Kvindestolene.

Øverste Stol: Til Præstegaarden.

2. Stol: De to Kvinder i Gaardbo og Lars Christensens og Mads Niensens Kvinder i Raabjerg.

3. Stol: Chr. Niensens Kone i Raabjerg, Sørens Kone i Lynghede, Peder Simensens Kone i Raabjerg og Chr. Thordsens Kone ibm.

4. Stol: Lars Jensens Kone i Jennet, Bertels Kone i Lodskovad, Chr. Jensens Kone i Skjødelund, Peder Bollesens Kone i Lodskovad.

5. Stol: Olufs Kone i Rannerød, Chr. Pedersens Kone i Troldborg, Chr. Mortensens Kone i Raabjerg, Mikkels Kone i Skjødelund.

6. Stol: Mads Knudsens Kone i Lodskovad, Mads Christensens Kone ibm., Niels Olufsens Kone i Starholm, Peder Laursens Kone i Bunkerne og Chr. Jørgensens Kone i Aalbæk.

7. Stol: Nielses Kone i Kylløbæk, Jens Niensens Kone i Raabjerg, Niels Rasmussens Kone i Knurborg (?), Jens Mikkelsens Kone i Hjortlund og Chr. Niensens Kone i Høgenhav.

8. Stol: Niels Christensens Kone i Aalbæk, Mortens Kone i Sovkrog, Søren Pedersens Kone i Aalbæk, Sørens Kone i Rand, Jens Niensens Kone i Skjødelund.

9. Stol: Mortens Kone i Uggerhalne, Chr. Smeds Kone, Helli Sørensens Kone i Aalbæk, Lars Thomsens Kone og Jens Madsens Kone i Høgenhav.

10. Stol: Nør Chr. Jensens Kone i Aalbæk, et Stade til Jens Johansens Hus, søndre Chr. Jensens Kone, Peder Sørensens Kone ibm. og Tords Kone i Høgenhav.

11. Stol: Laust Degns Kone, Chr. Jensens Kone paa Heden, Tord Thomsens Kone, Knud Thomsens Kone ibm.

12. Stol: Bertel Jensens Kone i Aalbæk, Søren Hellisens Kone, Peder Bousens Kone, Chr. Worms Kone, Niels Jensens Kone, Peder Andersens Kone.

13. Stol: Søren Kone i Skram, Helli Jensens Kone i Aalbæk, Niels Gløes Kone, Niels Mortensens Kone paa Heden, Jens Christensens Kone i Skjødelund, Jens Frandsens Kone ibm.

14. Stol: Anders Pedersens Kone ved Østerstrand, Ths. Sørensens Kone i Knasborg, Chr. Tordsens Kone i Aalbæk, Hans Sørensens Kone i Skjødelund, Iver Munks Kone, Lars Fus' Kone.

15. Stol: Chr. Christensens Kone paa Heden, søndre Niels Andersens Kone i Aalbæk, nørre Niels Jensens Kone, Chr. Nielsens Kone ibm., Søren Jensens Kone i Skjødelund, vestre Chr. Christensens Kone ibm.

16. Stol: Peder Christensens Kone ved østre Strand, Iver Christensens Kone, Thomas Christensens Kone, Niels Bertelsens Kone ibm., Chr. Bendtsens Kone i Skjødelund, Simen Pedersens Kone i Raabjerg, Knud Nielsens Kone i Aalbæk.

17. Stol: Mads Jensens Kone i Skjødelund, Peder Pedersens Kone i Raabjerg, Inger Gajhede, Oluf Poels Kone, Ivers Kone i Raabjerg, Peder Andersens Kone ibm.

18. Stol: Anders Snedkers Kone i Aalbæk, Søren Sørensens Kone ibm., lille Mortens Kone i Raabjerg, Olufs Kone paa Heden, Chr. Sørensens Kone i Aalbæk, Lars Jakobsens Kone ibm.

19. Stol: Store Mikkels Kone i Aalbæk, Jens Vaadbinders Kone i Skjødelund, lille Mads Jensens Kone ibm., lille Chr. Christensens Kone ibm., Lars Mortensens Kone i Raabjerg, Niels Pedersens Kone i Skjødelund.

20. Stol: Chr. Olufsens Kone i Aalbæk, Margrethe Riisager, Steffen Bertelsens Kone i Raabjerg, Else Nielsdatter ibm., Gregers Jensens Kone i Aalbæk, Gregers Skomagere Kone ibm.

21. Stol: Søren Ladefogeds Kone i Raabjerg, lille Søren Kone i Aalbæk, Simen Hermandsens Kone, Jørgen Fynbos Kone ibm., Lars Jørgensens Kone i Skjødelund, Chr. Christensens Kone ibm.

R a a b j e r g P r æ s t e g a a r d .

Som Tilføjelse til, hvad der foran er berettet om Kirken og Degneboligen, skal her meddeles Indholdet af et Tingsvidne om Raabjerg ældste Præstegaard, indført i Børglum-Jerslev Herreders Justitsprotokol 10. April 1714, idet Herredsfogden her, Anders Laursen og Herredsskriveren Niels Poulsen Kjærulf var beskikket til som Sættedommer og Sætteskriver at administrere Retten i Gaardbo Birk i denne Sag, hvor Mr. Jens Riemann fra Aalborg som Biskoppens Amanuensis mødte for Stiftsøvrigheden.

Der førtes en Række Vidner, der mindedes i indtil 60 Aar, og indstævnet til Vidners Paahør var Birgitte Rasmusdatter i Raabjerg Præstegaard, Enke efter Præsten Enevold Lauridsen, samt Anders Brønsdorf til Nørre Elkær, der gjorde Krav paa

en Ejendom, som mentes at høre til Præsteembedet, medens Brønsdorf sagde, at denne Ejendom, der tidligere kaldtes »Undtet«, men nu »Raabjergholm« (o: Raabjerg ny Præstegaard) kun af ham var overladt til Enevold Lauridsens Brug.

Hans Nielsen i Raabjerg, der havde tjent i Raabjerg Præstegaard o. 1676, vidnede, at da bjergede han »Wormsigen« syd for den nye Præstegaard og førte Høet til Præstegaarden, og den nye Præstegaards Grund, som kaldes »den hvide Bakke« eller »Brune Rimme«, var Præstegaardens rette Tillægsjord, og de havde altid gravet deres Tørv der og vester til Undtets Mark langs søndre Side af Søen, hvor salig Hr. Enevold siden lod opbryde Land baade i den gamle Præstegaard og (borte af Fugt). »Undtets Bolig« stod sydvest for den nye Præstegaards Skel; »Troidkær« var hele Sognets Fællid. »Undtets Bolig« blev ødelagt af Sand ca. 1674, og Husene blev nedbrudt. 1676 stod endnu paa den gamle Præstegaard en Kornlade og en Hølade, Fæhus, Stald og Herberghus i Enden af Laden samt Raaling med to Kviste i Syd og Nord og en Skorsten igennem og en anden til Taget med Bagerovn og Kølle, og Hr. Enevold holdt Hus her, til han med Sognefolkenes Hjælp fik Materialet ført herfra og den nye Præstegaard bygget, for han kunde ikke være i den gamle for Sand og Vand.

ET MISLYKKET FORSØG
PAA ET HØR- OG HAMPEAVLSANLÆG
PAA BRATSKOV GODS.

AF ANDERS SØRENSEN.

NAAAR Staten i 1793 ydede Støtte i Form af Laan til Etablering af Hør- og Hampeavlsanlæg ved Godserne Brahetrolleborg og Bratskov, var det ikke nogen ny Interesse, der vistes Avlingen af disse Produkter. Allerede 8. Maj 1634 var udgaaet Missive til adskillige Lensmænd om at lade saa Hampefrø i god og tjenlig Jord og sende den deraf kommende Hamp til Bremerholm. Meningen hermed har naturligvis kun været saa vidt muligt at dække Flaadens Behov, der ellers maatte dækkes ved Import, men ved Forordningen af 7. August 1687 tilstræbtes der en mere rationel Dyrkning, idet man paabød, at en Fjerdedel af Bymarkerne skulde tilsaas med Hør, Hamp eller Roer. Noget stort Resultat gav dette Paabud desværre ikke, velsagtens paa Grund af den passive Modstand, der tydeligt sporedes i de ved Forordningen af 14. August 1741 indkrævede Svar paa Forespørgsel, om nogen Købstadsjord maatte findes af den Beskaffenhed, at Fjerdeparten uden Skade kunde besaas med Hør, Hamp eller Tobak. I de indkomne Svar spores en tydelig Uvidenhed om disse Produkter, ligesom man er alt andet end begejstret for slige Experimenter.

2. April 1773 føler Kommercekollegiet sig foranlediget til at henlede Opmærksomheden paa Forordningen af 1687, og paaepgende Høravlens store Betydning begæres Indberetning om Aarsagen til, at nævnte Forordning ikke overholdes, samt Betænkning over, hvorvidt Forordningen helt eller delvis kan kræves overholdt. De indkomne Svar har næppe været tilfredsstillende; man var just ikke opsat paa at dyrke stort andet end Korn og havde i det hele taget adskillige Indvendinger at gøre. Stiftamtmand Rosenørn i Aarhus mener dog, at der paa adskillige Steder med Fordel kunde avles Hør og Hamp, men var dog tillige af den Anskuelse, at man burde opmuntre til Avlens Fremme ved at udlove Præmier fremfor at anvende skarpe Anordninger.

Ideen med Præmier var nok ikke helt daarlig, men, som før nævnt, gik man nu mere direkte til Værks, idet der ved kgl. Resolution af 24. April 1793 af Kreditkassen udlaautes 4000 Rd. til Hørbereder Henning Schroll, der skulde etableres ved Brahetrolleborg og 5000 Rd. til Hampebereder Ignatius Miller, der skulde etableres paa Bratskov Gods.

Medens Anlægget ved Brahetrolleborg under Ledelse af Schroll, der havde en 11aarig Uddannelse i Vestphalen, Braband, Flandern og Skotland bag sig, og under Tilsyn af Grev Johan Ludvig Reventlow, gav gode Resultater, fik Anlægget paa Bratskov Gods en meget kort Levetid.

Om Ignatius Miller vides ikke meget udover, at han var Tysker og knap nok det danske Sprog mægtig, samt at han, da han stiftede Bekendtskab med Godsejer Ole Tønder Lange til Bratskov, var Soldat, men frikøbtes af Lange. Miller fortæller ganske vist, at han i Ind- og Udlandet havde dygtiggjort

sig i Faget, men om Uddannelsesstederne fortæller han intet.

Om den anden Hovedperson, Justitsraad Lange, vides adskilligt mere. Født 1749 paa Rødkilde som Søn af Godsejer Jens Lange, der var kendt som en dygtig, men ikke just blødsød Jorddrot, har han i sin Fader haft en udmærket Læremester, hvis Driftighed gaar igen i Sønnen, der i sin Godsejertid tumlede med adskillige Opgaver. Foruden Bratskov ejede han Kastrupgaard paa Amager, hvor han for det meste opholdt sig, og købte senere Oxholm og Hals Ladegaard. Han modtog gentagne Gange betydelige Laan af Statskassen, hvilke Penge han mest brugte paa Bratskov, hvor han lod Søarealer udtørre og foretog Kanalanlæg, ligesom han lod Vilsbæksminde og Langeslund udparcellere fra Hovedgaarden.

Det var saaledes ikke mærkeligt, at han ogsaa vilde søge at faa et Hampeavlsanlæg indrettet, til hvilket Formaal der som nævnt laantes 5000 Rd. af Kreditkassen iflg. Obligation af 24. Juni 1793, hvilket Laan fra nævnte Dato og til 11. Juni 1798 skulde forrentes med 3 pCt. p. a., og derefter tillige afdrages med 2 pCt. p. a. Miller skal desuden antage 12 Lærlinge, som han skal uddanne, og faar herfor 10 Rd. aarlig i tre Aar for hver, ligesom Bratskovs Forvalter i tre Aar faar 100 Rd. aarlig for i Godsejerens Fravær at føre Kontrol med Kapitalens rigtige og hensigtsmæssige Anvendelse. Naar Miller i 8 à 10 Aar anvender sin yderste Flid paa at befordre Hør- og Hampeavlens Udbredelse der paa Egnen, skal han, naar den aarlige Produktion, som ved hans Undervisning er tilvejebragt i Egnen, beløber sig til 1000 à 1200 Skippund, tillægges en aarlig Pension af 200 Rd. i Resten af hans Levetid. Samtidig med at Kommercekollegiet tilskriver ham herom, gøres

han opmærksom paa, at han ved Indkøb af Besætning og alle øvrige Nødvendighedsartikler skal raadføre sig med Godsets Forvalter og følge hans Vejledning. Herom tilskrives ogsaa Justitsraad Lange og Forvalter Meyer, der faar en Kopi af Skrivelsen til Miller.

Paa Papiret saa alt dette ganske godt ud; der tilsikredes som nævnt Miller Pension efter ret kort Tids Forløb, naar han havde naaet en Produktion, der ikke maatte synes uoverkommelig, naar ellers det hele fik en ordentlig Start, og der ikke blev for mange til at raade og vejlede, men det var som det senere vil ses, her den egentlige Brist maatte søges.

Anlægget naaede næppe at komme i Gang, før det hele ramlede sammen, og Forholdet mellem Godsejer og Forpagter ødelagdes komplet ved Justitsraad Langes Arrest i de forpagtede Gaarde med Avl og Indbo, hvorefter Miller ser sig nødsaget til at sende Amtmanden en yderst graverende Klage over Langes Adfærd fra først til sidst.

Gennem denne Klage, Langes Svar herpaa, og en Del Tingsvidner samt Amtmandens Redegørelser til Kommercekollegiet tegnes i dystre Farver et Billede af Etablissementets hastige Opstaaen og lige saa hastige Forsvinden. Havde Lange travlt med at faa det hele standset, havde han ikke haft mindre travlt, da han startede det, idet man før Bevilling og Udbetaling af Laanesummen skrev Forpagtningskontrakterne.

Etablissementet anlægges paa tre under Bratskov hørende Gaarde, Vilsbæksminde, Boelsgaarden og en Bondegaard i Brovst, kaldet Anders Westergaards Gaard, som Miller forpagter paa henholdsvis 10, 30 og 3 Aar. Forpagtningskontrakten paa Vilsbæksminde, der er dateret København 5. Marts 1793,

omfatter 25 Poster, der her skal gengives i forkortet Stand.

1. Gaardens Jorder er inddelt i 8 Vange, hvoraf kun er opbrudt 3, og heraf har kun de 2 været besaaet. Markerne maa han bruge til hvad han vil, dog tillades det ham ikke højere end 5 Aars Brug og 3 Aars Hvile, og ved Udlæg til Hvile skal Vangene besaas med Kløver.

2. Til Gaarden følger en Eng for Enden af Tørve-mosen og Søen. Her kan avles 200 Læs Hø.

3. Et Hus beliggende i første Fald er udenfor.

4. De allerede opførte Bygninger faar han til Brug, og da der endnu mangler nogle Indretninger, skal samme fuldføres inden Mikkelsdag. Da Rollingshuset ikke er istandsat, skal samme blive fuldført inden Mikkelsdag, og han deri anvises fornødne Værelser.

5. Faar Sønderøxe Konge- og Kirkekorntiende af de derværende Gaard- og Husmænd, som forordningsmæssigt hæves paa Kærven og hvorfor Miller betaler 250 Rd. aarlig. Og naar han mener at kunne undvære samme for Gødning, kan det' opsiges med et Aars Varsel.

6. Af Hoveri faar han høstet og indbjerget Korn, slaet og indkørt Hø og udaget Møg, hvorfor betales 300 Rd. Kan opsiges med $\frac{1}{2}$ Aars Varsel.

7. Tolv Husmænds Ugedage overlades ham for 50 Rd. aarlig.

8. Nyder aarlig udvist Tørv, som han selv skærer og hjemkører, baade til Varme og Hør- og Hampe-tørring.

9. Nyder fri Maling paa Bratskov Mølle.

10. Gaardens Bygninger modtages ved Syn og afleveres ved Syn, og hvad der mangler skal erstattes.

11. Ingen Foder eller Gødning maa »frakomme«, men søges forøget.

12. Nyder fra Bratskov 150 Læs Gødning for det første Aar og ikke videre, men maa selv afhente det.

13. Vil han bygge en Oliemølle og Tørreovn, skal han dertil udvises Plads, og ved Fratrædelsen skal der ydes billig Betaling.

14. Betaler alle Skatter for sig selv og Folkene.

15. Markers Indhegning og Gravning af Grøfter og Vedligeholdelse af samme skal Forpagteren foretage.

16. Der skal nøje gives Agt med Lys og Ild, og dersom Ulykke sker, da at erstatte Skaden, og det paalægges ham at bruge Bliklygter.

17. Skulde Kvæg- og Svaghed indløbe, sker det paa Ejerens Regning.

18. Dør Forpagteren eller ikke kan betale Afgiften, da ophører Forpagtningen, og Forpagteren skal erstatte eventuelle Tab.

19. Forpagtningsafgiften betales saaledes; For 1. Aar til 1. April 1794 800 Rd., 2. Aar 1000 Rd., 3. Aar 1100 Rd., 4. Aar 1200 Rd., 5. Aar 1400 Rd., 6. Aar 1500 Rd., 7. Aar 1600 Rd., 8. Aar 1800 Rd., 9. Aar 1900 Rd. og 10. Aar 2000 Rd. I Steden for Kaution betaler Forpagteren 1200 Rd. i Prænummeration, der bringes til Afkortning det sidste Aar.

20. Vil Miller have Forpagtningen forlænget udover de 10 Aar, betaler han, saa længe han lever 2500 Rd.

21. Skulde nogen Dispute mod Forventning indløbe, da maa ingen Processer i nogen Maade finde Sted, men afgøres ved to redelige og bekendte Mænd, hvoraf hver udnævner een, og skulde disse ikke blive enige, da udnævner disse een til Opmand, ved hans Dom skal det forblive, og skulde disse to ikke blive enige om at udnævne een til Opmand, da udnævner Lange een dertil, og skulde Miller ikke mod Forventning blive fornøjet, da tillades ham at indstævne samme lige til Højesteret, og den tabende Part betaler alle Omkostningerne.

22. Skulde Vejret om Efteraaret blive saa vanskeligt, tillades det Miller at benytte Langes Teglovn til Tørring af Hamp og Hør.

23. Der udvises et Stykke af Haven at saa Ærter i.

24. Dersom Lange selv eller en anden beboer Gaarden, da overlades denne Græs og Foder til 4 Køer og 4 Heste med 2 Skp. Havre ugentlig til hver Hest i 31 Uger for 84 Rd.

25. Da Lange har kautioneret for Laanet, forpligter Miller sig til ikke at bortsælge Besætning, Ind- og Udbo, Avl m. v., uden at anmelde det for Lange eller dennes Fuldmægtig, og Betaling for Produkter gives til Lange, hvorefter Overskuddet aarlig udbetales Miller.

Endelig pantsættes alt Ind- og Udbo, Besætningen og Avl til Lange.

Under samme Dato forpagter Miller Boelsgaarden, 3 Td. Hartkorn, paa følgende Betingelser:

1. Gaardens Bygninger, der er nye, overlades ved Syn.

2. Markerne er ikke indhegnede, men dette vil blive bekostet af Lange, men Vedligeholdelsen paa hviler Miller.

3. Miller maa opbryde Enge og Fædrifter for at disse kan blive til brugbar Ager og Engjord.

4. Miller inddeler Marken i ordentlige Fald og paaser, at Jorden ikke faar højere Drift end 5 Aars Brug og 3 Aars Hvile, og hvoraf aarlig mindst skal besaas en med Hamp og en med Hør, og Resten med Korn, og naar der udlægges til Hvile, besaas der med Kløver, men vil Miller besaa flere med Hør, er det ham tilladt.

5. Da Miller skal betale Besætning og Sæd, skal han ikke aflevere samme.

6. Miller skal paase, at ingen Uhegn sker paa Bratskovs Marker, og derfor skal han holde Hegnene vedlige, ligesom der ikke maa være Passage over Bækken til Skovsgaard.

7. Nyder et Stykke af Bratskovs Eng i Moukær, hvilket Stykke han indhegner.

8. I Bratskov Mose udvises Tørveskær til 24 Læs Tørv.

9. Ulykke ved Ildebrand er Forpagteren selv ansvarlig for.

10. Forpagtningsafgiften er 80 Rd. aarlig.

11. Præstens og Degnens Rettigheder samt Byens Tyngte er Ejeren uvedkommende.

12. Dersom Miller dør uden at efterlade sig Hustru eller Børn, der kan overtage Gaarden, ophører Forpagtningen.

Endelig forpagter Miller den Gaard i Brovst, Anders Christensen Westergaard har frasagt sig, fra 24. Maj 1793 til 1. Maj 1796. Gaardens Hartkorn er 6 Td. og 1 Skp. I Afgift betales 1. Aar 80 Rd., 2. Aar 90 Rd. og 3. Aar 100 Rd. Desuden svarer Forpagteren Kongerejser, Kirkearbejde samt Vejreparationer som en anden Bonde; svarer Præstetiende men ikke Kongens og Kirkens Part i Korntienden.

Efter at disse Formaliteter var i Orden, skyndte man sig straks med at gøre de fornødne Indkøb, under hvilke Lange og hans Forvalter spillede en saa fremtrædende Rolle, at det ikke kan undgaa at vække Mishag hos Miller, der nok selv vil lege lidt med, hvad der nu ikke blev noget af.

Ved Millers Ankomst træffer det sig saa heldigt (eller uheldigt), at Lange netop lader afholde Auktion paa Bratskov, Langeslund og Boelsgaarden, hvor Miller da enten blev tvunget til eller følte sig forpligtet til at købe Besætning og Redskaber, hvis Kvalitet tilsyneladende lader noget tilbage at ønske, men han køber dog uden Protest, og før han ved et Ord af det, er Pengene forbrugt, men hvad han har faaet for dem, staar hen i det uvisse, thi en Generalafregning af 13. December 1793 siger blot, at Beløbet er forbrugt, uden saa meget som at lade ane, hvortil Pengene er gaaet udover nogle ganske smaa Beløb, som til en Bødkerregning, Fragt af Hør o. l., men den største Post, 4351 Rd., siges kun at være i Overensstemmelse med specificerede Regninger, der dog

er kasseret. Denne Afregning underskriver Miller, og har saaledes i Realiteten godkendt den, men har dog i Oktober beklaget sig til Kommercekollegiet over, at Lange ikke har givet ham ordentlig Afregning, og at han mangler behøvende Understøttelse af Forvalteren paa Bratskov til Fortsættelse af Arbejdet, og at han mangler Penge til Arbejdernes Betaling og andre nødvendige Udgifter, hvilken Klage han dog under 1. December tilbagekalder med Bemærkning om, at Lange var fraværende, og at det var hans Forvalter, der havde behandlet ham urigtigt.

Herefter hører Kollegiet ikke mere til ham, før han 16. Marts 1794 indsender Beretning om de væsentligste Indtægter og Udgifter i det forløbne Aar, bilagt med en ved Herredsfoged Wadsted og to kyndige Landmænd, Jens Badstue i Holm og Niels Weybye i Fjerritslev, foretaget Synsforretning over Høravl og Tilberedning samt en Specifikation over Folkelønninger, og efter denne Indberetning at dømme er alt saare godt, idet der fremkommer et Overskud paa 992 Rd., 3 Mk. og 4 Sk.

Af Korn er der i det forløbne Aar avlet 83 Td. Rug, 326 Td. Byg og 229 Td. Havre, hvoraf er solgt henholdsvis 13, 133 og 48 Td., forbrugt i Husholdningen henholdsvis 42, 67 og 80 Td., men da der af Avlen yderligere maa fradrages til Sædekorn og Brug i Husholdningen til ny Avl fremkommer, kommer han til at mangle 11 Td. Sæderug, som maa købes à 4 Rd. Tønden, hvorimod der bliver 18 Td. Byg yderligere at sælge à 13 Mk. Tønden.

Af Kartofler er ialt avlet 24 Td., hvoraf er solgt 6 Td. og forbrugt i Husholdningen 8 Td.

Af Hør findes i Behold 166 Td. à 5 Rd. samt 89 Lispund »gode Købmandsvarer« à 2 Rd. Af Blaargarn, bedste Sort, 19 Lispund à 3 Rd. og af 2. Sort

16 Lispund à 2 Rd. og 4 Mk. samt uspundet Hørblaar 4 Lispund à 3 Mk. Af utilberedt Hør findes 610 Lispund, der fradraget Tilberedelsesomkostninger, ansættes til 1 Rd. pr. Lispund. Hørren agter han dels ved egne Folk og dels ved Egnens fattige at lade spinde og siden væve i Lærred, for ogsaa paa denne Maade at vise Fordelen ved Anlægget.

Salget af Korn og Fødevarer opgøres til 854 Rd., 5 Mk. og 4 Sk., og af øvrige Indtægter anføres Godtgørelse for de 12 Lærlinge til 120 Rd., hvorefter han kommer til en samlet Indtægt af 2694 Rd., 3 Mk. og 4 Sk.

Udgifterne angives at være Afgift af Vilsbæksminde 800 Rd., af Boelsgaarden 80 Rd. og af Anders Westergaards Gaard 80 Rd., Forrentning af den laante Kapital 150 Rd., Folkeløn 292 Rd., Tiender 250 Rd., Løn til Husmænd 50 Rd., ialt 1702 Rd., hvorefter der altsaa fremkommer et Overskud paa 992 Rd., 3 Mk. og 4 Sk., som vil blive anvendt til »aparte« Udgifter og Anskaffelse af Indbo og Redskaber.

I Indberetningens Slutning anfører Miller, at Begyndelsen har været vanskelig paa Grund af vrang Fordomme, hvorved Omkostningerne blandt uøvede Folk er stegef langt højere end de burde, samt at Hampeavlens ikke har kunnet bringes højere op end til 4—6 Lispund Hamp og 1 Td. Frø, men han haaber dog, at den med Tiden skal kunne bringes op til Fuldkommenhed.

Af Folk er der ialt paa Vilsbæksminde 30 Personer, hvoriblandt saa fine Folk som en »Haandskriver« Sr. Adam Zimlich og en Overopsynsmand Baltzer Handweber, men af Lærlinge anføres kun 3, hvoraf den ene tillige er Kusk. Paa Boelsgaarden beskæftiges 13 Personer, hvoraf kun 1 kaldes

Lærling, men denne er tillige Staldvogter. Af samtlige 43 Personer er 20 Kvinder, hvoraf 12 skal spinde, 2 hegle og 2 bryde og skætte.

Af Millers egen Liste over Tjenestefolk fremgik det altsaa, at der kun var 4 Lærlinge, men han er dog frejdig nok til at beregne sig Godtgørelse for 12, hvilket Kollegiet synes at have overset, da der ikke ses at have fundet nogen Paatale Sted.

De førnævnte Produkter har dog ikke alle været »gode Købmandsvarer«, thi Synsforretningen afslører bl. a., at der paa Vilsbæksmindes Loft fandtes 24 Td. Hørfrø, som formedelst det vanskelige Efteraar var bleven »noget bedærvet«, ligesom der ogsaa fandtes »en overmaade stor Deel Hør, som ej endnu er giort i brugbar Stand«, og herfor faar det vanskelige Efteraar ogsaa Skylden.

Endvidere havde Synsmændene ogsaa været i Brovst, hvor de havde aflagt Besøg hos de Koner, der havde faaet Hør at spinde, for at faa Klarhed over Varens Kvalitet i Forhold til, hvad der kunde købes hos Købmændene i Aalborg. Konerne forsikrede alle, at Millers Hør og Blaar var fuldkommen saa god som Aalborg-Købmændenes, da de endog kunde spinde finere Garn deraf.

Efter den noget optimistiske Indberetning virker det noget forstemmende, at Miller den 1. Maj derefter ingen Penge har til at betale Forpagtningsafgift med, og under dyre Løfter om Betaling med det allerførste, beder han Lange om Henstand, som ogsaa ydes ham, og ydermere faar han Henstand med Skatterne, som Lange har udlagt, samt med en Del Penge, som Lange har forstrakt ham med, og Justitsraaden faar da 16. Juni en af Miller underskreven og vedtagen Regning, hvorefter han bliver skyldig 1230 Rd., 1 Mk. og 14 Sk. efter at Renten af Prænummerationssummen og

Betaling af Kornléverancen er fradraget. Denne ret flotte Gestus fra Langes Side begrundet han selv med, at der er Sikkerhed nok i Besætning og Inventar, men faar dog ret snart at mærke, at Ordet Sikkerhed var ilde anbragt her, men da han jo mest opholder sig paa Kastrupgaard, kan han kun følge Virksomheden gennem Korrespondance med Forvalteren Claus Nøhring, der ogsaa er Bogholder ved Millers Anlæg, og da denne Herre desværre viste sig at være en Vendekaabe, erfarer Lange for sent Tingenes rette Tilstand.

At det hele Anlæg, som af Amtmand Lybecker antydet, kun har bestaaet i en »Chimere«, er maaske for meget sagt, men noget i den Retning kan vist godt passe. I al Fald har Præsten i Brovst, Hr. Hans Bang, ikke haft store Tanker om Foretagendet, hvilket kommer frem i en Erklæring, han afgiver til Amtmanden i Anledning af, at Miller har ansøgt om, at Tienden af Hør- og Hampsæd ikke maatte oppebæres in natura, men erlægges i Korn i Forhold til, hvad Markerne efter Størrelse og Beskaffenhed kunde indbringe. I Erklæringen faar man Præstens ufor-gribelige Mening om Miller og hans Foretagende.

Præsten hævder, at han af Bønderne, der længe før de saa Miller og hans Anstalt har brugt et lille Stykke Jord til Hør eller Hamp, aldrig har taget Tiende in natura af den Slags Sæd, men at han 1793 tog saadan Tiende paa en med Hør besaaet Ager, som var lejet af en Gaardfæster i Brovst, blot for at se lidt paa Hørrens Beskaffenhed (altsaa af Nysgerrighed), men fik meget Ukrudt og kun lidt Hør, der duede til noget. 1794 svarede han kun Korn af de forpagtede Markjorder, hvoraf Præsten slutter, at Miller hellere vil efterfølge Bønderne i Kornavl, end at de skulde efterfølge ham i Høravl, maaske af Frygt

for atter at skulle staa til Skamme. Pastor Bang har altsaa ikke været nogen stor Beundrer af dette Foretagende saa lidt som af Personen Miller, hvis Andragende han ansaa for mindre velovervejet. I det hele taget synes Miller ofte at disponere uden nogen særlig Omtanke. Saaledes finder han paa at tage fremmede Kreaturer paa Foder, sikkert uden at tænke nøjere over, om han virkelig havde Foder nok til sine egne Kreaturer. I et Brev til ham fra Lars Svendsen Hviid paa Jegerum, dat. 18. November 1794, beklager han sig over ikke at have kunnet træffe ham hjemme, men da han var paa Vilsbæksminde, benyttede han Lejligheden til at se lidt paa Lokaliteterne, og kom desværre til det Resultat, at Foderet kun kan være tilstrækkeligt til en halvt saa stor Besætning. Hviid har været letsindig nok til at lade Miller faa 10 Kreaturer til Vinterfodring for en Pris af 40 Rd., men er nu bange for, at de skal komme til at gaa i Mosen i den haardeste Vinter. Miller skal dog uden Betaling fodre en Plag som Tak for et Laan, Hviid har ydet ham, hvad han dog synes at have glemt, hvorfor Brevet slutter med følgende skarpe Salut: »Vil De endelig være min Uven, saa velan! Jeg er færdig, men vær forvisset om, at jeg ikke spilder mine Penge bort med at søge Dem med Proces. Nej, tro at baade Justitsraaden og jeg skal gaa en ganske anden Vej til at stække Vingerne paa Dem, saafremt De er for den Spads«.

Dette lød alt andet end lovende. Det er muligt, at Hviid, der synes at have haft Langes Fortrolighed, har ladet en og anden Meddelelse gaa til Kastrupgaard, hvortil der i Løbet af Efteraaret indløb adskillige daarlige Efterretninger fra forskellige i Egnen, ligesom ogsaa Forvalter Nøhring flere Gange berettede om Millers daarlige Husførelse, men, som

Lange selv skriver i et Brev til Amtmanden, troede han det kun halvt, fordi han frygtede, de kunde være ham fjendtlige, indtil Nøhring beretter, at det hele gik galt, og at han frygtede for, at Miller, der paa Trods af Forpagtningskontrakterne, solgte Korn og Kreaturer, vilde gøre saa meget som muligt i Penge, og derefter absentere sig. Og da Miller indtil November Maanedes Udgang intet havde betalt, og Nøhring ydermere berettede, at han var bange for, at Miller overhovedet ikke havde Begreb om det, han havde med at gøre, begyndte Lange naturligvis at spidse Øren, og da han tillige blev overbevist om, at det heller ikke stod saa godt til med Nøhrings Forvaltning af Bratskov, rejste han i December til Bratskov for personlig at undersøge alt.

Stor var Langes Forbavselse, da han omsider naaede derop. I førnævnte Brev til Amtmanden beskriver han Uhyrlighederne. »Himmel! Hvad erfarede jeg ikke!« Han ser helt bort fra de Skurkestreger, Nøhring har bedrevet. Miller har, foruden nævnte Bortsalg af Avl og Kreaturer, mod Forudbetaling taget henved 60 Heste og Kreaturer paa Foder, skønt der efter Langes Formening ikke var Foder til mere end 6 Uger. Sidste Aars Høravl fandtes paa Markerne liggende forraadnet, ligesom der ogsaa efter Langes Formening var købt Hør i Aalborg, da der ellers ikke kunde være Spindearbejde til de mange Kvinder, der var i Færd med dette. Gaardens mandlige Tjenestefolk karakteriseres dels som en Flok Dagdrivere og dels som gevorbne Soldater fra Garnisonen i Aalborg, som Miller brugte som en Bande Voldsmænd til at modsætte sig de Foranstaltninger, som Lange fandt nødvendige til Sikkerhed for større Tab.

Efter disse sørgelige Opdagelser følte Lange sig foranlediget til ad Rettens Vej at forkynde Arrest i

alle Millers Ejendele paa Vilsbæksminde og Boelsgaarden, under hvilken Arrest han selv bemyndiges til at bestyre Gaardene til Sagens Afslutning.

Efter saaledes at have faaet Haand i Hanke med Sagerne synes Lange desværre at tabe Herredømmet over sig selv. Ikke alene lader han alle Millers Ejendele forsegle saaledes, at han, der under Arrestens Fuldbyrkelse var i København, ved sin Hjemkomst var uden Tag over Hovedet, men endog forsegles Tjenestefolkenes Kister, selv jages de ud af Gaarden, og han forbyder sin Ladefoged at give dem noget at spise. De paa Foder indtagne Kreaturer maatte omgaaende afhentes af Ejerne med Trusel om, at han ellers vilde lade dem stille til Auktion.

Da Miller vender tilbage og finder Rettens Segl paa sin Dør, anser han dog ikke Slaget for tabt. Med Forvalter Nøhring som Koncipist forfatter han en Klage af en ganske utrolig Længde, som han sender Amtmanden, men forinden har han dog ved Herredstinget erhvervet en Del Tingsvidner, i hvilken Anledning en uhyre Mængde Mennesker har været indstævned, en Gang 59, en anden Gang over 100. Klagen er inddelt i 39 Poster og fylder ikke mindre end 25 tætskrevne Foliosider. Den indsendtes til Amtmanden 16. Februar 1795. Her kan den naturligvis ikke gengives, da en stor Del af den er, som Langes Prokurator, Bunnegaard, udtrykker sig, Slidder og Sladder, idelige Gentagelser, men der skal lige ud af Bunken plukkes et Par af de interessanteste Klagepunkter og Langes Svar herpaa. I første Klagepunkt anfører Miller, at Lange straks tog hele Kapitalen til sig, idet han lovede at anvende den til fornødne Indkøb, men i Stedet for paanødte han ham en Del ubrugeligt Indbo, bl. a. Syrammer og Tapetstumper, hvortil Lange kun svarer, at han handlede

efter Kollegiets Ønske(!). Naar Lange forbyder Miller at føre Hø fra Vilsbæksminde til Boelsgaarden under Henviisning til Danske Lov 1-24-23, er dette noget søgt, da nævnte Sted i Loven handler om Nam og Indførsel og næppe kan paaberaabes her. Mens Miller er i København, lader Lange 3 Fedesvin føre til Bratskov til Slagtning, ligesom han lader ihjelskyde en af de paa Foder opsatte Heste. Til Svar paa dette Klagepunkt har Lange kun Grovheder af værste Art. Han hævder ganske vist, at han har regnet Miller Svinene til Kredit, men herom tier Regnskabet. Hesten fandt Lange ikke værd at fodre.

Som Slut paa Klagen bemærker Miller, at Lange i Begyndelsen var meget tilfreds med ham og endda skal have udtalt, at han kendte Miller med Berømmelse som en virksom og stræbsom Mand.

Lange nægter ikke, at han har ytret sin Tilfredshed med Miller, men beklager, at han har troet ham alt for godt.

Trods alle Tab vil Lange dog, saafremt Miller til førstkommende Maj vil fratræde Vilsbæksminde, overlade ham Boelsgaarden og Anders Westergaards Gaard i Forpagtning mod 180 Rd. for begge, forstrække ham med 5—600 Rd. til at etablere sig for paa disse Gaarde, eftergive ham de to sidste Aars Forpagtningsafgift og Skatter af alle Gaarde, uden mindste Ansvar for Miller indestaa for Betaling af de 5000 Rd., alt paa Betingelse af, at Hør- og Hampeavlens paa disse Gaarde fortsættes. Som Grund herfor anfører han, at han vil have Ende paa alle Processer, og naar det er gaaet saa galt for Miller, ligger det efter hans Mening i, at han har haft for meget Jord under Hænder og for mange Folk, der ofte var ham utro, men Lange mener nu, at dersom Miller faar mindre Jord og færre Folk, vil det gaa bedre, og vil

nu med dette Tilbud bevise, at Hør- og Hampeavlender paa Egnen er ikke alene mulig, men ogsaa fordelagtig, og endelig vil han ogsaa indgive Lyst til Efterfølgelse.

Langes Svar paa Millers Klage er dateret Bratskov 31. Marts 1795. Allerede 20. s. M. havde han søgt at foregribe Begivenhedernes Gang ved at tilstille Amtmanden en lang Memorial, hvori han dels berømmer sig selv, dels klager over Miller, og for at faa Sagen afgjort i Mindelighed, saa vidtløftige Processer undgaas, beder han Amtmanden paa Stedet undersøge Sagen, og lover at betale Rejseomkostningerne. Til lige beder han om, at den Nøring givne Tilladelse til at møde i Retten for Miller maa blive tilbagekaldt, da det er ham en Modbydelighed næsten hver Tingdag at høre paa dennes Grovheder, saa meget mere, som han endnu ikke har gjort Rigtighed for Forvaltningen af Bratskov, ligesom han ikke har afleveret Gaardens Materialer og endnu bor paa den.

Da Millers Klage naar Amtmanden, lader denne straks Lange sende Erklæring i Sagen, og begge disse foran berørte svulmende Indlæg kan vist i Korthed siges at skyde langt over Maalet. Ganske vist har Miller til Brug for sit Klagemaal erhvervet et Utal af Tingsvidner, men da disse er fyldt med Udenømsnak, giver de ikke saa meget, som de fylder til, men de fortæller dog saa meget, at ingen af de stridende Parter har været helt rene i Kanten. Saaledes fortæller Forpagter Graf om Auktionen paa Langeslund, at det, der ikke fandtes brugeligt, blev af en i Langes Tjeneste værende Person budt op i usædvanlig høje Priser, og siden blev Miller indført i Auktionsprotokollen for disse Ting.

Om Forholdene paa Boelsgaarden erklærer Jens Christensen og Baltzer Haandværer, at Langes

Kreaturer blev græsset der om Sommeren og ligeledes taget paa Foder om Vinteren, hvor de da fortærede Avlen af 4 Td. Udsæd. Bagefter blev Kreaturerne dels ført til Bratskov og dels solgt paa Auktion. Om Bygningerne erklærer de, at man ikke kunde faa Mad uden at generes af Vand gennem Lofterne.

Om Forholdet til Husmændene, der skulde arbejde for Miller, forklarer Forvalter Meyer, at Lange har ladet adskillige af dem betale deres hos Miller fortjente Dagløn til ham, hvorefter Meyer fik Ordre til at »udkratte«, hvad de var Lange skyldige. Videre forklarede Meyer, at Lange ofte fremlagde Papirer til Millers Underskrift, uden at denne fattede deres Betydning.

Om Vilsbæksmindes Jorder erklærede Meyer, at de ved Tiltrædelsen var udslidte og for en stor Del uopdyrkede. Aarsagen til Auktionen har Lange angivet at være den, at han havde bortforpagtet baade Langeslund og Vilsbæksminde og altsaa ikke behøvede de derværende Besætninger og andet Skramleri, som var paa Bratskov. Tillige havde Lange i Forvejen tilskrevet Meyer, at han ingen Varer eller Besætning skulde købe til Miller, da denne kunde købe ved den forestaaende Auktion. Miller var ikke til Auktion paa Langeslund, men der blev til ham købt nogle gamle og udslidte Bæster, han ikke kunde være tjent med.

Flere Vidner blev ikke afhørt den første Dag (24. Januar 1795), der ogsaa har været haard nok, hvilket fremgaar af følgende tænderklaprende Bemærkning i Justitsprotokollen: »Retten, som nu i denne grusomme haarde Frost udi en kold Stue for saa godt som aabne Vinduer havde udholdt den ganske Dag til Klokken er henimod 8te, og man længe havde holdt Ting ved Lys, kunde umuligt continuere læn-

gere med denne Sag, allerhelst der endnu er en heel Del Sager tilbage, som i Aften skal foretages

17. Marts afhøres Tjenestefolkene, hvoraf 3 kaldes Lærlinge, der har beklaget sig over at være udjagede af Gaarden, havde faaet deres Kister forseglede og var blevet nægtet deres Løn. De havde nu i samfulde 9 Uger i haard Vinterkulde ligget i Halmen og havde nu ikke anden Udsigt end at krepere af Hunger, da de ikke kunde fæste sig til andre, før de paa lovlig Vis var skilt fra deres forrige Husbond.

Skønt Lange betegner Folkenes Beskyldninger som usandfærdige, skønner Retten dog, at det paa-klagede er bevist.

Miller synes imidlertid ikke at have faaet tilstrækkelige gode Kort paa Haanden, thi 9. Juni tilskriver han Herredsskriver H e n n e b e r g i Egenskab af Notarius Publicus, at han til sine Sagers sande Op-lysning maa begære af ham paa Embeds Vegne og uden Ophold at fremskaffe en Notarialattest ved at afæske 29 Personer beediget Forklaring paa en Række Spørgsmaal, hvis Antal for enkeltes Vedkommende løber op til 32, hvilket følgelig maa blive næsten uoverkommeligt for Henneberg, der da ogsaa Dagen efter svarer, at det paa Grund af andre Embedsforretninger er ham umuligt i denne Termin at opfylde et saadant Forlangende, og samme Svar faar han 24. Juni, hvorefter Miller utaalmodigt beder N i e l s W e y b y e i Fjerritslev og N i e l s L a u r s e n i Janum gaa rundt til hver især for at faa deres Svar paa hans dertil udfærdigede skriftlige Forespørgsel.

Det deraf opstaaede vidtløftige Dokument paa hele 63 Foliosider, som Langes Prokurator, B u n n e g a a r d, vist ikke med Urette stempler som det rene Sladder, sendes til Amtmand Lybecker, hvor Dyn-gen af Papir denne Sag vedrørende vokser over alle

Grænser, og det maa saaledes være et meget besværligt Hverv at affatte en Indberetning, der ikke i Størrelse overstiger de stridende Parters Indlæg. Dette lykkedes dog saa nogenlunde, selv om det ikke blev nogen kortfattet Skrivelse. Han begynder med en historisk Oversigt, hvorefter han beretter om en Rejse til Bratskov, hele 18 Mil, for at undersøge Sagen paa Stedet, og om muligt at faa sluttet et Forlig, hvad der imidlertid ikke blev noget af, eftersom Miller ikke var nærværende, lige saa lidt som Nøhring, der undskyldte sig med lige at have taget Medicin. Den omtalte Regnskabsprotokol og Regningerne har Lybecker ladet sig forevise, og kommer til det Resultat, at alt er i skønneste Orden, ligesom han finder, at Lange med Grund har besvaret Millers Klage over Auktionsindkøbene, men ellers indstiller, at Sagen henvises til den iflg. Forord. af 10. Juli 1795 oprettede Forligskommission, ligesom han indstiller, at Tjenestefolkene faar fri Proces til at føre deres Sag for vedkommende Domstol.

Udsigt til Forlig maatte synes ret ringe. Ganske vist foreligger der et Forlig dat. 12. August gaaende ud paa, at Miller forlader de forpagtede Gaarde, Lange kvitterer Gælden og giver ham 50 Rd., saa han kan rejse til sit Hjem, og endelig skal de rejste Sager fra begge Sider standses uden Krav om Erstatning. Dette Forlig, som Miller synes uden Kendskab til, og som var underskrevet af Nøhring paa Millers Vegne, blev dog ikke til noget, thi Dagen efter Underskrivelsen indsendte Miller, der nu havde Ophold i København, til Danske Kancelli et paa Tysk affattet Andragende om fri Proces, og i en herpaa afgivet Erklæring fra Amtmanden røber denne sin Interesse for den nyopdukkede Forligsinstitution, idet han anser Forligsmægling som en af sit Embedes Hoved-

pligter. Nu hedder det iøvrigt pludseligt den stakkels fremmede og tildels mistroede Miller, der har ladet sig bruge som Kastebold af Nøhring og andre, der har villet fiske i rørte Vande og tilfredsstillte deres Avindssyge. Om Miller hedder det videre, at han synes at have været en kyndig Mand i Hør- og Hampeberedningen, hvorpaa han har aflagt Prøver i det smaa, men ikke har været dette store Anlæg voksen, lige saa lidt som han har været skikket til den økonomiske Bestyrelse af 3 Gaarde. Vel er de af ham indsendte Forklaringer, Beregninger og Balancer om Driften overdrevne og urigtige, Hørren har været maadelig, og Hampeavlen er der næsten intet gjort ved, men en stor Del af Skylden herfor lægger Amtmanden paa Nøhring, der synes at have spillet en mærkelig Rolle, idet han selv affattede Generalafregningen og underskrev til Vitterlighed, selv gav Lange de Efterretninger, der førte til Arrest i Millers Effekter, men da han formedelst urigtigt Regnskab og regulær Kasseangel afskediges som Forvalter, vender Bladet sig, og han tager nu Millers Parti og faar denne til at nægte, hvad han selv har forfattet og underskrevet til Vitterlighed, og forsyner Miller med en saadan Mængde Stof til Klageposter, som denne næppe selv havde tænkt sig, og Hensigten hermed, mener Amtmanden, kunde kun være at ville fiske i rørte Vande, rejste en Storm, som han selv haabede at kunne stille, og maaske ved den Lejlighed faa sine egne Sager bragt til Afgørelse. At det forholder sig saaledes, finder Amtmanden Bevis for i en Erklæring, som Nøhring har ladet indrykke i Jydske Efterretninger Nr. 66, 1795. At det har været Langes Hensigt at bedrage Miller, kan han ikke tro, thi det vilde i saa Fald være at bedrage sig selv. Snarere tror han, at det Miller har faaet mellem Hæn-

der, ikke er anvendt eller udnyttet, og Gaardens Indtægter bortsmeltet. Millers Raadgivers Anslag til vidtløftig Proces kan efter Forordningen af 10. Juli 1795 ikke nyde Fremgang, men maa først bringes for Forligskommissionen, som Amtmanden iøvrigt praler af at have foreslaet oprettet for 24 Aar siden i en af ham paa Foranledning af Landhusholdnings-selskabet udgivet og af Selskabet belønnet Afhandling. Naar det kommer dertil, skal han af al sin Flid søge det bedste Udfald, og til den Ende selv bivaane Kommissionen in loco, og finder Sagen ikke sin Afgørelse her, maa den anvises til Voldgiftmænds Paa-kendelse.

Sluttelig fremføres en ret interessant Bemærkning. Hampeavlen finder Amtmanden lige saa vigtig som Høravlen af Hensyn til de mange Fiskeredskaber og den formedelst Udskiftningen tiltagende Tøjring o. s. f. Om det var bedst at begynde med store eller mindre Anlæg, kan være et Spørgsmaal, maaske det sidste var mest passende, og for at enkelte Jordbrugere, der allerede var i Drift med Hampeavlen i det smaa, hvoraf der i Vendsyssel gaves mange, kunde opmuntres til at udvide samme, hvortil Udskiftningen, der nu endelig er kommen i Gang, frembyder Lejlighed mange Steder.

Den ønskede kgl. Bevilling til fri Proces bevilgedes imidlertid ikke, idet Kancelliet henlagde Sagen, og hvad der derefter maatte være Parterne imellem, er der næppe nogen Anledning til at komme nærmere ind paa; om noget Hør- og Hampeavlsanlæg paa omtalte Gaarde blev der i al Fald ikke mere Tale.

KILDER.

Rentekammerarkivet: Korrespondance om Hør- og Hampefrø 1774—87. Dokumenter ang. Kløver-

samt Hør- og Hampeavlen 1778—79 og 86. Relationer fra Stiftamt- og Amtmændene i Aarhus og Ribe Stifter angaaende Hør- og Hampesæd samt Tobaksplanter 1742.

Kommercekollegiets Arkiv: Sager vedk. Hør- og Hampeavlen 1790—94. Retssagen Forpagter Miller contra Justitsraad Lange til Bratskov ang. Gæld for Laan til Hør- og Hampeavlsanlægget paa Vilsbæksminde 1796.

VILLUM JACOBSENS OPTEGNELSER 1822—1834.

Ved OLE LARS JACOBSEN.

DE Optegnelser af Skolelærer og Kirkesanger i Hjøring, Villum Jacobsen, der her skal offentliggøres, er for Størstedelens Vedkommende skrevet i Tiden 12. Februar—20. Juni 1822, Aaret efter at Villum Jacobsen havde mistet sin første Hustru, Mette Cicilia, født Gjertner. Dette Dødsfald tog Villum Jacobsen sig meget nær, og hans Tanker har vel i dette Aar overvejende beskæftiget sig med det Problem, som Opdragelse og Pasning af hans og Mette Cicilias fireaarige Søn, Jacob Peter, nu var blevet for ham. Optegnelserne er netop skrevet for denne Søn, og Villum Jacobsen henvender sig flere Gange direkte til Jacob Peter.

Af senere Tilføjelser er der fire. 1823 beretter Villum Jacobsen om sit Ægteskab med Johanne Brønlund Gjertner, en Søster til hans første Hustru, og i den sidste Tilføjelse, fra 1834, fortælles om Jacob Peters Konfirmation. 5 Aar efter døde Villum Jacobsen 58 Aar gammel den 7. November 1839.

Villum Jacobsens Optegnelser skal her gengives med kun faa Udeladelser. Uddrag har tidligere været

offentliggjort af Lønborg Friis (1902)¹⁾, Stig Bredstrup (1918)²⁾ og Chr. Munck Rømer (1926)³⁾.

Ideen til Optegnelsernes Offentliggørelse i »Vendssysselske Aarbøger« skyldes egentlig Chr. Munck Rømer, som i 1924 fremsatte Forslag herom, da han havde laant Originalmanuskriptet af min Farfar, Vinhandler Lars Jacobsen.

Min Farfar var kommet i Besiddelse af Manuskriptet gennem Arv efter Villum Jacobsens Datter, Mette Cicilia Jacobsen.

Vinhandler Jacobsens Farfar var Broder til Villum Jacobsen. Manuskriptet er siden Vinhandler Jacobsens Død i 1935 i min Far, Laboratorieforsøger K. A. Jacobsens Eje.

Villum Jacobsens Far, Jacob Villumsen, var født paa Gaarden Lund i Hjøring St. Hans Sogn 1735, hvor ogsaa hans Farfar Villum Jacobsen, født 1694, var Gaardmand.

Villum Jacobsens Mor, Else Laursdatter, døbt Sindal 1752, fik 1775, da hun blev gift, Fæstet af Gaarden Ulstedbo efter sine Forældre, forhenværende Ladefoged paa Baggesvogn, Laurs Abrahamsen, født 1721, død 1784, og Bodil Andersdatter, født 1718, død 1773. Laurs Abrahamsen overtog Ulstedbo i 1746 efter den tidligere Fæsters Enkes Død.

Villum Jacobsen havde to Brødre og to Søstre. Hans ældre Broder, Lars Jacob, døbt i Sindal 11. Maj 1777, med hvem han besøgte Blaagaard Seminarium, blev Lærer i Veggerby ved Nibe, død 30. Januar 1830, gift med Karen Bast Ifversen fra

1) Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne. Hjøring 1902.

2) Stig Bredstrup: Fra Jonstrup. København 1918.

3) Chr. Munck Rømer: Sindal Sogns Historie Hjøring 1926.

Aalborg, Datter af Konsumtionsbetjent Andreas Ifversen. Den yngre Broder Jacob døde 1813, 19 Aar gammel. Den yngste af Søstrene, Else Jacobsdatter, blev gift med Jacob Thrane 1813. Dette Par fik samtidig Ulstedbo i Fæste og drev Gaarden til 1847. Villum Jacobsen var gift to Gange. Første Gang med Mette Cicilia Gjertner, født 1794, Datter af Prokurator og Proprietær Peter Gjertner til Egebjerg og (Mariane) Marie Anna Jespersdatter Østergaard. Bryllup i Sindal 1817. Mette Cicilia fødte 1818 Sønnen Jacob Peter og døde under en for tidlig Fødsel 1821. Villum Jacobsen holdt Bryllup anden Gang 1822 med Johanne Brønlund Gjertner, født 1792, død 1852, en Søster til hans første Hustru. Johanne Brønlund fødte 1823 en Datter, Mette Cicilia, død ugift 1880. Mette Cicilia Jacobsen, som var eneste Arving, indsatte sin Arv som Prioritet i Gaarden Lille Thirup, Hjøring St. Olai Sogn, mod at faa fri Bolig og Kost saa længe hun levede. Lille Thirup ejedes af Anton Severin, der 26. November 1850 blev gift med hendes Kusine af samme Navn, Mette Cecilia Jacobsen, født Veggerby 7. Januar 1822, død Hjøring 25. Januar 1903, Datter af Skolelærer Lars Jacob Jacobsen i Veggerby (Bradsted) og Karen Bast Ifversen.

Om Villum Jacobsens Søn, Jacob Peter, har ingen Oplysninger kunnet fremskaffes; han er antagelig død ung, men efter Faderen, der døde 7. November 1839.

Villum Jacobsens Optegnelser er skrevet med en letlæselig gotisk Skrift. Man mærker, det er en Skolelærer, der skriver. Vilde han foretage Fremhævelser, benyttede han latinsk Skrift. Saadanne Fremhævelser er her trykt spatieret.

OPTEGNELSE
AF NOGLE AF DE MÆRKE­LIGSTE TILDRAGELSER
I MIT LIV.

HJØRING, DEN 12. FEBRUAR 1822.

V. JACOBSEN.

I min Ungdom an­hørte jeg altid med Fornøielse min Faders Fortællinger om hans Ungdoms og Manddoms Bedrifter, og kan jeg endnu erindre en Deel af samme. De Steder, hvor han har tilbragt en Tid af sit Liv, kan jeg endnu ikke see uden Sinds Bevægelse. I Tilfælde mig undes den Glæde at min Søn overlever mig, kunde et lidet Udkast af min Levnetshistorie maaske foraarsage ham samme Glæde. Dette har foranlediget mig til at nedskrive følgende:

I mit Fødested Ulsted boe i Sindahl Sogn kom jeg til Verden den 13. Maii 1781. Fra min tidligste Barndom maatte jeg gjøre Alt hvad der stod i min Magt. Om Sommeren vogte Kreaturene og om Vinteren røgte og vande dem. Min Fader Jacob Vil­lumsen var noget større end jeg, havde et smukt, sort, kruset Haar, som en Paryk; han var munter, snaksom, rask og hidsig; havde en ikke ringe Læsning, var et godt Hoved, talte og skrev godt for sig, gjorde Vers, hvoraf jeg endnu har bevaret et Bryllupsvers og en Nytaarsgratulation til daværende Amt­mand Lybæk¹⁾ heri Byen. Før min Skolegang,

¹⁾ Johan Ludvig Lybecker, døbt Tisted 2. Februar 1743, død Aalborg 16. Juli 1814. Amtmand over det nyoprettede Hjøring Amt 1793—1803, afskediget paa Grund af mislig Embedsførelse. Nationaløkonomisk Forfatter. (Se Dansk biogr. Leksikon).

som var kort, lærte han mig noget at regne og skrive. Lysten driver Værket og jeg lærte mig det meste selv. Jeg havde en ualmindelig og besynderlig Lyst til at lære. Alle de Bøger jeg kunde faae at laane læste jeg. En Bog eller Regnetavlen havde jeg, som Hyrde, bestandigen hos mig i Marken. Jeg var særdeles gudfrygtig, af inderste Hjerte og med grædende Taare bad jeg ofte til Gud. I min Stand og Stilling var der ikke at tænke paa, at skulde blive ledet og ansporet til at gjøre noget Nyttigt, eller faae Sands og Smag for noget Skjønt og Ædelt. Alligevel fattede jeg Lyst til at saae og plante Haugevexter, opelske Træer, arbeide i Træ, f. Eks. at gjøre Stole og smaae Bismere, at fiske, snørre Gjeder og mede. Jeg var overmaade frygtsom. Ved alskens Fortællinger, Spøgelsehistorier og Skrækkedilleder, havde man op-hidset min Phantasie, at jeg saa en Djevel i hver Krog. Hvad jeg leed i Tordenveir er ikke at beskrive. Bestandigen gik jeg og saae paa Skyerne, for af dem at spaae det kommende Veirlig. Men mest beklagelig var min Tilstand om Natten. Saasnart det blev mørkt, troede jeg at see en Bussemand eller en Djevel i enhver Krog. Mange Gange undertrykte jeg Naturens Fornødenheder i den Grad, at jeg pissede i mine Buxer, af Frygt for at gaae udenfor Dørren. Naar de Andre laae i deres tryggeste Søvn svedte jeg Angstens Sved ved den mindste Lyd eller Bevægelse jeg kunde fornemme. Det er derfor en stor Grusomhed, ved mange mangehaande overtroiske Fortællinger at skrække Børn og gjøre dem frygtsomme. Det medfører flere fordærlige Følger baade for Sjæl og Legeme. Endnu et Par Hændelser fra min første Barn-dom, som jeg fuldkommen kan erindre mig. Jeg sad engang om Vinteren, da Kakkelovnen var meget heed, og vippede paa en Stol, med Hænderne paa

Bagslaget. Den faldt mod Kakkellovnen, og da jeg fik Hænderne derfra igjen, blev Hud og Kjød siddende paa den. Et stort Ar paa min højre Haand kan vidne derom, saalænge jeg lever. En anden Gang kjørte jeg Ploven paa Synderholdt. Niels Bindslev holdte paa den. Om Middagen, da vi skulde hjem, løftede han mig op paa den forreste Hest,¹⁾ for at jeg skulde ride, som jeg gjerne vilde. Selv gik han hjem, tvers-over Marken. Underveis bleve Besterne løbske med mig. Under den stærkeste Gallop blev Bagploven kastet langt fra Veien. Men Hjulene, Drættetøiet²⁾ og det øvrige Redskab hængte endnu ved. Da Besterne vare lige for Gaarden faldt jeg ned imellem de tvende forreste, og det forunderligste var, at jeg ikke blev hængende i Redskabet og splittet ad, eller at Besterne ikke nedtraadte mig. Jeg kom fra dem til Alles Forundring, uden mindste Skade. I Faldet var det nogle Øieblikke, da Besterne og Plovredskabet gik over mig, som jeg var kastet i en brændende Ovn, saaledes luede det rundt omkring mig. Hvo vil ikke efter en saadan Redning, enten han saa erkjender Guds Finger deri eller ei, med Hjertets varmeste Tak hæve sig til det altbestyrende Forsyn. — Med Sandhed tør jeg sige: at jeg aldrig har været skjødesløs, men jeg kan endnu godt erindre et Par drøie Tugtelser af mine Forældre. Dersom min elskede Søn, Jacob Peter, efter min Død, læser disse Linier, da kan jeg forsikre dig: at Du har faaet en langt menneskeligere og fornuftigere Opdragelse end jeg. Dette skal imidlertid ikke staae her, som en Bebreidelse mod mine Forældre, hvilke jeg med inderlig Taknemmelighed og barnlig Kjærlighed og Hengivenhed

1) Der brugtes 4 Heste for en Hjulplov.

2) Træklænken.

skal og bør erindre, saa længe jeg lever. Opdragelsen, Tiden, Stedet, Standen, Stillingen m. m. gjøre Mennesket til det, det bliver i Livet, og Hvad man ikke selv har, kan man ikke give en Anden. Min Fader var den største Slider og Stræber jeg har kjendt, i høieste Grad oeconomisk og sparsommelig. I de 20 Aar han omtrent var ved Ulstedboe sammenslæbede og sammensparede han næsten 3000 rdlr i rede Penge. At disse ikke saa ganske i den følgende Tid kom mig og mine Sødskende tilgode, var ikke hans Skyld, men Tidens og Omstændighedernes. Min Moder har bestandigen gaaet og gaaer endnu i hendes høie Alderdom, med den mest ufortrøden Flid og besørger Alt, hvad der i nogen Henseende kan være til Nytte. —

Jeg har al min Tid været meget for Frugt. I mit Hyrdeliv var jeg det ikke mindre. Til den Ende havde jeg gjort mig saa bekjendt med Skoven og Bakkerne, at jeg vidste hvor de fleste og bedste Bær, saasom Linninger¹⁾, Krøslinger²⁾, Ribs bær og Hindbær voxede. I Bærtiden gæstede jeg det gjerne saaledes, at jeg hver Formiddag fik den fornødne Portion. Derhos var jeg meget for at drikke Vand og havde jeg i Bakkerne mine visse Kildevæld, der altid tilstrækkeligen tilfredsstillende mig i saa Henseende. Bækken nordenom Marken kjendte jeg naturligvis paa det nøieste. Jeg gjorde adskillige smaa Møllehjul og satte paa den. Omhyggeligen bemærkede jeg hvor og hvormange Gjeder, der var i den. Disse betragtede jeg som min Ejendom. Af dem jeg fangede, stegte min Moder undertiden een til mig til min Melmad og da gjorde jeg en farlig Smaus. I min Hyrdestand

1) Blaabær.

2) Tyttebær.

gjorde jeg alt adskillige Vers, som jeg nu ikke erindrer, og hvis Tab vist ikke kan savnes. Der var adskillige Steder i Marken jeg havde valgt mig som Hvilepuncter og som jeg endnu gjerne seer. Derved falder mig altid følgende skønne Strofer af Thaarup¹⁾ mig ind:

Hver Høi, hver Dal, som gav os Glæder,
den blev vort Minde dyrebar,
og henrykt Manden saae de Steder,
hvor han, som Barn, lyksalig var.

Som Aarsag til min forhen nævnte tidlige Guds-frygt kunde maaske nævnes, at min Fader for det meste læste hans Morgen- og Aften-Bøn høit. Om Morgenen var han næsten altid den første og om Aftenen den sidste. Naar han om Morgenen var paa-klædt og var færdig til at gaa ud, læste han altid følgende skønne Vers: »Naar Du gaaer ind, naar Du gaaer ud, Hvad som Du gjør efter Guds Bud, i Embed Dit udi Guds Navn, beskikker han til Nytte og Gavn, at han er Din Beskjermer blid og hjælper Dig til evig Tid«. Dette Vers har siden altid faldet mig ind, naar jeg fra mit Hjemmested har gjort nogen Reise. Om Vinteren, Høitids-Aftener og -Morgener, holdt han stedse Huusandagt. Det var vistnok saare ønskeligt, om samme endnu blev iagttaget.

Saaledes hengik min første Barndom, mit Hyrdeliv og kan det end ikke sættes ved Siden af det arcadiske, saa er det dog vist, at det havde sine Behageligheder, som jeg aldrig glemmer. Min Fader døde i Junim: 1795²⁾, og 3 Aar derefter, da jeg omtrent var 17 Aar gammel, blev jeg confirmeret. Jeg var den første i Skolen og blandt Confirmanterne.

¹⁾ Thomas Thaarup, f. 1749, d. 1821, Digter. (Se Dansk biogr. Leksikon).

²⁾ Jacob Villumsen døde 6. Januar 1796.

Næste Vinter kom jeg til min gamle agtværdige Lærer Thrane¹⁾ i Sindahl for at hjælpe ham i Skolen. Denne Leilighed greb jeg saa meget begjerligere, som min Moder havde indladt sig i nyt Ægteskab²⁾. Der var jeg ikke saa ganske paa min rette Plads.

Villum Jacobsen
1781—1839.

At have tilbørligt Opsyn med de Børn jeg forrige Vinter havde været Legekammerat med, havde jeg ikke Anseelse nok til. Jeg kan endnu godt huske, at jeg flere Gange om Aftenen, naar Børnene var gaaede af Skolen, paa mine Knæ takkede Gud, for denne Dag var til Ende. Om Aftenen lod Thrane mig forelæse af adskillige Bøger, deriblandt Tordenskjolds Levnet af Rothe³⁾.

Dette skjærpede min Sands for nyttig Læsning, ligesom jeg ogsaa hos ham fik de første Begreber i Geographien. Et piinagtigt Onde plagede mig næsten den hele Vinter. Jeg blev nemlig saaledes besat af

¹⁾ Jens Pedersen Thrane, døbt 17. Marts 1751, begr. 27. Marts 1812. Degn i Sindal og Astrup 1774—1812. Fader til Jacob Thrane, der blev gift 28. Dec. 1813 med Villum Jacobsens Søster Else Jacobsdatter.

²⁾ Else Laursdatter giftede sig et Aars Tid efter Jacob Villumsens Død med Niels Chr. Laursen fra Stokholm, Sindal Sogn.

³⁾ Caspar Peter Rothe, 1724—1784, Forfatter, udgav 1747—50 Tordenskjolds Levned i 3 Bind.

Bylder over hele Kroppen, at der dagligen gik Hul paa nogle. Skjorten groede fast til Legemet og naar den engang imellem blev tør, var den stiv som Bark. Hverken før eller siden har jeg været plaget af dette Onde. Mod Enden af Vinteren fik jeg Bud fra Provst Holm¹⁾, at komme til Præstegaarden. Ved min Ankomst der, fandt jeg Hrr Vadum fra Mossberg²⁾, som anmodede mig om at tjene ham, som Lærer for hans Børn. Dette smiggrede mig. Jeg syntes at gjøre et Spring, da jeg hidtil kun havde haft Omgang og at bestille med Bønderbørn. Imidlertid frygtede jeg, ikke at være Bestillingen voxen; men da Herr Vadum forsikkrede mig, at hans Børn vare smaae og at man ikke vilde gjøre større Fordringer end jeg kunde fyldestgjøre, tog jeg, efter indhentet Samtykke af mine Forældre, med Glæde mod Tilbuddet. Dette lagde Grunden til den Bane jeg siden har betraadt, som hidtil har skjænket Brød, og som jeg aldrig har haft Aarsag til at fortryde. Herfor, som for mange

Johanne Brønlund Jacobsen,
født Gjertner, 1792—1852.

¹⁾ Lars Holm, 1753—1823, Præst i Sindal-Astrup 1783, gift 2° 1805 med Enken efter Prokurator P. Gjertner, Villum Jacobsens Svigerfader.

²⁾ Claus Vadum, 1751—1821, Præst i Mosbjerg-Hørnsted 1790—1821.

andre Godheder kan jeg takke Provst Holm, der i flere Tilfælde har været min Lærer, Leder og Velgjører.

Jeg kom til Mossberg Præstegaard den 9de April 1799. Der var kun 3 Børn, som kunde læse. Underviisningen bestod i Indenadslæsning, Religion, Skrivning og Regning. Jeg havde vel magelige Dage, men følede undertiden, at jeg ikke havde den fornødne Anseelse hos Børnene. Jeg spiste for mig selv i Ammestuen. I mine Fritimer gjorde jeg næsten Hvad jeg vilde. Undertiden gik jeg ud i Marken med Børnene. Sommeren gik saaledes hen og om Efteraaret blev jeg, efter Hr Vadums Anbefaling, af Cancellieraad Henrichsen¹⁾ til Høgholt, kaldet til Skoleholder i Hørmested Sogn. Den Gang var kun om Vinteren Skolehold paa Landet. Der var jeg paa min rette Plads. Jeg har Intetsteds været almindeligere elsket end der. Det er ikke min Hensigt med disse Linier, at skrive en Lovtale over mig selv; men uden at være ubeskeden, kan jeg sige med Sandhed, at jeg al min Tid har været ordentlig og flittig. Dette var jeg ogsaa der og blev derfor overalt hvor jeg kom i Sognet særdeles vel modtaget. Ved deres Gilder, hvortil jeg paa de fornemste Steder altid kom, var jeg den første. Endog Koner og Piger viste mig megen Bevaagenhed, saavel her som i Mossberg; men det kostede mig ikke megen Overvindelse, at modstaae disse Fristelser. Jeg var endnu neppe 20 Aar, altsaa kunde Tilbøiligheden let betvinges; jeg var religiøs, jeg maatte svare til Følgerne af mine Handlinger, og anstændig Udkomme til at ernære en Familie havde jeg endnu ikke. Min Middagsmad fik jeg i Hørmested Annex Præstegaard for 2 s: dagligen, hvor jeg ogsaa laae om Natten. Disse gode Folk viste mig meget

¹⁾ Henrik Henrichsen, Ejer af Høgholt 1775—1801.

godt. Jeg spiste og drak ofte hos dem til andre Tider end Middagen. Ellers spiste jeg om Aftenen et Stykke Smørrebrød, som jeg fik fra Hjemmet. Ved denne Leilighed kan jeg ikke lade ubemærket: at jeg fra Barndommen af havde særdeles megen Omsorg for Sundhedens Vedligeholdelse og Dulighedens Fuldkommengjørelse. Saaledes f: Eks: i Henseende til sidste Punct, havde jeg meget at gjøre med min Stemme. Da jeg engang havde læst i en lille Kunstbog, at Fennikelvand var godt for Brystet og Stemmen, fik jeg strax fra Apotheket en lille Flaske af dette Vand, som jeg af og til drak af. Jeg erindrer ogsaa, at da jeg engang havde fundet en Lærkerede fik jeg endelig med megen Møie et Æg deraf nedslugt. Af samme Aarsag vedblev jeg i mange Aar, endog efterat jeg var kommen hertil Byen at drikke stærk Hyldethee. Den første Aarsag hertil var uden Tvivl denne: at min gamle Lærer Th r a n e meget i Skolen rosende min Sang og tog mig med sig i Degnestolen for at hjælpe ham at synge. I Henseende til Sundhedens Styrkelse begyndte jeg tidligen med Badning, men fik næsten altid Hovedpine derefter, da jeg kunde gaae længe i Vandet til Hagen og lade Hovedet forblive tørt, som dog maa være det første man vadsker, da ellers Blodet strømmer for stærkt dertil. Jeg sørgede dagligen for, at faae en passende Motion, og Alt hvad der saaledes paa nogen Maade kunde bidrage til at hærde og styrke Legemet, forsømte jeg aldrig at gjøre Brug af. En af disse Hændelses Curer f: Eks: var følgende: en Lørdag Eftermiddag, da jeg var fri for Skolen og maatte Hjem (til U l s t e d b o e) efter Levnetmidler, gik jeg min sædvanlige Tour, naar Aaen ikke var tilfrossen, om ad Aalegaarden, den Gang L i n d e r u m s g a a r d, men nu M ø l s k o v g a a r d tilhørende. Aaen oversvøm-

mede Engen paa begge Sider, men Natten iforveien havde det frosset lidet og derved var Vandet synket noget. Her stod jeg, enten skulde jeg gaae en lang Omvei ad *L i n d e r u m* eller forsøge Muligheden at sætte over. Af to onde Ting bør man vælge det mindste, men her valgte jeg sikkert det største. Før jeg kunde komme til Aalegaarden skulde jeg først over en Grøft, kastet imellem Lilleaaen og den store Aae. Fra mine Fisketoure, mens jeg var hjemme, kjendte jeg adskillige Steder, hvor jeg den Gang havde vadet over. Ved et saadant Sted trak jeg nu af alle mine Klæder, bandt dem sammen og satte dem paa Hovedet. Isen slog jeg istykker med en Stok og saaledes kom jeg lykkeligen over Grøften skjøndt Vandet gik mig til Halsen. Herfra til Aalegaarden maatte jeg bryde Isen med mine bare Fødder, denne kom jeg ogsaa lykkeligen over og ligeledes herfra til den tørre Jord, barfodet traske i Iis og Vand. Jeg erindrer, at jeg da var ganske blaa paa Kroppen. Med Hastighed kom jeg i Klæderne og løb derpaa saa stærk og længe jeg kunde. Dette var ufeilbarligen min Frelse, thi derved blev Blodet igjen drevet ud til de yderste Dele af Legemet. Ved denne Tid var jeg mest forvoven. Min Stedfader forsikkrede mig flere Gange, at jeg vist engang vilde drukne i Aaen. Imidlertid var min Forvovenhed altid ledsaget af muligste Forsigtighed. Veien imellem *H ø r m e s t e d* Skole og *U l s t e d b o e* var kort, naar jeg kunde gaae lige over. Naar jeg saaledes paa Iis gik over Aaen, naar ellers Ingen letteligen dristede sig dertil, lagde jeg mig paa Maven, udstrækkede Arme og Been til Siderne, for saaledes at byde den tynde Iis den største Flade. Saaledes krybende, sædvanligen med en lang Stok i Haanden, kunde Isen bære mig, der aldeles ikke havde kunnet baaret mig gaende.

Mit Stolestade i Kirken, hvorfra jeg aldrig udeblev, var i Degnestolen hos Calmer¹⁾. En Deel af Menigheden offrede ogsaa mig. Dette fortrød Calmer paa, da han troede, at dette Offer gik fra ham. Ellers vare vi meget gode Venner og under Prækenen fortalte han mig ofte Historier. Jeg har ingen bedre Sanger hørt eller kjendt end ham. Han havde en meget høi, stærk og gjennemtrængende, men dog tillige behagelig Stemme, og jeg profiterede derfor meget af ham i Henseende til Sangen. Skolegangen ophørte næst før Paaskeugen. Jeg kom saa igjen til Mossberg og tilbragte Sommeren paa samme Maade, nemlig: med Børneunderviisning. Denne Sommer hendtes mig intet Mærkeligt og det er vistnok den bedste Tid af Livet, naar Tingene gaae deres jevne rolige Gang, uden at noget særdeles Glædeligt eller Sørgeligt indtræffer. Jeg kom altsaa igjen til Hørnsted Skole sidst i October 1800. Læste med Flid, og jeg tør sige til Børnenes Gavn og Beboernes Tilfredshed. Ved den idelige Øvelse vandt jeg ogsaa nogenlunde Færdighed i at catechisere, den væsentligste Egenskab, i Henseende til Duligheden, hos en Skolelærer. Men det forstaar sig, en god Catechet, dannes ikke blot med Øvelse. Han maa besidde mange og virkelige Sagkundskaber. Jeg forlod Skolen sidst i Marts 1801 og ahnede ikke, at jeg aldrig kom der mere. Saaledes skeer ofte en Streg i Regningen, naar vi ere mest sikkre paa det rigtige Facit. Men skulle alle vore Planer lykkes, ville vi ofte arbeide paa vor egen Ulykke. Jeg kom igjen til Mossberg den 13de April s: A: og den 18de blev jeg noget daarlig, hvilket saaledes tiltog,

¹⁾ Niels Calmer, ca. 1748—1831 Degn i Mosbjerg og Hørnsted 1790—1831. Kendt som Folkekirurg. (Vendsysselske Aarbøger 1923).

at jeg den 19de maatte gaae til Sengs med saa stærk Hovedpine og en saadan Afmagt i hele Legemet, at jeg neppe med egen Magt kunde komme af og i Sengen. Den 22de viste sig Sygdommens Natur, da Børnekopperne udvældede paa mig i tusinde Tal; blev alt længer jo flere og større og tilsidst saa ømme, at jeg neppe kunde taale at røre mig. Omtrent en 3 Dages Tid kunde jeg lidet eller intet see og havde næsten helt tabt Bevidstheden om mig selv. Der var intet Sted paa mit Legeme fri for Kopper, endog i min Mund og Hals havde jeg af dem. En særdeles stor Lykke var det for mig, at jeg beholdt mit Syn. Ved Enden af Maaneden begyndte de lidet at henfalde og tørres og det første jeg kunde see mig i Speilet, gruede jeg for mig selv; thi mit Hoved var næsten dobbelt saa stort som forhen og over hele Kroppen havde jeg saadan Skorpe, at jeg lignede en Skildpade. Ligesom Kopperne begyndte at tørres, begyndte jeg ogsaa at kløe. Jeg sparede vel Ansigtet, men ikke Kroppen, Imidlertid blev jeg alligevel kopparret paa første, men ikke paa sidste Sted. Nogle Dage efter laae hver Morgen i Sengen et temmelig tykt Lav af Skaller og Skjel. der nu faldt af Kroppen. Forbedrede mig saa Tid efter anden af denne haarde Sygdom, og først ved Udgangen af Maimaaned, gik de sidste Saar af min Næse. Dette var en afskyelig Sygdom, da intet Menneske vidste sit Udseende før denne Sygdom var overstaaet, Nogle mistede Synet. Andre Livet. Efter at jeg nogenledes var kommen mig igjen, kom Raden til Børnene, som alle lykkeligen gjenngik den. Siden denne Tid har Børnekopperne ikke grasseret heri Landet. Gid det ogsaa maatte blive sidste Gang.

Undervisningen med Herr V a d u m s Børn kom jeg ellers ret vel afsted med undtagen de Vanskelig-

heder der kunde flyde af, at **L a u r s** var fordærvet og egensindig, **I v e r** var Moderens Kæledæg og **J ø r g e n** var noget gnavvurren.

Som værnepligtig troede jeg, at kunde undgaae Udskrivning til Krigstjenesten ved Foreviisning af mit Kaldsbrev som fast Skoleholder, hvilket ogsaa **H e r r V a d u m** forsikkrede mig. Men ved Sessionen blev gjort den Bemærkning, at Kaldsbrevet intet duede, da jeg ikke havde den i Anordningen for Skoleholdere befalede Alder, nemlig 22 Aar. **H e r r V a d u m** troede imidlertid, at Tilladelse til Skolehold i **H ø r m e s t e d**, nok vilde kunde erhverves ved en Ansøgning til Hans Majestæt Kongen, men Svaret faldt, at det ei kunde bevilges. Der blev da skrevet til Biskop **S t u d s g a a r d**¹⁾ i samme Anledning, han svarede: at man vel indsaae, at han ikke kunde resolve tvertimod Cancelliet. Nu var min Sag, ganske fordærvet. Det havde været bedre, om der slet ikke var bleven søgt, saa meget meer, som Cancellieraad **H e n r i c h s e n** selv sagde til mig, at jeg kun ingen Ting skulde bryde mig om, men blive ved Skolen. Dette var da den Gang mit høieste Ønske; men **H e r r V a d u m** var saa forpikket herpaa, at jeg endeligen maatte give Slip paa Skolen, skjøndt Forseelsen, om jeg havde vedblevet samme, ei havde hvilet paa ham, men paa Cancellieraaden, der havde kaldet mig. Efter en lang Samtale med **H r. V a d u m**, leverede jeg ham mit Kaldsbrev den 21 September 1801, og var jeg da saaledes entlediget fra dette Embede. Det gjorde mig meget ondt, at skilles fra Folk, hvis Godhed og Kjerlighed, havde draget mit Hjerte til dem. Nogle af de fornemste Mænd af Sognet gik endog til **H ø g h o l t** og gjorde Forbøn for mig hos

¹⁾ Christian Beverlin Studsgaard, 1727—1806, Dr. theol. 1779. Biskop i Aalborg Stift fra 1778. (Se Dansk biogr. Leksikon.)

C: R: Henrichsen og Hr Vadum, men det var naturligviis for sildigt og altsaa frugtesløst. Var der slet Intet blevet skrevet eller talt derom, vil jeg tro, at jeg gjerne kunde have vedblevet Skolen. Jeg forblev altsaa hos Herr Vadum om Vinteren, som lovede og vel ogsaa troede, at han skulde fritage mig fra Krigstjenesten. Imidlertid havde jeg ikke synderlig større Tillid til dette Løfte, end til de Fredsslutninger, Fyrsterne gjøre, der forkynde Fred til evindelige Tider. Jeg vil ikke gjerne vederfares Ondt; men dette tør jeg ogsaa vidne: at jeg aldrig med fri Villie har tilføjet eller kan tilføie noget Menneske samme. Vilde altsaa alle Mennesker tænke og handle som jeg, da skulde Kongerne ikke faae een eneste Mand til at være Soldat, Officeer og Toldbetjent. Disse Mennesker ere det samme i Staten, som Kræft i Legemet. De lønnes for at være Plageredskaber. Trues Landet med fjendtligt Overfald, bør enhver Borger fremstille sig til dets Forsvar. Det er vist nok naturligere og altsaa rigtigere at tjene Føden med Spaden end Bajonetten. Min Afsky for at være Soldat, bragte derfor den Beslutning fuldelig til Modenhed hos mig, at ansøge om, at blive antagen som Seminarist paa det kongelige Seminarium, den Gang paa Blaagaard¹⁾ ved Kjøbenhavn. Min Ansøgning blev indgivet, skjøndt imod min Husbonds Villie, der frygtede for vrang Religionsmeninger, og efter hans Foregivende indløb intet Svar derpaa. Jeg forblev altsaa hos Herr Vadum denne Vinter over, uvis om, Hvad der med Tiden skulde blive af mig. Et Forsøg paa at blive Skoleholder i Sundbye, lykkedes ikke. Min Tjeneste hos

¹⁾ Det kongelige danske Skolelærerseminarium paa Blaagaard ved København indviedes 14. Marts 1791 og flyttedes 1809 til Jonstrup efter at være blevet ødelagt under Københavns Bombardement 1807.

Hr. V a d u m ophørte til M a i d a g 1802. Som et Bevis paa hans Tilfredshed med samme, gav han mig en Crone over min Løn. Ligeledes gav Calmer mig en Crone, fordi jeg nogle Gange, i hans Sygdom om Vinteren, havde sunget for ham i Kirken. Jeg kom derpaa til mit Fødehjem Ulstedboe, hvor jeg anden Dagen maatte kjøre Møgvognen. Vant en Tidlang til magelige Dage og ikke saa simpelt Arbeid, fandt jeg ikke nogen Behag deri. Dog, dette varede heller ikke længe. Denne lille Ubehagelighed blev ombyttet med et større Onde. Om Forandring af Arbeid og Levemaade var Aarsagen, ved jeg ikke, nok er det, jeg blev snart og stærkt angreben af Koldfeberen. Denne, al Styrke og Helbred fortærende Sygdom, vedvarede med afvexlende Kulde og Hede til Juni Maanedes Udgang, men jeg kom ikke til fuldkommen Helbred igjen, før i September Maaned, da jeg var kommen til Kjøbenhavn. Under Sygdommen skrev jeg for Herr Forvalter W r a n g paa Høgholt, Copie af hans Regnskab for de to sidste Aar, men fik, som jeg ved slige Leiligheder næsten altid har faaet, Intet derfor. Midt i Juli var jeg kommen mig saa meget, at jeg til Nød kunde optage Qvæggtienden af Hørmested Sogn for Herr V a d u m.

Min Broder var til Maidag bleven antagen, som Seminarist paa B l a a g a a r d s Seminarium. Han skrev Hjem, at han troede, det nok lod sig gjøre, at jeg ogsaa blev antagen ved samme, men jeg maatte komme saasnart muligt. Sidst i Juli Maaned fik jeg altsaa en anden Ansøgning skreven, med Paategning af Provst H o l m og Herr V a d u m. Det fortryder mig endnu, at jeg ikke af Skolecommissionen udbad mig samme tilbagegiven, da jeg havde særdeles god anbefaling, ligesom jeg ogsaa har forsømt, at faae Attester fra Vedkommende paa de Steder, hvor jeg

hidtil har været. Kunde der muligviis blive noget Bedre at søge for mig i Fremtiden, da kan jeg ikke engang godtgjøre, hvad der hidtil har været mine Sysler, Hvorlænge og Hvorledes jeg har forrettet samme. Efterat jeg da, hele Tiden syg, havde været hjemme henimod fem Maaneder, reiste jeg, forsynet med Amtmands Pas, fra mit elskte Fødested U l s t e d b o e den 17 August 1802, med et meget beklemt Hjerter, men med en fast og barnlig Tillid til Gud. De længste Reiser jeg hidtil havde gjort, havde neppe været 4re Mile fra mit Hjem. Det forekom mig og mine Forældre altsaa nu, at jeg skulde reise til Verdens Ende. Sandeligen, det er ofte farligt for et ungt Menneske, uden synderlig Erfaring og Menneskekundskab, at kastes ud i den store Verden, hvor det ingen anden har med Sikkerhed at stole paa, end Gud og sig selv. Mangen haabefuld Yngling og mangel uskyldig Pige, forlade deres Forældres Huus, sunde paa Sjel og Legeme, og vende fordærvede tilbage til samme. Min Faders Karl kørte mig til S u n d b y e, han forlod mig ved Færgebroen, og nu stod jeg ganske ene i en Egn og iblandt Mennesker, der næsten alle vare mig ubekjendte. Jeg laae i 2d Nætter hos M o r t e n J e n s e n i Bispegaarden og forhørte imidlertid om Skibsleilighed til Kjøbenhavn, men der var Ingen seilfærdig de første 14 Dage. Saa længe kunde jeg ikke forblive i Aalborg. Jeg fik da min Coffert ombord til den Skipper, der først vilde afseile og besluttede i al Fald at gjøre Reisen tillands. Derpaa pikkede jeg afsted til Hobroe. Veien syntes mig lang og tung, saa meget meer, som Kræfterne endnu vare ringe. Da jeg var kommen til H o b r o e, var nyligen en Skipper afgaaet derfra til Kjøbenhavn, men man sagde mig tillige, at det var muligt jeg kunde naae ham nede i Fjorden, naar jeg

skyndte mig. Jeg tøflede da afsted alt hvad jeg kunde paa søndre Side af Fjorden, men uden at faae Sigte paa Skipperen. Da jeg var kommen i Nærheden af Mariager, kom en lille Jagt seilende op ad Fjorden, kastede Anker og Skipperen kom iland. Han var fra Dragøer paa Amager, kom for at hente Brænde, for dermed at gaae til Kjøbenhavn. Han sagde, at han kunde faae tillosset til anden Dagen og jeg kunde gjerne komme med ham. En Skov med store Bøgetræer var tæt ved Fjorden, deraf havde man paa en temmelig stor Strækning kappet Træ for Træ. Hvo maa ikke billig harmes over Sligt. Af dette Træ eller Brænde ladede Skipperen sit Fartøi. Jeg laae paa Landjorden og saae med stor Bekymring, at Skibet meer og meer sank. Jeg frygtede nemlig for, at det skulde lades saa stærk, at det skulde synke under Seiladsen. Efterat være kommen ombord, var jeg siden iland med Skipperen i Mariager. Natten derpaa kom Jagten paa Grund, da Styrmanden havde drukket sig fuld. Det varede længe og med megen Møie inden den blev udhalet igjen. Endeligen kom vi udaf Fjorden til rum Søe. Det var en temmelig stærk Kuling. Den ene Side af Fartøiet gik tildels under Søen. Jeg troede aldrig meer at have seet Land, men snart øinede vi Kullens Fyr og 2d Fyer paa Sjellands Kyster og det varede ikke længe før vi vare ved Helsingør. En Mængde Skibe laae den Gang, som vel næsten altid paa Rheden. Det stolte Kronborg, Byen Helsingør, 6 eller 7 Vejrmøller, hvoraf den ene gik forkert omkring og svenske Kysten, alt dette var nye Gjenstande for mig.

Jeg kom til Kjøbenhavn den 28 August, kom strax iland ved Toldboden, og for Rygtets Skyld, at man let kunde gaae vildt i Byen, gik jeg udenom ad Volden til Nørreport og derfra til Blaa gaard.

Gjensidig Glæde var en naturlig Virkning af, at samles med min Broder paa et fra Hjemmet saa langt fraliggende og fremmed Sted. Han skaffede mig Logie hos en Spekhøker Jens Christensen i Kokkegaden. Efterat have indgivet min Ansøgning til Skolecommissionen blev jeg antaget paa Seminariet den 2 Sept: 1802. Saaledes havde jeg da endeligen opnaaet, hvad der i lang Tid havde været Formaalet for mine Ønsker. Lærerne ved denne ypperlige Stiftelse vare: Professorerne Saxtorph¹⁾, Guldberg²⁾, Zinck³⁾ og Cand: Theol: Hr. Strøm⁴⁾. Læregjenstandene: Indenadslæsning, Skjønsskrivning, simpel Regning og Mathematik, Religion og Catechetik, Geographie, Fædre-Lands- og Verdens-Historie, Physik, Astronomie, Naturhistorie, Dansk Grammatik og Stiløvelse, Musik og Sang. Jeg stod vel ikke paa saa lavt et Trin, som Adskillige af de andre Seminarister, men jeg mærkede snart, at mine Forkundskaber kun vare ringe og utilstrækkelige. Imidlertid tog jeg fat i Underviisningen paa det Sted, hvor de Andre vare, og det blev regnet i Henseende til Tiden, som om jeg var kommen til Maa-dag. Nogle Dage efter min Ankomst til Seminariet slæbde en Aften 3de Seminarister mig ind paa et Vertshuus tæt udenfor Porten, hvor jeg maatte betale en hele Punts = 3 m. (mark). Da vi vare komne ud, erklærede de alle at Puntsen intet duede og at de

1) J. S. Saxtorph, $\frac{27}{10}$ 1772— $\frac{22}{4}$ 1840. Professor i Obstetrik og Kirurgi fra 1800.

2) Fr. Høegh-Guldberg, $\frac{20}{8}$ 1771— $\frac{21}{9}$ 1852. Forfatter, Søn af Ove H.-G. Lærer ved Blaagaard 1791-1805. Udnævnt til Professor 1804.

3) O. Zinck, $\frac{2}{7}$ 1746— $\frac{15}{2}$ 1832. Syngemester ved det kgl. Kapel og Komponist. Lærer ved Blaagaard og senere ved Jonstrup 1791-1811.

4) C. L. Strøm, $\frac{8}{2}$ 1771— $\frac{28}{9}$ 1859. Lærer ved Blaagaard 1801-1809, da han blev Præst i Kregome og Vinderød.

vidste et Sted inde i Byen hvor den faldt bedre. Jeg mærkede vel, at de speculerede paa min Pung, protesterede derimod af alle physiske og moralske Kræfter, men ved alskens Overtalelse, Trusler, ja næsten Vold bragte de mig ind i Byen. Endelig kom vi ind i et Huus, hvor Verten tog meget høfligt imod os, førte os ind i et andet Værelse, hvor paa Øieblikket 3de Tøser fremstillede sig. Jeg mærkede da først, at jeg befandt mig paa et Horehuus. Min Eftergivenhed krænkede mig meget. I Selskab med disse Ludere blev der fortæret 3 halve Boller Punts. Jeg erklærede da, at jeg hverken vilde eller kunde betale meer. Da imidlertid den fjerde var frembaaren kom de andre Seminarister i Trætte og tildeels Slagsmaal med Luderne. Puntsen blev spildt og under denne Støi kom jeg ud, med Løfte hos mig selv, aldrig meer, under hvilkesomhelst Omstændigheder, at lade mig forføre til at komme paa disse Fordærvelsens Steder. Dette Løfte forblev jeg tro, og endnu i dette Øieblik glæder det mig i Hjertet, at kunne uden Anger skue tilbage paa den Periode i Livet, hvor saa mange unge Mennesker af begge Kjøen lade dem forføre til Handlinger, hvis Følger ere lige fordærvelige for Sjæl og Legeme. De første Toure til Byen, skede i Selskab med min Broder; men han var næsten bleven saa cultiveret, at at han neppe kunde være mig offentlig bekjendt. Naar jeg, fuld af Forundring over de mange, store, høie og prægtige Bygninger, Kirker og andre Seeværdigheder blev et Øieblik staaende for at betragte dem, spankede han med stive Skridt frem ad Gaden, uden at see til høire eller venste; derhos betydede han mig, at det var upassende, eenfoldigt og tosset, saaledes at staae og gabe iveiret. Næste Gang gik jeg altsaa alene til Byen og uden Hinder i nogen Maade mættede jeg da mine begjerlige Øine, paa

hvilke Gjenstande og saa længe jeg lystede. Hvor ofte jeg end siden gik til Kjøbenhavn, saae jeg dog altid med megen Interesse de stolte og smukke Bygninger, Skibe, Kunstværker etc. Det vilde give mig et meget maadeligt Begreb om et Menneske i min Alder, som kun havde været en 4re Mile fra sit Fødested og kun af Byer seet Hjøring og Fladstrand¹⁾, om han, efterat være kommen til Kjøbenhavn med LigeGYldighed kunde betragte denne virkelige smukke Bye. Et sørgeligt Beviis paa, at han kun havde liden eller ingen Sands for det Store og Skjønne.

Seminaristernes Antal var omtrent 40, fra alle Landets Egne, endog fra Island. Disse vare Sønner af Præster, Skolelærere, Haandværksmænd og Bønder. Klokkeren 7 om Morgenen ringede Spiseværtens til Frokost. Denne bestod af bar Smørrebrød og en halv Pægl kogt Mælk, hvori man kunde skjænke kogt Vand efter Behag. Kl: 8 begyndte Underviisningen, som varede til 12, da der blev spist. Efter en 3—4 Timers Underviisning om Eftermiddagen, havde vi Frihed den øvrige Tid, ligeledes Løvedag Eftermiddag og Søndagen. I Hundedagene havde vi een Maanedes Ferie. Naar vi gik ud, skulde saadant antegnes i en dertil indrettet Dagbog, samt Stedet vi havde været og hvad vi havde bestilt. Det forstaar sig, Enhver skriftede ikke altid Sandhed, men ofte nedskreves det latterligste Tøi. Jeg gik sjælden ud, uden om Søndagen og Touren gik altid først til Kirken. Aldrig glemmer jeg det Indtryk, som Orgelmusiken første Gang gjorde paa mig. Jeg syntes ganske at blive tryllet ind i Himlen. De Præster jeg

¹⁾ Fra 25. September 1818 Købstaden Frederikshavn.

helst hørte, vare Clausen¹⁾ og Pavels²⁾. Ligeledes bivaanede jeg ofte Biskop Balles³⁾ Bibellæsning. Denne holdtes om Aftenen og Kirkens Belysning med mangfoldige Lys og andre vist ikke altid ædle Aarsager, lokkede mange Tilhørere til at bivaane samme. Om Søndag Eftermiddag, især naar det kongelige Herskab havde Taffelmusik, strømmede mange tusinde Mennesker til Frederiksberg. Denne Have, de mange skønne Alleer i og ved Forstæderne gjør Egnen omkring Kjøbenhavn til et sandt Paradiis. I Dyrehaugen, hvor Kjøbenhavnerne ligeledes tusindviis reise ud, var jeg eengang. Saaledes var jeg ogsaa eengang paa Kunstkammeret. Det lykkedes mig eengang, tilligemed flere, at slaae mig igjennem for Vagten ved Rosenborg Slot, og saae Kongen sidde i Høiesteret. Ved Guldsmed Hertzleins Henrettelse⁴⁾ var jeg ogsaa tilstede, skjøndt jeg samme Dag var oppe til Examen. Synderens Stilling, Miner og Bevægelser, glemmer jeg aldrig. De første Fyrværkerier og Luftballoner, saae jeg ogsaa i Kjøbenhavn. Orlogsskibet Christian den syvende paa 96 Kanoner, saae jeg løbe af Stabelen. Paa Comedie var jeg kun et Par Gange. Alle Fornøielser, som kostede Penge, tog jeg kun liden Deel i. Een Dag havde min Broder og jeg fortæret, mest i Frugt, 2 m., og jeg gjorde mig næsten Bebreidelse for min Ødselhed, med Tanken om

1) H. G. Clausen, 1759—1840. Præst ved Vor Frue Kirke 1797—1838, fra 1811 Stiftsprovst. Den ypperste Repræsentant for Rationalismen i Danmark. Fader til H. N. Clausen.

2) C. Pavels, 1769—1822. Resid. Kapellan ved Nikolaj Kirke 1799—1803. Biskop i Bergen 1817—1822.

3) N. E. Balle, 1744—1816. Professor, Dr. theol. Sjællands Biskop 1783—1808. Holdt Bibellæsning hver Søndag Aften i Garnisons Kirke.

4) Hertzlein havde myrdet en Kvinde, Vita Bierring, og henrettedes 4. April 1805 paa Østerfælled.

mine Forældre, som vist aldrig havde nænnet, paa unødvendige Ting, at tilsætte saa meget paa dem selv. Det var saare sjælden, jeg kunde overtale mig til, at gaae paa et Kaffehuus, kjøbe en Portion Schokolade, eller et Glas gammel Viin, som jeg gjerne drak. Det meste af vor Spise om Aftenen var bar Smørrebrød. Jeg købte engang i Byen et Stykke lybsk Pølse og om Aftenen udhøkrede jeg en Deel deraf skillingeviis til de Andre. Dette forskaffede mig i nogen Tid Prædikater: Pølsekræmmeren. — — —

Den 14de Marts var for Seminaristerne en Høitids og Glædes Dag, da det var Seminariets Stiftelsesdag. Ved denne Leilighed blev holdt en Tale og Bal om Aftenen. Udgifterne ved samme maatte alle Seminaristerne tage lige Deel i. 1804 gjorde jeg en Reise til mit Fødehjem, gik ombord den 26de Juli, kom ei afsted før den 27de og kom til Aalborg den 29de. Samme Aften kom jeg over Fjorden til Uttrup, hvor jeg laae hos Mølleren om Natten. Dagen derpaa, kunde jeg for den stærke Hedes og Matheds Skyld ikke gaae længere end til Peder Buiholt i Jerslev Sogn, forblev der Natten over og kom endeligen, træt af Reisen, hjem den 31de. Efter et Par Dages Tid, var jeg temmelig rask igjen, besøgte mine gamle Venner og levede godt til den 14de August, da jeg reiste til Aalborg. Om Natten laae jeg hos Poul Rokkedreier. Dagen derpaa havde jeg meget at bestille. I min Travlhed og efter at have forrettet et naturligt Ærinde, glemte jeg mit Uhr, paa Vigelsens Tømmerplads. Det blev fundet og jeg fik det igjen mod 4 m. i Findeløn. En Seminarist Petersen fra Guddum, der nu er død, var ogsaa reist med hjem. Til ham reiste jeg den 15de, laae hos ham den første Nat og den øvrige Tid hos Skolelærer Sommer, som nu er i Sjælland, til den 23de.

Kom saa ombord med en Skipper, der hentede Kalk fra Guddumlund, men kom ikke fra Hals før Fredag Middag og kom saa til Kjøbenhavn Løvedag Aften, den 25de August: altsaa kun 28 til 29 Timers Seilads. Fremogtilbagereisen, alt iberegnet, kostede = 5 rdr 1 m 4 s. Medbragte hjemme fra ialt = 69 rdr 3 m for min Deel. Altsaa havde jeg til mine private Udgifter, for eet Aar = 19 rdlr 3 m¹⁾.

Det sidste Aar blev jeg valgt til Skrivemester ved Seminariet, hvorfor jeg fik = 15 rb. Vor ene Lærer Guldberg blev ansat, som Informator hos H: H: Kronprindsens, vor nuværende Konges Datter, Caroline. Alt hvad han læste med hende skrev han paa Klak og jeg maatte da renskrive det. Dermed havde jeg nok at bestille i mine Fritimer, omtrent det sidste Aar. Min Broder skrev ogsaa en Deel deraf. Naar der kom fremmede paa Seminariet for at kjende Indretningerne ved samme, maatte undertiden Een af Seminaristerne afgive en Prøve paa hans Dulighed i at undervise. Dette faldt næsten altid i min Lod. Saaledes kom jeg til at cathechisere for Biskopperne Boiesen²⁾ fra Lolland og Hansen³⁾ fra Norge og Greve Reventlow⁴⁾. Denne sidste anmærkede mig i sin Tegnebog. Da jeg troer, at han var velfornøiet med mig, kunde det maaske have været til Gavn for mig, ifald jeg havde søgt et Skoleembede paa hans Godser. — — —

¹⁾ Her er noget urigtigt i Regnestykket.

²⁾ P. O. Boisen, 1762—1831. Biskop over Lolland-Falster 1805—1831. Oprettede 1802 et Seminarium paa sin Præstegaard i Vesterborg-Birket.

³⁾ P. Hansen, 1746—1810. Biskop i Christianssand 1799—1803. Biskop i Fyns Stift 1803—1810.

⁴⁾ Chr. D. Fr. Reventlow til Christianssæde, 1748—1827. Lensgreve, Statsminister 1797—1813. Blev sammen med Colbjørnsen den danske Bondestands Befrier gennem de Forordninger, der 1788 førte til Stavnshaandets Ophævelse. Var stærkt interesseret i Folkeopdragelse og Skoleforordningen af 1814.

Jeg kunde godt forliges med alle Seminaristerne, undtagen det sidste Aar med Jens J e t z m a r c h. Havde han været i B o u n a p a r t e s Sted, han havde sikkerligen bleven en lige saa stor og maaske større Despot, end han. — Han var en Huusmands Søn fra R a n d e r s Egnen, i Begyndelsen yderst simpel i Væsen og Klædedragt, men siden saa fiin, som nogen Kavaleer i Kjøbenhavn. Dette var formodentligen ogsaa Aarsager hvorfor Skolelivet ikke smagte ham; thi strax efter at han havde forladt Seminariet, blev han Redacteur af Adresse-Avisen i Kjøbenhavn. Han var ellers et godt Hoved. Stedse jævn i Sæder og altid mig selv liig, har jeg bestandig været en Fjende af Fiinhed, Kjelenskab og Herskelyst. Denne min Friheds Aand foranledigede imidlertid, at jeg ikke blev valgt til Opsynsmand, som skulde være en Slags Hæderspost. Aldrig i mit Liv har jeg baaret Maske og at fremme en Hensigt med Kunsten, har aldrig været min Sag. — — —

Vandt jeg derfor ikke alle mine Læreres særdeles Yndest, saa havde jeg dog deres Agtelse. S a x t o r p h græd, som et Barn, da jeg sagde ham Farvel. Min Caracteer fra Seminariet, var i Henseende til Kundskaber meget duelig og til Opførsel meget roesværdig. — — —

Mine Bekjendtskaber i Kjøbenhavn vare kun faae; thi Hvad der var forbunden med Udgifter og Tids-spilde, havde jeg ikke megen Lyst til. Paa min Hjemreise var jeg under mit Ophold i A a l b o r g hos Seminarist Sand, som da tjente Agent Qvist¹⁾). Nogen

1) Christoffer Qvist, ^{20/3} 1757—^{20/5} 1815. Købmand i Aalborg. Søgte og fik 1790 Agenttitelen og ægtede samme Aar Enken efter Købmd. Jens Jacob Overvad, Ingeborg Jelstrup, 1760-1825, Datter af Justitsraad Lars Johan Jelstrup til Kokkedal. Ejede et betydeligt Sæbesyderi, anlagde 1794 en Oliemølle, 1796 med-interesseret i en Papirfabrik, fra 1811 Leder af Aalborg Sukker-raffinaderi, anlagde 1812 en Klædefabrik. Etatsraad 1813.

Tid efter blev han kaldet til Skolelærer i Hals. Han skrev mig til, om jeg ikke vilde blive hans Eftermand. Efter nogen Brevvexling, da Qvist tillige lovede at forskaffe mig en Lærerplads, ved en Realskole, der til samme Tid blev oprettet i Aalborg, tog jeg imod Tilbuddet. Som Lærer for Agentens Søn skulde jeg have 60 rdlr i Løn og Alting frit i Huset og ved Institutet ligesaa meget. Dette var paa den Tid anseeligt. Qvist havde en Commissionair i Kjøbenhavn ved Navn Storch. Af ham fik jeg forud af min Løn 40 rdlr, hvorfor jeg købte det Claveer jeg endnu har for 36 rdlr og nogle andre Smaating, mest Bøger. Jeg var nu færdig til at forlade det kjøne Kjøbenhavn og det elskede og deilige Sted Blaagaard. Det Sted hvor jeg havde tilbragt 3 af de lykkeligste Aar i mit Liv, hvor jeg saa at sige først var blevet Menneske.

— — —

Med stammende Læber og taarefulde Øine bød jeg mine Lærere og Venner Farvel, og efterat have ønsket den hele Stad og Egn alt muligt Gode, gik jeg ombord den 24de April 1805 til Agentens Skipper, som først afseilede den 25de, kom til Hals den 26de og til Aalborg den 27de. Nu var jeg igjen i min Fædreneegn, i et af de første Huse i Aalborg, fik nu bedre Kost end jeg hidtil havde nydt, og havde kun Omgang med cultiverede Folk. Agent Qvist — siden Etatsraad og Ridder af Dannebrogen — var en meget fornuftig og god Mand, Fruen ligeledes, men særdeles fiin i Væsen og Levemaade. Jeg, som hidtil for det meste havde gravet i Bøger og kun havt liden Leilighed til Omgang med fine Folk, var for undseelig, forlegen og følgeligen kun lidet underholdende. Agentens Søn Carl¹⁾ var omtrent 9 Aar gam-

¹⁾ Carl Magnus Christian Qvist, 1798—1869, Ejer af Schelsminde ved Aalborg, Gift 1830 med Onze Marie Pontoppidan, 1810—1883.

mel, noget dorsk og dødsig af Naturen, enddeel forskjelet og forvænt, hvilket i Førstningen voldte mig nogle Ubehageligheder. Efter nogle Curer jeg foretog paa ham, blev han bedre og bedre og vi fik snart Godhed for hinanden. Senere fik jeg een af Fruens Brodersønner Christoffer Jelstrup¹⁾ at læse med, tilligemed Carl. Læregjenstandene vare Stave- og Læse-Øvelser, Skjønsskrivning og nogen Retskrivning, Geographie og Religion, og efter nogen Tid Tysk. Da jeg selv intet forstod af dette sidste, tilbød Agenten, at han vilde betale en Sproglærer. Jeg gik til Pontoppidan, maaske en 4re til 6 Timer og det er al den Underviisning jeg har faaet i det Tyske. Jeg saae snart, at Hvad jeg profiterede af denne Underviisning kunde jeg lære mig selv, og derfor hørte den op. Ved Institutet underviste jeg dagligen 2 Timer i Skrivning og Regning. Hvor jeg hidtil har været, har jeg altid udrettet min Gjærning til Vedkommendes Tilfredshed, undtagen ved denne Læreanstalt. Forstanderen ved samme Doctor og Conrector Frost²⁾ gav mig min Afsked den 30 Nov: 1805, altsaa efter 7 Maaneders Forløb. Det Hele var blot Cabale, som min Principal selv tilstod og letteligen indsaae. Byefoged Bøggild³⁾, hvis Værelser Frost

1) Christoffer Jelstrup, 1799—1868, ugift, var Søn af Henrik Johan Jelstrup i Ridemands Mølle (Svendstrup Sogn), og Ane Marie Holm. Var Ejer af Vissegaard i Nøvling Sogn.

2) Peder Nicolaj Frost, 1780—1845, Skoleholdersøn fra Jetsmark. 1804 Vicekonrektor i Aalborg, 1805 Dr. phil., 1806 Overlærer ved Aalborg Latinskole. Stiftede og ledede en borgerlig Realskole i Aalborg, den første i sin Art i Jylland, 1811 Sognepræst i Vorbasse-Hejnsvig, 1814 i Ringkøbing-Rindom, 1820 Amtsprovst, 1826 Stiftsprovst i Ribe og Præst ved Domkirken. Topografisk, pædagogisk og theologisk Forfatter. (Se Dansk biogr. Leksikon).

3) Jens Bøggild, 1759—1812, Byfoged i Aalborg 1799—1810, gift 1787 med Anne Margrete Jelstrup, Søster til Agent Qvists Hustru.

havde leiet til Skole og Beboelse for sig selv, havde en Seminarist til at informere sine Børn. Denne havde i nogle Aar været hos ham for liden Løn. Det stemmede altsaa med disse Tvendes Interesse, at see denne sidste placeret i mit Sted. Frost fik nogle haarde og tildeels grove Breve fra mig, som dog kun var overeensstemmende med den rene Sandhed, endog fra Qvist fik han et drøit Brev. Forresten havde denne Affaire ingen anden skadelig Følge for mig, end Tabet af 60 rdlr om Aaret. Nu havde jeg især gode og magelige Dage, da mine tvende Elever ofte, ved flere Leiligheder havde Frihed. Jeg havde ingen og har aldrig haft, private Informationstimer, nogle faae paa Claveret, fraregnede. I denne Sommer gjorde jeg en Reise til Fødehjemmet paa 4re Dage. Min Principal havde en Broder i Hav-Møller ved Ebbeltoft. Denne besøgte han i August og tog hans Søn Carl og mig med sig. At reise med en saadan Mand og saadan Befordring var altid en stor Fornøielse. Den første Nat laae vi hos Kjøbmand Due i Hobroe. Det var da naturligt, at jeg tænkte paa min forrige Reise til denne Bye. I Randers laae vi een Nat paa Hen- og Tilbage-Reisen. I Selskab med min Principal saae jeg Tøihuset, den ved samme nyligen anlagte smukke Plantage, Klædefabrikken m. m. Randers er en smuk Bye, den store Guddenaae løber tæt sønden om Byen ud i Fjorden. I denne laae temmelig ofte store Skibe. Ved Havmøller, der ligger tæt ved Havet er den høieste og steileste Bakke jeg har seet. Vi kjørte een Dag til Ebbeltoft, en lille Bye, ikke fuldt saa stor som Hjøring. Min Principal blev indbuddet til Rugaard, en stor og smuk Herregaard, omtrent et Par Miil fra Ebbeltoft. Der beværtedes med den længste og brillanteste Middagsspiisning jeg har nydt. Saa-

ledes reiste jeg ogsaa med Agenten til Kokkedal, en Herregaard vesten for Øland, hvor Fruen var fød¹⁾, til Østeraa, en Miil fra Hals og til Nibe. — — —

Den Tid jeg levede i Hørmested og paa Seminariet, samt de første 2^{1/2} Aar i Qvistes Huus, tænkte jeg vel paa Fremtiden, men ikke med saa megen Bekymring, at det forstyrrede den nærværende Tids rolige og glade Nydelse. Hidtil havde jeg ikke vidst, Hvad Kjerlighed var. I Kjøbenhavn skyede jeg Fruentimmer, formodentlig fordi jeg saae saa mange Slette iblandt dem. Jeg havde til mit 27 Aar ikke haft meer end almindelig Godhed for noget Fruentimmer; men nu vaagnede Tilbøieligheden i dens fulde Styrke. Den, som i flere Aar bestandigen har sværmet og flagret om blandt Fruentimmerne, græmmer sig vist nok ikke til Døde, om hans Valg falder paa en Gjenstand, som Omstændighederne forbyde at vorde hans. Han vil snart forstaae, at trøste sig over et saadant Tab. Anderledes var dette Tilfældet med mig. Det var min første Kjerlighed i min bedste og mest krafftfulde Alder. Gjenstanden for samme var uheldigviis en Søsterdatter af Fruen, Jomfru Birgitte Oldenburg²⁾, der var i Huset. Indledningen til vor Godhed for hinanden var sjelden og besynderlig, nemlig Trætte og Smaaskjænderier, men dette viste dog, at vi ikke vare ligegyldige for hinanden; thi man kommer ikke let i Trætte med Den, man intet bryder sig om. Jeg vil ikke, for at besmykke

1) Hun var Datter af Konsistorial- og Justitsraad Lars Johan Jelstrup til Kokkedal, død 1792 og 3. Hustru Christiane Birgitte Obelitz. Jelstrup var 1748—1765 Præst i Gudum ved Lemvig, ejede Gudum Kloster, Vorgaard ved Bælum og Kokkedal i Ø. Han H.

2) Birgitte Sofie Obelitz Oldenburg, 1787—1853, Datter af Toldkasserer i Aalborg, Johan Jakob Oldenburg og Anna Marie Jelstrup.

min Daarlighed, sige: at Skylden var meer paa hendes end min Side, men vist er det, at min Fornuft misbilligede denne Kjerlighed. Det var let at indsee, at hverken Agenten eller Fruen bifaldt dette Partie, og i de Øieblikke jeg havde eller rettere brugte min Forstand, indsaae jeg endeligen selv, at Jomfruen ikke var skikket til Degnekone. Men sjelden seirer Fornuften over Lidenskaberne, skal dette lykkes, maa der sættes Lidenskab mod Lidenskab. Det stemmer bedre overeens med den naturlige Orden, naar Manden gifter sig under end over sin Stand. I det første Tilfælde, siger Rousseau, er der Godt uden Ondt, men i sidste Ondt uden Godt. Men det er ligesaa vist, at det er en Ulykke for en dannet Mand, at være bunden til en Tosse. Denne Kjerlighedshandel jeg nu var indviklet i, lod mig for første Gang føle Savnet af Rigdom og meer glimrende Udsigter, end et Skole- og Degne-Embede kunde forskaffe. Dog dette Savn var blot forbigaaende og jeg var i høj Grad utaknemmelig, om jeg ikke var veltilfreds med min Lod og Stilling i Livet. Jeg var nu i en meget piinlig Stilling, ved at være i Huus sammen med Gjenstanden for min hele Kjerlighed, som jeg ikke maatte elske og som ikke maatte elske mig, og, Hvad som den Gang mest harmede mig, at jeg nok indsaae, hun aldrig blev min. Flere Gange havde Biskoppen lovet at sørge for mig. Jeg tyede nu til ham. Degne- og Skoleholder-Embedet i Sæbye var ledigt. Med Løfte om en smuk Bopæl og Forbedring i Indkomsten, tog jeg imod denne ringe Befordring. Med Bekymring tænkte jeg nu paa Fremtiden og hiin rolige, tilfredse og glade Nydelse af Livet, var nu forbi, i det mindste for en Tidlang. Men ikke Alt er ondt, hvad vi kalde ondt. Om kortere eller længere Tid erfarer man, som oftest det modsatte. Jeg, for min

Person, har den billigste Aarsag til at være fornøiet med de Tilskikkelser, der have mødt mig i Livet. Hvo der under alskens Modgang og Gjenvordighed i Livet, ingen Grund har at sige til sig selv: det har jeg fortjent, vil ogsaa finde Kraft til at bære den; han kan have den Tillid til Altbestyreren, at Alt skal tjene ham tilgode. Før jeg forlod Qvist's Huus, troede jeg, at borde give et lidet Beviis paa Hvad jeg havde udrettet til Fordeel for mine Elevers Forstandsdannelse. Til den Ende afholdt jeg en lille Examen i Overværelse af Agenten, Fruen, den forhen omtalte Doctor Frost og Præsten Henneberg¹⁾. Disse to sidste skulde da være de egentlige Bedømmere over Børnenes Fremgang i Kundskaber. Opdragelsens egentlige Væsen kom her ikke i Betragtning. Den er imidlertid aldrig bleven forglemt af mig. Det er ikke nogen stor Kunst, at faae et Barns Hoved fuldproppet med en Mængde Kundskaber, hvoraf det sædvanligen kun forstaar lidet; men Hovedsagen bestaaer i Forstandens, Hjertets og Legemets Dannelse. At lære Barnet at tænke og dømme rigtigt og sundt over enhver Gjenstand, at bibringe det Følelse, Sands eller Smag for Alt hvad der er Stort og Skjøndt og Ædelt; at danne dets Legeme ved Bevægelse, frisk Luft, sund og simpel Føde, kold Bad etc., til Opnaelse af al mulig Styrke og Smidighed, dette bør være enhver retsindig Opdragers fornemste Øiemeed. Den, der meer seer paa sin egen Fordeel, offentlig Roes, Forældrenes og andre Vedkommendes Bifald, end paa Børnenes sunde Vel, burde ikke være Ungdoms Lærer. Det var ikke min Hensigt med ommeldte Examen at glimre; men jeg havde den Overbeviisning efter

¹⁾ Knud Henneberg, 1756—1832. Sognekapellan ved Aalborg Budolfi Kirke 1785—1832.

Evne at have stræbt med Børnene, den Tanke: at Agenten og Fruen maaske ansaae mig for meer god end dulig, jeg havde min Contrapart Frost til Dommer, mit mislige Forhold til Huset, alt dette tilsammentaget gjorde, at jeg ved at vise Børnenes Dulighed, ogsaa viste et lille Glimt af min egen. Ved denne Examen lagde Børnene Kundskaber for Dagen, som langt overtraf min Principals og Principalindes Forventning. Frost gjorde den Bemærkning: at det var altsammen godt, naar Børnene kun forstode Tingen rigtig. Jeg svarede ham: at jeg Intet havde givet dem tillivs uden hvad de ogsaa havde kunnet fordøie. Jeg examinered paa samme Maade, som jeg altid catechicerer, nemlig: høit, tydeligt og raskt. Derved faaer Tingen Liv og Interesse for de Tilstedeværende og Børnene hindres, fra Dorskhed og Adspredelse. Med min Tjeneste vare nu Agenten og Fruen særdeles velfornøiede, Til Beviis herpaa, modtog jeg 20 rdlr over min fulde Løn til November, en Sølv-Punscheske, 2 Spiseskeer og 6 Theeskeer. Jeg havde haft et meget godt Herskab. Jomfru O: hængte ved mig med hendes hele Sjel, dette gjorde naturligviis Afskeden tung. Med Agentens Befordring reiste jeg den 2 Sept: 1808 til Sæbye. Vant en Tidlang til fine Folks Omgang, haft smukke Værelser og levet godt, maatte jeg nu finde mig i, at det Modsatte omtrent blev Tilfældet. Hvad der især mishagede mig, var det usle Huus jeg skulde boe i. Smaa Vinduer, saa lavt til Loftet, at ikke en Seng med Tag kunde staae der, Steengulv, saa ujevnt, at man bestandigen maatte see efter Fødderne, for ikke at falde og i det Hele et raat og fugtigt Hul. Ingen Fisker i Byen, kunde have det daarligere. Jeg kunde ikke med Fornøielse kjøbe saa meget, som en Stol, at sætte deri. Af to gamle Bordblade opstillede jeg nu en Casse,

der blev min Seng, det første Aar. Opholdet i saadant et Værelse mørkner altid Sindet af Den, der har nogen Sands for Skjønhed, Orden og Renlighed. En gammel, til Brændeviin forfalden Præst, Ferslev¹⁾, prækede en 3 eller 4 Gange efterat jeg var kommen til Sæbye, blev derpaa syg og døde. Om Vinteren læste jeg med Confirmanterne og efter megen Omløben til Egnens Præster, fik jeg dem endeligen confirmerede af Hr Abel²⁾ i Understed, nu Amtspræst og Sognepræst heri Byen. Saaledes maatte jeg ogsaa i Præstevacancen løbe til Omegnens Præster, for at faae Communion, Brudevielser, Barnedaab osv: forrettede. Endeligen blev til Sognepræst kaldet Doctor philosophie Limkilde³⁾, en lærd Mand, Skribent, men simpel, jævn og ligfrem i Væsen. Vi vare stedse gode Venner. Min bedste Ven i Sæbye blev snart Byeskriver Klein, Han fik saa stor Godhed for mig, at jeg blev ham ganske uundværlig. Næsten dagligen kom jeg i hans Huus, og kom jeg ikke af mig selv sendte han Bud efter mig. Jeg kom heller ikke forgjeves; var det om Middagen skjænkede Madamen den bedste Kop Kaffe for mig, jeg nogensinde har drukket, og om Aftenen fik jeg, om ikke altid varm Mad, saa dog stedse gode Smørrebrød, godt Øl og ofte Punsch. Derfor havde han næsten ingen anden Fordeel af mig, end at jeg holdt ham med Selskab, da han aldrig gik ud. Vort fælles Arbeid, bestod næsten altid i at spille Piquet. Næst

1) Christoffer Hansen Ferslev, 1748—1808. Præst i Sæby 1803—1808.

2) Gyntelberg Abel, 1763—1825, Præst i Understed-Karup 1789—1811, i Volstrup-Horby 1811—1817, Amtsprøvt 1812, i Hjøring 1817—1822, Sognepræst i Stillinge 1822—1825.

3) Christian Gorm Limkilde, 1771—1840, Præst i Sæby 1809—1828, i Skelskør 1828—40, Dr. phil. i Kiel 1801.

Byeskriverens, kom jeg oftest til Major Ordning, han og hans smukke Kone¹⁾ vare ogsaa meget gjæstfrie, men fattige. Fruen laante ofte Penge af mig. Jeg fik dem alle igjen undtagen det sidste Smør jeg skikkede dem herfra Byen, det fik jeg Intet for. De ere nu begge døde. Andre Steder i Byen kom jeg af og til engang imellem. I ethvert Huus er jeg overbeviist om, at jeg var velkommen. Intet Menneske i Byen havde noget imod mig og jeg Intet mod Nogen. I saa Henseende havde jeg Intet at klage. Det første jeg kom til Byen vilde nogle af de bedste Familier, at jeg skulde tage Middagsspiisning hos dem. Den gamle Aabel²⁾ var endog flere Gange hos mig desangaaende; men i min bedste Alder og, jeg tør vel sige, med min Dulighed til mit Kald, syntes jeg det var Skam at tage Naadens Brød, som jeg kunde og burde fortjene. Jeg vilde hellere hjælpe mig selv, være sig nok saa knapt, end tage imod saadant Tilbud. En Tidlang informerede jeg C: R: Byefoged Boecks ældste Datter paa Fortopiano, for 12 s. i Timen. En kjøn lille Haugeplads var der til Skolehuset, dermed havde jeg meget Arbeid, da den var ganske udyrket, til liden Nytte for mig selv. Mine Indkomster vare maadelige. Det første Aar jeg var der, havde jeg i Alt = 137 rdlr 9 s., deraf betalte jeg 20 rdlr i Naadens Aar, som jeg af min Eftermand aldrig fik igjen, Enkepension og Extraskat. Ja jeg maatte endog købe Brænde til Skolen. Det andet Aar havde jeg noget meer, Menigheden forbedrede Of-

1) Major Johan Mangelsen v. Orning, 1754—1811. Postmester og Branddirektør i Hjøring 1809—1810, Branddirektør i Sæby 1810—1811. Gift 1805 med Kristiane Margrete Tydell, der 1800 var blevet Enke efter Laurs Svendsen Hviid til Lundergaard og Jægerum. Hun døde i Sæby 1816.

2) Jørgen Aabel, 1748—1831, Købmand i Sæby.

feret, men Pengene forværrede sig meer og meer og deres Værdie var altsaa mindre. Løftet om mine Indkomsters Forbedring og Husets Reparation, saae jeg nok blev ikke opfyldt. Vel var Sæbye et let Levested, men med al min Oeconomie kunde jeg kun lægge Lidet op for mig selv, uagtet jeg tog den halve Føde i Byen, især hos Byeskriveren. Det Smør jeg brugte, hentede jeg fra Fødehjemmet, dog for Betaling. Imidlertid var jeg bedre tjent dermed, end at tage det fra Fremmede, og aldrig har jeg nogensinde sparet Umag, naar jeg har kunnet udrette Noget til egen eller Andres Hæder, Nytte og Fornøielse. Da jeg altsaa i Sæbye kun kunde leve til liden Nytte for mig selv, besluttede jeg at tage privat Condition igjen. Jeg fæstede mig derfor til Kjøbmændene Kaarsberg¹⁾ og Galthen²⁾ i Aalborg, at læse for deres Børn, med 200 rdlr aarlig Løn og Alting frit i Galthens Huus. Dette var en god Løn paa den Tid den blev lovet, men ringe nok da den var fortjent, da Coursen forværrede sig bestandigen under Krigen. Da jeg nu vidste mig Plads skrev jeg til Biskoppen og bad om min Afsked. Istedetfor at svare mig, skrev han til Byefogden og Præsten, at de vilde sørge for at mine Kaar bleve forbedrede. Dette vidste jeg nu vel, men jeg vidste ogsaa, at det betydede, saa meget, som Intet. Om jeg var bleven der 2 eller flere Aar til, var der vist ikke bleven tænkt paa nogen Forbedring. Jeg skrev derfor atter til Biskoppen og bad om Svar, til Forvisning om, at han havde modtaget mit Brev. Han svarte mig da strax: »at han havde modtaget begge mine Breve, at det var ham ukjert at jeg forlod Sæbye, men da jeg havde fæstet mig til Aalborg, fik jeg at have min frie Villie

1) Hans Kaarsberg, Købmand i Aalborg.

2) Mads Galthen, o. 1769—1854, Købmand i Aalborg.

m: m:« Da min Fremtids Lykke, naar jeg vilde blive i Stiftet, for det meste beroede paa ham, vilde jeg dog ikke støde ham altfor meget. Jeg reiste derfor til Aalborg og foredrog ham min Sag mundtlig og erklærede derhos: at jeg hellere vilde forblive i Sæbye end paadrage mig hans Ugunst ved at flytte derfra. Det forstaar sig: dette sidste var kun en Compliment. H: H: svarede mig meget naadigen: at det paa ingen Maade skulde være til Skade for min Lykkes Befordring i Fremtiden og fornyede derhos hans gamle givne Løfter, at han nok skulde sørge for mig. Denne Erklæring var mig ikke uvigtig for Fremtidens Skyld. — Nu kunde jeg altsaa reise fra Sæbye naar jeg vilde. Saasnart det blev bekjendt, at jeg vilde flytte, begyndte man at tale om min Godhed, Dulighed og at jeg var den bedste Sanger man havde hørt. Dette er almindeligen Tilfældet, at man ikke sætter tilbørlig Priis paa Tingen man er i Besiddelse af, først naar man har mistet den, føler man dens Savn og vurderer den retteligen. —

Det er en høist ubehagelig og bitter Erfaring for det menneskelige Hjerte, naar Gjenstanden for dets hele Kjerlighed og Tillid ikke svarer til dets Forventninger. Jeg troer ikke at lyve, naar jeg siger: at jeg, naar det kunde have været til Nytte for Jomfrue O.....¹⁾ kunde have gaaet igjennem Dødens Porte for hende, om Vejen til samme endog havde gaaet igjennem Ilden. Sandt er det ogsaa at hun hang ved mig med hendes hele Sjæl, men det var ikke første Gang, at hendes Hjerte slog for et Mandfolk og det blev heller ikke den sidste. Mens jeg var i Sæbye vexlede vi jevnlig Breve, der aandede lutter Kjerlighed; men en Maaned før min Afreise

¹⁾ Jomfru Birgitte Sofie Oldenburg.

derfra, gav hun mig min Afsked, saa koldt og lige-gyldigt, som Tingen havde været en Bagatel. Min Afsked var mig ikke uventet, men Maaden den gjordes paa var smertelig og haard at fordøie. Efter min Afreise fra Sæbye, der skede sidst i October 1810, havde jeg i den første Halvdel af det følgende Aar mange høist fortrædelige Omstændigheder med hende. Min Æresfølelse var krænket, da jeg syntes hun havde affeiet mig, som en Skovisk. Jeg vilde tvinge hende til i det mindste, at vise mig den udvortes Agtelse. Hun fik i denne Anledning mange haarde Breve fra mig og havde jeg ligeledes desangaaende flere Samtaler med hende og Qvist. Nogen Tid efter blev hun gift med en Maanedslieutenant Fischer¹⁾, nu Toldcasserer i Ebbeltoft, og da jeg ikke var slet nok til at forstyrre hendes ægteskabelige Lykke, som jeg med hendes Breve maaske let kunde have gjort, hørte disse Kjevlerier op af sig selv. Min kjere Jacob Peter! dersom Du, som voxen Yngling, læser disse Linier, o lad da din Faders Exempel lære Dig, at være vaersom og forsigtig i Omgangen med det andet Kjønn. Lad ikke Din Tilbøielighed løbe løbsk med Dig, men lad stedse Forstanden være den Tømme hvormed du styrer den. Ved Valget af en Kone, lægger man Grunden til sit hele paafølgende Livs Vel eller Vee. — — —

I min nye Tjeneste havde jeg 10 Børn at læse med, 5 af Kaarsbergs og 5 af Galthens — 5 Dreng og 5 Piger. — Jeg begyndte om Morgenen Kl: 8 og læste til 12 — fra 12 til 1 informerede jeg Galthens Datter Stine paa Klaveret. Imellem 1 og 2 spiste vi. Derpaa læste jeg igjen fra 2 til 5. Fra 5 til 7 læste jeg i Kaarsbergs Huus med de to

¹⁾ Frederik Carl de Fischer, 1789—1853, Toldcasserer, sidst i Randers, Krigsraad. Gift 1812.

ældste Pigebørn. Saaledes var jeg sysselsat hele Dagen igjennem. Dette var i flere Henseender gavnligt for mig og er det vel altid for Enhver. Ingen Dyd er bedre og sikkrere sin egen Belønner end Flittighed. Den har mange gavnlige Følger, men ingen skadelige. Den er gavnlig for Sjelen, Legemet, Æren og Pungen. Jeg var nu i mit 30 Aar — 1811 — og, som med Hensyn paa Fruentimmerne, var den farligste Tidspunct for mig. Tilbøieligheden for Kjønnets var nu engang vaagnet, jeg kunde vel betvinge, men ikke undertrykke den. De idelige Stridigheder jeg havde med Jomfrue O..... nærde Tanker herom. Hertil kom, at jeg gjerne havde seet, at gjøre et Partie, hvorved jeg havde kundet trodse min gamle og utroe Pige; men dette stod naturligvis ikke til mig. Desuden var dette og de 4 a⁴ 5⁵ paafølgende Aar ret Fordærvsens Tid. Den uhyre Pengemasse af nominel Værdie, de mange og lette Erhvervelsesmaader forarsagede, at Luxus, Vellevenet, Drikken og Spillen udbredte moralsk Fordærvelse næsten over alle Mennesker i Landet. At dette havde og maatte have en saare vigtig Indflydelse paa Kjønnenes Omgang med hinanden, er let at indsee. At forføre Fruentimmer, drikke og spille var de Militaires og mange Andres fornemste Arbeid. Denne Sædernes Fordærvelse var vel et større Onde, end alle de andre Ulykker Krigen førte med sig. Det var derfor vist ingen Ulykke for mig, at min Forretning var af den Beskaffenhed, at jeg ikke kunde blive riig eller doven og altsaa heller ikke saa let liderlig. Bestandig Sysselsættelse ledsaget med Ærekjerhed og Undseelse for sig selv, er det bedste Værn for Uskyldigheden. Især er Undseelse vigtig for Kjønnets. Derfor siger Schakspear: forsigtigst Jomfrue altfor ødsel er, naar hun sin Deilighed for Maanen blotter.

Jeg havde det i enhver Henseende godt i Galthens Huus. Et godt Bord, næsten dagligen Fremmede og ofte af forskellige Nationer, Frihed i Væsen og Omgang, som altid har behaget mig, var til enhver Tid herskende. Offentlige Steder Viin- og Vertshuse, kom jeg saare sjeldent. Som Medlem af den første Club, gik jeg undertiden paa den, dog altid kun kort. Offentlige Lystigheds Baller etc. bivaanede jeg ikke ret tidt, da jeg næsten aldrig dandsede og ingensinde spillede Kort. Mine gamle Venner Boghandler Sadolin¹⁾, Kattuntrykker Schiellerup²⁾, Skolelærerne Gregersen³⁾ og Poulsen⁴⁾, vare især dem jeg pleiede Omgang med i mine frie Timer. Den almindelige Høker- og Kræmmer-Aand, som næsten Alle bleve betagne af, smittede ogsaa mig. Jeg greb nu enhver Leilighed til at fortjene Noget, da jeg begyndte at tænke alvorligen paa Fremtiden. Jeg lagde mig ikke saa lidet til Bedste i Galthens Huus. Leilighedsviis anskaffede jeg mig saaledes en Deel af det, jeg kunde gjøre Brug af i eget Huus. Da jeg kom hertil Byen kunde jeg saa skikkelig meublere mine Værelser og havde omtrent 2000 rd i gamle Penge. Det værste herved var, at jeg altid havde sparet paa Skillingerne og da Pengene nu havde tabt det meste af deres Værdie, havde jeg kun lidet for det, jeg havde sammensparet forhen. Dog dette var en Lod, der traf saa Mange og i langt større Grad end mig. Min Arvepart efter min Fader var = 324 rd. Mens jeg var hjemme, havde jeg sammensparet og

¹⁾ Rottbøll Sadolin, o. 1772—1854.

²⁾ Peter Høiberg Schiellerup, 1769—1820.

³⁾ Rasmus Gregersen, 1786—1859, Lærer ved Budolfi Skole og Kordegn ved Budolfi Kirke.

⁴⁾ Poulsen, 17..—1855, Lærer ved Frue Skole og Degn ved Frue Kirke.

samlet saa mange Penge, at jeg fik de 400 rdlr fuldtallig. Disse Penge, som stode i mit Hjem, nænnede jeg aldrig at røre, hvor knapt det end var for mig, især i Kjøbenhavn; men de kom mig kun lidet tilgode. Jeg blev dem tilsendt i December Termin, som Forordningen om Pengevæsenet udkom næste 1 Febr: 1813, de kunde da omtrent være 4 Specier værd. Jeg tænkte paa det Slid og den Slæb det havde kostet min Fader at samle dem. — — —

Min stille, fromme, flittige, ærlige og oprigtige Broder Jacob, døde i denne Tid, den 3die Febr 1813, i hans Alders Vaar, 19 Aar gammel. Saaledes bortrykker Døden ofte det stille flittige og redelige Menneske i sin Ungdom og lader blodtørstige Tyranner, der ikke kan lædskes med Millioners uskyldige Blod, opnaae en høi Alder. — — —

Ved denne Tid begyndte jeg, at læse noget Fransk. Skjøndt det varede noget længe, nærede jeg aligevel det Haab, at komme i en Stilling hvor jeg kunde underholde Kone og Børn. Den Tanke: at være saa nyttig for disse, som muligt, bevægede mig til at begynde dermed, og kommer jeg end ikke videre i Sproget end til at læse en Bog, kan det ogsaa være til Nytte for min Søn. I Aalborg lærte jeg, at Sprog, som Brødstudium betragtet er meer fordeelagtig end den hele Philosophie. Imidlertid kan jeg endnu ikke faae i mit Hoved, at Sprogkundskab er nogen virkelig, er nogen reel Kundskab, der forædler Aanden, som Naturvidenskaberne. Jeg betragter Sprogkundskab, som en Kilde hvoraf man kan øse, som en aaben Port hvorigjennem man kan komme til, Kundskab. Den er et Middel til Kundskab, men ikke Kundskab i sig selv. — — —

Natten imellem den 18 og 19 April 1813 fik jeg meget ondt i mit venstre Knæ, det hovnede op og

jeg kunde neppe gaae over Gulvet. Aarsagen dertil veed jeg ikke. Formodentligen havde jeg enten forvredet eller stødt det. En 3 a 4 Aar derefter havde jeg ofte meget ondt ved at gaae og endnu er det ikke ganske forsvundet. Sandsynligviis bliver det aldrig fuldkommen rask; men bliver det ikke daarligere end nu, kan det holde ud med det andet og jeg kan godt hjælpe mig dermed.

Efter en 6 til 7 Aars Ophold i Aalborg, havde jeg fattet megen Godhed for denne Bye og ønskede, at kunde have tilbragt min øvrige Tid der. Men vist er det, at den sande Tilfredshed i Livet ikke hænger af Tid eller Sted. — — —

Jeg havde søgt flere Skole- og Degne-Embeder, men hidtil forgjeves. Det sidste jeg ansøgte hos Biskoppen var Cantoratet i Aalborg. Gregersen¹⁾ søgte det tilligemed mig. Noget efter min Ansøgning var indgiven, gik jeg til H: H: for at erkyndige mig om, Hvad jeg torde vente. Han sagde paa det bestemteste: at hverken Gregersen eller jeg fik det; thi til dette Embede vilde han have en særdeles musikkyndig Person. Vel havde jeg ønsket Embedet, men jeg kunde dog ikke være utilfreds med Erklæringen, da det ingensinde kunde falde mig ind, at blive foretrukket en Duligere. Jeg brød mig altsaa intet videre herom, men nogle Dage efter, kommer Gregersen og fortæller mig, at han nu var Cantor i Aalborg og Chordegn til Budolphi Kirke. Uden at være misundelig over min Vens Lykke, maa jeg dog tilstaae, at dette Budskab ikke klingede synderlig vel i mine Ører. Yngre Seminarister, og, i mine Tanker, mindre duelige Subjecter, vare blevne mig foretrukne. Forbittret skrev jeg til Biskoppen, hvoriblandt andet føl-

¹⁾ Se Side 114.

gende forekom: jeg ansøgte Bjerbye Degnekald, hvilket Deres H: med Haand og Mund lovede min daværende Principal Agent Qvist og mig, det fik en Forvalter; jeg søgte Jerslev Degnekald, det fik en Forpagter; jeg søgte Organisttjenesten ved Budolphi Kirke, det fik en Slagter; Senest ansøgte jeg Cantortjenesten og Chordegneembedet ved Budolphi Kirke tilligemed Gregersen, og, skjøndt D: H: bestemt erklærede, at Ingen af os fik det, bortgav De det alligevel til Gregersen. Jeg nødtes altsaa til at tro, at De enten fra Dulighedens eller Moralitetens Side, eller begge Dele tillige, maa have Noget imod mig. Desaaarsag giver jeg mig den underdanige Frihed, herover at udbede mig D: Hs skriftlige Erklæring, for deraf at skjønne, Hvad jeg tør vente for Fremtiden. Følgen heraf maatte nu have blevet hvilkensomhelst, saa jeg havde fast besluttet, paa en eller anden Maade, at have aftvunget ham et Svar; men han forekom mig. Kort efter mit indgivne Brev, sendte han Bud til mig, om at komme til ham. Jeg kom ikke. Han kom da selv, men traf mig ikke hjemme. Madam Galthe hilste fra ham, at han ønskede at tale med mig; men da jeg underhaanden havde faaet at vide, at han vilde have mig hertil Byen ¹⁾, meente jeg det havde ingen Hast, saa meget meer, da jeg troede, det var omtrent som i Sæbye. Nogen Tid efter mødtes vi i et stort Selskab, hvortil han var indbudden, som Gjæst og jeg som Fadder. Han sagde da: at jeg vel vidste, han havde været hos mig, og om han ikke maatte tale med mig. Jeg svarede: at jeg skulde give mig den Frihed og indfinde mig. Dette skede og Tingen bestod da i, at han vilde have mig hertil Byen, ønskede derfor: at jeg

¹⁾ Hjøring.

vilde reise herved, besee Leiligheden og erkyndige mig om Indtægterne. Ved Afskeden sagde han: »at jeg ikke maatte ængste ham«. Jeg reiste herved, fandt det kjøbte Skolehus beqvemt til Beboelse og foruden Høitidsoffer og Accidentser have 8 Tdr Rug og 8 Tdr Byg. Den Gang kostede 1 Td Rug omtrent 150 rdr D: C: og 1 Td Byg omtrent 100 rdlr. Anden Lærer skulde jeg da give Middagsspiisning. Efter min Hjemkomst skrev jeg til Biskoppen: at naar Indkomsterne ikke kunde blive lidet bedre og jeg tillige kunde blive fri for anden Lærer, ønskede jeg helst at bie nogen Tid. Dette lovede han at sørge for, tillige bød han mig Torslev Degnekald og erklærede derhos: at om jeg endnu vilde bie nogen Tid, skulde jeg have frit Valg blandt de Embeder, der for Eftertiden blev ledige i Stiftet. En Tidlang efter, skikkede han en Aften Bud til mig, om jeg næste Morgen vilde tale ham. Jeg kom. Sognepræsten Hr Wulff¹⁾ herfra Byen var da tilstede. Der blev mig da buden 10 Tdr Rug og 10 Tdr Byg og Befrielse for anden Lærers Middagsspiisning. Jeg sagde: at det var godt, i Tilfælde af Kornprisernes Falden, at der ogsaa i Lønningen blev tilstaaet nogle Penge. Da jeg derpaa forlangte 200 rdlr blev samme uden Vanskelighed tilstaaet. Biskoppen sagde nu: at han vilde raade mig, at tage derimod, da der sandsynligviis ikke vilde falde noget bedre. Jeg troede det selv, og det bedste er, at jeg troer det endnu. Det blev altsaa bestemt, at jeg skulde hertil Byen om Efteraaret. Sidst i September ophørte jeg at læse med Kaarsbergs og Galthens Børn og førend min Afreise afholdt jeg Examen med dem i Overværelse af Dr. Theologie

¹⁾ Palle Valdemar Wulff, 1763—1816. Sognepræst i Hjøring 1810—1816.

Provst Claudii¹⁾ og Præsten Henneberg²⁾). Denne Examen behagede mig ikke saavel, som den hos Qvist. Aarsagen var: jeg blev vel hidsig og vred paa Børnene, fordi de ikke vare raske nok til at give saa rigtige og bestemte Svar, som jeg troede de kunde og borde. Dette er noget, som ikke blot traf ved denne Leilighed, men er hændet mig flere hundrede Gange. Enhver Skolelærer, der føler for sit Kald og for Alvor tager sig af Børnene, vil vist have gjort samme Erfaring. Det er intet let og behageligt Arbeid, især med fordærvede Børn — og det var de næsten alle i større eller mindre Grad — at trække dem ud af deres Raaheds og Dorskheds Tilstand og bibringe dem Lyst til at bruge deres Forstand og skjærpe deres moralske Sands eller Følelse for moralske Skjönheder for Pligt og Dyd. — — —

Jeg skulde nu igjen sætte Foden under eget Bord. Galthen og Kaarsberg vare gode imod mig og den 7 October 1813 reiste jeg fra Aalborg, kom hertil Byen den 8de og blev indsat den 10de. Nu levede jeg igjen i min Fædreegn og saae endeligen det længe nærrede Ønske opfyldt at kunde, endog med Familie, have anstændigt Udkomme. Ja jeg var i høi Grad utaknemmelig om jeg ikke af mit hele Hjerte paaskjønnede dette. Vel tør jeg sige: at jeg stedse har været flittig og nøisom og sparsom; men aldrig havde jeg forhen tordet vente saa megen Velsignelse af samme, som virkeligen er bleven mig til Deel. De første Aar, jeg var her, vare især gode paa Indkomster. De sidste Aar (dette er skrevet 1822) have især været saare trykkende for Mange. I denne Tid har jeg tabt 8 til 900 Rbdlr Sedler ved Udlaan.

¹⁾ Claus Vilhelm Claudi, 1752—1829, Sognepræst ved Budolfi Kirke fra 1799. Dr. theol. i Kiel 1805.

²⁾ Se Side 106.

Kan jeg redde Resten, har jeg Aarsag nok endnu til at leve glad og tilfreds. Efterat have levet her omtrent 4 Aar og med Rimelighed kunnet skjønne, at jeg kunde underholde en lille Familie, begyndte jeg at see mig om efter en Kone. Jeg var frie og i en Alder hvor jeg kunde og borde bruge Forstand, og gives der nogen Tilfælde i Livet, hvor man bør handle med Klogskab og Forsigtighed, da er det vist nok i Valget af en Ægtefælle. Fortiden havde allerede lært mig nogen Erfaring i dette Stykke. Har jeg nogensinde i mit Livs Hændelser, havt Aarsag til at erkjende Guds Finger, da var det i Valget af min Kone. Havde det staaet til mig, da havde jeg ikke gjort dette Valg, og havde det staaet til mig, at vælge blandt alle Jordens Fruentimmere, da havde jeg ikke kunnet vælge bedre. Jeg var saa lykkelig, at blive bekendt med Jomfrue Mette Cicilia Gjertner¹⁾ i Sindahl Præstegrød. Hendes Fader var Procurator og Proprietair Gjertner til Egeberg²⁾. Jeg fattede snart Godhed for hende og hun for mig og da hendes Familie Intet havde mod Partiet holdte vi Bryllup i Sindahl Præstegaard den 18 Julii 1817. Provst Holm³⁾, som viede os, havde til Text Sir: 6, 17. Her stod jeg nu ved Maalet for eet af mine vigtigste Ønsker. Jeg havde et jevnt godt Levebrød og den deiligste og bedste Kone af Verden. Min

¹⁾ Mette Cicilia Gjertner, f. Vestrupgaard 11. Maj 1794, d. Hjørring 17. Juli 1821, Datter af Prokurator Peter Gjertner, 17... d. 24. Maj 1801, og første Hustru Mariane Østergaard, Datter af Kancelliraad Jesper Chr. Østergaard til Lundergaard og Johanne Steffensdatter Brønlund, f. ca. 1765, d. 1794.

²⁾ Gjertner, der havde været Forpagter paa Svigermoderens Gaard, Vestrupgaard i Saltum Sogn fra 1791, købte 1793 Egebjerg i Ugilt for 8.500 Rdl. kur. og efter hans Død solgtes den for 9450 Rdl.

³⁾ Se Side 83.

Lykke blev endnu forstørret, da min Kone den 28de Sept: 1818 bragte mig en Søn, der blev kaldet Jacob Peter. Denne Tidspunct kan jeg regne, at være den lykkeligste i mit Liv. Vel blev mine Arbeider og Bekymringer flere og større, mindre Frihed og mere Uro; men Hvem arbeider ikke med Lyst for en kjer Kone og et elsket Barn, især naar han seer: at hans Arbeid rundeligen ernærer dem? Var jeg ikke saa taknemmelig for Guds Godhed imod mig, som jeg borde, saa tør jeg dog sige: at jeg ikke kan regnes blandt de Utaknemmelige. Aldrigen lagde jeg mig i min Seng, uden af mit inderste Hjerte at sende min Tak, til alle Goders Giver, at anbefale i hans Varetægt min elskede Kone og mit elskede Barn, alle Mennesker og alle levende Væsener og at bede: at hans Velsignelse og beskyttende Haand, maatte for Fremtiden være over mig og mit Huus. Naar jeg gjorde en Reise paa Landet, hvor glædede jeg mig da ikke og takkede Gud, der havde lavet det saa godt for mig, at jeg vidste jeg hjemme blev ventet med Længsel. O hvor er den Mand lykkelig, der er lykkelig hjemme og befinder sig bedst i sit Huus. — — —

Naar jeg, fra mit ofte ubehagelige Arbeid, kom ind i min egen Stue og saae min kjere, smilende Søn, der blev pleiet med meer end Moderømhed af hans elskede Moder, da opklaredes snart mit mørke Sind og Fortredenheden og Vrantenheden maatte snart give Plads for Glæde og Tilfredshed. Naar jeg gjorde en Reise til Aalborg, Sindahl Præstegd eller andre Steder hvor jeg kom, da kunde jeg altid have Hæder og Fornøielse af min Kone og denne Sag er ikke uvigtig, især for den dannede Mand. Naar jeg i ethvert Selskab hvor jeg kom, ikke i samme Selskab kunde have haft Ære af min Kone, da havde jeg ikke været gift fuldkommen efter Ønske, om

endog min Kone, i alle Dele, havde stræbt at leve mig til Behag. Derfor kunde jeg ikke føie Andres Ønske og tage en Kone af den simple Classe. Hertil kommer endnu, at et saadant Fruentimmer i Almindelighed mangler Opdragelse og det er ikke behageligt for en Mand, naar han er gift og dog mangler fornuftigt Selskab i sin Kone. I denne og enhver anden Henseende var jeg saare lykkelig. Saaledes levede jeg 4re Aar, var tilfreds med Gud og alle Mennesker. Kun et Par voldte mig nogle Fortrædeligheder, men disse undskyldte jeg næsten altid, da jeg følede, at jeg havde det bedre end disse. Min Kone blev anden Gang frugtsommelig, og jeg erindrer endnu, at hun et Par Gange sagde: at hun var saa særdeles og besynderlig fremfor første Gang. Jeg søgte saa meget som muligt at afværge, at hun ikke tænkte herpaa eller frygtede for denne Barselseng. Hendes Halvsøster, Mariane¹⁾ var endeligen bleven skilt fra sin Mand, Skolelærer og Organist Møller i Frederiksborg, var kommen hjem og boede hos os i en Stue, som til den Ende var indrettet til hende. Min Kone havde lovet hendes Halvsøster Johanne Brønlund²⁾, der nu var kjed af at tjene, at hun maatte komme i vort Huus og forblive der saa længe hun selv syntes derom. Hun kom og hendes Cousine Jomfrue Lovise Milling fulgte med i Besøg. Min Kone glædede sig herover, da hun haabede, at nyde saa meget desbedre Pleie og Tilsyn i hendes forestaaende Barselseng. En Aften, da disse tre Damer vare ude at spadserere og jeg gik at luge i Kartofflerne, kom min Kone saa inderlig godmodig

¹⁾ Datter af Prokurator Peter Gjertner og 2. Hustru (gift 1796) Benedicte Poulsen af Ingstrup Præstegaard.

²⁾ Det var Jacobsens Kones ældre Helsøster, f. Vestrupgaard 1792, Datter af Peter Gjertner og Mariane Østergaard, og opkaldt efter Mariane Østergaards Moder Johanne Brønlund.

og veltilfreds op til mig. Skulle vi ikke, sagde jeg, gaae ud paa Gaden og see hvorvidt vor Gjenboe Thomas Smed¹⁾ og vor Naboe Christen Møller var komne med at bygge? Ja, svarede hun, lad os dette. Vi gik da denne korte Tour og ingen af os ahnede, at det var hendes sidste Gang, talte lidet med Møller og hans Kone, kom derpaa hjem og gik tilsengs. Jeg laae ovenpaa i Salen, havde omtrent slumret ind, da min Svigerinde kom og kaldte ad mig og sagde: at Cicilia havde faaet en Blodstyrting — Kl: var da omtrent halvgaaen 12 — 5te Juli. Jeg sprang op, fik nogle Klæder paa og løb til Jordermoderen. Hun kom. Ved kolde Omslag, vaadgjort med Eddike, styrknede vel Blodet, men det kom alligevel fra hende i store Klumper. Saaledes laae hun næste Dag over. Næste Nat var hun meget syg. Dagen derpaa sagde hun til mig: »O Gud, Jacobsen, hvor har jeg lidt denne Nat«. Denne Dag blev hun endeligen forløst med en dødfødt Dreng, men omtrent 2 Maaneder for tidligen. Denne Dreng lignede meget Dig, Jacob Peter, og døde kort før Fødselen. Nu laae hun i nogle Dage indtil den 13de og syntes at være saa nogenlunde vel. Hun troede selv og jeg ligeledes, at hun nok skrabede Livet sammen. I denne Tid fik hun alskens og kostbar Medicin og dog ogsaa lidet at spise. Hun bad meget om, at maatte have faaet anden Mad, men som Doctoren, der kom 2 a 3 Gange Dagligen, ganske forbød. I denne Uge var Sommermarkedet — Onsdagen den 11te Juli. — Jeg købte en lille Theekjedel og nogle Potter, hvormed hun var veltilfreds og Andet, sagde hun, trængte vi ikke til. En Deel Fremmede, hvoriblandt hendes

¹⁾ Thomas Pedersen, 1772—1850. Skaberen af Hjøring Industri. Oprettede Vognfabrik, Teglværk, Oliemølle, Savværk, Brændevinsbrænderi, to Jernstøberier og Hørsvingeri.

Stedmoder Frue Holm¹⁾ og Provsten fra Sindahl Præstegaard, Præsten Schibbye og Kone²⁾ fra Tversted Præstegd, Nogle fra mit Hjem m: Fl: forarsagede nogen Uro. — — —

Anden Dagen lod hun endnu til, at være saa temmelig vel, men talte udentvivel for meget med Madame Schillerup fra Haurholm³⁾, som besøgte hende. Gud veed, jeg gjorde Alt hvad jeg kunde for hendes Pleie, Tilsyn og Rolighed. Følgende Dage den 13de og 14de indstillede sig dens krækkeligste Krampe forbunden med Vildelse og Raserie. Aldrig har jeg seet noget Menneske saaledes mishandlet af Krampetrækninger som hende. Neppe var man istand til at holde hende i Sengen og forebygge, at hun beskadigede sig. Ingen Søvn, ingen Rolighed, Intet til mindste Vederqvægelse. Dette fortærede naturligviis, den liden Rest af Livskræfter, der endnu var tilovers. Om Søndagen, den 15de stillede Krampen for det meste og hun var nu igjen rolig, hvortil Medicinen formodentligen bidrog en Deel; men nu var Matheden ogsaa saa stor, at hun ikke kunde sige eet eneste Ord. Jeg spurgtehende et Par Gange, om hun Intet ønskede, hvorpaa hun korsede sig; jeg tog da en Regnetavle og skrev derpaa: »Min kjere Cicilia! ønsker du Noget«, derpaa satte jeg Griffelet imellem hendes Fingre, hvorpaa hun skrev: »Død«. Dette var det sidste Ord hun skrev og hidtil har jeg conserveret det. Efter nogen Rolighed og

¹⁾ Benedicte Poulsen, 1771—1841, Enke efter Prokurator Peter Gjertner, blev gift 2° 1805 i Jetsmark med Provst Lars Holm fra Sindal, 1753—1823.

²⁾ Jacob Holm Schibbye, 1773—1845, gift med Elisabet Dorthea Rosenkilde.

³⁾ Rasmus Schiellerups Hustru.

liden Slummer, kunde hun igjen om Mandagen tale lidet. — — —

Mandag Eftermiddag var Amtspræst Abel¹⁾ inde at see til hende, han havde nogle Blomster med, lod hende lugte til en Rose, hun tog den ogsaa selv i Haanden og holdt den til Næsen, men lod den snart falde. Hun kunde godt kjende ham og endnu sige hvem han var, da han sagde Farvel, bøiede hun endnu Hovedet lidet. Hun var pæn i hendes Død, som i hendes hele Liv. Kl: omtrent 4 reiste hun sig op i Sengen og sagde: »jeg skal op og skjære et Stykke Smørrebrød til Jacobsen«. Disse vare de sidste Ord jeg hørte hende sige og den sidste Bevægelse jeg saa hende gjøre. Derpaa faldt hun i en tryk og sød Slummer, trak hendes Aande saa stærk, at man kunde høre det. Om Aftenen nænnede vi neppe at flytte hende, for at rede Sengen, af Frygt for, at forstyrre hendes Roe. Da vi gjorde det, blev hun alligevel ved at sove. Det glædede mig, at hun nød denne Roe, jeg tænkte ikke, at dette var Overgangen til den lange Søvn, Døden. Nu var hendes haarde Lidelser endte og hun vedblev i denne Søvn til anden Dags Morgen Kl: 1¹/₂, da standsede Aandedraget og hendes dyrebare Liv var endt. 17 Juli 1821.

— — —

Min salig Kone var født paa Saltumgaard¹⁾ den 11 Maj 1794, levede accurat 4 Aar i Ægteskab med mig og blev 27 Aar gammel.

— — —

Samme Aar, som min Kone døde, bekom min Broder en Datter, der fik min Kones Navn Mette Cecilia. Gid hun maa bære det med samme Hæder og Gavn, som min sal: Kone!

¹⁾ Se Side 108.

²⁾ Hun var født paa Vestrupgaard i Saltum Sogn.

I dette Aar, Juni Maaned 1822, satte jeg min Kone et Monument, samme kostede = 130 Rbdlr Sedler. Dersom Du, min kjere Jacob Peter overlever mig, saa tør jeg haabe, at have opdraget Dig saaledes, at Din Moders Grav og Mindestøtte stedse vil blive Dig dyrebar og at Du vil vedligeholde samme ligesaa reenlig, ordentlig og skjøn, som den nu er¹⁾. Jeg tænker, at tilbringe mine øvrige Dage i denne Bye, skeer dette, da er det mit Ønske, at mit Støv maa nedsænkes ved Siden af min sal: Kones. Til den Ende har jeg udvalgt og betalt den lille Begravelsesplads paa den nye Kirkegaard, hvor min Kone hviler. Min gamle Bopæl heri Byen maatte jeg i dette Aar for-

¹⁾ Stenen, der endnu staar paa St. Kathrine Kirkegaard, har følgende Indskrift:

Herved hviler Støvet

af

Mette Cicilia Jacobsen født Gjertner.

Hun var født paa Vestrupgaard d: 11 Mai 1794, blev gift med Skolelærer Villum Jacobsen i Hjørring, d: 18. Juli 1817 og døde efter de haardeste Lidelser under en for tidlig Nedkomst med en dødfødt Søn d: 17 Juli 1821.

En sjelden Dulighed til alle qvindelige Sysler, den Vises Nøjsomhed en fornuftig Sparsomhed, en ualmindelig og velordnet Fliid udmærkede især hendes Livs Vandel.

Som Ægtefælle, Moder og Husmoder opfyldte hun fuldeligen Qvindens høje og ædle Kald. Kjønnets elskværdigste Egenskaber vare hendes Pryd, hendes Pligters Opfyldelse hendes Fryd, hendes Hæder.

Dette Minde

*som Sandheden skrev og Taknemmelighed satte
blev opreist d: 17 Juni 1822.*

*O Grav! du er Frihedens, Lighedens Bolig,
Ei Sorger, ei Fordomme der finde Sted
enhver den Indvaaner, den slumrer saa rolig,
og Slaver, som Fyrster, har Frihed og Fred.
En retfærdig Vandel gjør trøstig i Nøden,
gjør rolig i Livet og salig i Døden.*

lade, da samme skal indrettes til Amtssygehuus. Det gjorde mig mest ondt for Haven, hvilken jeg med stor Slid og Slæb meget havde forbedret. Nu boer jeg eet Sted og holder Skole et andet Sted. Det er ubeqvemt for mig, men jeg er i saa Henseende mest bekymret for min Søn, der ene maa overlades til Pigen. Mine oeconomiske Omstændigheder faae at gaae som de kunne. Jeg frygter ikke for Fremtiden og glædes heller ikke til den. For min egen Person har jeg ikke meget at ønske, thi jeg fattes Intet; men i Henseende til Andre er der nok at ønske og gjøre. Gifter jeg mig igjen, maa det skee til Fordeel for mig og min Søn, jeg kunde ellers ikke forsvare det for min sal: Kone.

den 20de Juni 1822.

Efter saaledes i lang Tid, at have overveiet min huuslige og oeconomiske Forfatning, troede jeg det fordeelagtigt for samme at gifte mig igjen. Skulde dette skee, var det første det bedste. Hidtil veed jeg ikke at have gjort et Skridt, min salig Kone kunde misbillige og skal jeg for Fremtiden bestræbe mig for en ligedan Opførsel. I Henseende til mit andet Giftermaal laae dette mig mest paa Sinde, hvorvidt min salig Kone vilde billige det eller ikke. Det var en Hovedsag for min Søn, at faae en god Moder, saa meget meer, da jeg boer et Sted og holder Skole et andet. Jeg saae og erfarede: at min Svigerinde holdt særdeles meget af ham og da hun tillige var en fornuftig, dulig og god Pige, troede jeg i hende at faae en god Kone og en god Moder for min lille Søn. Da vi begge bleve enige herom, holdte vi Bryllup i Sindahl Præstegaard den 29 Nov: 1822. Provst Holm viede os og havde til Text 1 Moseb: 24 C: 67 V:.. Siden den Tid har jeg levet tilfreds og kan

nu med Rolighed gaae paa Skolen, overbeviist om, at min Søn er i gode Hænder. Det har siden været behageligt for mig at erfare: at min salig Kone, kort før hendes Sygdom, sagde til hendes Søster, min nuværende Kone, at dersom hun døde i Barselseng, vilde hun bede hende, at træde i hendes Sted og blive en god Moder for hendes Søn. Dette Ønske er nu opfyldt.

— — —

Jeg har den største Aarsag til at være fornøiet med mit gjorte Valg, ligesom med min hele timelige Forfatning. Tiderne ere saare trykkende for Mange, imidlertid har jeg rigeligt Udkomme, en god Kone, en sund og velskabt Søn, Sundhed og Helbred, Hvad skulde jeg ønske meer? — — —

Jeg har ved Udlaan tabt mange Penge og i den samme Tid været misundt af Flere, uden at jeg veed paa nogen Maade, at have givet Anledning dertil. Imidlertid udlaaner jeg Penge endnu og det kunde aldrig falde mig ind, at nægte mine Misundere en Tjeneste jeg kunde vise dem. Ved saadanne Leiligheder falder der mig altid en eller anden Tanke ind, f. Ex: Alle Mennesker ere ikke Bedragere. Det er bedre at give end at tage, bedre at lide end at gjøre Uret.

(Den 30de Mai 1823.)

Min Kone Johanne Brønlund Gjertner¹⁾ (min salig Kones Søster) kom i Barselseng den 12 Nov: 1823 — og fødte en Datter, der fik min første Kones Navn: Mette Cicilia²⁾. Denne Fødsel var temmelig haard, da Doctoren maatte forløse hende. Forresten havde den ingen skadelige Følger for min Kones Helbred. Jeg har nu een Søn og een Datter, begge

¹⁾ Se Side 76.

²⁾ Hun døde ugift i Hjøring 11. Feb. 1880.

sunde og velskabte. Vilde vor Herre fremdeles unde mig den Lykke, at det maatte lykkes mig at opdrage dem til dulige og retskafne Mennesker, saa har jeg intet Ønske meer, for mig selv paa denne Jord. I nogle Aar har jeg skrantet en Deel, især Foraar og Efteraar; min første Plage er Gigten, den sidder næsten bestandigen i Hovedet. Hvo der kjender den, kjender ogsaa denne Pine. Imidlertid har jeg til Dato Aarsag til, at takke Gud for en god Helbred, som for saa mange andre Goder, da jeg i 46 Aar kun har været syg tvende Gange nemlig af Børnekopperne og Koldfeberen, som forhen er meldt. Vist er det ogsaa, at Ordentlighed, Tarvelighed og Maadelighed i alle Livets Nydelser, er en bedre Lægedom for Helbredden end alle Doctorer og Apothekere. Næringsmidler, Søvn, Bevægelser, Fornøielser skal nydes og foretages med Orden og Maadehold, uden formange Kryderier og for megen Kunst.

I halvtredie Aar boede jeg hos Postmester Hartmann¹⁾. Skølen holdtes ved Sønderbom. Til Nov: 1825 flyttede jeg ind i den nye Skolebygning, hvor jeg endeligen fik en rummelig og beqvem Boepæl for mig og Familie. Faaer min Eftermand Kundskab om Hvad jeg har gjort for Bopæl, Haveplads, Jordlod og Embedets faste Lønning, vil han maaske takke mig. I det mindste har han Aarsag dertil. Skolelærerembedet, forbundet med Kirkesanger- og Organist-Tjenesten, er saaledes aflagt, at en Mand med Familie kan leve anstændig deraf. Da er ingen bedre i Stiftet, undtagen det skulde være i Thisted. Embedets faste Indtægter ere: frie Bopæl med Haveplads, en god Jordlod, frit Brændsel, 12 Tdr Rug, 12 Tdr Byg in natura og 100 Rbdr Sølv samt Høitidsoffer og

¹⁾ Henrik Hartmann, 1790-1869, Postmester i Hjøring 1810-1864.

Accidentser af Menigheden. Høitidsofferne have i de sidste Aar (1831) været 150 Rbdlr og Accidentserne i et almindeligt Aar = 100de Rbdlr. I Gjennemsnit i de sidste 4re Aar have de været lidet over 100de Rbdlr.

Hvad der i denne Tid (1831) af mine egne Anliggender, foruden min Sundheds Tilstand, især ligger mig paa Hjertet, er Bestemmelsen af Jacob Peters Levevei. At lade ham studere vil falde kostbart, og efter en gjort Beregning, vel næppe blive under 2000 Rbdlr. Imidlertid vilde jeg ikke tage i Betænkning at vælge denne Vei, naar jeg var vis paa, at han vilde bevare sin Uskyldighed og forblive Pligten, Dyden og Sædeligheden tro. Sørgelige Exempler paa det Modsatte heraf, endog heri Egnen, gjør mig meget frygtsom i saa Henseende. Lader jeg ham blive Hvad jeg er, saa kan han, med et almindeligt Skoleembede og de 2000 rb., som jeg saa vilde stræbe at conservere ham, leve anstændigt. Ved at vælge denne sidste Levevei, var jeg meer sikker paa, at han fik Udkomme, end ved at vælge den første. Det er vigtigt ved Valget af sin kommende Stand i Livet, at vælge saaledes, at man kommer paa sin rette Plads.

(1831)

Endeligen efter lang Overveielse blev besluttet, at han skulde studere, og han reiser nu i Slutningen af denne Maaned (Sept: 1832) til Aalborg, for i det mindste nogen Tid i Latinskolen at gjøre en Prøve. Han er nu, tildeels af mig, tildeels af Catecheten Hr Müller, i omtrent halvfjerde Aar, dertil nogenlunde forberedet. Han mangler ikke Ævner, vil han være tilbørlig flittig, og fremfor alt sædelig og ordentlig, saa kan han næst Guds Bistand, gaae Touren igjennem med Ære.

For omtrent 3 Aar siden, fik jeg et Anfald af den gyldne Aare¹⁾. I Begyndelsen vidste jeg ikke egentligen hvori det Onde, som plagede mig bestod. Jeg følede en heftig Kløe i Rumpen og frygtede, at dette skulde lede til noget Værre. Jeg consulerede Districtslægen S ü n c k e n b e r g²⁾, som raadede mig, at bade Rumpen med kold Rødvin. Dette foraarsagede, at jeg fik flere store Knuder og Bylder. En af disse var især stor og smertelig, og da jeg frygtede, at dette skulde blive en Gevæxt, lod jeg Doctoren kalde, som ordinerede en Grød, kogt af Hylde- og Kamille-Blomster, der skifteviis og varmt paalagt, fremskyndede Modenheden. Der gik da Hul af dem og en Deel Materie flød ud. Siden havde jeg flere Knuder og Bylder. Nogle blandt dem gik der Hul paa, andre svandt hen uden at dette skede. Stiftsphysicus Hansen kom i Huset, jeg fortalte ham om mit Onde, og han ordinerede, at jeg skulde bade min R. i koldt Vand og tillige indtage noget Pulver. I Tillid til ham, gjorde jeg det ogsaa en Deel af Efteraaret og det meste af Vinteren, men vist nok for voldsomt. Dette foraarsagede — hvortil vel ogsaa kolde og undertiden vaade Fødder bidrog — at mit Onde slog op i Brystet. Dette skedte ifjor Efteraar — Sept: 1831 — og blev i Tiltagende til lidt efter J u l i. En smertelig og mismodig Følelse havde jeg i Hjertet, jeg maate tye til Læger, og fra denne Tid til Dato (14 Sept: 1832) har jeg for det meste dagligen brugt Medicin, efter S ü n c k e n b e r g s og H a n s e n s Ordinationer. Mens jeg for nærværende skriver dette, føler jeg mig det bedste jeg har været i Løbet af det sidste Aar. Hjertet er stedse det Standpunct hvor det Onde især føles.

1) Hæmorrhider.

2) Peter Vilh. Sünckenberg, 1790—1859, Distriktskirurg i Hjørring 1818—1848.

Naar det stundom fordeler sig videre omkring i Brystet, snart med en stærkere snart med en svagere Trykning, da kan jeg lettere bære det Onde. Sengen har jeg dog kun holdt en 8te Dages Tid kort efter Nytaar, da jeg laae i en stærk Svedecuur. Maatte det Onde kun ikke forværre sig meer, da kunde jeg maa-ske endnu leve nogen Tid og forrette min Gjerning.

— — —

(Den 16 Sept: 1832)

1834 den 6te April blev Jacob Peter confirmeret i Hjøring Kirke 15 $\frac{1}{2}$ Aar gammel. Han er mit Livs Haab og jeg beder dagligen for ham til Gud, at dette Haab ikke maa vorde skuffet, men at han stedse maa lægge Vind paa det Gode. Gjør han kun dette, saa lægger der forresten ikke megen Magt paa, om han bliver Bonde eller Præst. Det er ikke Standen der skal hædre Manden, men det er Manden der skal hædre Standen. Kan han kun blive et retskaffent, dueligt, flittigt og ordentligt Menneske, saa vil han, Hvad han end bliver og Hvor han end kommer overalt finde Agtelse, Venner og Brød. Gud være med ham og med ethvert ungt Menneske der træder ud i Verden. Led og før dem vel frem ad Livets Vei, at de maa holde deres Vei reen.

—————

KNOLDE I SKALLERUP SOGN

Ved C. KLITGAARD

For Understøttelse til mine Arkivstudier takkes
Carlsbergfondets Direktion

Peder Mørk i Knolde i Skallerup Sogn, Vennebjerg Herred, o. Aar 1500, siges af Peder Dyrskjøt at være af gammel adelig Stamme med en stor Slægt, der o. 1700 var udvokset til Bønder¹⁾. Denne Peder Mørk²⁾ maa antagelig være identisk med Peder Terkelsen, som o. 1500 boede i Knolde, og som var gift med Anne Kallisdatter, Datter af velbyrdige Kalli Palnesen i Knolde, hvilken Gaard sammen med Størup og Klitterup havde udgjort et Gods. 1350 nævnes en Niels Palnesen i Nabo-sognet Vennebjerg³⁾, og han kunde tænkes at være Stamfader til Slægten Palnesen, som vi i sidste Halvdel af 1400erne træffer i Knolde og Størup, nemlig foruden ovennævnte Kalli Palnesen hans Søskende velb. Niels Palnesen af Knolde, ugift Væbner, død o. 1485, der 24. Maj 1484 pantsatte sin Gaard Størup til Økloster⁴⁾, velb. Mogens Palnesen i Knolde 1480, der da solgte sin Del af Knolde og Knolde

1) Peder Dyrskjøts Breve til Biskop Jens Bircherod, se »Jyske Samlinger« 1, III, 257.

2) Var Fader til Jens Pedersen Mørk, f. o. 1520, d. o. 1604, Præst i Skæve.

3) Erslevs Repertorium I, 375.

4) W. Christensens Repertorium, 2, III, 376, jvf. 2, III, 587 og »Danske Magazin« 3, III, 256.

Gods til Ville Thomsen Galskyt til Odden ¹⁾, og som døde før 1501, antagelig ugift; Karine Palnesdatter, der 1486 var gift med Thomas Sivordsen i Hundeleve i Jelstrup Sogn, som i September d. A. med sin Hustrus Samtykke gav Mourids Nielsen Gyldenstjerne til Aagaard Fuldmagt til at indløse den Del af Størup, som hun havde arvet efter sin Broder Niels Palnesen, og som denne 1484 havde pantsat til Økloster, hvis Prior Gerløv Mortensen derefter 24. April 1487 »oplod« nævnte Gaard, der brugtes af Niels Madsen og ydede en Landgilde af 6 Tdr. Korn. $\frac{1}{2}$ Løb Smør, 2 Høns, 1 Gaas og 1 Svin, til Mourids Gyldenstjerne, der havde betalt ham Pantessummen 40 rhinske Gylden og 66 lybske Mark. 1490, 1505 og 1515 var Thomas Sivordsen Herredsfoged i Vennebjerg Herred og førte en ottebladet Blomst i sit Segl ²⁾.

Først 20. Februar 1505 ³⁾ gav Thomas Sivordsen og hans Hustru Skøde til Mourids Gyldenstjernes Enke, Fru Margrete Turesdatter Bielke til Aagaard, paa den Part i Størup, 5 Tdr. 4 Skp. Korn samt Smaaredsel, som Karine Palnesdatter havde arvet efter Broderen Niels, og samtidigt bortskødede de til Fru Margrete 3 Smaasteder i Klitterup og en Part af Størup, ialt af Skyld 2 Tdr. Korn og $\frac{1}{2}$ Pund Smør, som Karine havde arvet efter sin Fader Palne. Skødet, der var dateret Aagaard, var medforseglet af Væbnerne Jens Nielsen Rotfeld til Bratskov, Hemming Kirt til Ullerupgaard, Just Nielsen Skovgaard til Egebjerg, Præsterne Hr. Jens Nielsen, Prior i Økloster, og Hr. Laurids Pedersen i Kjettrup samt af Niels Bonde, antagelig en Selvejer i Han Herred.

¹⁾ Vennebjerg H. Tgb. 2. Okt. 1648, Bl. 211 ff.

²⁾ W. Christensens Repertorium 2. V, 623.

³⁾ a. St. 2, VI, 20.

Endelig havde Kalli Palnesen i Knolde endnu en Søster, Dorte Palnesdatter, død før 1505, gift med Ilfar Eskesen i Brøndum i Kollerup Sogn. Han var Selvejer og utvivlsomt Søn af Eske Bonde i Borup i Kollerup Sogn, der 1470 sammen med Ilfar og flere var Udsteder af et Sognsvidne af Hjortdal Kirkegaard¹⁾. 10. Juli 1504 solgte Ilfar Eskesen den Part af Størup og Klitterup, som hans Hustru havde arvet, og som han derefter havde arvet efter sin Hustru og Børn, til Prior Poul Andersen i Vrejlev Kloster, der skulde indløse Godset fra Mourids Nielsen Gyldenstjernes Arvinger, som havde det i Pant. Ilfars Svoger (o: Svigersøn) Peder Mikkelsen gav sit Samtykke til Salget²⁾. Ilfar Eskesen og Dorte Palnesdatter synes kun at have haft 2 efterlevende Døtre, nemlig Datteren, som var gift med Peder Mikkelsen og Anne Ilfarsdatter, som var gift med en Peder Christensen, der 13. April 1507 med hendes Samtykke solgte den Del af Størup og Klitterup, som hun havde arvet, til Peder Mathiesen til Overgaard paa Mors, der var Væbner³⁾. Han havde allerede 25. Marts 1507 skødet den Del af Knolde, Størup og Klitterup samt Knolde Fang (o: Ejendommens Tilliggende), som Anne Ilfarsdatter, hvis Væрге han var, havde arvet efter sin Moder Dorte Palnesdatter, til nævnte Prior Poul Andersen, og fra Vrejlev Kloster kom dette Gods til Fru Anne Mouridsdatter Gyldenstjerne til Aagaard⁴⁾. 25. Okt.

¹⁾ Historisk Tidsskrift 2, V, 241. Eske Bonde var antagelig Slægtning af Borgmester i Aalborg »Hr.« Peder Ilfarsen, som 1431 stiftede »Guds Legems Lav« der, og som ejede Gods i Han Herred, som han solgte til Biskop Gert Gyldenstjerne i Børglum (1432-53). Æ d. A. III, 55.

²⁾ W. Christensens Repertorium 2, V, 623.

³⁾ — — 2, IV, 199.

⁴⁾ a. St. 197.

1508 skødede Prior Poul Andersen, Priorissen i Vrejlev Kloster, Anne Poulsdatter og hele Konventet der, nemlig »Twodelen« (∴ to Trediedel) af Størup og Klitterup — 3 Steder med Skyld 18 Tdr. Korn foruden Smaabede, Brugere Henrik Pedersen, Niels Jensen og Niels Morsing — til Fru Anne Gyldestjerne, der da var Enke efter Oluf Krognos, og med deres Søn Mourids Olufsen Krognos til Aagaard kom det til hans Enke Fru Eline Gøye, i hvis Jordebog fra 1550 det anføres¹⁾.

Hvad Gaarden Knolde angaar, ser vi, at velb. Kalli Palnesen boede der allerede 1469 og da var ugift. Paa Vennebjerg Herredsting (?) nævnte Aar udstedtes der nemlig følgende Synsbrev: »Alle Mænd, dette Brev ser eller hører læse, hilser vi Morten Nielsen af Jellinggaard (∴ Vognsen af Ellinggaard), Thor Thomsen i Dalsgaard (∴ Vognsen, i Vidstrup Sogn), Knud Nielsen i Gærum, Knud Jensen af Lønstrup (∴ Rotfeld), Niels Pedersen i Børglum Biskopgaard, som Væbnere er, evindeligt med Gud, og kundgør vi med dette vort aabne Brev Anno Domini 1469, da var bedendes til et Syn af velb. Svend Kalli Palnesen til hans Sædegaard Knolde, da saa vi, det hans Gaards Gærde var opbrudt og hans Ledstolpe opgravet og Ledet borttaget og hans Dige nedbrudt, og forskrevne Gærde, Træer, Ledstolpe og Led opbrændt paa hans egen Jord«²⁾.

Der maa paa den Tid og senere have været Stridigheder om Gaarden, thi 1480 gav Kong Hans et Stadfæstelsesbrev, dateret Køge, bl. a. paa en Gaard og Gods, som kaldes Knolde, med al sin rette Tiliggende, Ager, Eng, vaadt og tørt, Fællede og Fægang, intet undtagen, hvad det helst er og nævnes kan i

1) A. Thiset: Eline Gøyes Jordebog, S. 471.

2) Vennebjerg H. Tgb. 2. Okt. 1648, Bl. 211.

alle Maader, og samme Aar ved Pergaments-Skøde dateret Odden, solgte Mogens Palle sen i Knolde sin Arvepart i Knolde og Knolde Gods til Ville Thomsen (Galskyt) til Odden¹⁾,

Dernæst hører vi, at Peder Terkelsen med sin Husfrue Anne Kallisdatters Raad og fri Villie og Samtykke ved Pergamentskøde dateret Kjærsgaard (i Tornby Sogn) Helligtrekongers Dag 1501 fuldbyrdede og samtykkede »al den Pant, Køb, Salg og Skøde, som velb. Mand Kalli Palle sen af Knolde, min kære Fader (∴ Annes Fader) og velb. Mand Mogens Palle sen, min kære Farbroder (∴ Annes Farbroder), hvis Sjæle Gud haver, gav velb. Mand Ville Thomsen i det Gods Knolde og Knolde Gods, ihvor det helst liggendes er eller benævnes kan, i Skalder (∴ Skallerup Sogn) og Vennebjerg Sogne, som de Breve udviser, som Kalli Palle sen og Mogens Pallisen tilforn derpaa givet haver²⁾.

Endvidere skødede Peder Terkelsen og Anne Kallisdatter med dette aabne Brev Knolde og Knolde Gods med alt Godsets rette Tilliggende, som var dem tilfalden (i Arv) eller kunde tilfalde, til Fru Karen Nielsdatter Banner af Kjærsgaard i Tornby, der efter at have været gift 1° med Oluf Lunge til Odden var blevet gift 2° med Ville Thomsen Galskyt til Odden og nu 1501 som Enke skrev sig til Kjærsgaard, som hun havde arvet efter sine Forældre.

Hermed var det gamle Gods Knolde, Størup og Klitterup gledet ud af Slægten Palnesens Besiddelse, og Slægten var vist ogsaa paa hin Tid uddød paa Mandssiden. Den synes ikke at have ført noget Slægts-

1) a. St.

2) a. St.

navn; men det er muligt, at den hørte til den lavadelige Slægt Berg, som vi i Slutningen af 1400erne træffer paa Krustrup i St. Hans Sogn, i Nørlev i Skallerup Sogn og i Vennebjerg Sogn, det vil sige i Knoldes nærmeste Omgivelser.

Om Knolde skal endnu anføres, at Gaarden i 1640erne synes at være kommet fra den forarmede Jørgen Kruse til Kjærsgaard (død 1666) til Christen Lange til Rønnovsholm, der ejede den 1648, og ved den Tid havde velb. Anders Pedersen Munk af Havgaard og hans Frue Edle Olufsdatter Krabbe boet der i over 4 Aar, men de flyttede nu til den lille Gaard Hedeaa i Aasted Sogn, som den forarmede Adelsmand 1647 købte af Chr. Lange, og hvor han døde 1674. Lange lagde lidt hoverigørende Fæstegods i Nørlev og Klitten i Skallerup Sogn og i Lønstrup i Maarup Sogn under Knolde og vilde gerne have den regnet for en adelig Sædegaard, hvad dog ikke lykkedes for ham.

Da Anders Munk 1648 var flyttet fra Knolde, drev Chr. Lange selv Gaarden en Tid ved en Bestyrer Poul Jensen, og da han 1648 blev stævnet af Kirkeværgerne for Udgifter til Skallerup Kirke, lod han 2. Okt. i Retten fremlægge et Brev, i hvilket han udtalte, at eftersom han af Kirkeværgerne var stævnet for Afgifter af Knolde som af en anden Bondegaard, da mente han at have sin Gaard fri og frels som en anden Adelsmand har sin Hovedgaard, da den ikke alene har været et gammelt Herresæde, men ogsaa endnu paa en 5 Aars Tid har været besiddet af Adel, nemlig velb. Anders Munk og hans Frue, og efter at de var flyttet derfra, havde Lange holdt sine egne Folk med Dug og Disk der og havde ydet Offer af Gaarden til Præsten, som Adelen sædvanligt gør af deres Sædegaarde.

Til Støtte for sin Paastand fremlagde han de foran omtalte 4 middelalderlige Pergamentsbreve med vedhængende Segl samt en Skrivelse af 30. Septbr. 1648 fra Sognepræsten i Skallerup Tøger Nielsen Rosenberg, i hvilken denne erkendte, at siden velb. Anders Munk resignerede Knolde, havde Lange og hans Frue givet Pinseoffer af Knolde, og »haver I ladet Eder finde meget liberaliske og taknemmelige paa Herrens Alter, hvorfor jeg Eder samtligen paa det ydmygste betakker«.

Ved Dommen frifandtes Chr. Lange for at yde Kørsel til Kirken. Chr. Lange drev selv Gaarden til 1656, og som Husholderske var her 1650 en Maren Andersdatter, som i 1640erne boede i Græshede ved Rønnovsholm, og hun fik 1656 af Chr. Lange Livsbrev paa Knolde uden Afgift. Hendes Moder var en Kiøn Valtersdatter Badskærs, der 1650 boede i Hjøring (Hjøring Tgb. 13. Maj 1672), men som ogsaa havde boet i Græshede. Det ligger nær at antage, at der har bestaaet et intimt Forhold mellem Chr. Lange og Maren Andersdatter, siden hun fik Livsfæste uden Afgift, antagelig kort før Chr. Langes Død, ved hvilken Knolde arvedes af Sønnen Niels Lange til Rønnovsholm.

Maren Andersdatter blev 1656 gift med en Jens Svendsen, som 1673 forpligtede sig til at fraflytte Knolde fra 1. Maj 1674¹⁾, saa da var Hustruen maa-ske død, men iøvrigt var Rønnovsholm med Knolde da gaaet ud af den forarmede Niels Langes Eje. Den ligeledes forgældede Præst Peder Ægidiussen i Vester Hassing havde 280 Sldr. tilgode hos Niels Lange, og i Henhold til Landstingsdom af 24. Maj 1671 fik Præsten 5. Juli 1671 udlagt Knolde ved Ride-

¹⁾ Vennebjerg H. Tbg. 7. April 1673.

mændene Lorenz Curt Preen til V. Mejlsted i Tolstrup Sogn og Tønne Kempter til Kajholm i Rubjerg Sogn¹⁾, og sidstnævnte oppebar 1673 Skyld og Landgilde af Knolde²⁾; men 1674 kom Gaarden tilbage under Rønnovsholm. 1675 døde Niels Lange i Udlandet; og 1683 boede hans Enke Fru Abel Kaas i Vester Dammen i Vrejlev Sogn, en Gaard paa kun 3 Tdr. Hk.

Med Rønnovsholm kom Knolde 1674 under Vrejlevklosters Ejer, der 1705 ogsaa fik Fuglsig i Eje, og under denne Gaard laa Knolde 1717, da den stod for Hartkorn 7 Tdr., og 1778 laa Gaarden ligeledes under Fuglsig.

Ved Aar 1700 beboedes Knolde af Skudehandler Jens Sørensen Blæsbjerg, der var gift med Præstedatteren fra Rubjerg Karen Jakobsdatter Vordingborg, og ligeledes boede der omkring 1700 og endnu 1723 Skipper og Skudehandler Anders Christensen Sand, der o. 1698 blev gift med Jens Blæsbjergs Datter Abigael Jensdatter Blæsbjerg, f. o. 1680, d. paa Fuglsig ved Hjøring 1758. Blandt deres Børn var Jens Andersen Sand, f. o. 1698, d. 1770, en Tid Købmand i Hjøring og 1742 Ejer af Fuglsig. Han har en stor og ret fornem Descendens.

Etter Anders Sands Tid har Knolde, hvis Tilliggende har lidt under Sandflugt, vist udelukkende været beboet af almindelige Bønderfamilier.

¹⁾ a. St. 13. Maj 1672.

²⁾ a. St. 23. April 1674.

NYBYGGERLIV PAA ESKÆR HEDE

Ved P. CHRISTENSEN

Optegnelserne er af afdødes Enke,
Fru Laura Christensen, Arden, skænket „Historisk Samfund“
og opbevares i Centralbiblioteket i Hjøring.

Afdøde Snedker og Husmand, Kristen Senius Kristensen, Arden, der var født paa Eskær Hede i Mosbjerg Sogn, har efterladt sig nogle Optegnelser, hvori der gives en Række Oplysninger om de første Beboere, som slog sig ned paa Rimmerne, og hvor de — i hvert Fald de første Aartier — førte en meget haard Kamp, blot for at bjerger det allernødvendigste til Livets Ophold.

Vi hører bl. a. om deres primitive Husbygning, om Jordens Kultivering og iøvrigt om, hvorledes det daglige Liv formede sig herude med Slæb og Slid og under Nød og Afsavn.

De temmelig store Arealer, som strækker sig fra Raabjerg Sogn til Elling øst om Maastrup Mose, bestod i gamle Dage til Dels af Rimmer og Dopper. Rimmerne, der oprindeligt har været Sandrevler i et Fortidshav, kunde være fra 1 til 3 Meter høje og fra 10 til 20 Meter brede. Mellem Rimmerne fandtes de saakaldte Dopper, der udelukkende bestod af Tørvejord. Efterhaanden som Jordsmonnet hævede sig, og Havet trak sig tilbage, blev Vandet staaende mellem Rimmerne, fordi der ingen Afløb fandtes, og her voksede flere Græsarter, der med Tiden forvandlede til

Tørvejord, som de fleste Steder kunde naa en Dybde af 1 Meter. Da der stadig stod Vand i Dopperne, var man henvist til at færdes paa Rimmerne, hvor der hist og her voksede Lyng, afvekslende med sparsomt Græs.

Omkring Midten af forrige Aarhundrede, hedder det, bosatte en Mand sig vest for Nors Aa tæt ved Skellet mellem Tversted og Mosbjerg Sogne og kom til at eje Jord paa begge Sider af Aaen. Han havde en Del Husdyr, men mistede i Reglen enkelte om Vinteren paa Grund af Mangel paa Foder. Manden havde en stor Børneflokk, og der fortælles, at de var saa fattige, at Børnene baade Vinter og Sommer maatte sove i Hø, og at de i Hjemmet kun ejede en eneste Trøje, som de skiftedes til at benytte, naar de skulde ud »for dem selv«. En af Drengene frøs ihjel af Mangel paa Klæder en kold Vinterdag, han var ude at lede efter Faarene. Manden selv plejede at bruge et stort Kalveskind, naar Kulden blev alt for slem. Han knyttede Skindet af Kalvebenene foran paa Brystet, medens Kalvehalen daskede ned ad hans Ryg, saa at han, set bagfra, grangivelig lignede en levende Kalv, naar han bukkede sig forover.

Hvor Familien fik Føden fra, var Folk en Gaade. Ganske vist blev der nu og da slagtet et magert Faar eller Lam, men da var Børnene ogsaa saa sultne, at de begyndte at spise af Kødet, medens dette endnu var raat. Manden vred Gifftænderne af Hugormene og sagde om dem, at de smagte livagtigt som Aal.

Naar Vinteren for Alvor satte ind, havde man de to radmagre Køer samt Soen inde i Opholdsstuen. Godt nok »mogede« han hver Morgen under Dyrene, men Gødningen kom ikke længere end lige uden for Døren, hvor den efterhaanden hobede sig op, saa at Indgangen til Lejligheden som Regel gik tværs

over Møddingen. En Dag, da en af Drengene var i Færd med at timse Mel, var han saa uheldig at komme for nær til en Ko, der i samme Øjeblik gjorde sit Behov i Soldet. Men Knøsen er imidlertid ikke forknyt. Han rager Uhumskhederne væk med sin mellede Haand og fortsætter ufortrødent Arbejdet.

Manden havde selvfølgelig store Vanskeligheder med at svare enhver sit, og derfor havde Stævningsmændene ofte Ærinde til ham. En Dag, da disse var ude i Forretning, opdagede de en død Hest liggende udenfor Huset. Da en af Mændene »pikker«
lidt med Kæppen paa Hestekadaveret, springer pludselig et Par Smaagrise ud af det, hvor de var ved at gøre sig til Gode.

Man forsøgte ogsaa at foretage Udlæg i Ejendommen. En skønne Dag ankom et Par fine Herrer fra Frederikshavn, men da disse kom indenfor og opdagede, hvor snavset der var allevegne, flyttede de resolut Bordet ud, saa at de kunde sidde i frisk Luft og skrive; men dette skulde de ikke have gjort, for nu truede Manden de to fremmede med en grumme tyk Kæp, saa at de sporenstregs maatte tage Flugten ad Frederikshavn til.

Naar Hjemmet mistede et Barn, lagdes Liget i en Sæk, som Manden saa bar den lange Vej op til Mosbjerg Kirkegaard.

Rimmernes første Beboere var usigelig fattige allesammen. De gravede en Hule, der skulde forestille en Menneskebolig, ind i Siden af Rimmen og dannede et Hul til Røgen at stige op af. De fleste havde intet at leve af ud over nogle faa Faar, og derfor maatte de stadig ud med Tiggerposen. Paa deres Tiggergang hjemsøgte de Landsbyerne i vid Omkreds, for her fandtes Folk, som havde en rund Haand og et aabent Hjerte for disse stakkels Menne-

sker. I en Gaard kunde de faa et Rugbrud, en Kop Gryn eller et Par Æg, og paa et andet Sted et Faarelaar, en Mark Tov (= $\frac{1}{2}$ Pund Uld) eller maaske nogle aflagte Klædningsstykker, der ogsaa var haardt tiltrængte. Paa den Maade hutlede de sig med Nød og neppe igennem.

Derimod var der aldrig Mangel paa Ildebrændsel, da de kunde grave saa mange Tørv i Dopperne, som de ønskede. Siden hen lærte Beboerne at gøre Jagt paa den temmelig rige Vildtbestand, som fandtes derude. Det nedlagte Vildt solgtes i Frederikshavn og indbragte nu og da en lille Skilling. Ligeledes fangede de ikke saa faa Fisk i Gaardbo Sø, hvilket ogsaa var en Hjælp til Husholdningen.

— — —

Da Eskær Hede, som for en stor Del bestod af Rimmer og Doppe, blev udstykket i Parceller af forskellig Størrelse, flyttede efterhaanden ikke saa faa Mennesker herud.

For at faa Jordan bragt i Kultur, maatte Vandmasserne, der stod i Dopperne, have Afløb. Til den Ende blev der gravet brede og dybe Grøfter, der skulde føre Vandet ud i Nors Aa. Da Vandmasserne omsider var fjernet, kom det snart til at gaa løs med Tørvegravningen i Dopperne, for det gjaldt jo, saa hurtigt det kunde lade sig gøre, at lave sig en Skilling. De fleste kørte med Stude den Gang, og disse egnede sig fortrinligt til Anvendelse paa Rimmerne og Dopperne, ikke blot fordi Dyrene kunde færdes paa forholdsvis blød Bund, men ogsaa fordi de var meget nøjsomme og kunde tage til Takke med Lyng og den Smule Græs, som fandtes her. Ved Tørveleverancerne spillede de ogsaa en betydelig Rolle. Da Folk paa den Tid i Almindelighed brugte Tørv til Ildebrændsel, solgtes der en Mængde i Lands-

byerne langs Kattegatskysten samt i Frederikshavn. Vejen gik da hen over Rimmerne. Der var ikke saa faa, som leverede mindst et Læs om Dagen i Frederikshavn, og da Vejen var baade lang og besværlig, kunde det være haardt nok for de stakkels Dyr, tilmed da man benyttede Vogne med Træaksler, som blev smurt med Tjære. Naar et Studekøretøj var i Anmarch, kunde man temmelig langt borte høre, hvor det pøb i Vognakslerne, naar Hjulene gik rundt: »A fek ent' noet, a fek ent' noet«. Skulde Køretøjet op ad en Bakke, var det rent galt, for da lød det i en klagende Tone fra Hjulene: »Vi kommer aldrig derop, vi kommer aldrig derop«. Men naar det saa gik ned ad igen, lød det helt lystigt fra Akslerne: »Det gik endda, det gik endda«.

Studene var tillige en ret god Handelsvare. Hvis man saa sig i Stand til at undvære et stort og stærkt Dyr og i Stedet for købe sig et yngre, blev der som Regel en god Skilling i Behold. En Ulempe med Studene var, at de midt under Arbejdet kunde faa Nykker og »bejse« af Sted; men sligt vænnede man sig ogsaa til.

Naar Tørvene var fjernet, skulde Gravene jævnes ud, hvilket gik til paa den Maade, at Tørvedyndet først blev kastet op til begge Sider af Doppen, for at den 2—3 Meter høje Rimme kunde blive sænket. Naar Jorden saa var blevet jævnet, blev der ovenpaa anbragt et Lag »Madjord«, bestaaende af Grønsvær og Tuer. Dernæst blev Arealet inddelt i Agre, udgrøftet og merglet. Mergelen hentedes i Bakkedraget øst for Maastrup, ca. $\frac{1}{2}$ Mil borte, ad en meget besværlig Vej, der gik gennem et stort Høl ude i Mosen.

— — —

En af de første Nybyggere paa Eskær Hede var Peter Møller, som viden om var kendt som en

overordentlig tiltalende Mand. Han var fra Tversted, hvor hans Fader var Skolelærer, medens hans Hustru, Marie, stammede fra Vrejlev Sogn. Peter Møller var en stor og stærk Mand, der stadig arbejdede meget haardt. Han havde f. Eks. opbrækket det meste af Vaagholt Mose. Saa købte han et Jordstykke, der grænsede op mod Nors Aa, og hvori der var ikke saa lidt Tørvejord, og gik straks i Lag med at kultivere Jordlodden. Han gravede først en Mængde Tørv, som Marie kørte til Frederikshavn.

Skønt Peter Møller aldrig havde taget Eksamen, holdt han i flere Aar Skole for alle Børnene ude paa Rimmerne¹⁾. Herfor oppebar han af Mosbjerg Kommune halvandet Hundrede Kroner aarligt. Han var god til at lære fra sig og forstod at omgaaes Børn, der alle elskede ham. Efter endt Skoletid var han igen i Marken, for der skulde hænges i for at klare Udgifterne. Han skulde nemlig ogsaa svare en vis aarlig Aftægt til den, han havde købt Ejendommen af. Og alligevel kunde Peter Møller faa Tid til at række sine Omgangsfæller en hjælpende Haand. Tit lod han sit eget Korn staa paa Marken for at køre andres i Hus, uden nogensinde at modtage det mindste for sit Arbejde. Hans sædvanlige Talemaade var: »A er da kyri og kan altid faa mit eget ind«! Naar Smaakaarsfolk om Efteraaret nu og da ikke saa sig i Stand til at faa Rugen i Jorden, mødte Peter ukaldet med Plov og Harve og foretog Saaningen. Stundom medbragte han ogsaa Sæd af sin egen Rug, saafremt vedkommende ikke havde faaet tærsket.

Under sit omfattende Arbejde havde han en trofast Medhjælp i sin Hustru, der ved Siden af Arbejdet ude ogsaa havde sit Hjem og sine mange Børn at sørge for.

¹⁾ Før hans Tid holdtes der Skole øst for V. Blæsbjerg. Dette Hus blev senere nedrevet.

— — —

Om sit Barndomshjem, der sikkert kan staa som et godt Eksempel paa de Kaar, hvorunder de fleste af Rimmernes Beboere levede, meddeler Kristen Senius Kristensen følgende:

Den 9. Marts 1856 blev mine Forældre gift og flyttede derefter ud paa Tversted Rimmer, hvor de boede i 4 Aar. Fader, som gik under Navn af Kristian Kristensen Lakhjem, var fra «Lygten» i Ugilt Sogn, og min Moder, Kristiane, var født i »Putten« i Vogn, Mosbjerg Sogn. Herude blev de Nabo med en Mand, de kaldte Store Frederik, og som var vanskelig at omgaas. Han havde 2 glubske Hunde, der hver for sig nok kunde tage sin Mand, og han undsaa sig ikke for at »sukke« dem paa Folk, navnlig Naboerne, naar disse ikke var ham tilpas. Han raadede som en Slags Enevoldskonge og respekterede ingen anden Ret end den, der sad i Spydstagen. Frederik var en vældig Jæger, men var det smaat med Vildtet, gjorde han Jagt paa Naboernes Faar, som han derefter lagde i Saltkarret. Herover blev Fader og de øvrige Naboer helt forskrækkede og meldte ham til Politiet. De maatte nu alle sammen møde i Frederikshavn for at vidne. Fader kunde til Tider være mærkelig ordknap, men til Gengæld kunde Moder tale for dem begge, og det blev derfor ogsaa hende, der maatte føre Ordet i Retten. Da Herredsfogeden ikke var tilbøjelig til at gøre noget ud af Sagen, udbrød Moder: »Ja, jeg forstaar nok, at vi ingen Ret kan faa her, vi maa andre Steder hen!« Samtidigt raabte de øvrige Naboer, at de slet ikke kunde være tjent med, at Frederik boede iblandt dem; thi han truede dem med Hug og Slag, hver Gang de skulde i Marken med deres Kreaturer, og veg ikke tilbage for at slaa Benene i Stykker paa

deres Faar. Men der var — som sagt — ikke noget at gøre. Frederik blev atter løsladt.

Blandt Naboerne var en stor, stærk Stodder ved Navn Anders Høvi. Han kom en Aften løbende over til os, bankede paa Vinduet og raabte: »Nu er Store Frederik kommet hjem, fly mig en Genstand jeg kan faa i Haanden, saa skal jeg gaa hen og møde ham!« Fader laante ham Kniven til Skæreværket, og med den for Anders af Sted, saa Sneen fæg om Benene paa ham.

Da mine Forældre ikke kunde udholde at leve i Ufred med nogen, solgte de deres lille, ret gode Ejendom og flyttede ud paa Eskær Hede, hvor de købte et Hus, opført af Sandtørv, hvortil der hørte ca. 30 Tdr. Land. Husets ene Ende var indrettet til Beboelse, i den anden Ende var der Faaresti. Den tidligere Ejer havde hængt et Faarehoved op over Sengen, for — efter en saakaldt klog Mands Raad — at skærme Faarene mod Sygdom; men en skønne Dag faldt Hovedet ned, og Moder solgte det til en Bensamler, som just kom ind ad Døren.

Min Fader fik nu travlt med at kultivere Jorden, et Arbejde, der i det væsentligste maatte udføres de lange Sommeraftener.

Da Moder for at tjene lidt stadigt maatte ud at sy, var de mindre Børn henvist til de størres Omsorg. Det var et Liv i forfærdelig Fattigdom og Savn. En Dag gik Fader op til Sogneraadsformanden i Haab om at faa en Smule Kommunehjælp, men uden Held. Saa henvendte han sig til en Gaardmand i Mosbjerg om at laane et Par Skæpper Rug. Jo, det kunde han nok, naar blot han kunde møde med en sikker Kautionsist; men da han ikke saa sig i Stand til at skaffe en saadan, maatte han med Trillebøren køre den 2 Mil lange, sandede Vej til Frederikshavn efter en

Tønde Rug for at skaffe det daglige Brød til Familien. Arbejde, som der kunde tjenes noget nævneværdigt ved, fandtes der nemlig ikke noget af.

Der blev nu Tale om, at der skulde anlægges en ny Vej over Maastrup Mose, ca. 1 Fjerdingsvej lang. Der skulde kastes 2 store Grøfter ved begge Sider af Vejen, hver 4 Alen brede, men for at faa Arbejdet i Gang, maatte der først rejses Kapital. Sogneraadet havde lovet Fader Vejarbejdet, saafremt han var villig til at gaa omkring i Raabjerg Sogn og opkræve Penge af alle de Beboere, der agtede at benytte den paa-tænkte Vej. Dette Hverv udførte han i Løbet af kort Tid. Det indsamlede Beløb afleverede han til Sogneraadet, hvorefter han saa skulde til at indtjene det. Der var ingen, som tænkte paa, at hans Familie maatte halvsulte i den Tid, der hengik, inden han kunde faa Betalingen for Arbejdet udbetalt. Ja, der var saa smaat med Føde i Hjemmet, at Fader undertiden maatte gøre en hel Dags Arbejde paa et Stykke bart Rugbrød.

Som ovenfor nævnt maatte Moder ogsaa ud blandt Folk for at tjene lidt. Det hændte ikke saa sjældent, at hun ved Midnatstid vendte hjem fra Vogn, en god halv Mil borte, med Hænderne fulde af Fødemidler, og sligt betød et Lyspunkt i Hjemmet for en Stund, men tit maatte Børnene gaa sultne i Seng. Forinden disse skulde til Ro, fik de gerne hver en Skefuld Siferfrø, for, som det hed, at de store Orm ikke skulde gøre for megen Fortræd, naar Maven var tom. Blev Børnene, naar de var alene hjemme, alt for sultne, løb de op i Tørvegravene og plukkede bredbladet Græs, hvis Rødder de spiste. Ved en saadan Lejlighed var en af mine ældre Brødre nær druknet, men blev heldigvis reddet af min næstældste Søster, som forøvrigt helt opofrede sig for sine mindre Søkende,

idet hun, skønt selv skrupsulten, ofte gav dem sin Mad for at faa dem til at tie, naar de skreg af Sult. Hun var Barnepige hver Dag, fra tidlig Morgen til sen Aften, og dette afstedkom mange Bryderier for hende, da alle Børnene var underernærede og som Følge deraf sygelige og uregerlige.

Det var et Under, at Moder ikke bukkede under af Sult og Overanstrengelse, og hertil kom saa, at hun i sit Ægteskab fødte 17 Børn. Efter at hun havde arbejdet ustandseligt Dagen igennem, maatte hun vandre en lang Vej hjem, stundom med alt det, hun kunde bære, og saa bagefter være Barnepige den hele Nat, tit ved at trave frem og tilbage paa Gulvet med et grædende Barn paa Armene. Men naar Morgenen kom, maatte hun og Fader atter paa Arbejde, ofte med en tom Mave og med Sorg og Bekymring for Udkommet, idet Sognefogeden nu og da indfandt sig for at inddrive Udgifter, de ikke saa sig i Stand til at betale.

En ny Modgang ramte Hjemmet, da Fader i 1864 blev indkaldt for at deltage i Krigen. En Mand, hvem Fader skyldte et mindre Beløb, kom straks løbende for at faa sit Tilgodehavende, idet han frygtede for, at Fader skulde falde i Krigen, og han derved miste sine Penge. Fader spadserede den 9 Mil lange Vej til Aalborg, og herfra sendte han saa sine Marchpenge til Manden.

Nu sad Moder alene tilbage med 5 Smaabørn, men det hele kom egentlig til at gaa langt bedre end ventet. Som Hjælp af Kommunen modtog hun maa-nedlig 1 Rigsdaler til at forsørge sig selv og Børnene med, men dermed kom hun jo ikke langt. Derimod fik hun en god Hjælp udefra; thi flere paa Egnen viste deres Taknemmelighed over at have undgaaet at komme med i Krigen ved at sende Moder Føde-

midler, saa at det fattige Hjem paa den Maade skaa-
nedes for Hungerens Svøbe.

Fader kom heldigvis uskadt hjem; men nu blev det for Alvor galt med at bjerge Udkommet, da Dag-
lønnen f. Eks. midt om Sommeren kun androg 25-30
Skilling paa samme Tid som 1 Td. Rug kunde koste
helt op til 16 Rigsdaler, og et 8 Punds Rugbrød 3
Mark og 4 Skilling. Naar man betænker, at Familien
kunde fortære et saadant Brød om Dagen, vil enhver
kunne forstaa det umulige i at bjerge Føden til Huse.
Fader har da ogsaa betroet mig, at han var saa for-
tvivlet over disse triste Forhold, at han var nær ved
at ville tage sit eget Liv, engang han passerede gen-
nem Eskær Skov, men samme Aars Høst fik han en
Rugavl saa god som aldrig før, og han saa deri Løn-
nen for, at han havde sejret over sin Fortvivlelse. Ja,
under saadanne usle Forhold levede mange Smaa-
kaarsfolk paa den Tid.

Jeg blev født 7. Oktober 1869, og dette Aar var
ogsaa et Sultens Aar¹⁾. Moder har fortalt, at medens
hun »gik med mig«, sultede hun som ingensinde før.
Derfor blev jeg meget sygelig mine første Leveaar.
Jeg kan ikke huske Græstørvshuset, som mine For-
ældre først boede i, for de havde nu faaet bygget et
Hus af Sten. Vi havde et Par Køer samt 6 Faar. Da
jeg blev større, skulde jeg hver Dag ved Aftenstid
ud og se efter Faarene; men det skete tit, at de ikke
var til at finde. De kunde godt være borte en hel
Uge ad Gangen, men saa vendte de i Reglen tilbage
af sig selv og kom hen til »Vinduerne for at kigge
ind, om der var nogen hjemme«.

Man havde et temmelig stort Faarehold ude paa

¹⁾ 1868, der kaldes »det bitte Aar«, var der Misvækst paa Grund
af Tørke, og Aaret mindedes længe med Gru af Beboerne i Vend-
syssel.

Rimmerne, især før Jorderne blev kultiveret. Faarene kunde nemlig bjerge Føden ude baade Vinter og Sommer, og som Følge heraf gav de en ret god Fortjeneste. Hvis Vejret om Foraaret ikke var gunstigt, maatte de holdes inde et Stykke Tid, efter at Lammene var født, for ellers var Dødeligheden blandt disse stor.

For mange af Rimmernes Beboere udgjorde Faareholdet en meget betydelig Indtægtskilde. Det var ikke saa sjældent, at der kunde sælges 2—3 Lam af et enkelt Faar. Slagtningen besørgede man selv, og Faarekroppene nedsaltedes og blev siden solgt til Skagensfiskerne. Ulden forarbejdedes i Hjemmets Værksted til forskellige Beklædningsgenstande, som der den Gang var haardt Brug for. Navnlig blev der lavet en Mængde blaat Vadmel, som Fiskerne benyttede til Skjorter. En saadan Vadmelsskjorte, paastod man, egnede sig fortrinligt til at holde Varmen ved Kroppen, om end ogsaa den blev gennemblødt af Havvand. Ligeledes blev der solgt en Del Strømper og Vanter foruden garvede Faareskind, som blev syet i Bukser, Trøjer og Huer. Naar man bar en saadan Klædning, var det umuligt at fryse, selv om Kulden bed. Endelig var Talgen, før Lamperne blev almindelig, af den største Betydning med Hensyn til Belysningen de lange Vinteraftener.

I min tidligste Barndom fandtes der intet Skel mellem Ejendommene, saa ingen vidste rigtig Besked om, hvor langt hver enkelt Areal strakte sig; men saa bosatte der sig en ny Mand ude paa Rimmerne. Han vilde have Rede paa dette Forhold og sendte Bud efter en Landmaaler. Dette førte til, at Manden fik en halv Agers Bredde af vor Ejendom og omtrent det samme af de øvrige Naboers. En enkelt af disse, som følte sig brøstholden over det skete,

fik et Par Mand til at grave Tørv i det Stykke, han havde mistet; men Stodderen var ikke tabt bag en Vogn. Han mødte straks med en Ledsager og »hakkede« Tørvene i Stykker. Om de kom op at slaas, ved jeg ikke, men Peter Møller, den ene af Tørvegraverne, gik hjem, fordi han hadede Ufred.

Alle Naboerne var meget vrede paa den nye Mand, ogsaa vi Børn. En Dag stillede vi os ved Skelgrøften og raabte efter ham og hans Hustru, Da Moder hørte dette, kaldte hun os hjem og straffede os. Hun vilde nemlig, at vi skulde lade de fremmede Nabofolk i Fred, selv om vi antog, at disse havde Uret.

Efterhaanden bedredes mine Forældres økonomiske Forhold, idet flere af deres Børn kom ud at tjene. Omkring 1875 fik Fader stadigt Arbejde paa Teglværket. Daglønnen var 2 Kr. paa egen Kost, og Arbejdsdagen strakte sig i Reglen fra Kl. 4 Morgen til henad Midnat. Faders Arbejde bestod i med Trillebør at køre Ler op af Graven. Man sagde, at han var den eneste, som kunde magte dette Slid, saa der var ingen Fare for, at nogen skulde tage Arbejdet fra ham. Engang, mens han var syg, kørte hans Stedfortrædere trætte, den ene efter den anden. Fader var en rigtig Slider. Alle Stenene i vore 2 Huslænger hentede han Tid efter anden paa Trillebøren paa den anden Side af Maastrup Mose. Bygningerne var 40 og 20 Alen lange, delvis opført med dobbelt Mur.

Da jeg var blevet større, maatte jeg sammen med mine ældre Søskende stadig medvirke til Hjemmets Underhold. Om Vinteren strikkede jeg Strømper, og i Tørvesæsonen om Sommeren var der fuldt op at gøre. Jeg havde saaledes aldrig Frihed. Fader begyndte i Mosen, længe før jeg stod op om Morgen, og fortsatte til Mørkets Frembrud. Mine Forældre nænnede ikke, at jeg skulde staa saa tidligt op som

dem, da Dagen for mig kunde være lang nok alligevel. Mit Arbejde bestod bl. a. i at køre Tørv ud paa Pladsen med Trillebøren.

Saa snart jeg havde Alderen, kom jeg i Skole hos Peter Møller, som jeg holdt meget af, men min Skolegang her varede kun kort, idet jeg tidligt kom ud at tjene som Hyrdedreng. Min første Plads var paa Gaarden »Ellen« i Vogn, og derfor blev jeg sat i Vogn Skole, hvor Jacobsen den Gang var Lærer. Ham frygtede jeg for, fordi han bankede alle de fattige Børn i den Grad, at jeg endnu gruer ved at tænke derpaa, og bare fordi vi ikke altid kunde læse rigtigt indenad.

Paa den Tid var de fleste af Bønderne stærkt forfalden til Drik. Brændevinen sattes paa Bordet ved enhver Lejlighed, ja, det var endog Skik, at Hyrdedrengene om Pinsen skulde have Brændevin med i Marken.

Niels Ellen i Vogn var af Naturen en menneskekærlig og retskaffen Mand. Engang kom en fattig Husmand til at skylde ham et mindre Pengebeløb, som han ikke saa sig i Stand til at betale. Da Husmanden en Dag kom trækkende med sit eneste Faar og tilbød ham dette i Stedet for Pengene, svarede Niels uden Betænkning: »Hellere vil jeg undvære, hvad du skylder mig, end at jeg skulde fratage en fattig Mand hans eneste Faar!« Og saaledes blev det.

Skønt Niels Ellen i Grunden var et ejegodt Menneske, ødelagdes han dog ganske af Drikkeriet.

Jeg fik 4 Kr. i Løn for Sommerhalvaaret, og det følgende Aar kom jeg til at tjene i »Ledet«, Bindslev Sogn. Her varede min Arbejdsdag fra Kl. 4 Morgen, til Solen gik ned og uden Middagshvil, idet jeg skulde »bede« med Hestene i Grøfterne. Stundom, naar jeg indtog min Aftensmad, var jeg næsten syg af Mangel

paa Søvn. I Høbjergningstiden var min sædvanlige Plads i »Stanghullet«, hvor jeg det meste af Tiden stod begravet i Hø, fordi jeg ikke magtede at tage det fra. Men saa kom min næstældste Søster og rakte mig en hjælpende Haand. Selv om jeg havde uhyre meget at bestille, langt over mine Evner, vidste jeg ikke andet, end at jeg havde en god Plads, og derfor var jeg der i 2 Aar. Jeg husker ikke, hvad jeg fik i Løn; thi alt hvad jeg tjente indtil mit tyvende Aar, bar jeg hjem til mine Forældre.

Et bristet Venskab.

Jeg mindes en overordentlig tiltalende Kvinde — Trine hed hun — som var en af Moders bedste Veninder gennem alle Ungdomsaarene, og dette Venskab varede ved, længe efter at de begge var blevet gift. De fødte hver især mange Børn og hjalp trofast hinanden som Søstre under deres hyppige Barsler. Naar de besøgte hinanden, hvilket skete tit, skyede de ingen Hindringer. Det mindste Barn i Flokken blev omhyggeligt trillet ind i Vuggens Overdyne og derefter baaret den lange Vej. Skønt ligesaa fattig som Moder, maatte Trine dog henregnes til de gode Mødre, der sørgede saa godt for sin store Børneflok, som hun formaaede. Hun havde altid et varmt Hjerte og en hjælpende Haand tilrede for dem, som var i Trang. Med sit lyse Sind lignede hun ogsaa Moder, og derfor passede de to godt sammen. Men usigelig fattige var de begge, og havde Nutidens Mødre saa lidt at rutte med, vilde disse aabenbart have været mere oplagt til Bekymringer end til Skæmt og Latter. Moder og Trine var imidlertid ikke bedre vant; for dem var Kartoffler med Meldyppelse en Herreret. I mit Hjem var vi tilfreds, om vi kunde spise os mæt i bart Rugbrød. Smør var der yderst sjælden Tale om. Og paa

lignende Maade havde Trine det. Hun og Moder havde tillige en aaben Dør. Folk sagde om dem, at de havde baade Husrum og Hjerterum for enhver, der bankede paa. Det hændte ikke saa sjældent, at en eller anden fremmed Vandrer var faret vild i Heden og kom for at bede om Husly for Natten. Der blev aldrig nogensinde sagt Nej, og naar et af de mindste Børn var puttet ned mellem sine større Søskende i Slagbænken, blev der altid Plads for en fremmed Gæst, om end kneben.

I Firserne fik Indre Mission efterhaanden ret stor Udbredelse her paa Egnen, og det førte bl. a. til, at Trine blev vakt. En Dag gik hun over til Præsten i Tversted¹⁾ og spurgte, hvorledes hun skulde bære sig ad med at finde Jesus. »Du skal lede lige saa længe efter ham, som han har søgt efter dig«, lød Svaret. Trine sluttede sig nogen Tid efter til Missionen og kom snart til at føle, at hun i aandelig Henseende stod langt over Moder, der til Gengæld ofte maatte minde hende om, at vi bedrog os selv, hvis vi troede, at vi var uden Synd.

Fra nu af skiltes Trines og Mors Veje, sikkert til stor Sorg for dem begge.

— — —

Efterhaanden som Rimmerne og Dopperne blev kultiverede, og der blev anlagt Vej helt op til Bakkerne øst for Maastrup, kom der mere Liv i Egnen. Nu kom Raabjergerne med deres Hestekøretøjer og falbød Fisk.

Ved Siden af Landbruget levede næsten alle Beboerne i Raabjerg Sogn af Fiskeri. De sluttede sig sammen i Selskaber paa ca. 12 Mand og sejlede et lille Stykke ud fra Kysten og kastede Garnene ud.

¹⁾ Peter Chr. Larsen, der sluttede sig til Indre Mission og var Præst i Tversted 1876-84.

I lange Tove hjalp baade Mænd og Kvinder til med at hale Fangsten ind paa Strandbredden. Paa den Maade bragtes der store Mængder Fisk i Land, navnlig Rødspætter, af hvilke enkelte maalte op til $\frac{3}{4}$ Alen i Længden. Man plejede at sige om Raabjergene, at de sparede mere paa Rugbrødet og Kartofflerne end paa Fisken. Hvad der ikke kunde omsættes i Penge, blev nedsaltet og tørret, hvilket de var Mestre i. Smaakaarsfolk benyttede Trillebøren og tiltuskede sig Rug og Kartoffler for den medbragte Fisk.

En stor Del af Rimmernes Beboere solgte dog deres Smør i Skagen. Med Tilberedningen af Smørret gik det vist ikke altid helt redelig til. Man fortalte saaledes, at en Kone havde en ubændig Lyst til at ælte revne Kartoffler i Smørret, men da dette omsider blev opdaget, vilde ingen handle med hende mere.

Naar Folk var kørende til Skagen med et Læs Landbrugsprodukter, havde de gerne et Læs Fisk med hjem. De fleste gjorde paa den Maade en god Forretning. Dette gjaldt særlig en Mand paa Rimmerne, som til sidst blev meget velhavende. Den lange Vej frem og tilbage gik han støt ved Siden af Vognen, tilsyneladende uden at trættes, og blev han engang imellem sulten, greb han en raa Flynder, »trak« den et Par Gange under sin ene Arm for at fjerne det meste af »Slepset« og aad den. Fisken kørte han rundt og solgte og kom altid hjem med mange Penge paa Lommen. Det var ikke fri for, at han blev en Smule storsindet. En Dag, Manden skal udbetale Løn til en Daglejer, lægger han sig paa alle fire ned paa Gulvet og »rammer« med en Krogkæp ind under Sengen, hvorfra han hiver en gammel Træsko ud. Naa, han har faaet fat i den gale og »kratter« med Stokken igen. Nu kommer der frem nok en Træsko, og denne er fyldt med klingende Mønt. Han betaler

— uden at mæle et Ord — Daglejeren og skubber Træsken ind paa Plads igen, hvorefter han atter gaar ud for at passe Fiskehandelen. Manden lagde Skilling til Skilling og blev med Aarene saa godt stillet, at han kunde købe en Gaard i Kandestederne, som han overtog efter sin Broders Død.

Naar han havde Ærinde paa de hjemlige Egne, besøgte han gerne Venner og Bekendte. Til disse regnede han selve Ejeren af Gaardbogaard. En Dag træder han frimodigt ind ad Hoveddøren og siger: »God Dag, er Stodderen hjemme?« »Mener De Herren?« udbryder Fruen. »Ja, tho' det var vel ogsaa saa'nt, det skulde være«, lyder Svaret.

Paa den Tid var Folk paa Landet ikke meget oplyste. Engang skulde jeg ud et Sted øst for Tuen og bygge et Hus for to Par Folk, gamle og unge. Begge Mændene gjorde Daglejerarbejde paa Kærholt, men de betroede mig, at de nok turde lade mig være alene med deres Kvinder. Den unge Kone hjalp mig med Byggeriet, medens den gamle lavede Maden. De havde kun een Stue, som vi alle fem var fælles om, baade Nat og Dag. Min Seng var anbragt klods op ad de unges, og paa den Maade kom den unge Kone til at ligge mellem mig og sin Mand. Det var forresten noget bagvendt, idet baade Manden og Konen skulde først op om Morgenen og saaledes passere oven over mig, naar de rejste sig. De gamles Seng stod ved Fodenden af min, og vi klædte os i Reglen paa samtidigt. En Dag blev jeg kaldt ind til Davre, min Plads var ved Bordenden, saa at jeg vendte Ansigtet mod Sengene. Saa bliver der pludselig en Skraben med Træsken uden for den ene Seng, og hvad ser jeg? Der staar den unge Kone splitternøgen lige foran mig, i Færd med at tage en ren Særk paa.

Følgende snurrige Historie kan passende føjes ind her: Engang havde Sogneraadsformanden i Tversted Ærinde i Præstegaarden, hvor Fruen vilde traktere med Kaffe, hvilket han sagde Tak til. Da han er aldeles blottet for det, man sædvanligvis kalder fine Manerer, tager han det skaarne Sukker med Fingrene og putter i Munden, men da han er færdig med at drikke Kaffen, kaster Fruen hele Skaalens Indhold ud af Vinduet. Sogneraadsformanden, som var en jævn og ligefrem Mand, ser forundret til og udbryder: »Er Sukkeret blevet ubrugeligt, fordi jeg har taget af det, saa maa Koppen, jeg har drukket af, vel ogsaa være det«, hvorefter han kyler Kaffe-koppen samme Vej ud af Vinduet. Derefter »drev« han 1 Krone paa Bordet og forlod Stuen.

I min tidligste Barndom prædikede Mormonerne rundt om i Landsdelen. Ogsaa i mit Hjem holdt de Møde. Jeg sad under Bilæggeren og hørte paa deres Taler om Taalmodighed og Udholdenhed i Striden. Den ene af Prædikanterne havde en mærkelig grov Stemme. En anden Mormonprædikant kaldte de »Glo-Skrædderen«. Han havde langt Haar, som var redt ned over Ansigtet, men vi kunde nok skimte hans sorte Øjne mellem Haartjavserne. Han saa ud til at være et skikkelig Menneske, skønt han var kommet til at tro paa alt det Sludder, Josef Smidt diskede op med i sine indbildte Aabenbaringer. Han var overbevist Mormon og vedblev at være det til sin Død, skønt Præsten i Mosbjerg gjorde alt for at omvende ham. I Klitbakkerne mellem Nr. Elkær og Blæsbjerg, paa et meget ensomt Sted, byggede han et Hus af solide Græstørv, som var overordentlig tarveligt udstyret — Stuen manglede f. Eks. Gulv — og her boede han sammen med sin Hustru og opfødte en stor Børneflokk.

Senere ankom en ny Mormonprædikant til Egnen, han fik Øgenavnet »Tegl-Ingers Præst«, fordi han i flere Aar levede sammen med en Kvinde, de kaldte Tegl-Inger, efter at han var holdt op med at prædike. Hvad den Mand troede paa, vidste han vel næppe selv, men holde Tale, det kunde han.

Mormonerne lagde stor Vægt paa at faa Folk døbt, saa gjorde det ikke saa meget, hvordan man levede sit Liv. Efterhaanden fik de Held til at faa enkelte døbt. Blandt disse var en Mand, der var saa grum til at bande. Just da han var kommet oven Vand igen, udstødte han en rædsom Ed, velsagtens fordi Havvandet var koldt. Derfor blev han straks dykket ned igen under Foregivende af, at han ikke kunde fødes paany med den Ondes Navn paa Læben. Da han kom op efter den anden Dukkert, bandte han ikke, og dette var vel nok af Frygt for, at han atter skulde ned i det iskolde Vand.

Mandens Kone havde bagt en lækker Flæskespandekage, som Mormonpræsten skulde have gjort sig til Gode med efter Daabshandlingen; men da Selskabet vendte hjem, havde deres halvvoxne Søn ædt Pandekagen og anbragt Katten inde i Madskabet for at give denne Skylden.

I Sommeren 1866 holdt Gamle Sommer¹⁾ en Række Møder i Kystsognene langs Kattegat, som førte Vækkelse med sig. Han havde tidligere været Skolelærer, men opgav denne Virksomhed for at rejse rundt og prædike, skarpt forfulgt af Præsterne. Ja, han maatte endog vandre i Fængsel. Sommer, der havde opholdt sig længere Tid i Amerika, var af

¹⁾ Mogens Abraham Sommer, f. i Ribe 1829. Lærer i Haderslev 1853—56, hvorefter han rejste som Missionær i de nordiske Lande og Amerika, død i Aalborg 1901. Se nærmere Th. Larsen: En Gennembrudstid I 65-70. Red.

Kvækersamfundet udsendt som en Slags Rejsepræst. Derovre forærede man ham et Hus; men han havde ingen Ro til at være ret længe paa et Sted. Han maatte være paa Rejse baade tidligt og silde og tog Turen over Atlanterhavet adskillige Gange.

Triste Livsskæbner.

En ung rask Karl, der var født ude paa Rimmerne, fik i Begyndelsen af Halvfjerdserne Høsttjeneste paa en større Gaard mellem Hjørring og Aalborg. Her blev han Kæreste med en dygtig og stræbsom Pige, og de lovede hinanden at følges ad for Livet. Skønt Pigens Forældre var meget imod Forbindelsen, rejste hun dog med Kæresten ud paa Eskær Hede, hvor de byggede en Hytte af store, firkantede Græstørv, som blev stablet saa højt oven paa hverandre, at man kunde gaa oprejst inde i Stuen. Væggene indvendig blev klinede med Ler for at tætte Hullerne. Hvor fattige de end var, blev der Raad til Indkøb af Loftsbrædder, en Skorsten af raa Sten lavede de ogsaa selv, og ved Siden af denne opmuredes et lille mørkt Rum til Opbevaring af snavset Linned, samt Ildstedet, der anbragtes udenfor Huset. Der gik nu nogle Aar, men da Manden ingen Beskæftigelse kunde faa paa Rimmerne, tog han fast Plads paa en Gaard et godt Stykke borte fra Hjemmet, og dette førte til, at han snart glemte sin Hustru for en anden.

Hun havde nu intetsomhelst, hvormed hun kunde underholde sig selv og sine tre Børn. Derfor maatte hun om i Sognene med Tiggerposen og overlade Børnene til sig selv.

En Dag, Moderen var borte, vilde det største Barn, en Dreng paa 4 Aar, have Lampen tændt for at finde en Gulerod i det omtalte mørke Rum, men derved gik der Ild i Huset, der nedbrændte til Grunden.

Heldigvis kom Børnene ud i sidste Øjeblik. Moder og Børn stod nu uden Tag over Hovedet, og fra Manden kunde der ingen Hjælp ventes. Imidlertid fik hun Husly hos dem, der havde Hjerterum, selv om Evnen til at hjælpe paa anden Maade manglede, og efter kort Tids Forløb sluttede gode Mennesker sig sammen og byggede et Hus af Jord og Sten til den ulykkelige Kvinde. I denne usle Rønne sad hun i en lang Aarrække og spandt og bandt for Folk, navnlig om Vinteren, medens hun om Sommeren stadig var beskæftiget med Tørvene, alt sammen for at holde Hjemmet oppe. Efter en lykkelig Alderdom hos en Datterdatter døde hun for mange Aar siden i høj Alderdom.

Det nedbrændte Hus blev et Aarstid efter købt af en Mand, der var gaaet fra sin Ejendom, og straks genopbygget. Hans Kones Familie, som var ret velstaaende, hjalp ham med Pengesagerne og iøvrigt støttede Hjemmet den første Tid, da Manden sad meget smaat i det.

Det eneste, Smaakaarsfolk den Gang kunde tjene en Skilling ved, var Tørvegravningen, og i Mosen kom Manden til at arbejde ved Siden af en Bekendt, hos hvem han havde et mindre Beløb tilgode. En Middagsstund, den anden var hjemme, tog han dennes Spade som en ringe Erstatning for sit Tilgodehavende, som han betragtede som tabt. Da Redskabet siden savnedes, kom der til at ligge et Hus, der kom flere Tørvegravere til, og alle truede de den stakkels Mand med baade Politi og Arrest. Dette var mere, end han kunde bære. Først gaaet fra sin Ejendom og med en stor Familie, uden at have nogensomhelst Udsigt til at kunne forsørge denne, da al offentlig Hjælp saa godt som var udelukket, og tilmed blive sværtet som Tyv. Han blev saa fortvivlet, at han

straks løb sin Vej og forsvandt sporløst. Skønt der foretoges en ihærdig Eftersøgning de følgende Dage, var han ikke til at finde. Han var og blev borte, indtil en Mand fra Aalbæk var nede at tilse sine Stude, der græssede øst for Rødebro. Da Dyrene brølte og skrabede i Jorden paa en højst mærkelig Maade, undersøgte Aalbæk-Manden, hvad Grunden vel kunde være, og da saa han den ulykkelige Mand hængende i et Træ ved Siden af en dyb Grøft.

Hans stakkels Hustru græd Dag ud og Dag ind og var ikke til at trøste, for hvorledes skulde hun nu faa sine 7 Børn forsørget. Men ogsaa for dette blev der Raad. Hun sled tappert i det, ligesom hendes nærmeste Familie nu og da rakte hende en hjælpende Haand. Alle Børnene voksede op og blev dygtige og hæderlige Mennesker, der kun gjorde deres Moder Ære.

Ude paa Rimmerne boede en Mand, der var saa usigelig fattig, og Arbejde kunde han ikke faa. Han havde en stor Børneflokk, der hver Dag sultede. En Ulykke efterfølges gerne af en anden, saaledes ogsaa her, for pludselig nedbrændte Huset. Manden blev kort efter arresteret som sigtet for at have paasat Branden. En Dag, da han sidder i Fangehullet og grubler over sin triste Lod, bliver Døren til Cellen pludselig revet op, og en Brændevinsbørste næsten kastet ind til ham. Da den fremmede langt om længe faar sig samlet sammen, hiver han en Flaske Brændevin frem, som han havde skjult i sit ene Støvleskaft. »Lad os nu faa en Dram«, udbryder han, »oven paa alt dette!«

Efterhaanden som Brændevinen gaar til Hovedet, faar de begge Munden paa Gled. Den fremmede fortalte om flere Ting, han havde bedrevet, men han skulde, saa bandte han, nok vise de høje Herrer, at

de intetsomhelst skulde faa ud af ham. Arrestanten, der snart blev beruset, fik ogsaa Munden lukket op. Han vedgik, at det var ham selv, der havde afbrændt Huset. Da han og hans Familie intet havde at leve af, mente han at kunne slaa sig en Skilling af Brand-assurancen. Da han var færdig med at fortælle, knappede den fremmede sin Frakke op, hvorved en Polituniform kom til Syne. Han dømtes til flere Aars Tugthus, men Straffen ramte egentlig hans Hustru og Børn haardest, idet de nu var overladt til sig selv.

Udtørringen af Gaardbo Sø 1881 og 82.

I Slutningen af Halvfjerdserne blev der foretaget en Undersøgelse af Gaardbo Sø for at faa godtgjort, om det kunde betale sig at lade den udtørre. Undersøgelsen resulterede i, at Søens Bund bestod af et temmelig tykt Lag Muld, og at der ved Udtørringen sandsynligvis kunde udvindes flere Hundrede Td. Ld. god og brugbar Jord.

I Begyndelsen satte de omkringboende Lodsejere sig imod Foretagendet, da de frygtede for, at Vandstandens Sænkning vilde blive til Skade for deres Ejendomme.¹⁾

Da alle Forberedelserne var bragt til Ende, begyndte 1881 det store og omfattende Arbejde, som for en Tid skabte Beskæftigelse for Rimmernes fattige Beboere samt mange flere.

Det første, der skulde gøres, var at grave en stor Kanal rundt om Søen til at aftage Vandmasserne fra alle de Vandløb, som mandede ud i Søen. Kanalen var ca. 6 Alen bred og flere Tusind Alen lang og havde en mægtig Jordvold paa begge Sider. Dernæst blev Kanalen²⁾ ud til Havet rensat op, hvilket var et

¹⁾ Se A. P. Gaardbo: Fortidsminder fra Vendsyssel S. 263 ff.

²⁾ Knasborg Aa.

endnu haardere Arbejde, da denne var 10—15 Alen dyb, og da alt det klæge og vaade Sand skulde køres med Trillebør op ad Skraaveje paa begge Kanalsider. Saa begyndte Arbejdet med at lede Vandmasserne fra Søen ud i Havet. Efterhaanden som Vandet sank, fangedes en Mængde Fisk, der solgtes i København.

Da Vandet omsider var sunket saa meget, at Mudderet overalt traadte frem, fik to kraftige Mænd det vanskelige Hverv at lave en Rende tværs over Søen, for at de sidste Rester af Vandet kunde ledes bort. I Begyndelsen betjente de sig, dels af en fladbundet Pram, dels af de saakaldte Dyndsko, d. v. s. Brædder eller Fjæl, som blev bundet fast under Træskoene for at man ikke skulde synke ned i Mudderet.

En Eftermiddag havde den ene af de to Arbejdere glemt at faa sine Dyndsko med, saa at han ikke kunde gaa ind til Bredden, da det blev Fyraften. Men den anden lovede med Haand og Mund, at han nok skulde vende tilbage med et Par til ham. Kammeraten holdt imidlertid ikke sit Løfte, men lod den anden sidde alene tilbage midt ude i Søen, overladt til sine egne Betragtninger. Han var selvfølgelig ikke glad ved sin Stilling, med Udsigt til at skulle tilbringe hele Natten langt ude i Søen. Da han var klar over, at der hist og her var anbragt Brædder paa Bunden, forsøgte han, om han kunde finde dem, skønt Mørket allerede var indtraadt. Han vovede sig nu ud i Mudderpølen og var ogsaa saa heldig med det samme at faa Fodfæste paa et Bræt, men det varede kun et Øjeblik, før han gled ud i Mudderet. Efter skiftevis at have været paa Brædderne og i Pølen, hvor han ligefrem maatte kravle frem, de Snese af Gange, naaede han efter store Anstrengelser omsider Land og ankom langt ud paa Natten til sit Hjem, mere død end levende. Han saa forfærdelig

ud og var saa medtaget af Strabadserne, at han maatte holde Sengen de følgende Dage.

Da Søbunden var blevet fuldstændig tørlagt, begyndte man at saa Kunstgødning. Man paastod, at Arbejderne øste godt ud, for at Sækkene saa hurtigt som muligt kunde blive lettere at bære. Midt ude i Søen kunde der i hvert Fald ikke føres Kontrol med Saaningen. Efter at der var saalet Græsfrø, fik hele Arealet et Dæklag af Sand.

Saa blev der gravet Grøfter og anlagt Veje uden om Søen, ligesom de tilgrænsende Klitpartier blev beplantet. Siden opførtes en Bygning, hvori Rensningen af Græsfrøet skulde foregaa, Staklade til Hø, Hestestald, Kohus, Mejeribygning, Beboelseshuse m.v.

Om Højbjergningen, hvori Kr. S. Kristensen selv deltog, hedder det: Vi var flere Hundrede Mennesker om at slaa og rive Hø paa een Gang, da hele Arbejdet skulde udføres med Le og Haandrive. Eksempelvis kan anføres, at 3 unge Karle var fuldt beskæftiget med at dreje Slibestenen flere Dage paa Rad. Højbjergningen besværliggjordes i høj Grad af de store Revner, Søbunden var opfyldt af, for var man saa uheldig at dumpe ned i en saadan Revne, sakkede man straks bagud, og dette kunde ikke tillades. Alle vidste, at Overforvalter A. Ludvigsen sad hjemme i Gaarden og kunde overse hele Søen med sin Kikkert. Hvis en eller anden udrettede for lidt, kunde vedkommende faa sine Penge ved Fyraften. Paa den Tid var der jo ikke Tale om at lave Strejker, da Fagforeninger og Sammenslutninger af den Art var ukendte Begreber paa Landet, og tilmed vilde Arbejderne, der udelukkende bestod af Smaakaarsfolk, nødigt miste deres Arbejde, da de trængte haardt til at tjene en Ekstraskilling. Og endelig var der paa Pladsen ansat adskillige Underforvaltere, der hver

havde sin Afdeling at lede og tilse. Hver Lørdag Aften modtog vi vor Ugeløn af Forvalter Ludvigsen, der tronede inden for et aabentstaaende Vindue. Kunde vi ikke snappe Pengene hurtigt nok, raabte han: »Er Neglene klippet?« Udbetalingerne skulde nemlig gaa rask fra Haanden, da saa mange skulde have Løn.

Paa Grund af de kolossale Revner i Søbunden, maatte Højbjergningen foregaa paa en egen Maade, nemlig ved Hjælp af de saakaldte »Dravbaarer«, nærmest en Slags Trillebør med en temmelig lang Tønde som Hjul, der hver betjentes af 3 Mand. Med dette Redskab transporteredes Høet ind til en nyanlagt Vej, hvorfra Folk med Hestekøretøjer bragte det videre til Stakladerne.

For at faa de store Revner fyldt og udjævnet, blev hele Søbunden gravet og planeret med Spade og Skovl, et Arbejde, der tog meget lang Tid, men Lønnen for Umagen udeblev ikke, for nu kunde man overalt benytte Hestekøretøjer og Landbrugsmaskiner.

Det varede ikke længe, inden der paa Søbunden kunde vokse alle Slags Sæd, og snart holdt Jerseykvæget samt de smaa islandske Heste deres Indtog.

Paa de Landstrækninger, som løber langs Nors Aa fra den udtørrede Sø til et Stykke syd for Bollerhede, havde Raabjergerne deres Engparceller. Paa de Steder, hvor Jordsmonnet var nogenlunde jævnt, arbejdede Folk i Fællesskab, især naar Høsletten var inde. Der kunde være 10—15 Personer af begge Køn samlet, snart hos een Mand, snart hos en anden. Her blev Høet ogsaa kørt sammen ved Hjælp af »Dravbaarer«, saafremt Overfladeforholdet krævede det. Middagsmaden blev bragt ud til et Sted i Nærheden af Rødebro. Jeg husker en Karl, som forspiste sig i Risengrød, blev syg og døde kort Tid efter. Naar

Høet skulde i Hus, blev der arbejdet baade Nat og Dag, til man var færdig. De, der boede nærmest Engene, drev gerne et Par Timer midt paa Dagen. Aalbækkerne f. Eks. lagde sig saa lange de var i Vognene, medens Studene græssede i Engen ved Siden af.

Glimt af Egnens Folketro.

I gamle Dage var Folk meget overtroiske, og i mit Hjem raadede samme Vildfarelse. Mens jeg var Barn, drejede Samtalerne sig i Reglen de lange Vinteraftener om Gengangere og Spøgelser, fordi mine Forældre fuldt og fast troede paa, at saadanne var til. Vi Børn blev undertiden saa rædde, at vi næppe vidste, hvor vi turde være. Jeg turde f. Eks. ikke sidde med mine Hænder under Bordet, da jeg i saa Fald frygtede for, at der skulde komme et Spøgelse og gnave i dem. Derfor lagde jeg som lille altid Hænderne oven paa Bordpladen. Man fortalte ogsaa, at der et Sted ude paa Frederikshavnsvejen ofte saas en hovedløs Hest, og at nogle ogsaa havde mødt en hovedløs So, som vraltede om i Dopperne ved Nattetid.

Blev Børnene syge og vilde ikke trives, søgte man de saakaldte kloge Koner og Mænd, der kunde give de besynderligste Raad. I et Hjem havde man engang to smaa Børn, der led af engelsk Syge. Om dem, der led af denne Sygdom, sagde man, at de var set paa af en Skøge, og det bedste Middel mod Sygdommen var at trække Børnene gennem et Hul i en stor Græstørv, skaaret paa Kirkegaarden. Mand og Kone redte en lille Seng for Børnene paa Trillebøren og kørte en bælgmørk Nat op til Mosbjerg Kirkegaard, hvor de gjorde akkurat som der var blevet sagt.

Hvis man bøjede en Rønnekvist sammen og trak et skøgeset Barn gennem den dannede Bue, vilde det straks blive rask.

Jeg kommer til at tænke paa en gammel Kvinde paa Eskær Hede, der var meget anset som klog Kone. Saa snart Folk blev syge, hentede man Medicin hos hende, skønt man ikke anede, hvad Miksturen var sammensat af. Men stor Søgning havde hun, indtil det blev opdaget, hvorledes den blev til. Hvor utroligt det end lyder, gjorde hun sit Behov i en Klud, som hun bagefter kogte i en Gryde, der ogsaa benyttedes til Farvning. Det var dette uappetitlige og grumsede Vand, som Folk havde taget ind med Skeer. Men nu blev alle hendes »Patienter« borte for Eftertiden.

Jeg besøgte flere Gange en gammel tiltalende Enkekone, der hed Maren. En Dag spurgte jeg hende forundret, hvorfor der altid stod en Spadserestok ved Døren. Men her havde jeg rørt ved hendes ømme Punkt, for Maren gav sig pludselig til at græde, saa Taarerne trillede ned ad hendes Kinder uden at svare mig et Ord. Senere fik jeg at vide, at det var hendes afdøde Mands Kæp, som han plejede at anbringe paa dette Sted, mens han var levende, og derfor skulde den blive staaende der til Minde om ham. Skønt der havde været stor Aldersforskel mellem dem, havde de levet det smukkeste Samliv, og det havde derfor været svært for hende, da dette Baand brast.

Paa Rimmerne boede en Mand, som var uhyre flittig. Han lavede smaa Trætruge, der benyttedes til at ælte Smør i. Han havde tilsyneladende stor Møje med at færdes, men hvor daarlig han end var til Bens, humpede han op i Gaardene hinsides Bakke- draget for at sælge sine Sager. Manden ejede kun en eneste Ko, men det var en sjælden Ko, for den mal-kede hele Tiden. Naboerne troede om ham, at han var en Troid, ja, der var endog enkelte, der skumlede om, at han stjal af deres Mælk. Sandheden var vel

nok den, at Koen altid havde god Græsning, medens Naboens Kreaturer sjældent fik det, de kunde æde.

Manden og hans nærmeste var meget mørkerædde. Saa snart Solen var nede, kunde de se Skidteri og Spøgelser alle Vegne. Engang mistede de 2 smaa Børn, og nu troede Forældrene, at Børnene spøjte omkring Hjemmet ved Nattetid.

Saa snart Husdyrene blev syge eller ikke kunde blive med Kalv, troede man ganske bestemt, der var Hekseri med i Spillet.

Dette oplevede en Mand ude paa Rimmerne og sendte straks Bud efter en klog Mand, der undersøgte Lokaliteterne nøje. Den fremmede rystede betænkeligt paa Hovedet. Jo, der var virkelig i dette Tilfælde Tale om Hekseri. Han pegede paa de mange store Huller, som fandtes i Kostaldens Ydermure. »Se nu efter«, sagde han, »og faa alle Hullerne stoppet til, at Heksene ikke skal glo ind ad dem og skade Dyrene«. »Og«, tilføjede han med en mørk Mine, »sørg ogsaa for, at der altid er tilstrækkelig Foder i Krybberne«. Det er en Selvfølge, at Køerne snart forbedrede sig, da de herefter fik rigelig Føde og blev skaanet for at staa i Gennemtræk.

Det var forøvrigt besynderligt, som Folk bar sig ad i gamle Dage, naar det gjaldt om at genvinde sit Helbred. Navnlig gamle Folk var hildet i mange Vildfarelser. Naar de blev syge og afkræftede, lod de sig aarelade, hvilket selvfølgelig havde den modsatte Virkning. Vredne Arme eller Ben blev holdt indeni et Skæppemaal, som samtidigt drejedes nogle Omgange rundt. Saa spyttede man i Skæppen og vendte til allersidst Bunden i Vejret.

Et ældre Ægtepar forsøgte engang at kurere deres Ko paa ovennævnte Maade. Medens Manden holdt Dyrets Ben i Skæppen, skulde Konen dreje rundt,

og Handlingen maatte foregaa i dybeste Tavshed. Det hele mislykkedes imidlertid, da Koen sparkede til Skæppen med en saadan Kraft, at de to gamle kastedes til hver sin Side.

Saa sent som i 1922 forsøgte en Mand paa Eskær Hede at helbrede sit halte Øg paa lignende Maade, dog uden Held.

HERREDSFOGEDER OG TINGSKRIVERE I VENDSYSSEL.

Ved C. KLITGAARD.

For Understøttelse til mine Arkivstudier takkes
Carlsbergfondets Direktion.

1938 udsendtes som Følgeskrift til »Vendsysselske Aarbøger« en Bog med ovenstaaende Titel, og da nogle af Læserne maaske kan være interesseret i at faa nogle supplerende Oplysninger, som senere er kommet til min Kundskab vedrørende dette Emne, fremsættes de nedenfor.

- S. 8: Terkel Jensen var Herredsfoged i Horns Herred 1480¹⁾.
- S. 8: Jens Skræder 1487²⁾.
- S. 8: Niels Fuus 1498³⁾.
- S. 11: Søren Jensen i Tolnegaard var Herredsfoged 1614⁴⁾, levede endnu 1641, men var død før 21. Juli 1645. Var gift med Anne Jensdatter, der døde i Tolnegaard 1645⁵⁾. Foruden Sønnen Ove Sørensen, der efterfulgte Faderen som Herredsfoged og som Fæster af Kronens Gaard Tolnegaard, havde de Sønnerne

1) W. Christensen: Repertorium 2, III, 80.

2) a. St. 2, III, 565.

3) a. St. 2, V, 94.

4) Horns H. Tgb. 8. April 1661.

5) a. St. 21. Juli, 11. Aug. 1645.

Jens Sørensen, der i 1630—40erne boede i Sindallund, og Christen Sørensen, som 1641 boede i Torslev Dal og 1645 i Lendum, og som begge havde Strid med Broderen Ove om Arv efter Forældrene¹⁾. Endvidere var der en Datter Anne Sørensdatter, gift med Mads Olufsen i Tolne.

- S. 11: Ove Jensen. Havde i Faderens sidste Tid den halve Tolnegaard i Fæste, og denne Gaard tillige med den anden Halvdel brændte med alt i Husene kort før Svenskerne i Januar 1644 kom til Vendsyssel. De satte Ove Jensen i Fængsel og Jern, fordi de troede, at han laa med Kongeskatten, og da de drog bort, tog de hans Øg, Kreaturer med videre²⁾. 1639 havde Ove Sørensen, der da fungerede som Herredsfoged for Faderen, en ubehagelig Sag, idet han blev tiltalt af Lensmanden for at ville have forledt en Kvinde til for Betaling at udlægge en falsk Barnefader i Stedet for en Jakob Murmester. Ove nægtede Beskyldningen, og der ses ikke at være faldet Dom i Sagen, som han vel har faaet jævnet med Lensmanden, efter at han havde faaet Vidnesbyrd af Herredsmændene om sit gode Forhold som Herredsfoged i de 4 Aar, han havde beklædt Embedet i Faderens Sted³⁾. Han var Delegeret ved Frederik III's Hylding i København 1648 og ved Prins Christians Hylding i Viborg 20. Sept. 1655.
- S. 12: Lars Skriver paa Aasen var endnu i Embede 1569.

¹⁾ a. St. 12. Sept. 1642 og 21. Juli, 11. Aug. 1645.

²⁾ a. St. 7. Sept. 1646.

³⁾ a. St. 27. Maj, 17. Juni, 8. Juli og 27. Juli 1639.

- S. 12: Efter Jens Skriver i Bindslev 1607 synes Jakob Jensen i Sønder Bindslev at være blevet Ting-skriver, og han var tillige Degn i Bindslev, skønt det jo var mod Loven. Han havde en Datter Maren, der 1643 var gift med Chr. Ibsen i Øster Tversted, og han havde en Broder Jens Olufsen, som døde i Slagelse o. 1643¹⁾.
- S. 12: Laurids Jensen, Tingskriver, boede i Bjergby. I Svenskekrigen 1644 havde han en svensk Hovmester og en Dragon i Kvarter, og de »handlede ilde« med ham og udplyndrede ham ved Bortrejsen, saa han 1646 ikke kunde betale Kobberskatten²⁾.
- S. 13: Jens Christensen i Hjøring 1647 er den samme som ham, der 1651 og 1667 boede i Mosbjerg. Han tiltraadte Skriverembedet 1. Tingdag 1647, boede 1648 i Sønder Bindslev, 1651 i Mosbjerg, 1655 atter i Bindslev, men fra 1656 paany i Mosbjerg, hvor han holdt Kro. Chr. Pedersen i Blæsbjerg kaldte ham 1659 »en gammel langbenet Skælm«, hvortil Skriveren svarede, at Chr. Pedersen var »en snottet Hund³⁾.
- S. 14: Thomas Sivertsen i Hundeleiv førte en ottebladet Blomst i sit Segl⁴⁾.
- S. 16: Laurids Eriksen beskyldtes 1632 for at have givet Søren Pedersen i Albæk onde Ord paa Tinget, men frikendes⁵⁾.
- S. 21: Rasmus Rasmussen Juel var Dattersøn af Pastor Rasmus Juel i Tolstrup.

1) a. St. 13. Nov. 1643.

2) a. St. 7. Sept. 1646.

3) a. St. 21. Nov. 1659.

4) W. Christensen: Repertorium 2, V, 263.

5) Landst. Dombog A. 1632, Bl. 32 b.

- S. 33: Niels Rafns Hustru Jytte Andreasdatter døde 1771.
- S. 34: Niels Lauridsen var Herredsfoged 1489 og en Mand af samme Navn forekommer som Foged 1502¹⁾.
- S. 35: Anders Madsen i Gunderup var 1535 Delegeret ved Christian III's Hylding i Viborg²⁾.
- S. 43: Jens Pedersen i Vraa var en Tid lang Skriver, men »undveg« Tinget og beholdt Tingbøgerne, hvorfor han tiltaltes af Lensmanden³⁾.
- S. 45: Lars Jegh i Hallund 1520 er antagelig identisk med Lars Egh i Musted 1532.
- S. 46: Mogens Bonde var Herredsfoged 1471⁴⁾.
- S. 46: Hans Bonde (Hans Andersen), se Side 45, var Herredsfoged 1491, 1492 og 1500⁵⁾.
- S. 49: Jens Pedersens Hustru i Kølskegaard og Burholt hed Kirsten Hansdtr. Mørk.
- S. 57: Jakob Sørensen Hegelund var 1662 Foged paa Vraa.
- S. 58: Han blev gift i Tolstrup 24. Aug. 1673 med Else Jespersdatter og havde en Datter Anne samt muligt en Søn Peder Jakobsen Hegelund, der boede i Rubjerg 1701, da han søgte om Ægteskab med Inger Jakobsdatter fra Jelstrup⁶⁾.
- S. 64: Meldahls Datter Birgitte Marie blev 12. Juni 1778 i Sæby gift med Forpagter Peder Møller paa Trudsholm.
- S. 65: Christen Brandt Damsgaard var født o. 1751 og var gift med Else Isager, f. o. 1763.

1) a. St. 2, IV, 34 og 2, V, 460.

2) Hyldinger 18, 14.

3) Landstingsdombog A. 1612, Bl. 64.

4) W. Christensen; Repertorium 2, IV, 176.

5) a. St. 2, IV, 201, 278, 2, V, 297 og 362.

6) J. Bircherods Dagbog i Original.

- Hans Broder Simon Damsgaard. f. o. 1761, og hendes Broder Andreas Nikolaj Isager, f. o. 1768, var 1787 paa hans Kontor¹⁾.
- S. 65: Christen Skriver var Herredsskriver i Jerslev Herred og tiltaltes 1608 af Anders Andersen (Kjærulf) i V. Brønderslev for mangelfuld Tinglysningspaategning af Akter²⁾.
- S. 69: Hans Pedersen Bjæverskov, f. o. 1672, døde 1744 som Degn i Serreslev.
- S. 72: Thomas Nielsen blev gift i Sæby 13. Dec. 1765 med Karen Madsdatter, begr. i Kirken 30. Nov. 1768.
- S. 74: Jens Pedersen var Herredsfoged 147.³⁾
- S. 75: Niels Jowensen var Herredsfoged 1494⁴⁾.
- S. 75: Søren Kalsen var Herredsfoged 1535⁵⁾.
- S. 81: 1667 rejste Amtsskriveren Beskyldninger mod Knud Christensen⁶⁾.
- S. 83: Anders Knudsen døde paa Strømbo 1698. Han var gift med Helvig Jespersdatter Haugaard af Aaby og havde 8 Børn, som delvis kom til Slægten i Danmark⁷⁾.
- S. 90: Anders Andersen Kjærulf er antagelig identisk med Anders Bonde, som var Herredsfoged 1503⁸⁾.
- S. 95: Nr. 8, Maren Sørens datter Kjærulf, læs Gertrud.
- S. 102: Laurids Andersen, 25. Aug. 1692 afsagde Sættefoged Peder Nielsen Dom over ham for uskikkeligt Forhold i Retten, stemplet Papir Misbrug, ulovligt Tingsvidne og Overretsstæv-

1) Folketællingen 1787.

2) Landst. Dombog A. 1608, 30. Juli, Bl. 208 b.

3) W. Christensen: Repertorium 2, III, 207.

4) a. St. 2, IV, 439.

5) Danske Magasin 3, V, 97.

6) Viborg Landsting »Irettelagte Dokumenter« 1667 Nr. 29 g.

7) Skiftekoncept Arendal 2. Maj 1698.

8) W. Christensen: Repertorium 2, V, 548

ninger, som han skulde have digtet og stilet og deri efterstræbt Herredsfoged Anders Madsen Storm paa Person og Bestilling. Anders Madsen indstævnede Dommen for Landstinget¹⁾, men Dombogen herfra haves ikke.

- S. 103: Mathias Søltoft var 1669 Ridefoged til Sæbygaard og var 1675 Konsumtionsforpagter i Sæby. Var Broder til Knud Pedersen Søltoft i Havnstrup, som 1687—1706 var Herredsfoged i Hammerum Herred. Mathias Søltofts Enke og Børn fragik Arv og Gæld²⁾.
- S. 127: Søren Andersen døde 1673, og 14. April frasagde hans Enke Karen Madsdatter Arv og Gæld³⁾.
- S. 128: Mathias Tøxen blev 1679 gift med Anne Mikkelsdatter, der var gift 1° med Mads Nielsen i Næsborg, død 1672, Herredsfoged i Slet Herred⁴⁾, med hvem hun havde Børnene: Knud, Niels, Mandrup, Lene, Birgitte, Maren, Sidsel, Anne og Kirsten, som 1679 var gift med Peder Jensen paa Aggersborggaard. Anne Mikkelsdatter blev gift 2° med Niels Laursen i Næsborg, død 1679, med hvem hun havde Sønnen Laurids Mathias Nielsen⁵⁾.
- S. 130: Zidsel Lassen døde i Aalborg 17. Nov. 1779. Hendes første Ægtefælle hed Poul Jakobsen Basballe.
- S. 131: Lars Chr. Lassen døde 10. Marts 1787, begr. i V. Torup Kirke 17. Marts. Han blev 1738 gift med Charlotte Amalie Bast, der da var

1) Landstingets Justitsprotokol 28. Aug. 1692, Bl. 19 b.

2) — — 21. Nov. 1689, Bl. 150 b.

3) Han H. Tgb.

4) Slet H. Tgb. 20. Sept. 1677.

5) a. St. 13. Nov. 1679.

Enke efter den rige Jens Pedersen Toft i V. Torup.

S. 131: Albrecht Lassen var født 14. Maj 1712 og døde 5. Juli 1773.

S. 135: Niels Andersen var sandsynligvis Broder til Ridefoged paa Hedemarken i Norge 1640 Knud Andersen Hammer, der var født i Aggersborg Torup og o. 1632 blev gift med Maren, Datter af Raadmand i Aalborg Jens Andersen Hals.

OVERSIGT

OVER DE VIGTIGSTE LYDTEGN, DER ER ANVENDT I ARTIKLEN.

- α = Rigsmåalets a-Lyd i: lan' (Land), falə (falde).
- ɑ = sænket a-Lyd i Rm.: spɑrkə (sparke), ɑ'rm (Arm).
- aa = Rigsmåalets aa-Lyd i: gɑđə (Gaade), lɑ's (Laas).
- ø = Rm. ø-Lyd i: s'ø (Sø)' bøsə (Bøsse).
- ö = Rm. ø-Lyd i: hö.nə (Høne), börstə (Børste).
- ɔ = tryksvag Stutningslyd i: lø.bə (løbe), bøn'ər (Bønder).
- ɔ = Rm. aabne g-Lyd i: da'ɔ (Dag), u.ɔə (Uge).
- ð = Rm. aabne d-Lyd i: go.ð (god), vɑ.ðəðə(vadede).
- ŋ = Rm. ng-Lyd i: Konge, bange.
- ' betegner Hovedtryk paa efterfølgende Stavelse: Hove'ri.
- ' betegner Stød paa foranstaaende Lyd: la'qən (et Lagen),
modsat la.ɔən ([Salt]lagen).
- . efter et Bogstav betegner, at den tilsvarende Lyd er
lang. Eks.: va.nə (Vane), modsat vanə (vande).
-

NAVNEORDENES KØN I VENDELBOMAALET

AF LÆRER J. HANSEN

De tre Køns Skæbne i Rigsmaalet.

Det oldnordiske Sprog havde som bekendt tre Køn: Hankøn, Hunkøn og Intetkøn. De tre Køn var endnu levende i den Sprogperiode, som benævnes „Ældste Dansk“, og træffes saaledes hyppigt i „Skaanske Lov“ (o. 1200), som stammer fra den Periode. I Tidens Løb gik det saaledes for Rigsmaalets Vedkommende, at de tre Køn reduceredes til to, idet Han- og Hunkøn faldt sammen til Rigsmaalets Fælleskøn.

Aarsagen til et „fælles“ Køn for de to gamle Køn er dels af lydlig og dels af analogisk Art, dog saaledes at forstaa, at det lydlig er det, der i første Omgang er Aarsag til Udjævning af Han- og Hunkøn. Naar Endelserne svækkedes, d. v. s. udtales mindre tydeligt, eller faldt helt bort, kunde der nemlig opstaa visse Ligheder mellem de to Køn; derved gled de to Køn efterhaanden i Rigssproget sammen til eet.

Rester af de gamle Køn træffes dog langt op i Tiden; saaledes anvendes de personlige Stedord „han„ og „hun“ om henholdsvis Han- og Hunkønsord. Eksempelvis hedder det i Chr. 3.s Bibel (1550): „I skulle aldels inted suerie, huercken ved Himmelen, thi *hand* er Guds Stoll, oc ey ved Jorden, thi *hun* er hans Fodskammel“.

I Kingos kendte Morgensalme „Rind nu op i Jesu Navn“ staar der i Originalteksten (17. Aarhundrede) i et af Versene:

„Ald dend Gierning, Drift og Daad,
som min haand i dag skal gjøre,
gid jeg *hende* aldrig røre. . . .“.

Stedordet *hende* viser hen til Gerning, der altsaa er anvendt som Hunkønsord, hvilket stemmer med, hvad det var paa oldnordisk (Gjørning).

Grundtvig anvender i „Dagvisen“ („Den signede Dag“), som er fra det 19. Aarhundrede, ogsaa gamle Kønsbetegnelser:

„Ørnen er snild, *han* naar sin Agt,
naar Vejret ham bar paa Vinge,
men Lærken *hun* er en lille Fugl. . . .“.

Hos Oehlschläger træffer man Verslinierne:

„Tiden æder med skarpen Tand,
saa lidet monne *hun* levne“.

Helt op til vort Aarhundrede kan man af ikke dialekttalende træffe Anvendelsen af Han- og Hunkøn. Naar Fiskeren eller Sømanden kommer med f. Eks. følgende Udtalelse: „Hun gaar i Ballast“, saa forekommer Skibet ham ganske selvfølgeligt at være et Hunkønsvæsen.

Selv om det altsaa kan paavises, at Brugen af Han- og Hunkønsformerne kendes i Rigsmaalet helt op til vore Dage, maa man dog ikke forlede sig til at tro, at Anvendelsen af dem altid er en naturlig Forbindelse bagud i Tiden med Oldnordisk, saaledes at forstaa, at de kønsbestemte gamle Former altid følger Kønnen paa Oldnordisk. Dette er langt fra altid Tilfældet. De ovenfor nævnte Udtryk fra Grundtvigs og Oehlschlägers Digtning kan maaske hidrøre fra Romantikkens Hang til at grave det fortidige frem, og det var naturligvis ikke at vente, at de altid kunde følge det gamle Køn.

Grænsen for tre, to og eet Køn.

Mens Kønnenes Antal i det Sprog, der senere fik Hjemmel som Rigsmaal, paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt i alt væsentligt indskrænkedes til to, er det ikke gaaet paa samme Maade med Folkemaalene. Her kan man tale om tre Udviklingstrin.

Det ældste Trin er det gamle trekønnede Sprog, som er mer eller mindre vel bevaret i Danmark Øst for Lillebælt (Ærø og Amager dog undtagen, her findes to Køn). Desuden finder vi tre Køn i Djursland og i Vendsyssel med Undtagelse af en halv Snes Sogne Syd og Vest for Vildmosen, der naturligt nok har dannet Sprogskel. De nævnte Sogne er: *Saltum, Hune, Jetsmark, Aaby, Biersted, Vadum, Gjøl, Sulsted, Ajstrup, Horsens, Sundby og Hvorup*. (De tre sidstnævnte kan være paavirket af den nære Beliggenhed med en stor By).

3 Køn er desuden i stærk Aftagen i *Ingstrup, V. Hjermitslev, Alstrup og Hammer* Sogne. Forholdet er det, at enkelte gamle taler et tre Køns Sprog, medens de unge glider mod to Køn. Udviklingen kan følges i tre nulevende Generationer. Bedstemoderen siger f. Eks. „i Haw“ (h_q.w), Have og „Hawi“, Haven, og anvender saaledes baade det gamle Køns ubestemte Kendeord og Bestemthedsendelsen; for den næste Generation er Kendeordet gaaet tabt; det hedder „en Haw“, men „Hawi“; Bestemthedsendelsen er altsaa bibeholdt. Hos de ganske unge er derimod ogsaa denne forsvundet. Det gamle Hunkønsord er blevet „Fælleskøn“: „en Haw, Hawen“.

Næste Trin er det trekønnede Sprog, som findes i Himmerland, de forannævnte Sogne i Vendsyssel, Hanherred, Østjylland og Sønderjylland med Als.

Yngste Trin af Folkemaalets Køn træffer man i Thy, Salling, Mors samt i Vestjylland. Folkemalet har her udviklet sig videre end Rigsmaalet, hvad Køn angaar,

idet der her kun kendes eet Køn. De tre gamle Køn er opslugt af et stort „Fælleskøn“.

Ser vi nu paa det — med Hensyn til Kønnene — ældste Sprogomraade, det med de tre Køn, da er Forholdet vist dette, at Kønnene er i Færd med at blive reduceret til to, idet Forskellen mellem Han- og Hunkøn mere og mere udviskes; dette skulde i særlig Grad gælde for Sjælland og Djurslands Vedkommende, men ogsaa de øvrige Steder, bl. a. i Vendsyssel, som vi har set, er det trekønnede Sprog paa Retur.

Kendetegnene paa de tre Køn i Vendelbomaalet.

Forskellen paa Kønnene i Vendelbomaalet viser sig paa fire Maader: Ved det ubestemte Kendeord og Bestemthedsendelsen, ved Talordet een og ved Ejestedordene.

1. Det ubestemte Kendeord, der i Rigsmaalets Fælleskøn hedder „en“ og i Intetkøn „et“ hedder følgende i Vendelbomaalets tre Køn:

Hankøn: i; (i hōwær), en Hyrde.

Hunkøn: en; (en tjænæstpi.q), en Tjenestepige.

Intetkøn: æ; (æ bā'ñ), et Barn.

Tilsvarende hertil vil man kunne høre Vendelboudtryk som disse:

(a hor staj' mæ i hōwær), jeg har fæstet en Hyrde (Hjorddreng).

(de er en tjænæstpi.q, hægøn wægær rætji på), det er en Tjenestepige, Hænderne vender rigtigt paa.

(a hor hotø olø sit så framlø æ bā'ñ), jeg har (hartad) næsten aldrig set saa fremmeligt et Barn.

2. Bestemthedsendelsen, der i Rigsmaalet er -n og -en i Fælleskøn og -t eller -et i Intetkøn, er i Vendelbomaalet:

Hankøn: -i; „Possi“. (di stu.ær tjejer oltijær hworajær, å sta.klern jör åsø, om intj på ontj, så på posi) De store

kender altid hverandre, og Staklerne (Tiggerne) gør ogsaa, om ikke paa andet saa paa Posen.

Hunkøn: -n, -en; „Kaantjen“. (haj ær ho'r i kântjøn lisom smej's æbelskywør). Han er haard i Kanten ligesom Smedens Æbleskiver.

Intetkøn: -e, -t, -tj; „Sitje“ (Sigtet), „Hukst“ (Huset), „Soltj“ (Soldet). Tilsvarende hertil hedder det:

(iltjær sej' jör sitjə wej'). Iltert Sind gør Sigtet vind (skævt).

(wi hor hukst ful' å kno.t); Vi har Huset fuld af Knorte (Dreng).

(de ær u.w så piqøn, hon hæltj mjælkøn i såltj.); det er ude sagde Pigen, hun hældte Mælken i Soldet.

3. Talordet „een“ og „eet“ kan i Vendsyssel hedde tre Ting, nemlig: „jei“ (jei'), „jæn“ (jæn') og „jet“, (jet), eftersom det er Han-, Hun- eller Intetkøn. Vendelboer taler saaledes om, at der kommer „jei goi“ (jei' go'i), naar der er Tale om en Mand; er det derimod en Kvinde (Hunkøn), hedder det, at der kommer „jæn goi“, og endelig, hvis det paa lang Afstand er vanskeligt at skelne Kønnen, siger man, at der kommer „jet goi“.

4. Ejestedordet hedder i Vendelbomaalets tre Køn: „mei“, „min“ og „met“, heraf følger at det hedder i

Hankøn: (mei' hat)' min Hat.

Hunkøn: (min' luw) min Lue (Hue).

Intetkøn: (met kle.j), mit Klæde (Hovedklæde).

Tilsvarende til „min“ har „din“ tre Former: „dej“, „din“, „de“. — Det ses, at det er Hankønsformen, der har maattet fortrække.

Fordeling af Navneord paa de tre Køn.

Vil man se, hvorledes Navneordene i Vendelbomaalet fordeler sig paa de tre Køn, bliver det et noget broget Billede. Der kan nok gives Regler, men der er Masser

af Undtagelser. En Undersøgelse viser i grove Træk følgende: Til *Hankøn* regnes:

1. Benævnelsen paa Væsener af Hankøn er naturligvis Hankøn.

a) Mandspersoner i al Almindelighed. „Buj“ (bu.j), Bonde; „Bæls“ (bæls), konfirmeret Dreng; „Dwære“ (dwær'ə), Dværg. Som Eksempel paa et af ovennævnte Ord kan nævnes den gamle Vejrprofeti: (skjæto.sdas wæ.ə fo'r i fatə bu.j te å græ.ə), Skærtorsdags Væde faar en fattig Bonde til at græde.

b) Skældsord og Øgenavne: „Drønnik“ (drøn'ik), „Tweg“ (twe'ɔ), „Nøl“ (nø'l). Man taler paa Vendsys-selsk om at (haj wa så møj' li'ə i twe'ɔ); han var en meget slem Tveg (Tværing).

2. Dyrs Navne. Mange Dyrs Navne er Hankøn: „Huj“ (huj'), Hund; „Bjön“ (bjön'), Bjørn; „Brök“ (brök), Grævling; „Kat“ (kat).

Ved Anvendelsen af disse Ord, der altid er Hankøn, selv om de benyttes om det naturlige Hunkøn, kan opstaa Pudsigheder, som naar det f. Eks. hedder: (to vå kat, haj fæk da tjælinør i andærgo ja.s), vor Kat fik Killinger i Forgaars Aften. For i Talen at skelne det naturlige Køn taler man om „i Hajkat“ og „i Hunkat“, men ogsaa Hunkatten er i Vendelbomaalet Hankøn.

3. Nogle Aarstider og Maaneders Navne: „Sommer“, „Vintjer“, „Mas“ (Marts), „Maj“, f. Eks. kan det hedde: (i kål' maj' jör æ vq.rm lo'gwål), en kold Maj gør et varmt Logulv.

4. Byers Navne. I Sætningen: (ålbårræ ær jej' å di stöst byjær i jylaj), betegner Talordet „jej“, at Aalborg er Hankøn.

5. Ord med Endelserne -ing, -ling og -ning:

a) „Gaaing“ (gå.liŋ), Gennemtræk; „Hwæling“ (hwæ.-ling), Hvælving; „Brøing“ (bröiŋ), Braadding.

b) „Belling“ (beliŋ), Billing; „Tjyelling (tjyliŋ), Kylling; „Jejsling“ (jejsliŋ), Gæsling. — Med bidende Spot kan Vendelboen sige om falsk Storhed: (haj brøstør sæ som i syq' jejsliŋ), han bryster sig som en syg Gæsling.

c) „Drywning“ (drywniŋ), Drivning; Morgning, Morgen (måniŋ).

Til Hunkøn henregnes:

1. Benævnelsen paa kvindelige Væsener. „Bru(j)“ (bruj'); „Dætter“ (dætər); „Kuen“ (ku.ən), Kone; „Pig“ (pi.q). Naar man i ældre Tid slagtede en Kalv, og der ventedes Smaabørn paa Gaarden, havde man den Skik at kaste den afskaarne Daglap mod en Port for at se, om det blev en Dreng eller en Pige. Formularen var følgende:

(ær de i dræŋ' så stat
ær de en pi.q så drat.)

2. Skældsord og Øgenavne paa Kvindepersoner: „Bardus“, „Bommerut“, „Dul“ (du.əl), „Slusk“, „Snæb“ (snæħ).

3. Husdyrs Navne: „Kow“, „Sow“ (sow'), „Aaj“ (â.j'), And; „Jemmer (jem'er), Gimmerlam.

4. Dyr's Navne paa -e: „Krag“, „Skæ“, (ska.) „Maag“ (må.q), „Swaan“ (swå.n); „Röt“ (röt), Rotte.

5. Ord med Endelserne -hed, -dom, -else: „Salihje“ (sa.lihjə); „Aallerdom“ (ålørdom); „Befepels“ (be'fepels).

Til Intetkøn kan henregnes:

1. Navne paa Personer, der ikke er nøjere kønsbestemt. som „Aakom“ (åkəm), Afkom; „Baan“; „Mesk“ (me.sk), Nogle vendsysselske Vidsomsord lyder: (i præst ka ta fejl i hans præ.ken, hva for så intj æ me.sk i sej præ't).

2. Skældsord og Øgenavne som „Drog“, „Spøgels“ og „Teng“, Tingest.

3. Navn paa en Gruppe Dyr: Føl, Foer, Lam, Æg.

4. Metallers Navne. Deres Køn kan kun ses i bestemt Form, da de som Stofnavne ikke kan have det ubestemte Kendeord foran sig: „Søltj“ (søltj), Sølvet; „Kobbere“; „Jant“ (ja'nt). (Se under Bestemthedsendelserne for Intetkøn).

5. Landes Navne: (eŋlaj æ jet å di la.j dæ be'tyj'er mjest for wi bøj'ør), England er et af de Lande, der betyder mest for vi Bønder. Ordet „jet“ fortæller, at „England“ er Intetkøn.

6. Ord med Ende,serne -ment, -sel, -skab, -eri: „Hengsel“ (heŋsel); „Awsel“ (awsəl), Skulder; „Esperement“; „Rænskab“; „Høweritj“ (håwə'ritj), Hoveri.

7. Verbalsubstantiver: æ „Agi“, Agen; „Jaweri“, Jagen; „Goi“, Gaaen.

Afvielser fra Rigsmaalet.

Som bekendt falder Han- og Hunkøn i det store og hele sammem med Rigsmaalets Fælleskøn, og Dialektens Intetkøn sammen med Rigsmaalets Intetkøn. Hvor der er Afvielser, for det er der, kunde det være interessant at se, om de i Dialekten afvigende Ord fra Rigsmaalet ogsaa afviger fra Oldnordisk, eller de følger dette.

Af *Hankønsord*, der i Rigsmaalet er Intetkøn, har jeg kun fundet eet Ord, nemlig „i Ærm“. Da dette Ord i Vendelbomaalet er Hankøn, skulde man vente, at det i Rigsmaalet blev Fælleskøn. Det er imidlertid her Intetkønsord, „et Ærme“.

Paa Oldnordisk hedder Ordet „Ermr“ eller „Ermi“ og er Hunkøn. Dialekten har altsaa for dette Ords Vedkommende ikke fulgt det oldnordiske Køn, saa lidt som Rigsmaalet har gjort det. At det er kommet til at hedde „i Ærm“ paa Vendsysselsk, kan muligvis forklares derved, at da „Arm“ er Hankøn (i Arm), er Ærme blevet det ved Analogidannelse.

Af *Hunkønsord*, der i Rigsmaalet er Intetkøn, kan nævnes: „Hel“, „Skorr“, Skaar; „Spetakel“; heraf er Spektakel et Laaneord, medens Skaar og Held er gamle danske Ord. „Skaar“ hed paa Oldnordisk „Skorð“ og var Intetkøn, hvorimod Held (Oldn. heill) var Hunkøn.

I disse Par Eksempler viser det sig altsaa, at Vendelbomaalet i hvert Fald i det ene Tilfælde har bevaret det oldnordiske Køn.

Af *Intetkøn*, der i Rigsmaalet er Fælleskøn, findes uden Tvivl den største Gruppe. I dette Arbejde er undersøgt 35 Ord. Heraf er 11 tyske Laaneord og har saaledes ringe Interesse i denne Forbindelse. Det er Ord som „Brug“, „Slar“ (Sladder), „Flab“, „Krowi“, Kro. Desuden er 2 af Ordene hypotetisk oldnordiske, hvilket vil sige, at man ikke kender Ordene paa Oldnordisk, men kan kontaktere — ved Sammenligning med andre Ord — at de maa have eksisteret. Resten af de 22 Ord findes anvendt i Oldnordisk. Af dem kan nævnes: „Slim“, „Awsel“, Aksel (Skulder); „Oller“, Alder; „Be“, Bid; „Bö“, Bud; „Jeer“, Edder; „Hvil“. Af disse Ord var de 11 Intetkøn. Halvdelen af de undersøgte Ord har altsaa beholdt det oldnordiske Køn.

Nu er ovennævnte Undersøgelser af de i Vendelbomaalet afvigende Ord fra Rigsmaalet jo langt fra udtømmende, men den er dog et Fingerpeg, der viser at Dialekten hvad Køn angaar, ligger tættere ved Oldnordisk, end Rigsmaalet gør det.

Hvorledes gaar det nu med Vendelbomaalets tre Køn, kunde man afsluttende spørge, og hvordan gaar det med denne Gren af vort Folkemaal? Det er foran kortelig berørt, at Kønnene øjensynlig undergaar en gradvis Udviskning; og ikke alene Kønnene, men hele Dialekten, som enhver af vore Dialekter, er undergivet en ubarmhertigt Nivellering. Hertil kan bemærkes, at Sproget jo

er et levende Fænomen, der til Stadighed er undergivet Forandringens Lov. Dette er der altsaa intet at gøre ved, og det havde vel heller ingen Værdi haft, om denne Udvikling kunde standses. Derimod skulde det kunne modvirkes, at en Dialekt presses til at forsvinde, saaledes at forstaa, at en dialektfødt ikke skal undse sig for at tale sit Modersmaal, som Dialekten jo er. Visse Livsstillinger kræver, at Dialekten forlades, men der vil i saa Fald som Regel ske et sjæleligt Brud, som kan være vanskeligt at læge.

Hvor mange Generationer, Vendelbomaalet vil beholde sine tre gamle Køn, er uvist, men skal den skønne, gamle Dialekt ikke alt for hurtigt udviskes, maa den ikke ringeagtes, men tværtimod holdes i Ære af dem, for hvem den er Modersmaalet.

KILDER:

- V. Bennike og M. Kristensen: Kort over danske Folkemaal.
Johs. Brøndum Nielsen: Dialekter og Dialektforskning.
J. M. Jensen: Et Vendelbomaals Lyd og Formlære.
Ragnvald Iversen: Norrøn Grammatik.
Falk og Torp: Dansk-Norskens Syntaks.
H. G. Wiwel: Synspunkter for dansk Grammatik.
Verner Dahlerup: Det danske Sprog.
Erik Jacobsen: Oldnordisk Ordbog.
Falk og Torp: Etymologisk Ordbog over Dansk og Norsk.
H. F. Fejlberg: Ordbog over jydsk Almuesmaal.
O. L. Grønborg: Optegnelser paa Vendelbomaalet.
Vendsysselske Aarbøger 1930—32, 33—34, 35—36. Artiklerne:
»Fædres Tale«.

LOVHÆVD PAA HUNDSLUND KLOSTERS GODS I JERSLEV HERRED 1520

(Original Vidisse 1579 paa Pergament i Vends. hist. Museum,
foræret af Provst Hansted, Vraa.

Ved C. KLITGAARD

26. September 1579 læstes paa Viborg Landsting et Pergamentbrev med 10 vedhængende Segl, som Peder Simonsen i Melholt fremlagde, og som lød: »Alle Mand, dette Brev ser eller høre læse, hilse vi Per Hansen (i Kornumgaard), Foged til Jerslev Herredsting, Niels Jensen, Kapellan i Hundslund, Tames Christensen, Kapellan ibm. Per Nielsen i Røgelhede, Svend Persen i Tveden, Jep Christensen i Ørum, Christen Skriver, Anders Eriksen i Hyffvelskoff (Hjulskov), Jep Jensen i Brønderslev (∴ Ø. Brdsl.), Jens Nielsen, ibm., Mads Simonsen i Mellerup, Nis Poulsen i Ø. Brønderslev, Clemidt Olufsen i Huilskoue (Hvilshøj?), Jens Eskildsen i Clestrup, Laurids Jull i Bollæ og Christen Blymester evindeligen med Gud! Kundgøre vi med dette vort aabne Brev, at Aar.... 1520, Torsdag næst efter St. Augustins Dag (∴: 28/8) paa Jerslev Herreds Ting var skikket for os og flere Dannemænd, som da den samme Tid forskrevne Ting søgte, velbyrdig Mand, Mester Anders Hack,¹⁾ Prior

¹⁾ Prior i Hundslund Kloster Anders Olufsen Gyldenstjerne, Søn af Oluf Pedersen G. til Estvadgaard og Anne Rosenkrantz, kaldte sig Hack efter sin Morfader. Han faldt 16. Oktbr. 1534 i Slaget med Skipper Klemen ved Svendstrup, og hans Signetring, der nu er i Nationalmuseet, blev 1904 fundet paa Valpladsen.

Han var Broder til Biskop Styge Krumpens Elskerinde Elsebe Gyldenstjerne, som 1542 blev gift med Erik Mortensen Godov til Nørgaard i Salling.

i Hundslund, hvilken lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af 8 uvildige Dannemænd, som er Lars Jegh i Halend, Jens Nielsen ibm, Clemid Olufsen i Huilshou (Hvilshøj), Matz Andersen i Brønderslev, Jesper Staffensen i Stubdrup, Poul Mortensen i Snabhede, Jep Jensen i Øster Brønderslev og Tuord Nielsen i Onderager (☉: Underaare), hvilke (vidnede), at de saa og hørte, at Mads Simonsen i Mellerup og Anders Eriksen i Hyffuelskoff (Hjulskov)... kundgjorde og tilstod lydelig inden fire Stokke, at de var forskrevne Mester Anders Hacks Lovhævdshøring og sagde ham Lov af Hænde og kundgjorde hans Lovhævd, som han gjorde paa Hundslund Klosters Gods i Jerslev Herred (og de kundgjorde inden fire Stokke, at de havde været nærværende) den Torsdag i Lyndrup (Linderup) og saa og hørte, at Mester Anders selv tolvte med Præster og Riddersmændsmænd og gode Selvejere, som er Hr. Niels, Sognepræst i Jerslev, Niels Jensen, Kapellan i Hundslund, Joen Bilde, Væbner, Per Nielsen i Røgelhede, Svend Pedersen i Tueden, Anders Hansen i Kiersgaard, Jep Christensen i Ørum, Nis Tygesen i Jerslev, Anders Svendsen i Røgelhede og Anders Hansen i Brønderslev (11) indværgede Hundslund Klosters Gods liggende udi al Jerslev Herred, ihvor som helst det findes eller nævnes kan, øde og bygget, undtagen Hundslund Birk, som han tilforn indværgede med Lovhævd, som er først Kraghede, Store Ranstrup, og Lille Ranstrup, Aagaard, Ørum med al sin Tilliggelse undtagen et Ledingsgods, som skylder 2 Halvløbe Smør med andre smaa Afgifter og kongelig Tynge, og undtagen Kirkegaard i samme Sted. Item indværgede han 2 Gaarde i Hellevad, Landvadt og al Lem, Sønder Trygdrup og Nør Tryg-

drup, undtagen 2 Gaarde, Hr. Mogens Gøyes, som er Kragdrup og Blæsbjerg, 1 Gaard i Allerup, øde og bygget, Musted 2 Gaarde, i Jerslev 1 Gaard, i Øster Mellerup 2 Gaarde, i Klæstrup al Arstrup (o: Aalstrup) med sin Tilliggelse, 2 Gaarde i Lyndrup (Linderup), Hebilstrup først sønder midt ad Kæret, saa sønder ned ad Hæbilstrup Bæk, fra den Bæk og ad den røde Sig vester ad Kæret, ad den Skelsten, som stander i Kæret, saa fra den Sten nær imellem den tuer Jord og uden Laangjord, saa nær til den tuekast (o: dobbelte) Dige, fra den Dige og nær til en Tellesten (o: Sten til at træde paa? = Tilliesten), som stander i Kæret, fra den Sten og op til Sigen, som løber vesten og norden kring Marken, saa Sigen ud og Sonden om Rouerstoffuehyffuen (Røverstuehøjen) ad de store Veje øster til Bækken ad Nørkjær Sig, saa sønder ad Sigen, som løber imellem begge Hebilstrup, saa Sigen ud midt i Kæret. Item en Gaard i Brinnesleff, item en Gaard i Seritsleff, en Gaard i Kalum og et Bol, item en Gaard i Underager, 11 Gaarde 5 Bol i Vrensted, Lyngdrup med al sin rette Tilliggelse, først fra Kiellingbro Dige og saa øster ad Rødesig og saa til Lyngheede og saa til Hiellerups Bække og ud i Giettrup Aa og saa op ad Giettrup Aa og saa i Lyngdrups Aa sønden om Lyngdrup og saa op ad Skeruad, undtagen et Stykke Eng, som kaldes Langholts Eng, og ligger Tuerbeck vesten og norden om forskrevne Eng og Tueraaen østen om samme Eng, item 2 Gaarde og 1 Bol i Agersted, 6 Gaarde og 1 Bol i Hallend, Ranstrup Mølle med Damsbund, Damsted og Flødsted, med al forskrevne Gods' Tilliggelse, Skov, Mark, Fægang, Fiskevand, Skovhugst, Tørvegrøft, Lyngslet, Rishugst, Øksehugst, vaadt og tørt o. s. v.«

TERJE VIGEN

Den første norske Skipper, som under Krigen 1807-14 sejlede over Skagerrak med aaben Baad var Ole Albertsen fra Torjusholm paa Tromø ved Arendal. Med sin Baad »Mod og Haab« sejlede han 7. April 1808 hjemmefra og kom tilbage fra Hjøring (Toldsted, antagelig Løkken) til Arendal 16. April med 4 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 9 Fustager Smør og 160 Pd. saltet Flæsk.

23. April sejlede han igen fra Arendal til Løkken og atter i Slutningen af Maj (Fred. Scheel: »Den norske Sjøfarts Historie« II, 54).

Naar Henrik Ibsen lader »Terje Vigen«, der ikke er nogen virkelig Person, men en Typus, hvad Henrik Ibsen selv har udtalt til Sønnen Sigurd Ibsen, sejle til Fladstrand, er det jo en Absurditet, da Vendsyssels Vestkyst (Kjul, Tornby, Lønstrup, Løkken og Blokhus) laa langt nærmere Arendal og Grimstad og gennem Aarhundreder havde drevet Handel paa Sørlandet, ligesom aabne norske Baade ofte kom hertil.

Det har ogsaa i Norge været fortalt, at den første norske Skipper, som sejlede til Danmark i aaben Baad under Krigen, var en Sivertsen fra Grimstad og at han er begravet paa Fjære Kirkegaard (ved Grimstad), samt at han var Ibsens Model, men han kendes ikke ad arkivalsk Vej.

En lille Historie, der meget minder om »Terje Vigen«, har jeg hørt fortalt af min Fader i Blokhus. En gammel Arendalods Jens Pedersen, som endnu o. 1860 ofte lodsede Skuderne fra Blokhus ind, fortalte, at han under Krigen sejlede til Blokhus i sin lille Baad og her købte 4 Tdr. Byg. Paa Hjemturen saa han allerede Norges Fjelde dukke op i Horizonten, men ud for Tvedestrand, ca. 20 km øst for Arendal blev han kapret af en engelsk Krydser og kom i »Prisonen« til Freden sluttede flere Aar senere.

C. K.

† THOMAS LARSEN

Den 27. December 1944 afgik forhenværende Trafikminister Thomas Larsen ved Døden henimod 91 Aar gammel. Larsen, der igennem mange Aar boede i Vraa, hvor han sluttede sig til den grundtvigske Valgmenighed, var født 17. Februar 1854 i Milbakken i Lendum Sogn, hvor Faderen var Smed og Husmand og levede i trange økonomiske Kaar. Efter at have lært Smedehaandværket og aftjent sin Værnepligt ved Marinen nedsatte Thomas Larsen sig 1874 som Smed og Husmand paa Glimsholt Hede i Ugilt Sogn og giftede sig samtidigt, og her begyndte han sin politiske og sociale Virksomhed, om hvilken vi iøvrigt i det væsentligste skal nøjes med at henvise til »Dansk biografisk Leksikon« og andre Haandbøger samt en udførlig Biografi i »Vendsyssel Tidende« 27. December 1944.

1883 købte Larsen et Bolsted i Hørmested Sogn, hvor han fortsatte sit Arbejde med Hedeopdyrkning og Arbejde for at forbedre Smaafolks Kaar samtidigt med, at han fik en Del kommunale og andre Tillids-

hverv og tog ivrigt Del i Kampen mod det moderate Venstre.

1895 valgtes han til Folketingsmand i Vraakredsen, men 1909 opnaede han ikke Genvalg, hvorimod han 1910 valgtes i Frederikshavnskredsen, og 1920 blev han Landstingsmand og beklædte denne Stilling til 1932. 1909 var han Minister for offentlige Arbejder i Ministeriet Holstein og 1910-13 i Ministeriet Berntsen og havde desuden en Mængde offentlige og halv-offentlige Hverv.

Naar vi her i Aarbøgerne mindes ham med særlig Tak for hans Virke, er det fordi han har skænket sin Hjemstavn det lødige Værk »En Gennembrudstid« i hvilket han i 4 Bind har skildret Aandslivets, det politiske Livs og Erhvervslivets Udvikling i sidste Halvdel af 1800erne. Af Værket er de tre første Bind udgivet 1917-27 af vort historiske Samfund, og i de Aar, Udgivelsen fandt Sted, havde jeg rig Lejlighed til personligt Samvær med Thomas Larsen og til at beundre hans Viden og Flid og hans noble og retlinede Karakter.

C: K.

RETTELSE: I Aarbogen 1944, S. 319 har jeg efter Opgivelse fra Præsteembedet anført, at Horne Kirke 1914 overgik til Sameje mellem Sognets Hartkornsejere; men af Skøde- og Panteprotokollen for Vennebjerg Herred, Litra G, Bl. 7 ff, fremgaar, at disse allerede 30. December 1830 havde købt Kirketienden i Sameje.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

Det siden Udgivelsen af Aarbogen 1944 forløbne Aar har bragt adskillige lokalhistoriske Skrifter og da navnlig Jubilæumsskrifter. Af større Arbejder skal nævnes Statsrevisor J. S. Vanggaards Erindringer fra sine Barndomsaar i Bagterp og Sindal Skoler og fra sine Manddomsaar som Ejer af Gaarden Vanggaard ved Hjøring. Fortrinsvis omhandler Bogen dog Statsrevisorens 33 Aars Virke som Folketingsmand for Hjøring Kredsen med hans Arbejde for Havnen ved Hirtshals, Dampskibsforbindelsen Hirtshals-Kristiansand og Frederikshavn-Gøteborg, de vendsyselske Privatbaner og meget andet, men ogsaa hans Deltagelse i Rigsdagsarbejdet i Almindelighed er udførligt omtalt og ofte skildret med et fornøjeligt Lune, der gør Bogen meget underholdende.

Af Jubilæumsskrifter skal nævnes »Hjørring Bys og Omegns Sparekasse«, oprettet 11. Sept. 1844, Tekst af Ejnar Glerup og med mange gamle Portrætter; »Hjøring Løve Apotek«, oprettet 12. Sept. 1794, Tekst af C. Klitgaard og I. K. Hansen; »Frederikshavns og Omegns Sparekasse«, oprettet 18. Sept. 1844, Festskrift i Tekst og Billeder uden Forfatterangivelse; »Ø. Brønderslev-Hallund Sparekasse«, oprettet 4. Okt. 1869, Tekst af P. M. Rørsig med bl. a. en Del Egnshistorie og Personalia, samt talrige Portrætter; »Sparekassen for Saltum og Omegn«, oprettet 31. Dec. 1869, Tekst af Johannes Werner Thomsen og med mange Portrætter

(Vesteregns-Typer); »Jerslev-Hellum Pastorats Sparekasse«, oprettet 14. Dec. 1869, fikst Jubilæumsskrift med Tekst af N. A. Boe; »Sindal og Omegns Spare- og Laanekasse«, oprettet 3. Maj 1895 Tekst af A. Emerik Nielsen, med Portrætgalleri; og endeligt skal nævnes, at »Hjøring Amts landøkonomiske Selskab«, der stiftedes 31. Maj 1845 har udgivet et 256 Sider stort Jubilæumsskrift, hvis Tekst skyldes forskellige, men væsentligst Lærer Chr. Krogh, Rubjerg. Skriftet er udstyret med en stor Del Billeder, af hvilke en Del er mindre gode. I Vraa Højskoles Aarskrift 1944 giver cand. theol. Peter Riemann »en Mundsmag af, hvad Vrejlev Kloster gemmer«, og i 2. Hæfte 1944 af det af Professor Hal Koch redigerede Tidsskrift »Ad Fortids Veje« findes en Artikel af cand. mag. Nicolaj Krarup: »Efter da stode de Vendelbo'r«, i hvilken Slaget ved Sct. Jørgensbjerg 1441 omtales, om end ret periferisk.

Fru Redaktør Jes Andreassen, Sæby, har 1944 under Titlen »Smaa Solglimt midt i en Mørketid« udgivet en lille Bog med Barndomserindringer fra Hals i 1890erne, og i det af Alfred G. Hassings Forlag udgivne Værk »Danske Slotte og Herregaarde«, ny Samling, Bind II har Postmester C. Klitgaard skrevet Monografier af Hovedgaardene Nørre Elkjær, Eskjær, Stensbæk, Villerup, Linderumgaard, Tidemandsholm, Hæstrupgaard og Hjermitselevgaard. I en Samling Noveller »Folk og Fæ« har Forfatteren Sigurd Elkjær omtalt Lars Dyrskjødt, og i en som Manuskript trykt Bog har Redaktør Anders Vigen skildret Etatsraad C. A. Olesen og hans Virke, og endelig har »Det broderlige Skyttelaug« i Hjøring ved Redaktør Johannes Thiis udgivet et Festskrift 1895-1945.

C. K.

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION

Samfundet afholdt sin aarlige Generalforsamling den 15. Juni 1945 i Centralbiblioteket i Hjøring, hvor Formanden udtalte, at det var sjette, men forhaabentlig sidste Gang, at Trafikforholdene forhindrede os i at holde de tidligere saa stærkt paaskønnede offentlige Sommermøder rundt om i Amtet, thi nu var vort Land jo befriet for det Mareridt, vi har lidt under i fem Aar.

Hvad Samfundets Virksomhed i Aaret 1944-45 angaar, kan vi glæde os ved, at vi trods den sædvanlige Afgang ved Dødsfald, Udmeldelser og lignende har haft stor Fremgang. Vi sluttede forrige Aar med 1450 Medlemmer efter at vi i mange Aar har holdt Tallet ved godt 1400, men Medlemsfortegnelsen pr. 31. Marts 1945 viser 1542 ordinære Medlemmer og Subskribenter + 16 Institutioner som Sogneraad m. fl., altsaa ialt 1558. Om denne betydelige Fremgang skyldes den nationale Vækkelse, der i disse Trængselsaar er opstaaet, skal være usagt, men vi haaber, at ikke alt for mange falder fra, om Pengerigeligheden ikke fremtidig bliver saa stor som i de sidste Aar.

Desværre har Prisen paa Trykarbejde, Papir m. v. været stadigt stigende, og vi beklager derfor i Aar at maatte forhøje Medlemskontingentet fra 3 Kr. 50 Øre til 4 Kr., hvad vi haaber, Medlemmerne vil tage med Sindsro, thi naar henses til, at Samfundet afholder Udgifterne ved Aarbøgernes Udsendelse, er vi sikkert endda det billigste af de historiske Amtssamfund, og vore Aarbøger har i de sidste ti Aar været paa

langt over 200 Sider. I Aar vil der desuden som gratis Følgeskrift til Medlemmerne blive udsendt 1. Halvbind af Vendsyssels Præstehistorie før ca. Aar 1700.

Vort Samfund har i Aarets Løb ved Dødsfald mistet 3 Medlemmer, der hver især fra Samfundets Oprettelse 1915 har virket med stor Interesse for dets Trivsel, nemlig fhv. Trafikminister Thomas Larsen, hvis Værk »En Gennembrudstid« staar som en imponerende Bauta over Vendsyssels Udvikling i sidste Halvdel af 1800erne, og ogsaa fhv. Købmand Anton Larsen, Uggerby, der har offentliggjort flere Artikler i vore Aarbøger, og Gaardejer Jakob Jakobsen, Sejlstrup, der var en trofast Repræsentant for os, vil vi mindes med Tak.

— — —

Ved »Dansk historisk Fællesforening's Delegeretmøde i København 1944 var vort Samfund repræsenteret ved Kommunalærer P. Rønn Christensen, Charlottenlund.

Efter Beretningen, der toges til Efterretning, oplæste Kassereren det reviderede Regnskab, som godkendtes (se Aarbogens sidste Side).

Derefter afholdtes Valg til Bestyrelsen, af hvilken ordinært afgik Højskoleforstander Frode Fogt, Adjunkt Flemming Hansen, Lærer P. Horn, Lærer A. Skjødsholm og Forfatteren Jens Thise, der alle genvalgtes. Men desuden afgik efter Ønske fhv. Sognefoged Kr. Grøntved og Rentier Jens Iversen Jensen, der er blandt Samfundets Stiftere, og som derfor i Følge Generalforsamlingsbeslutning af 14. Juni 1939 udnævntes til Æresmedlemmer og fik Æresdiplomer overrakt, idet Formanden bragte dem en varm Tak for deres mangeaarige trofaste Virke. Som nye Medlemmer af Bestyrelsen valgtes for Resten

af de to forannævntes Funktionstid (2 Aar) Smedemester P. Christensen, Try (Forfatter af bl. a. Voergaards Historie), og Lærer P. Christensen, Tornby, der oftere har ydet Bidrag til vore Aarbøger.

Under E v e n t u e l t forhandlede Muligheden for at holde næste Aars Generalforsamling og Sommermøde med en Udflugt til Voergaard, der gennem mange Aar har været ønsket af vore Medlemmer.

Formanden sluttede derefter Generalforsamlingen med Tak til Sognerepræsentanterne for deres Arbejde, til de Institutioner, der økonomisk støtter vor Virksomhed, og hvoraf flere har forhøjet deres Bidrag, samt endelig til den med os altid velvillige D a g s p r e s s e.

I et følgende Bestyrelsesmøde genvalgte Postmester C. Klitgaard til Formand og Redaktør af Aarbøgerne, Adjunkt Flemming Hansen til Sekretær og Lærer A. Skjødsholm til Kasserer. I Stedet for den fratrædende Rentier Jens Iversen Jensen valgtes som Tilsynsførende med vore Mindesten Lærer A. Skjødsholm for Amtets vestlige Del og Smedemester P. Christensen, Try, for Amtets østlige Del.

Vort Samfund er K ø b e r af pæne, brugte Eksemplarer af Aarbøgerne 1915, 1916 og 1918, 1930 (et Hæfte paa 16 Sider) og 1942-1944.

Samfundets Medlemmer kan ved Henvendelse til Sekretæren (Telefon Hjøring Nr. 582) købe følgende Skrifter til nedsat Pris: Vendsysselske Aarbøger 1917 à 2 Kr., 1919-26 à 1 Kr. pr. Stk.; 1927-29 og 1931-41 à 2 Kr. pr. Stk., Ths. Larsen: »En Gennembrudstid II (Vendsyssels politiske Historie 1850-1900, ca. 600 Sider) 3 Kr., sammes »En Gennembrudstid III (Vendsyssels Erhvervsliv 1850-

1900) 2 Kr.; P. Christensen: »Voergaard«, 3 Kr.; C. Klitgaard: »Slægten Bastholm«, 50 Øre, sammes »Embedsmænd i Sæby 1525 - ca. 1850«, 1 Kr. 50 Øre, sammes »Blade af Vendsyssels Historie«, 1 Kr. 50 Øre; Georg Østergaard: »Sejlstrup« 1 Kr.; »Festskrift til C. Klitgaard« (1938) 2 Kr.; »Tidsskriftslitteratur vedrørende Vendsyssel« 1 Kr.; Danmarks Breve fra Middelalderen, Hæfte 1-3 (det hidtil udkomne) à 35 Øre + Porto 10 Øre.

— — —

Vort Samfund har Udveksling af Aarbøger med Landets øvrige Amtssamfund og en Del udenlandske (se vor Aarvog 1940, Side 202); de udlaanes fra Centralbiblioteket i Hjøring. Vore Medlemmer kan for halv Pris (2 Kr.) abonnere paa de øvrige Amters Aarbøger og paa »Dansk historisk Fællesforening«s Tidsskrift »Fortid og Nutid« for halv Pris (3 Kr.). Aarsskriftet »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« kan af Medlemmerne faas for noget modereret Pris.

— — —

»Dansk historisk Fællesforening« tilbyder Amtssamfundenes Medlemmer nedennævnte Skrifter til Favørpris: E. Kroman: »Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden« (91 Sider med 57 Illustrationer) Bogladepris 6 Kr., Favørpris 3 Kr. 60 Øre; Holger Hjelholt: »Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Aarh.« med Tekstlæsninger (44 Tavler + 33 Sider Tekstlæsning, Bogladepris 4 Kr. 75 Øre, Favørpris 2 Kr. 75 Øre. Skrifterne faas portofrit tilsendt efter Indbetaling af Beløbet paa »Dansk historisk Fællesforening«s Postgirokonto 3516, Jagtvej 10, København N.

— — —

Udvekslingseksemplarer af Aarbøger m. v, bedes sendt til »Historisk Samfund«, Hjøring, og ikke til personlig Adresse.

— — —

Hvis nogen af vore Repræsentanter har Udgifter f. Eks. med at faa Pakken med Aarbøger bragt fra Station eller lignende, bedes man fradrage Beløbet paa Giro-Indbetalingskortet og paa Bagsiden af Girokuponen give Meddelelse herom.

— — —

Samfundets Bestyrelse:

Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og Redaktør af Aarbøgerne (Telefon Nr. 553).

Adjunkt Flemming Hansen, Hjøring, Sekretær (Telefon Nr. 582).

Lærer A. Skjødsholm, Løkken, Kasserer (Telefon Nr. 160). Samfundets Postgirokonto er Nr. 35.593, Løkken.

Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev, Leder af Sommermøderne (Telefon Nr. 20).

Smedemester P. Christensen, Try, Dronninglund (Telefon Try Nr. 8).

Lærer P. Christensen, Tornby (Telefon Nr. 35).

Fhv. Højskoleforstander Frode Fogt, Try, Dronninglund.

Lærer P. Horn, Hjøring (Telefon Nr. 545).

Forfatteren Jens Tise, Tise pr. Manna (Telefon Tise Nr. 23).

Skriftudvalget bestaar af Lærer P. Horn, Postmester C. Klitgaard og Lærer P. M. Rørsig.

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 1. Juli 1945).

- Andersen, Andreas, Grd., Købsted, Tornby.
—, Chr., Grd., Bjergby.
—, Chr., Grd., Ørum.
Becker, Knuth, Forfatter, Vaar pr. Sebbesund.
Brander Christensen, Sigvard, Lerup.
Brogaard, Lars, Statshusm. Hammelse Mark pr. Manna.
Carlsen, Emil, Tømrer, Manna.
Christensen, Chr. Hansen, Grd., Østrup, Saltum.
—, Elmkvist, Postpakm., Frh.
—, Kristian, Manufakturhdl., Klokkeholm.
Christiansen, Købmand, Hjøring.
—, A. M., Lærerinde, V. Haven pr. Dybvad.
—, Oluf, Købmand, Ugilt.
—, W., Smed, Poulstrup.
Danskerens Forlag, Toftlund.
Dissing, Søren, Sognepræst, Lund pr. Vraa.
Drivsholm, Harald, Grd., Børglum.
Enevoldsen, Jens, Brandkasserer, Aalborg.
Eriksen, Andreas, Propr., Kræmmergaard, Løkken.
—, Søren, Grd., Hegnsgaard, Tornby.
Fenger, Sognepræst Tolne.
Frandsen, A., Grd., Stensbæk, Nr. Bindslev.
Fruensgaard, Holger, Grd., Pandrup.
Grau, Henry, Husmand, Ø. Brønderslev.
Grønborg, P., Grd., Stavad, Manna.
Habersaat, Bestyrer, Hirtshals.
Hansen, Frue, Lærerinde, Hunc.
—, Chr. Particulier, Ørum.
—, Dines, Grd., Hedelund, Bindslev.
—, E., Speditør, Hirtshals.
Hansen, Mads Chr., Hundeleiv.
Henriksen, Chr., Skomagerm. Børglum.
Holm, Frue Turisthotellet, Hirtshals.
Horne, Søren, Grd., Hjallerup.
Jacobsen, Poul, Grd., Aarup.
Jakobsen, Frk., Lærerinde, Pandrup.
—, Ole Kirk, Konsulent, V. Hjermitslev.
Jensen, Aage, Husmand, Stagsted.
—, Alfred, Grd. Aarup.
—, Andreas, Sogneraadsformand Tornby.
—, Anton, Particulier, Ørum Kirkeby.
—, Chr., Pedel, Brovst.
—, Gunnar, Skræddermester, Hvilshøj.
—, Jørgen, Landsdommer, København.
—, Laur., Husmand, L. Ørtoft.
—, Oskar, Købmand, Hjøring.
—, Osvald, Lærer, Stubdrup.
—, Peter, Husmand, Vang Vestermark pr. Thorshøj.
Jepsen, Chr., Slagterm. Hirtshals.
Johansen, P., Nybo, Flauenskjold
Jørgensen, Johannes, Grd., Rendbæk.
Kjeldsen, L., Centralbestyrer, Tolstrup.
Kjædegaard, Lars, Grd., Spentrup
Kjærgaard, Peder Jensen, Forfatter, København.
Knudsen, Grethe, Lærerinde, Kaas
Koefoed-Nielsen, Driftsleder, Hirtshals.
Kraghede, Lars, Husejer, Ørum Sønderhede.
Kragelund, Sv., Læge, Dronninglund.
Krogh, Realskolebestyrer, Dronninglund.

- Kruckow, Sophus, Typograf, Kbh.
 Kædegaard, Erik, Grd., Kædegaard, Pandrup.
 Langlykke, Kaptajn, Bindslev.
 Larsen, K. A., Lærer, Pandrup.
 —, S. P., Gartner, Try Højskole.
 Laursen, Hedegaard, Kæmner, Vrensted.
 —, K. G. Lærer, Ørum.
 Lehmann, Hans, Læderhandler, Dronninglund.
 Lindberg, A., Dyrlæge, Poulstrup.
 Lindrup, Aage, Tandlæge, Hjøring.
 Læsø Bibliotek.
 Madsen, Førstelærer, Vrensted.
 Mariegaard, P., Sogneraadform, Børglum.
 —, Søren, Grd., Gjølstrup.
 Mikkelsen, Anna, Lærerinde, Poulstrup.
 Moltzen, A. V., Lærer, Skagen.
 Mouritsen, Hagbard, Hestehdl., Vraa.
 Mølbjerg, Jens, Grd., Gunderup.
 Mølgaard, Anders, Tømrer, Pandrup.
 Møller, Laurits, Grd., »Broen« pr. Bjørnholm.
 Nejsum, Ingemann, Grd., Klæstrup.
 Nielsen, Baneform., Bjørnholm.
 —, Direktør, Lilleheden Savværk, Hirtshals.
 —, A. Chr., Sygekassekasserer, Pandrup.
 —, Anton, Grd., Smedegaard pr. Bjørnholm.
 —, Hess, Sognepræst, Bindslev.
 —, J. P., Sognefoged, Hirtshals.
 —, Niels (Bouet), Husejer, Ørum Kirkeby.
 —, Niels Madsen, Smed, Lerup.
 —, Pilgaard, Forpagter, Ø. Pilgaard, Kaas.
 Nygaard, Niels A., Husmand Borup Nørgaard, Lærer, Kaas.
 —, Jens, Grd., St. Plet, Vraa.
 Olesen, Gartner, Poulstrup.
 Pedersen, Ankjær, Førstelærer, Poulstrup.
 —, Arnold, Tværkær, Lerup.
 —, Chr., Grd., Ø. Linderup, Hallund.
 Pedersen, Peder, Chr., Grd., Graasten, Saltum Kær.
 Petersen, Søren, Lærer, Aasted.
 —, H. Sognepræst, Jelstrup.
 Pilgaard, Niels Chr., Gaardejer, Pandrup.
 Rasmussen, Svend, Bogtrykker, Halvrimmen.
 —, Vald., Købmand, Sdr. Saltum.
 Risager, Chr., Uggerby.
 Ruenskov, M. Hyldgaard, Forfatterinde, Børglum.
 Siegumfeldt, Grosserer, Hellerup.
 Sigsgaard, J. E., Lærer, Bjørnlund.
 Simonsen, Christen, Grd., Ørum Vestermark.
 —, Simon, Grd., Ørum.
 Sørensen, Anton, Sogneraadform Volstrup.
 —, Karen Marie, Frk., Skagen.
 —, Peter, Grd., Aarup.
 —, P. Sejlund, Forstander, Try Højskole.
 —, Tinus, »Diget« pr. Bjørnholm.
 —, Øjvind, Købmand, Ørsø.
 Tillge, I. Repræsentant, Skagen.
 Thagaard, Chr., Strandfg., Skagen.
 Thomsen, Chr., V. Bagermester, Hvilshøj.
 —, J. Fr., Lærer, Hvilshøj Skole.
 —, Marinus, Grd., Vrensted.
 Thøgersen, Marinus, Købmand, Rendbæk.
 Ulrich, G., Adjunkt, Hjøring.
 Understed-Karup Bibliotek.
 Vanggaard, Peter, Grd., Gynderup.
 Vejby-Hansen, L., Malermester, Halvrimmen.
 Vestermark, J. S., Lærer, Morild.
 Vestergaard, Martin, Grd. Sdr. Saltum.
 Zakarias, Thorvald, Grd., Poulstrup.
 Øland, Tørmester, Hirtshals.
 Østergaard, Harald, Grd., Em.
 —, Søren, Grd., Ørum.

Subskribenter.

- Siegumfeldt, Sognepræst, Vester Hassing.
 Sørensen, K.P.V., Smed, Randers.
 —, T. M., Postassistent, Varde.

VEDTÆGTER
for
HISTORISK SAMFUND
FOR HJØRING AMT

§ 1.

Samfundets Formaal er at vække og nære Sansen for Egnens Historie og Minder.

§ 2.

Formaalet søges i første Række naaet gennem Udgivelsen af et Medlemsskrift, en Aarvog eller mindre Hæfter, i saa stort et Omfang, som Midlerne tillader det, og hvis Indhold skal være af lokalhistorisk Art.

I anden Række kan der virkes til Formaalets Fremme ved Afholdelsen af offentlige Møder med Foredrag og ligeledes ved at yde pekuniær Understøttelse til Udgivelse af Skrifter, der vedrører Vendsyssels Historie.

§ 3.

Adgang til at blive Medlem af Samfundet staar aaben for enhver, der betaler et aarligt Bidrag af 2-4 Kr. eller 100 Kr. een Gang for alle, og alle Medlemmer modtager gratis de Skrifter, som Samfundet udgiver.

§ 4.

Samfundets Bestyrelse bestaar af 7 - syv - til 9 - ni - Medlemmer, der vælges ved Stemme flerhed.

Afstemningen sker skriftligt, om nogen fremsætter Ønske derom.

Valget gælder for 4 Aar; dog afgaar efter de første 2 Aars Forløb den mindre Halvdel, udtaget ved Lodtrækning.

Endvidere vælges 2 Revisorer, hvis Funktions-tid er 4 Aar.

§ 5.

Bestyrelsen fordeler selv Arbejdet mellem sine Medlemmer.

§ 6.

Bestyrelsen søger saa vidt muligt at tilvejebringe Repræsentanter for Samfundet i Landsdelens forskellige Egne, og det er Repræsentantskabets Op-gave at virke for Samfundets Trivsel.

§ 7.

Hvert Aar i April Kvartal afholdes et Aarsmøde paa et let tilgængeligt Sted i Amtet, fortrinsvis Hjøring.

Paa dette gives der Beretning om Virksomheden, og Regnskab fremlægges i revideret Stand. Ligeledes vælges paa Aarsmødet nye Bestyrelsesmedlemmer i Henhold til § 4 foruden de Valg, som Dødsfald eller Nedlæggelse af Hverv gør nødvendige, og endelig vælges Revisorer.

Ekstra Aarsmøde kan indkaldes, naar Bestyrelsen finder Anledning dertil, samt naar 10 Medlemmer stiller skriftligt Forlangende herom.

Aarsmødet indkaldes ved direkte Indbydelse (Brevkort) eller ved Bekendtgørelse i Dagbladene mindst 8 Dage i Forvejen.

§ 8.

Regnskabsaaret er fra 1. April til 31. Marts.

§ 9.

Forandringer i disse Vedtægter kan foretages paa Aarsmødet ved simpelt Stemmeflertal, dog at der ogsaa indenfor Bestyrelsen skal være Flertal for Ændringen.

Forslag, der ønskes behandlet paa Aarsmødet, indgives til Bestyrelsen mindst 8 Dage forinden Mødet.

Saaledes vedtaget af Samfundets Stiftere i Januar 1915 og af Aarsmøderne 19. Juni 1925 og 13. Juni 1942.

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt“.

¹/₄ 1944—³¹/₃1945.

Overskud fra forrige Aar.....	Kr.	414,16
Tilskud fra Staten	Kr.	155,00
— - Hjørring Amt	-	400,00
— - Kommuner ¹⁾	-	830,00
— - Institutioner ²⁾	-	390,00
— - Vends. Tidende.....	-	100,00
		<hr/>
		1875,00

Medlemsbidrag:

1429 Medlemmer à Kr. 3,50	Kr.	5001,50
61 Subskribenter à Kr. 1,75	-	106,75
45 Repræsentanter à Kr. 0,00	-	0,00
		<hr/>
		5108,25

Bogsalg	-	516,10
Renter: Giro- og Bank	-	2,55

Indgaaede Restancer fra 1943-44 Kr.	61,25
÷ uerholdelige -	22,75
	<hr/>
	38,50

Refunderet Porto	-	27,90
		<hr/>
	Kr.	7982,46

Aarbogen 1944:

Trykning og Hæftning	Kr.	3841,25
Forfatterhonorar	-	693,00
		<hr/>
	Kr.	4534,25

Administration:

Bekendtg., Befordr., Porto, Telefon,	
Tryksager m. v.	Kr. 540,44
Honorarer	- 600,00
	<hr/>
	1140,44

Bogkøb	-	22,50
--------------	---	-------

Tryksager	-	149,75
-----------------	---	--------

Ekspedition:

Aarbogens Forsendelse m. v.	-	270,76
----------------------------------	---	--------

Andre Udgifter:

Kontingent til Dansk hist. Fællesforening,	
Mindesten m. m.	- 492,22
Overskud	- 1372,54
	<hr/>
	Kr. 7982,46

Foranstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Bilag og Regnskabsbøger. Intet fundet at bemærke.

Hjørring, den 4. Juni 1945. (sign.) *J. K. Løth*, (sign.) *Johs. E. Rasmussen*.

¹⁾ Brønderslev Kr. 25, Frederikshavn 25, Hjørring 100, Skagen 25, Sæby 25, Aasted-Skærum 20, Bindslev 10, Bjergby-Mygdal 10, Ø. Brønderslev-Hallund 10, Børglum-Furreby 25, Dronninglund 100, Elling 5, St. Hans-St. Olai 15, Harritslev-Rakkeby 10, Horne-Asdal 25, Hørmested 10, Ingstrup-V. Hjermitzlev-Alstrup 20, Jelstrup-Lyngby 10, Jerslev 10, Jetsmark 20, Lendum 10, Mosbjerg 20, Raabjerg 20, Saltum-Hune 10, Sindal 15, Skæve 10, Taars 10, Tornby-Vidstrup 15, Torslev 25, Tversted-Uggerby 20, Ugilt 10, Vedsted 10, Vejby-Sejlstrop 10, Voer 10, Volstrup 20, Vraa-Em 25, Vrejlev-Hæstrup 25, Vrensted-Thise 10.

²⁾ Hjørring Diskontobank Kr. 100, Hjørring Sparekasse 50, Vraa Sp. 30, Sindal Sp. 25, Dronninglund Sp. 50, Jelstrup-Lyngby Sp. 20, Andelsbanken, Hjørring 20, Handels- og Landbrugsbanken, Hjørring 20, Løkken Sparekasse 25, Brovst Sp. 10, Skagen Sp. 20, Frederikshavn Sp. 20.

DA TYSKERNE OG ØSTERIGERNE VAR HER I 1864.

Ved LÆRER P. CHRISTENSEN.

Tyskernes Besættelse af Nørrejylland i 1864 vakte naturligvis stærkt Røre overalt, hvor de fjendtlige Tropper rykkede frem, og hensatte Halvøens Indbyggere i Angst og Spænding - i hvert Fald for en Tid, og dette gjaldt ogsaa for vor Landsdels Vedkommende.

Men Fjendens Komme betød tillige et dybt Indgreb i Øvrighedens og de lokale Myndigheders daglige Arbejde, baade i By og paa Land, hvilket bl. a. fremgaar af de talrige udsendte Skrivelser og Cirkulærer fra Amtet til Sogneforstanderskaberne og disses hyppige Møder i Sommerens Løb.

I Begyndelsen af Maj naaede Tyskerne op til Egnen umiddelbart syd for Aalborg; men nærmere kom Fjenden ikke foreløbig, idet der var Vaabenstilstand fra 12. Maj til 26. Juni.

Kort efter Dybbølstillingens Fald udformede General Moltke en Plan, der gik ud paa at besætte saa stor en Del af det danske Landomraade som muligt, forinden der blev Tale om at slutte Vaabenstilstand. Denne Plan blev antaget af den tyske Overkommando, og et større Ekspeditionskorps under Anførsel af Vogel v. Falckenstein satte sig snart i Bevæ-

gelse nordpaa, General Hegermann-Lindencrone laa da i Egnen omkring Skanderborg med sit Korps, der bestod af 27 Eskadroner, 7 Kompagnier Fodfolk og 16 Kanoner. Generalen besluttede at trække sig tilbage over en bred Front og i spredte Grupper, som hver havde sin Tilbagetogslinie, og i Løbet af 25. April og den følgende Nat trak han sine Styrker over Limfjorden. Tropperne fordeltes saaledes, at 12 Eskadroner, 2 Kompagnier og 1 Batteri stod paa Mors og Thyholm, 15 Eskadroner og 4 Kanoner var i Nr. Sundby og Omegn, medens 4 Kompagnier og 4 Kanoner havde besat Aalborg, og 1 Kompagni var beordret til Overgangsstedet ved Aggersund. Hovedkvarteret flyttede 27. April til Vang i Sulsted Sogn.¹⁾

General Hegermann meddelte nu (26. April) Krigsministeriet om sin Tilbagetrækning og spurgte, om han kunde vente at blive betydelig forstærket, eller om han skulde søge at undgaa den ulige Kamp. Men samme Dag modtog han fra Ministeriet følgende Telegram: »Brigaden Neergaard afgaar snarest til Aalborg for at indlemmes i Divisionen, som Ministeriet forventer bragt i Sikkerhed bag Limfjorden, selv om Fjenden trænger stærkt paa.« Brigaden landsattes ved Hals 1. og 2. Maj og afmarcherede saa til de Steder, som trængte til Forstærkning.

Skønt Overkommandoen (29. April) havde udtalt sig imod, at General Hegermann blev forstærket, bestemte Ministeriet (2. Maj), at der skulde oprettes et norrøjsk Korps under Kommando af Generalen. Livgarden, 7. og 14. Regiment samt et Batteri skulde derfor afgaa fra Fyn til Frederikshavn, hvortil Tropperne ankom i Dagene 4.—8. Maj.

¹⁾ Efter General Hegermann havde General Vilster sit Hovedkvarter her fra 12. Maj til 23. Juni. Ogsaa Oberstløjtnant Beck havde Kvarter paa Vang en kortere Tid. Se »Vends. Aarb.« 1935 Side 50.

Korpset formeredes i en Infanteridivision under General Vilster og en Rytteridivision under Kommando af General Honnens.

Det blev besluttet, at der, foruden Bevogningstjenesten nord for Limfjorden, skulde foretages offensive Bevægelser sydpaa; men allerede 10. Maj indløb Meddelelsen om, at der var sluttet Vaabenstilstand, der skulde træde i Kraft 12. Maj.

Den 8. Juni tilskrev Overkommandoen det nørrejske Armékorps, at man, i Tilfælde af Fjendtlighedernes Genoptagelse paatænkte at formindske Korpset med 2 Infanteriregimenter. Som Svar herpaa fremsendte Armékorpsen (19. Juni) en udførlig Redegørelse for de paatænkte Operationer i Nørrejylland og hævdede i Modsætning til Overkommandoen, at efter Tabet af Dybbølstillingen og Fredericia, var Terrænet nord for Limfjorden det eneste Udgangspunkt for offensive Bevægelser af en saadan Betydning, at de kunde have nogen væsentlig Indflydelse paa den fjendtlige Armés Situation paa Halvøen.

Denne Skrivelse forblev uden Virkning, idet Overkommandoen allerede inden Modtagelsen deraf, beordrede Armékorpsen til at lade 2. Divisions Stab, 1. Brigades Stab samt 7. og 14. Regiment afgaa til Frederikshavn for 24. Juni at indskibes og overføres til Nyborg. Indskibningen fandt dog først Sted Dagen efter.

Ved Vaabenhvilens Udløb var Kystforsvaret ordnet paa følgende Maade:

Forsvaret af Kysten vest for Rya a overdroges 4. Division under Kommando af General Honnens, der havde Stabskvarter paa Birkelse.¹⁾ Styrken kon-

¹⁾ Divisionen havde fra 12. Maj til 1. Juni Hovedmagasin i Købm. C. Klitgaards Pakhus i Blokhus. Kroejer Petersen, Vrejlev Kro, har fortalt Postmester Klitgaard om, hvorledes han uafbrudt kørte med Brændevin fra Løkken Brænderi til Magasinet i Blokhus.

centreredes særlig om Aggersund. Forsvaret øst for Ryaa var overdraget 2. Kavaleribrigade, 1. Regiment, 7. Batteri samt 4. Ingeniørkompagni, kommanderet af Oberst Neergaard. Selve Kysten i dette Afsnit bevogtedes af 1. Regiment, 2 Eskadroner samt Halvdelen af 6. Dragonregiment under Kommando af Oberstløjtnant Beck, hvem ogsaa 4. Ingeniørkompagni var underlagt. Her var Forsvaret navnlig koncentreret om Nr. Sundby.

Den 27. Juni beordrede Overkommandoen flere Tropper overført til Fyn, og dette fandt Sted over Frederikshavn i Dagene 4.—10. Juli, saaledes at der i Vendsyssel kun skulde efterlades 1. Regiment, 2. Dragonregiment, 4 Kanoner samt 1 Ingeniørkompagni under Kommando af Oberstløjtnant Beck. Til Bevogtningstjenesten langs Limfjorden fordeltes Styrkerne paa følgende Maade: 1. Regiment (Stabskvarter i Nr. Sundby) lagdes med 1 Komp. i Hals og Gaaserby, 1 i V. Hassing og Staa, 4 i Nr. Sundby og nærmeste Omegn, 1 i Vadum, $\frac{1}{2}$ paa Gøl og $\frac{1}{2}$ ved Aggersund. 2. Dragonregiment (Stabskvarter i Sdr. Elkjær) lagdes med $\frac{1}{2}$ Regiment i Horsens, Gandrup og Ø. Hassing, $\frac{1}{2}$ Regiment i Aaby, Biersted, Bjørnkær, Haldager og Rødslet, $\frac{1}{2}$ Eskadron lagdes ved Aggersund, medens Halvbatteriet lagdes i Vaarbjerg og 3. Ingeniørkompagni i Nr. Sundby.

Korpsets Forbliven i Vendsyssel blev dog af kort Varighed; thi 8. Juli befaledes det, at samtlige Tropper snarest skulde indskibes i Frederikshavn og overføres til Nyborg; men før Ordren naaede herop, havde Oberstløjtnant Beck imidlertid efter sit uheldige Sammenstød med Fjenden ved Øster Sundby 3. Juli besluttet sig til (9. Juli) at trække sig tilbage, fordi man af forskellige indløbne Efterretninger

kunde slutte, at Fjenden straks vilde foretage en Fremrykning i større Stil mod Limfjorden. Retræten foregik over Sæby til Frederikshavn, hvor Indskibningen fandt Sted 10. Juli Kl. 11 Aften. Største Delen af de paa Limfjorden værende Baade og Fartøjer blev før Afmarchen bugseret ud paa Rheden, og de ved Kattegatkysten værende Søtransportmidler overførtes til Læsø.

Umiddelbart efter Vaabenstilstandens Ophør traf den prøjsisk-østerigske Overkommando straks Forberedelse til at foretage et Fremstød mod Limfjorden. Overgangen besluttedes foretaget 10. Juli. Den 9. Juli om Aftenen fik Fjenden Melding om, at Aalborg var rømmet af vore Tropper, og som Følge heraf blev Byen uopholdelig besat med en Del af Avantgarden. Resten af denne rykkede ind 10. Juli om Morgenen, og kort Tid efter indfandt Overgeneralen v. Falckenstein sig i Byen, og da Nr. Sundby ogsaa viste sig at være rømmet, kunde Overførselen af de tyske Tropper begynde. I Løbet af 11. Juli overførtes 2 Grenaderbatailloner af Regiment Nr. 10 samt 1 Bataillon af Regiment Nr. 52, ifølge Ordre fra Overgeneralen, der ønskede 1 Bataillon og 1 Eskadron samt 2 Stykker Skyts sendt til Hjørring til Dækning af venstre Flanke af de Tropper, der skulde rykke mod Frederikshavn. Af de tyske Tropper, som overførtes 10. Juli, rykkede den følgende Morgen tidligt Fusilierbataillon af Regiment Nr. 50 paa Vogne med en Deling Ryttere til Hjørring, hvortil der ogsaa i Dagens Løb ankom 2 Eskadroner Husarer. Den 12. Juli fortsattes Overførselen, og stærke Troppeafdelinger rykkede i Løbet af Dagen mod Sæby og Frederikshavn, hvor man imidlertid erfarede, at de sidste af vore Styrker allerede havde indskibet sig for 24 Timer siden. Den 13. Juli fortsattes Over-

førselen, og nye Troppeafdelinger sendtes til Frederikshavn og en Afdeling til Hjørring. I Vendsyssel forblev kun en mindre fjendtlig Troppestykke, nemlig Infanteriregiment Nr. 50, Husarregiment Nr. 8 og 1 Batteri, foruden den i Hjørring værende Afdeling, under Kommando af General v. Flies, hvorimod alle øvrige Tropper 15. Juli beordredes til at begynde Tilbage-marchen for 17. Juli atter at blive ført over Limfjorden.¹⁾

Den 10. Juli, da den fjendtlige Overgang over Limfjorden første Gang fandt Sted, begyndte Rygterne heroppe rigtig at svirre. Nu kunde de præjssiske Tropper ventes hvert Øjeblik. Det hed sig, at 14 Heste skulde være røvet i Nr. Uttrup, at Fjenden var set i Vestbjerg paa Vej nordpaa, og at Posten til Nr. Sundby havde maattet vende om.

Nu besluttede man sig i Hjørring til at modtage Fjenden for Alvor. De, der ikke som Embedsmænd skulde møde paa Raadhuset for at deltage i Indkvarteringen, burde blive hjemme og tage Vare paa deres Hus. »Og saa skulde man i Guds Navn med rolig Fatning se Fjendens Indrykning i Møde og med Taalmodighed bære alle de Ubehageligheder og Lidelser, som deraf kunde flyde.«²⁾

Onsdag Formiddag den 13. Juli ankom 700 Mand Fodfolk og 200 blaa Husarer, der straks blev indkvarteret.³⁾ Det første Par Dage skulde de ikke have

1) Disse Oplysninger refererer sig til: »Den dansk-tyske Krig«, udgivet af Generalstaben 1890 og N. P. Jensen: »Kampen om Sønderjylland«, 1914.

2) Hjørring Amtstidende Nr. 145/1864.

3) Iflg. »Hjørring Amtst.« for 26. Juli 1864 bestod de fjendtlige Okkupationstropper i Hjørring fra 13. Juli til 25. Juli af følgende Enheder: 2. Bat. af 6. brandenborgske Infanteriregiment Nr. 52, 800 Mand, 21 Officerer samt 30 Heste. Et sekspundig Batteri

Varer udleveret, men derefter have Forplejning af Kvarterværterne. Til Troppernes Underhold blev der af Besættelsesmagten rekvireret følgende:

7647 Pd. Kød, 577 Pd. saltet Flæsk, 445 Pd. røget Flæsk, 961 Pd. Ris, 1615 Pd. Gryn, 605 Pd. Ærter, 569 Pd. Salt, 324 Pd. Kaffe, 338 Fl. Vin, 2675 Cigarer, 1375 Pd. Tobak, 1088 Qvarter¹⁾ Brændevin og 18546 Pd. Brød samt 28712 Pd. Havre, 10452 Pd. Hø, og 8190 Pd. Halm. Desuden blev der forlangt og leveret 29 Trensere, 29 Grimer og 12 Kobbelstriker til Brug til de beslaglagte Heste, foruden 27 Par Fliksaaler, 20 Pd. Saalelæderaffald og 30 Sække. Værdien af de rekvirerede Genstande beregnedes til ca. 300 Rd. pr. Dag.²⁾

Fjenden opførte sig i det hele taget aldeles upaa-klageligt, saaledes at ingen »Excesser« af nogen Betydning fandt Sted. Fra Kvarterværternes saa vel som fra den øvrige Købstadsbefolknings Side blev der vist en god Takt, saa at Forholdet til de fjendtlige Tropper var baade fredeligt og sømmeligt. »Men«, skriver Bladet videre, »at der Sommermarkedsdagen af en Del af den fra Landet indstrømmende Tyendeklasse, og da navnlig blandt dens kvindelige Part, viste sig en vel fortrolig Tilnærmelse, er beklageligt;

brandenburgsk Artilleri, Brigade Nr. 3, bestaaende af 28 Mand, 1 Officer samt 16 Heste og 2 Kanoner. En Eskadron af westfalsk Dragonregiment Nr. 7, 90 Mand, 4 Officerer. Sidstnævnte Afdeling forlod Byen den 23. Juli og afløstes fra 23. Juli til 25. Juli af 1. Eskadron af westfalske Husarregiment Nr. 8, bestaaende af 118 Mand, 6 Officerer. Desuden var der i Hjørring 4 Assistentere og 14 Mand samt 4 Spænd Heste til Betjening og Befordring af Felttellegrafen.

¹⁾ Fjerdinger — $\frac{1}{4}$ Tønde.

²⁾ »Hjørring Amtst.« 26. Juli 1864. Største Delen af de følgende Oplysninger er gengivet efter en Artikel i samme Nummer af Bladet.

men det maa vel tilskrives en hedensk Guds og Gudindes Malice.«

Det, der vakte mest Uvillie under Besættelsen, var Tyskernes Beslaglæggelse af Heste, skønt det for Hjerringegnens Vedkommende kun drejede sig om et temmelig beskedent Antal. Mange Heste blev saaledes kort efter tilbageleveret Ejerne. Dog ingen Bondemand vidste sig helt sikker for disse »Hesterøvere«, som man kaldte Tyskerne, og derfor blev der spillet Fjenden mangt et Puds og ofte med Held, saa at Hestene reddedes. Et Sted saa man et Par Heste, som Ejeren havde sluppet løs, blive forfulgt af 3 Husarer, der dog til sidst maatte opgive Forfølgelsen uden at faa dem fat, et andet Sted var de bedste Heste gemt bag Bakker og Klitter, medens et Par udtjente Helmisser var anbragt i Stalden. En Mand sultede sine Heste, for at de skulde se magre og daarlige ud, og en anden klippede baade Manke og Halehaar af sine Dyr, saa Officeren, der kom for at lægge Beslag paa dem, bad sig forskaanet for dette Syn, da det vilde være ganske umuligt at have den Slags Gespenster i den præsiske Hær.

Hjerringegnens Landboere var helt fri for Indkvartering; men paa Frederikshavnkanten slap Folk ikke saa let. Paa Knivholt laa 200 Mand Kavalleri, der paa faa Dage brugte al Gaardens grønne Havre, og andre Steder gik det til paa lignende Maade. Mange tyske Soldater var overraskede ved at se de frodige Marker og syntes, der var nok at tage af. En Dragon ytrede ved en bestemt Lejlighed: »Der er en god Natur i Vendsyssel, Kornet er tre Alen højt, og rider man ind i det, græder Bonden!«

Ved Stranden foregik en stadig Patrouillering af Frygt for en dansk Landgang; men ogsaa for at bade fandt Tyskerne Vej til Havet. Der fortælles, at man-

gen Officer beordrede Bønder til at køre for sig dertil. Det hændte, at der skulde to Vogne til at befordre een Officer samt hans Mundforraad til Lønstrup Strand.

Men det var dog selve Skagen, der øvede den største Tiltrækning. En Mængde Officerer tog hertil, og hvor mærkeligt det end lyder, vandt disse Ry i deres Hjemland for at have været der; thi det maatte være et meget farligt Punkt, siden et dansk Krigsskib undertiden laa udenfor.

Den 14. Juli plantede von Falckenstein egenhændig det tyske Ørnebanner paa Skagens Fyrtaarn. Et tysk Blad betegnede Prins Albreckts og Falkensteins Udflugt til »Cap Schagen« som den farligste af alle Operationer og sluttede med at sige med Henblik paa dem i den Anledning, at Verden tilhører de modige. Paa Turen havde de kørt et Par Heste ihjel, og ildesindede Vendelboere betragtede det som et Tegn paa, at de af Skræk for et dansk Krigsskib havde haft urimelig travlt med at bringe deres dyrebare Personer i Sikkerhed. I Hjørring smilede man en Smule af Tyskernes Skræk for danske Skibe, og paa Landet tog man sig et billigt Grin, naar man havde narret Fjenden for et ventet Bytte.¹⁾

¹⁾ De tyske Officerer holdt Gilde i Skagen. Nogle Dage efter fandt man en Flaske, indeholdende et paa Tysk affattet Dokument med 14 Underskrifter af de tyske Officerer, som havde festet paa Gæstgivergaarden, og Finderen af Flasken anmodedes om at sende Skrivelsen til Englands Premierminister, Lord Palmerstone, til Minde om den berømmelige og værdifulde Beskyttelse, han havde ladet Danmarks ædle Folk blive til Del. »Aalborg Stiftstidende« Nr. 197/1864.

Fra Skagen hjemførtes til Tøjhuset i Berlin et Par smaa, rustne Skibskanoner, vel hidrørende fra Strandinger. Nogle lignende Kanoner, tilhørende Købmand C. Klitgaard, Blokhus, blev nedgravet i Klitten og faldt saaledes ikke i Tyskernes Hænder.

Befrielsens Time for Hjørring og Omegn oprandt imidlertid snart, thi Søndag Eftermiddag den 24. Juli modtog Kommandanten i Hjørring Telegram om, at Tropperne skulde af Sted, og Kl. 5 marcherede 1000 Infanterister sydpaa. Mandag Morgen fulgte Husar-afdelingen efter.

Da Rygtet fortalte, at Fjenden skulde helt ud af Jylland, kan det ikke undre, at der var stor Glæde i Byen. Pludselig og uventet var man efter 12 Dages Okkupation frigjort for det Tryk, der havde hvilet over alle Forhold. Flagene røg til Tops overalt, da det tilmed var Isteddagen. Kun faa tog Notits af, at nogle faa Tyskere endnu opholdt sig i Byen, ivrigt beskæftiget med at føre Telegraf- og Postsager med sig. De Soldater følte sig heller ikke generet af Flagningen; men hen paa Eftermiddagen skete der en Tildragelse, der bibragte de gode Hjørring-Borgere en slem Forskrækkelse. Pastor Friis beretter i sin Dagbog for 26. Juli følgende ¹⁾:

»I Gaar var jeg i Hjørring og hørte, at Tyskerne over Hals og Hoved havde forladt Byen Aftenen i Forvejen. Da jeg drog ind i Byen, vadede Dannebrog fra mange Bygninger. Dette gjorde Hjertet godt. Imidlertid kom 2 Officerer, der havde været paa en Lysttur til Skagen, og begærede Pligtvogn. Der blev svaret, at Vognpligten var blevet hævet, da Kommandantskabet forlod Byen; men ønskede man en Vogn, saa kunde man som andre Rejsende erholde den for Betaling. Officererne lod saa en Vogn bestille paa Posthuset; men da Vognen kom, vilde Majoren — det var nemlig den fornemmeste Officer — ikke betale den. Da Vognens Ejer nu ikke vilde køre, slog

¹⁾ »Hjørring Amtst.s.« Referat af Begivenheden er i det væsentlige i Overensstemmelse hermed.

Majoren ham med sin blanke Sabel, hvorved han kom til at saare ham oven paa Haanden, da Manden værgede for sig, og saa kørte de da. Imidlertid havde Majoren tabt sin Hue, og nu vendte han tilbage med en Infanterist og 5 Ryttere., som han traf paa ved Udkørselen af Byen, for at faa sin Hue, som en Brygger Poulsen meget spagfærdigt bragte ham. Hidtil havde Skandalen været paa Majorens Side; men Byen skulde ogsaa have sin Part. Der kom nemlig en saadan Rædsel over alle Beboerne formedelst Majorens Trusel om, at en Straffekommando skulde komme tilbage, at den samme Poulsen — som ved et Festmaaltid engang blev fortørnet paa mig, fordi jeg ikke vilde tømme et Glas paa et af ham udbragt Løfte, at enhver af os tilstedeværende skulde love at ofre »Alt« for Fædrelandet i den kommende Krigstid — ilede til Amtmanden og fik først ham til at tage sit Flag ned og derefter fik udvirket en Opfordring fra Øvrigheden om, at Beboerne uopholdeligt skulde gøre det samme for ikke at irritere en mulig ankommende fjendtlig Styrke, hvilken Opfordring bekendtgjordes ved Trommeslag — hvor meget jeg end bad Byfogeden om at skaane Byen for en saadan Skam. I Byen var der kun 3 modige Mænd — i det mindste traf jeg ikke flere — Resten bestod af lutter Krystere, hvoraf flere syntes Fortvivlelsen nær, og saa i Aanden Blodet flyde i Gaderne og Byen brænde.«

Glæden over Tyskernes Tilbagetrækning mod Syd varede kun kort, for snart efter kom den Nyhed til Byen, at 650.000 prøjsiske Thaler skulde udredes som Krigsskat af Jylland.¹⁾ Heraf skulde Landkommunerne i Hjørring Amt betale 58.210 Thaler, 38.210

¹⁾ 1 Thaler = 2,67 Kr.

inden 4. August og 20.000 senest 4. September. Hjørring By alene skulde ud med 2380 Thaler.

Denne Nyhed tog man det dog ikke saa nøje med, nu da Tyskerne var borte. Saa var der ingen, der foreløbig opkrævede noget til Tyskerne.¹⁾

Men man fik snart noget andet at vjide, for allerede den 2. August indløb der Meddelelse om, at 300 Mand prøjsisk Fodfolk atter var paa Vej nordpaa. Tropperne havde overnattet i Brønderslev og vilde være i Hjørring den følgende Dag. Saa maatte man nok ud med Skatterne. Tyskerne kom som ventet, og endda 1000 Mand stærk, men i sidste Øjeblik kom dog den Efterretning, at Skatten ikke skulde betales, da der var indtraadt Vaabenstilstand. Den 6. August blev Byen pludselig forladt for anden Gang af de højst uvelkomne Gæster, der ikke alle efterlod de bedste Rygter. Lagener og Haandklæder, fortaltes der, tilligemed andre Ting, de ønskede, tog de med sig. Hos en Manufakturhandler røvede de en Del Klæde og Lærred, hos en Købmand et Parti Jern. Ilde sete blev de ogsaa paa Grund af deres »hovmodige Sejrherregebærder«. Deres Kvarterer betegnede de som Svinehuller, straks de fik dem, skønt dette Udtryk først passede, naar Soldaterne forlod dem. Klagede nogen Vært over disse Soldaters Uforskammedhed og ublu Fordringer, hændte det ofte, at Soldaterne fik Medhold hos deres Overordnede. Disse derimod opførte sig ordentlige, hvor de boede, hvad man ikke altid kunde sige om dem, naar de besøgte Byens Beværtninger.

Selv om Tyskerne nu var borte, blev man dog nu og da mindet om, at Fjenden var i Landet, gennem flere af von Falckenstein udstedte Anordninger.

¹⁾ Se nedenfor.

Hans Maal skal have været paa den Maade at gøre Jyderne krigstrætte, saa at Regeringen kunde blive til Sinds til at slutte Fred. Han forbød Udførselen af Landbrugsprodukter, som Tyskerne havde Brug for. Forbindelsen med Øerne søgte han at hindre. Embedsmændene erindrede han om, at de kun havde ham at rette sig efter og ikke den danske Regering. Soldaternes Rationer forøgede han, og hen paa Efteraaret gav han sig til at lade indrette Vinterkvarterer. Ingen Ejer maatte for sig og Husstand disponere over mere end eet Værelse, saafremt Tyskerne havde Brug for Resten af Lejligheden. I hvert Værelse skulde der være Kakkelovn samt Sengeplads til hver Soldat.

Overgeneralens Bestemmelser i Forbindelse med den almindelige Usikkerhed bevirkede, at alle Priser stadig var nedadgaaende. Korn, Kvæg og Heste faldt meget stærkt i Pris. Markederne blev daarlige, og Landmændene købte ikke meget i Byerne den Sommer. De store Udgifter hvilede som et haardt Tryk over alle Befolkningslag.

Hjørring skulde have 1 Bataillon i Vinterkvarter. I klart Vejr rykkede Tropperne ind i Byen Torsdag den 6. Oktober, men Mandagen efter, om Morgenen ved Syvtiden, drog de atter sydpaa. Ved Middagstid ankom imidlertid en ny Styrke fra Frederikshavn til Hjørring, og 3. November forsvandt endelig det sidste Kompagni af Besættelsestropperne. Da var Freden sluttet, og Flagene gik atter til Tops over Husene i Hjørring.¹⁾

Den fjendtlige Besættelse afstedkom tillige, som ovenfor nævnt, et ikke ringe ekstraordinært Arbejde for Sogneforstanderskaberne rundt om i Landsdelen,

¹⁾ Se Adjunkt Jens Clausens Kronik : »Prøjsertid i Hjørring (»Vends. Tidende 2. Decbr. 1929.)

idet der Sommeren igennem afholdtes en Række Møder for at tage Bestemmelser om, hvorledes de fjendtlige Krav skulde imødekommes. Et Par Uddrag af Tornby-Vidstrup Sogneforstanderskabsprotokol vil kunne belyse dette Forhold.

Den 29. Juni afholdtes ekstraordinært Møde, hvor Krigsskattelisten (iflg. Lov om Krigsskat af 21. Marts 1864) blev udarbejdet, og allerede 14 Dage efter samledes man til Møde igen. Anledningen var en fra Amtstuen indløbet Skrivelse, hvori der paalægges Kommunen til den fjendtlige Armés Forplejning daglig i 2 Dage at levere ved Magasinet i Hjørring 2050 Pd. Brød, 350 Pd. Byggryn samt 1050 Pd. Kød i levende Slagtekvæg.

Den 28. Juli var Forstanderskabet atter samlet, og denne Gang i Anledning af en fra Amtstuen modtaget Skrivelse, hvori man gøres opmærksom paa en Bekendtgørelse af 12. Juli fra den fjendtlige Overgeneral, hvorved Kommunen paalægges til den prøjssiske Krigskasse i Randers inden 2. August at indbetale en Kontribution af en Maanedes Skat, ialt 170 Rdl. Iøvrigt henstillede Amtstuen til Forstanderskabet, »hvorvidt dette tror at kunne paatage sig Ansaret for de mulige Følger af at nægte at betale Fordringerne, da Amtet i dette Tilfælde intet Paalæg kunde give«.

Den næste Skrivelse var dateret den 23. Juli, og da den fjendtlige Tropestyrke den 24. og 25. Juli havde forladt Egnen, havde Formanden ¹⁾ straks tilskrevet Amtstuen og forespurgt, hvorvidt den saaledes skete Rømning af de fjendtlige Tropper kunde anses for at have nogen Indflydelse paa Nødvendigheden af at efterkomme Fjendens Fordring, hvortil

¹⁾ Peder Ejstrup.

man selvfølgelig ikke godt kan bekvemme sig uden højest Nødvendighed«. Herpaa svarede Amtstuen, »at Sogneforstanderskabet, uafhængigt af Amtstuen, selv maatte tage Beslutning i Sagen«.

I Mødet blev det derfor vedtaget, at samtlige Forstandere, hver i sit Sogn, een for alle og alle for een, svarer Beløbet forskudsvis for det Tilfælde, at det inden Fristens Udløb maatte vise sig, at »Erlæggelse af Tributten« maatte være nødvendig, da det maatte antages, at et Laan i dette Tilfælde ikke vilde kunne opdrives. Imidlertid vedtog man at indbyde samtlige Skatteydere til et Møde den kommende Søndag for at give enhver Lejlighed til at udtale sig om Sagen, navnlig om, »hvorvidt Beboerne godvillig vil erkende sig forpligtet til at refundere dette Udlæg for dette Tilfælde, at man maatte komme til det Resultat, at Fordringen skal præsteres«. Med Hensyn til de af den fjendtlige Armé rekvirerede Forplejningsgenstande, havde man sluttet Overenskomst med Mølle-ejer Heile Heilesen, Kærsgaard Mølle, som paatog sig den samlede Leverance paa de i en mellem ham og Forstanderskabet oprettet Kontrakt opstillede Betingelser, blandt hvilke anføres, »at for det Tilfælde, at Kontraordre forinden maatte indløbe, da erholder han i Erstatning for hvert Lispd. Brød 4 Sk.

Ved Sognemødet den 2. August gjorde Peder Ejstrup Rede for Sagen og meddelte, at han ved sin Hjemkomst fra sidste Møde »havde forefundet« en Skrivelse fra Amtstuen, hvori der paa Fjendens Vegne gjordes Fordring paa en Sum af 674 Rdl. »at udrede af begge Sogne i Forening i Krigskontribution, alt at betale samtidigt med Skattebeløbet, under Trusel af militær Eksekution i Vægringstilfælde — samt stillede i Udsigt en yderligere Kontribution til Erlæggelse 4. September«.

Den største Del af Kommunens Skatteydere gav Møde, og det vedtoges, at man for det første ikke skulde forsøge paa at tilvejebringe Beløbet ved Laan, hvilket aabenbart ogsaa vilde være frugtesløst, men derimod stille sig afventende og se, »hvad Tiden mulig vilde bringe, og for det Tilfælde, at det maatte vise sig, at Eksekutionen i Virkeligheden vilde blive iværksat, troede man, at det endda kunde være betids nok at tage de nødvendige Forholdsregler.« Men for det Tilfælde, at det kunde blive til Alvor med Eksekutionen, saa blev en gensidig Forpligtelse affattet og underskrevet af samtlige Mødedeltagere, hvorved man forpligtede sig til gensidig at erstatte hverandre det lidte Tab i ligelig Forhold. Overenskomsten var underskrevet af 90 Beboere, heraf 30 Navne med ført Pen.

I et nyt Møde, der holdtes 3. Oktober, forelaa fra Amtstuen en Opfordring, som gik ud paa, at Tornby Sogn skulde anskaffe 9 Sengsklæder og Vidstrup 5 til Brug for de præjsiske Tropper, som i den kommende Vinter forventedes indkvarteret i Hjørring. Hver Sengsklæder skulde bestaa af 1 Overdyne, 1 Underdyne, 2 Puder og 4 Lagener.

Om Krigen i 1864 og Tyskernes Invasion i Vendsyssel har Pastor Friis, Horne, efterladt nogle Optegnelser, der rummer en Del interessante Enkeltheder fra hine bevægede Dage.¹⁾ Friis var en overordentlig fædrelandskærlig og kongetro Mand, hvem vort Folks Ulykke gik nær til Hjerte, og samtidigt var det ham en dyb Sorg, at den ægte Fædrelandsfølelse, forenet med glad Offervillie i Nødens Stund — efter hans Opfattelse — i al for høj Grad savnedes hos den jævne Mand, der først og fremmest tænker

¹⁾ Optegnelserne findes i en af de ældre Kirkebøger i Sognepræstens Arkiv, Horne.

paa — som han udtrykker det — at hytte sig selv og faa sine egne private Sager gemt hen, for at disse ikke skulde falde i Tyskernes Hænder.¹⁾

Pastor Friis, der fulgte godt med i Tidens forskellige Spørgsmaal, var af Natur ikke saa lidt kritisk indstillet og var sjælden sen til at give sit Besyv med i Laget og slaa et Slag for, hvad han ansaa for Ret, og naar han omtaler Personer, Tildragelser eller Forhold, saa sker dette ofte i en ironiserende Tone, saaledes som det ogsaa vil fremgaa af det følgende, men hans redelige Karakter og hans Sandhedskærlighed er hævet over enhver Tvivl, og selv om hans Karakteristik af enkelte Personer eller Forhold forekommer noget ensidig og kan synes vel haard, saa var hans egentlige Hensigt kun at skabe Forbedring i mangt og meget samt at vejlede de Mennesker, blandt hvilke han var sat til at øve en Gerning.

Den 2. Januar 1864 skriver Friis:

»Den største Sorg er dog for Fødelandet. Stemningen her er meget nedtrykt paa Grund af et Forlydende om den almindelige Værnepligt. Nu har vi jo haft det saa godt i 15 Aar. Et Folk maa have Modgang ligesaavel som det enkelte Menneske. Der skal Prøvelser til for atter at vække Folkeanden. Min Degn²⁾ og jeg er de eneste, der holder Ørene stive. Flere Sogneforstandere vover at sige i Anledning af, at Kommunen skal stille 2 Heste til Hæren: »Vi kan ikke bære det!« »Blot I ikke faar mere at beklage jer

1) Pastor Friis skyder sikkert noget over Maalet, thi rundt om blev der sat Indsamlinger i Gang til Soldaternes Gavn. Hjørring By og Omegn var ogsaa med i dette Arbejde. Nogle anskaffede Madvarer, en Damekomité strikkede Strømper og andet Uldtøj, og en Tobakskomité skaffede Tobak til Jenserne, ligesom der ogsaa rundt omkring bragtes frivillig Hjælp til de Indkaldtes Familier.

2) Michelsen.

over«, svarer jeg, »blot ikke Gud vil lære jer, hvor meget I virkelig kan bære!« Sligt hører man ikke gerne«.

22. Februar:

»For Dannevirkestillingen behøver jeg ikke mere at bede. Skønt jeg ikke er af dem, der ubetinget holdt paa den, kom Rømningen ogsaa som et Tordenslag over mig som over alle. Alle troede paa Forræderi; men det bør anføres, at faa eller ingen paa Landet kunde tiltro Kongen nogen Del heri. Skønt et saa stort Omslag er foregaaet i manges Meninger om de Meza siden Rømningen, kan man dog ikke forsone sig med følgende: »Hvorfor tillod Generalen, at man befæstede Stillingen o. s. v. Disse Gaader staar endnu uopløselige. Nu har Danmark to Gange været i haard Klemme; men den svenske Regering kommer hver Gang for sildig. I bevægede Tider maa man handle uden store Betænkeligheder, naar man vil haabe at kunne naa et stort Maal.«

»Med Indsamlingen til de indkaldte Soldater gik det trent og jammerligt. Alt i alt indkom i hele Pastoratet 30 Rdl. 2 Sk., 9 Rdl. maanedlig til de efterladte samt en Del Uldtøj, hvoriblandt kun 3 uldne Trøjer. Da vi havde omtrent 35 udkommanderede Landsoldater, forslod disse Penge naturligvis ikke, og de bestemtes da til de syge og saarede af Pastoratet, som maatte komme. Dette vakte Uvillie hos Horneboerne, der altid har Lyst til Modvillighed, og nu vilde man have Pengene igen. Da dette nægtedes, traadte andre sammen for at skaffe Penge til alle Sognets Soldater; men der samledes kun 13 Rdl. De jyske Bønder er i Reglen ikke hjemme, naar det gælder frivillige Gaver. De giver ikke Æblet bort for en Pære. De beklager sig over daarlige Tider og Fattigdom, men ved Strandingsauktionen i Lilleheden

18—21 Februar over Tømmeret fra »Arion« kendtes ingen Mangel. Brændevin og Kaffeponch flød i Strømme fra Tap og Tud, og jeg saa Mænd, som havde vredet sig ved at give 1 Mk. til Soldaterne, købe flere Tylt Planker, blot for Spekulations Skyld, og dog var Genstandene meget dyre.«

12. Marts: »Fægtningen ved Vejle har vakt megen Bekymring her. I Aanden ser Vendelboerne allerede Tyskerne i Hjørring.«

Noget senere skriver Friis: »Frygten for Tyskerne er i stadig Tiltagende; men dog er den ikke saa stor som i 1849; thi da — saadan har man fortalt mig — havde Hr. Selchau ¹⁾ bragt sine Sengeklæder og vigtigste Bohave op paa Kirkens Loft, som om Tyskerne ikke kunde finde det der, samt i Medfør af, hvad Bønderne gjorde, gravet Sølv- og Kobbertøj m. m. ned i Jorden. I Sæby rejste Præstekonen, Madam Kynell, i Spidsen for en Del Kvinder og Børn fra denne By til Læsø, men maatte døje mange skarpe Bemærkninger af Fru Gad, Byfogedens Kone, forinden Afrejsen.«

»Bønderne klager sig gudsjammerligt, og dog har to kunnet give hver 1200 Rdl. for deres Sønners Stillingsmænd, ja, een her fra Sognet rejste i 4 Dage 250 Rdl., blot ved at telegrafere fra København om Penge til en Stillingsmand til Søs for sig.

I Gaar gjorde jeg efter moden Overvejelse et Forslag om at sende en Fængselspræst til vore fangne Soldater og tilbød min Tjeneste i Mangel af en bedre«.

26. Marts:

»Jeg vilde længe ikke tro det; men sandt er det, at General Hegermann-Lindenkrone ligger med største Delen af sin Brigade paa Mors. Flere Rytteriheste

¹⁾ Den daværende Sognepræst i Horne-Asdal.

skal være druknet paa Overrejsen. Skive blev befæstet for at sikre Sejladsen for en Fjende, der er 18 Mil borte. Han kaldes General Baglæns, og man fortæller, at han vil befæste Skagen samt forlægge Kavalleriet til Læsø og Anholt.«

»Et sørgeligt Brev saa jeg forleden. En Karl, Gaardmand Søren Rævskærs Søn, skrev hjem, at nogle dansksindede i Haderslev tilbød ham at skaffe ham væk, efter at han sammeh med nogle andre Fanger var ankommet til denne By; men da han saa betænkte, at han blot vilde komme i Slag igen, foretrak han Fangenskabets, og hvad der er det allerbedrøveligste, alle Bønderne her, endog Fru Teisen paa Mølgaard (i Asdal)¹⁾ mener, at det var det rigtigste, han gjorde. Han var gift, men havde ingen Børn, og sad i meget gode Omstændigheder. Saa vidt jeg mindes, hedder han Jens Christian Sørensen (Rævskær).«

¹⁾ Anne Dorthea, født Teisen, f. 20. Sept. 1811. 1. G. gift m. Proprietær Paul Joachim Schau, Mølgaard i Asdal S. 2. G. 29. Aug. 1834 i Asdal K. med sin Fætter, Løjtnant Mathias Teisen, f. 13. Maj 1804 i Odense, Søn af Købm. og Kirkeværge T., død i Asdal 1865. Løjtnant T. havde prøvet noget af hvert. Som ung for han til Søs, var bl. a. i Vestindien og paa Java. Siden studerede han Jura, uden nogensinde at faa Eksamen. Saa tog han Officerseksamen og indtraadte i Livjægerkorpset, hvor han avancerede til Overjæger og fik sin Afsked med Rang af Løjtnant. Friis giver ham følgende Karakteristik: »Løjtnant T. var en godmodig Mand og kærlig Familiefader, men i højeste Grad snakkesalig og saa aldeles opgaaet i det militære, at han f. Eks. i 1864 selv vilde køre for Tyskerne og omtrent holdt lige meget af alle Soldater — det være sig Venner som Fjender. Han var bekendt for sine Historier, der hverken var morsomme eller paalidelige, naar man indlod sig i Handel med ham.« Han havde 9 Børn, alle født i Asdal.

3. Maj:

»Da jeg var i Hjørring, kom Postvognen, hvis Passagerer berettede, at en Lodsbaad mødte Dampren ved Hals og befalede den at gaa til Frederikshavn, da Aalborg var befæstet af Fjenden, hvilket vakte stort Røre.«

»Hele Hegermann-Lindenkrones Korps ligger ved Nr. Sundby, hvor Skanser opkastes. Kvarter var om Natten bestilt i Hjørring til 3000 Mand, 1000 Pd. Brød daglig, bestilt hos Bagerne der samt Vogne, endog fra Sejlstrup. Dette vækker naturligvis uhyre stort Røre i Byen. Provst Djørup, som var her for at overdrage Forretningerne til Eftermanden, Provst Kampmann, bestemte sig til at rejse hjem over Frederikshavn.«

»Bønderne begyndte af al Kraft at saa Byg og Embedsmændene at hæve deres Lønninger for Maj Maaned af Frygt for, at Amtstuen skulde vorde lukket — og saadan i en Uendelighed.«

»Man tænker sig nu alles Forbavselse, Spot og Ærgrelse, da Posten i Aftes bragte os Underretning om, at Fjenden i det højeste kun var ved Hobro.«

»Det er forunderligt, som Tallet paa Hegermanns Tilnavne forøges. Nu kaldes han ogsaa »Bussemand«, fordi han forskrækker os og ikke Fjenden, samt »Fly« i Modsætning til »Rye«. Mig fik han til at købe Træskeer til hele Familien, da Sølv-tøjet skulde skjules.«

»Efterretningen om Vaabenstilstanden er blevet modtaget med Mismod. I hele Pastoratet, hvorfra omtrent 100 Mand har været udkommanderet, har vi til Dato kun haft en eneste let saaret Menig. Derimod har 5 maattet vandre i Fangenskab. Af Horne Sogn har 44 gjort Militærtjeneste. Naturligvis giver Beboerne sig gudsjammerlig derover.«

6. Juli:

»Hver Dag for sig er et velsignet Minde i disse skammelige Nederlagstider. Jeg er forberedt paa Tyskernes Ankomst; men Bønderne kan ikke faa i Hovedet, at de vil komme.«

11. Juli:

»I Dag kom Befaling til, at alle Baade paa Vestkysten skulde bores i Sænk. Dette er efter min Mening en unyttig og taabelig Foranstaltning og i højeste Grad ødelæggende for Kystens Beboere. Jeg lovede Fiskerne at tage til Hjørring for at faa denne Befaling modificeret.«

13. Juli:

»Vi fik da Tilladelse til at handle efter Konduite og har ogsaa gjort derefter. Amtmanden (Esbensen) er saa godt som fra Sans og Samling. Syg og ussel, som han altid er, har disse faretruende Tider bragt ham aldeles i Forvirring. At man, forudseende disse tunge Dage, ikke har ladet ham afløse af en kraftig Mand, er visselig en stor Fejl.«

14. Juli:

»I Dag kom Efterretningen om, at Tyskerne var rykket ind i Hjørring, hvilket har udbredt Forfærdelse hos Beboerne. Ved Middagstid kom en Vogn fra Kontrolløren¹⁾ efter mig, fordi 2 Vogne med Tyskere var ankommet til Fyret, hvor min Nærværelse udbades. Her traf jeg en Ritmester Heidrich, med hvem en Læge, de Boden, var fulgt som Ven. Begge var meget dannede Mænd og anmeldte en Patrouille, som skulde ankomme i Dagens Løb, hvilket imidlertid ikke skete.

Da jeg var kommet hjem, indtraf en Korporal og en Dragon i Præstegaarden, hvor man havde taget

¹⁾ Holst.

Forpagterens 4 Heste paa Marken, som man antog for mine, og forlangte dem udleverede, og det viste sig nu, at hele Sognet var besat med Dragoner, som gik paa Jagt efter Heste, hvoraf de allerede havde taget en Del i Uggerby, Asdal, Horne Terp og Ø. Horne. Da jeg betydede dem, at Hestene ikke var mine, trak Korporalen sin Sabel, satte mig den for Brystet og truede med at støde mig ned, om jeg mukkede. »Stød til i Guds Navn,« svarede jeg. Nu svang han Sabelen om mine Øren og truede med at kløve mit Hoved, om jeg ikke straks fik Folk til Hestene. Da jeg svarede ham gentagende, at jeg ikke havde noget at befale, hverken over Hestene eller Folkene, raabte han »Hundsfoot« o. l. g. og red ind paa mig, saa jeg var blevet traadt under Fødderne af hans Hest, hvis jeg ikke var sprunget til Side. Nu vendte han sig til Folkene, tvang 2 Bønder, som i gode danske Ord og med tilsvarende Miner gav deres Harme Luft over en saa brutal Adfærd mod mig frit Løb, til at ride med Hestene. Ved Afskeden vendte Korporalen sig om imod mig, satte en Fænghætte paa Pistolen og skød den af over mit Hoved med truende Gebærder, som jeg naturligvis ingen Notits tog af. Denne Forhandling frelste imidlertid Hestene i Vester Horne — indtil videre — herom nærmere. Jeg agter at klage til Regimentet over denne skammelige Behandling, skønt det velsagtens ikke hjælper stort; thi Soldaten optraadte ikke som Soldat, men som Røver.«

15. Juli:

»Hele Natten har man gaet paa Jagt efter Heste, men med ringe Held. Kl. 4 i Morges blev jeg atter vækket af en Patrouille paa 4 Mand, der gennemsøgte Stald og Lade, men red bort igen, før jeg var kommet i Klæderne. De opførte sig meget manerligt.

Kort efter kom en større Patrouille. Paa Asdal laa Officeren i Kvarter«.

»Nu i Eftermiddag kommer Sognefogeden (Berred Niels),¹⁾ der i Fredstid er en saare tapper Mand, til mig ude af sig selv, da det Rygte er udbredt, at Tyskerne skænder og plyndrer i Tversted. Paa hans Anmodning fulgte jeg ham rundt i Sognet for at berolige Folk, der skabede sig som afsindige. Alle Vegne saa vi Folk skjule deres Ejendele, nogle i Jorden, andre paa afsides Steder. En Bonde kastede en ny Vogn med Sæder i en Mergelgrav, en anden sine Sengeklæder i Brønden. Ret som jeg søgte at tale en Skare af rystende Mænd og hylende Koner til Fornuft, kom Hestene hjem fra Hjørring. Der skal kun tages 80 i hele Amtet og slet ingen i Horne.²⁾ Fra Tornby fik jeg Brev, om det virkelig var sandt, at Tyskerne plyndrede i Uggerby og ved Havet, og om de plyndrede i Asdal.«

16. Juli:

»I Morges kom der atter Bud til mig fra Fyret, da Tyskerne i Aftes var ankommet dertil, og Fyrmesteren rystede (efter Budets Sigende) som et Espe-løv. Jeg kørte derned for at komme hurtigere af Sted; men »Fuglene« var fløjne, hvorpaa jeg gjorde en Rundrejse i Pastoratet, dels for at se til et Par Syge, og dels for at sætte Mod i Befolkningen. En Vogn med Militær saas ved Havet.« —

»For al den Krigsurolighed har jeg glemmt at berette, at jeg i forrige Uge tog til Frederikshavn med Pligtvognen, mest for et privat Ærindes Skyld. Man udskibede uafbrudt Soldater her. Blandt de Menige

1) Fader til Grundlæggeren af »Jyllandsposten«, Chr. Nielsen. Friis havde haft flere Sammenstød med ham.

2) I Tornby blev kun een Hest beslaglagt.

var Stemningen udmærket; men hos Officererne — baade til Lands og Søs — havde Piben en anden Tone. Man havde skyndt sig i den Grad med at udskibe Tropperne, at hele Rytteriet var bragt over paa Hirtsholmene, som paa een Gang maatte rumme 1600 Heste med Ryttere, medens Artilleriet kom til Græsholmene. Hirtsholmenes »patriotiske« Beboere prøvede paa at skrue Priserne op paa Brændevin, Tobak m.v., som de ved Landingens Begyndelse forsynede sig med i Frederikshavn; men ved nogle velrettede Knubs lærtes de snart til at nøjes med en billig Avance. En Spøgefugl havde fortalt en Kone i dybeste Fortrolighed, at Artilleriet gravede en Minegang til Hirtsholmene for at sprænge hele Øen i Luften, for at Hestene ikke skulde falde i Hænderne paa Tyskerne, dersom Flaaden ikke kom hertil, før Hestene var borte. Dette fremkaldte en saadan Forførelse, at en Officer maatte give Sognefogeden sit Æresord paa, at det hele var Opdigt, før man atter var beroliget. Barakkerne var anbragte i regelrette Gader med lutter københavnske Gadenavne, saasom: Hjertensfrydgade, Studiestræde, Filosofgangen, Peder Madsengang, Store- og Lillegade, Malurtgaden o.s.v. Alle Gaderne burde have baaret det sidstnævnte Navn, da hele Øen duftede af Malurt.

»Det er, ligesom Ministeriet har valgt mellem de jammerligste Subjekter for at faa Pladskommandanter, Intendantter, Magasinformaltere o.s.v. Han i Hjørning, Løjtnant Sames — jeg tror han hed saaledes — gjorde sig hver Dag latterlig. Hans Oppasser, Mads, var den egentlige Pladskommandant. Major Vildent-rath i Frederikshavn forekom mig ligesaa tvivlraadig og havde ogsaa en Berømmelse, der svarede til min Anskuelse. Der var ingen Orden i Kørslerne, og man misbrugte den Ret, at tage Vogne, paa det skamme-

ligste. Jeg har selv Eksempler herpaa. To Vogne sendtes samtidigt til Sæby, den ene med en invalid Soldat, den anden efter en træt Stud; men da Soldaten ikke maatte køre med Studevognen, ordnedes det saaledes, Intendanten eller Pladskommandanten uafvidende, at den ene Vogn kørte hjem, og den anden besørgede baade Stud og Soldat. Fire Vogne fra Vidstrup, som havde haft 18 Timer i Forvejen, sendtes af Sted 2 Mil syd for Blokhus efter 4 trætte Stude og gjorde saaledes over 30 Mil for disse Studes Skyld, som naturligtvis alle var døde.«

»Jeg troede ikke, at der endnu levede nogen Geert Westfahler; men jeg fandt dog en saadan i Overkrigskommissær Høst, der ligesom sit store Forbillede havde to Stykker at plage Folk med: Hærvæbning og Trællævæbning. Advaret af andre var jeg Forsigtigheden selv, da jeg mødtes med ham i et Aftenselskab; men alt var forgæves. Jeg maatte høre ham fortælle med en mageløs rap Tunge. Hr. Høst, der ellers er en godmodig Mand, var midlertidigt ansat som Assistent ved Telegrafan i Frederikshavn. Hans Hustru, Laura, var en Del tysksindet, men ellers mere fornuftig.«

»I Vendsyssel har der rørt sig en jammerlig Aand under hele Okkupationen. Det gjaldt blot om at bevare sine Ejendele for Tyskerne. Pigerne sluttede sig paa den store Sommermarkedsdag til Prøjerne uden Blu med den bedste Villie — Følgerne vil nok komme ad Aare — og Mænd og Husbonder trakterede og trakteredes af Prøjerne til begge Parter var drukne. Jeg har ikke truffet paa, ja, ej engang hørt Tale om eet eneste mandigt Træk i al denne Skændselens Tid. Forsagthed og Beregning fjern og nær. Vendsyssels Folkeand kan først rejses af sin Fornedrelse ved Herrens tunge Straffedomme, —

som i Tidernes Løb selv ikke ville udeblive — ak, maaske før vi aner det.«

2. August:

›I Gaar blev det bestemt ved et stort Møde i Horne Skole, at vi skulde nægte Prøjserne enhver Skilling — for Kommunens Vedkommende 995 Rdl. — saa maa Herren tillade at handle imod os, som han behager. I Hjørring ligger Pengene fra denne By paa rede Haand.«

1. November:

›Prøjserne har været temmelig humane. En Officer, der besøgte Fyret, stødte tilfældigvis paa min Søn, som Kontroløren uforsigtigt havde givet nogle Blade til mig uden at svøbe dem ind. Han spurgte blot min Søn, hvem han var, og bad ham hilse sin Fader fra Løjtnent den og den — Navnet havde han glemt.« —

›En Nat lod Kommandanten pludselig blæse Alarm i Hjørring for at se, hvor hurtigt Mandskabet kunde møde.«

›Kun 2 Borgere i Hjørring har endnu vist Mod og Mandshjerte imod deres Indkvartering, nemlig Gæstgiver Larsen og Brændevinsbrænder Jens Nielsen, hvilken sidste endog smed 4 Soldater ud paa Gaden, uden at han er kommet i mindste Fortræd derfor, da det viste sig, at Knægtene var drukne. Prøjserne drikker i det hele taget stærkt. De er under en streng Disciplin og faar forfærdelig Bank under Eksersitsen.«

›Forleden lukkede Kommandanten Trykkeriet i nogle Timer, da han antog Efterlysningen af en Hund, kaldet ›Wrangel«, for Drilleri.«

5. December:

›Alle er glade paa Grund af Freden. Blot man ikke kommer til at græde siden. Nu hører man, at

alle har været saa modige overfor Tyskerne, saa at det er en Fornøjelse at høre paa deres Heltedaad og mandige Gerninger, hvilket ingen havde drømt om, før de nu selv siger det.«

»Storkene tager deres Yngel med sig, naar de drager bort; men Prøjserne lader deres tilbage. Navnlig i Aalborg skal der i Købmandshuse være lagt flere Æg i fremmede Reder.«

TORSLEV HOLME

Af Kommunalærer P. RØNN CHRISTENSEN*)

Til Torslev Holme — en Række lave, smaa Øer, som i Retningen Syd til Nord strækker sig ind i Limfjordsvigen mellem Torslev og Øland Sogne — er for adskillige af Ø. Han Herreds Beboere knyttet Erindringen om et i Nutiden vistnok ret enestaaende Eksempel paa det Fællesskab, som tidligere gennem Aarhundreder var næsten eneraadende i vore Forfædres Landbrug. Hvad man ellers var henvist til at søge Underretning om i Biblioteker og i Arkiver praktiseredes her lige til Aar 1921, da Dæmningen Attrup-Øland var færdigbygget, endnu anskueligt og levende for vore Øjne.

Holmene var Fælleslod, som tilhørte de gamle Gaarde i Torslev, Aarup og Flegum samt Gaarden Haven i Fællesskab. Fra gammel Tid var dog Holmene delt, saa hver enkelt Deltager i Fællesskabet havde sine bestemte Lodder — en Fremgangsmaade, som iøvrigt findes praktiseret mange Steder, hvor der fandtes Enge eller Skove, som var Fælleseje.

Lodderne paa Overholm var ikke saa gode som Lodderne paa Nederholmene, og derfor var det — saavidt det kan skønnes — oprindeligt ordnet saa-

*) Forfatteren takker *Den grevelige Hjelmskjær-Rosencroneske Stiftelse* for økonomisk Støtte til Studier vedrørende det gamle danske Landbrugs Historie.

ledes, at hver Helgaard i Torslev havde Parter begge Steder; ved Deling af Gaardene arrangerede man sig paa den Maade, at f. Eks. en Halvgaard det ene Aar havde Lodden eller Lodderne paa Nederholm og det næste Aar overtog den oprindelige Helgaards Part i Overholm. Yderligere Delinger kunde bevirke, at en Gaard kun hvert tredje eller fjerde Aar havde Ret til at benytte en bestemt Holmelod. Hertil kom, at enkelte Lodder undertiden handledes Mand og Mand imellem, selv om en saadan Handel ikke kunde tinglyses.

Efterhaanden var Fordelingen af Lodderne paa Torslev Holme blevet saa indviklet, at det ofte kunde være besværligt nok at faa Rede paa, hvor den Lod var, som man netop dette Aar havde Ret til, saa meget mere som Lodderne ofte kun var daarligt afgrænsede med Stene eller Pæle, der let forstyrredes, naar Holmene om Vinteren stod under Vand. Det hændte derfor, at en Mand ved en Fejltagelse kom til at slaa Hø paa en anden Mands Holm, dog ordnedes det i Almindelighed altid i Fred og Fordragelighed.

Et broget Sceneri udfoldede sig paa Torslev Holme i Høbjærgningstiden, naar Folk, ofte langt inde fra Landet, mødte med deres Heste og Vogne. Det var nødvendigt for Torslevboerne at køre mod Nord til Brovst Kær for at komme over Fjorden med Vognene, saa det blev mange Kilometer at køre for at bjærge et Læs Hø. I de sidste Aartier benyttedes en »Flydebro«, som kunde fæрге Hølæssene fra Overholm over til Torslevsiden.

Høet maatte være fjernet inden 1. August, for efter denne Dato blev Øboernes Kreaturer hver Dag i Flok og Følge drevet over de flade Grunde ud til Holmene. Græsningsretten efter 1. August tilkom nemlig samt-

lige Vesterby Gaarde paa Øland i Fællesskab. Ingen kunde gøre Rede for denne ejendommelige fælles Græsningsret, men den stammede fra gammel Tid og blev respekteret. Een Gang — det var i 1860-erne — forsøgte dog Torslevboerne at bestride Øboernes Ret til Græsning efter 1. August. De forsøgte at tage Øboernes Kreaturer i Hus, og senere satte en Gaardmand fra Torslev sine Køer over paa Holmene i Tøjr. Øboerne rykkede Tøjrpælene op, og saa var Striden gaaende. Resultatet blev dog, at den gamle Sædvane skulde følges, og i de sidste 50 Aar var der ingen Strid herom.

Forsøger man nu at samle Oplysninger, som kan bidrage til at kaste Lys over disse ejendommelige Forhold, aabner der sig Perspektiver helt tilbage til Slutningen af Middelalderen.

Ved den Tid havde Herregaarden Kokkedal endnu ikke saa dominerende Indflydelse i Torslev Sogn, som den senere fik. Det var egentlig først **F r a n d s B a n n e r**, som samlede en anselig Godsmængde til denne Gaard.¹⁾ Langt større Betydning havde det gamle Økloster (Oksholm), der ikke alene ejede hele Øland Sogn med Byerne Østerby og Vesterby, men ogsaa store Dele af Torslev Sogn.

Den 21. September 1463²⁾ var i Kollerup Kirke samlet et stort Opbud af adelige og gejstlige fra det nordlige Jylland med Biskop Jep af Børglum og Johanne Andersdatter af Asdal, »Konnings Lensmand i Vendsyssel« i Spidsen. Her mødte nu Anders Nielsen Banner, den første Mand af Slægten Banner paa Kokkedal og Søn af ovennævnte »Lensmand«, og Prioren i Økloster, Gerlof Mortensen, og gav »de gode Mænd« Fuldmagt til at gøre dem baade (∴: begge)

1) Se Vends. Aarb. XI 358 ff.

2) Repertorium II Række.

»til Minde og Ret« i den Trætte, som var imellem dem om »de Holme, som ligger mellem Torslev Dyb og Øland« samt om Gods i Klit-huse. Da fandt de først Økloster alle forskrevne Holme østen Torslev Dyb til fri Endel og Enemærke, alle Mænds rette Aalegaarde og Forstrog uforkrænket, og ej Hr. Anders Nielsen nogen Fællig eller Rettighed at nyde i forskrevne Holme.

Heraf erfares altsaa, at Holmene for omtrent 500 Aar siden hørte under Økloster, omend Klosterets Eneret aabenbart havde været betvivlet. Desværre er der ikke bevaret nogen middelalderlig Jordebog over Øklostets udstrakte Godsbesiddelser, hvis Grundstamme synes at have været Biskop Tyges fædrene Arvegods; heri kunde man ellers have faaet nærmere Underretning om Holmene; men naar det i Jordebogen fra 1573¹⁾ ses, at Holmene paa det Tidspunkt var fæstet bort til Øklostets Fæstegaarde i Torslev for en ret betydelig Kornafgift, tør man sikkert slutte, at dette Lejemaal ikke var af ny Dato. Allerede i Mid-delalderen har det formodentlig været Torslevboere, som hentede Høsletten paa Holmene. Vægtige geografiske Grunde taler ogsaa for en saadan Ordning; Økloster og Øboerne i det hele havde rigelig og lige saa god Høbjærgning langt nærmere, medens Torslev i Forhold til Byens Størrelse kun havde ringe Høbjærgning.

Ialt ydedes der af Holmene omtrent 1 Læst (24Tdr.) Byg, en Kornskyld som der ellers skulde 5-6 jævnt store Fæstegaarde paa den Tid til at præstere. De Mænd, som dengang lejede Holmene af Økloster, maa have haft et forholdsvis stort Udbytte af dem, naar de var villige til at erlægge saa stor en Afgift.

¹⁾ Orig. Mgsk. Perg. RA.

Man kunde have ventet, at Afgiften af Holmene var blevet ydet i Smør, som var den almindelige Afgift af Enge o. l., men Kornafgiften behøver dog ikke at betyde, at der har været dyrket Korn paa Holmene.

Afgifterne var uregelmæssige, varierede i Størrelse fra $\frac{1}{2}$ —4 Tdr. Byg pr. Gaard, og dette betyder formodentlig, at vi her staar over for det ældste Sæt Afgifter af Torslev Holme; den ene Torslevgaard efter den anden har fæstet en Holmelod, og i hvert enkelt Tilfælde er der blevet fastsat en Afgift passende til Loddens Størrelse og Værdi.

Kort Tid efter at Frands Banner i 1573 ved Mageskifte med Kronen havde faaet Økloster og en Del af Klostergodset overdraget, maa Fæstegaardene i Torslev være blevet lagt under Kokkedal; thi de hørte under denne Hovedgaard, da Økloster, som nu havde faaet Navnet Oksholm, og Kokkedal efter Frands Banners Død (1575) igen havde forskellige Ejere. Derved fremkom det i Datiden meget ejendommelige Forhold, at Kokkedals Fæstebønder i Torslev benyttede Torslev Holme, skønt disse tilhørte en helt fremmed Godsejer.

I mange Aar synes det at være gaaet nogenlunde,¹⁾ den een Gang fastsatte aarlige Kornafgift erlagdes til Oksholms skiftende Ejere, og Lodderne paa Torslev Holme fulgte de Gaarde i Torslev, som de i Kloster-tiden havde fulgt.

Men i Slutningen af 1640erne kom det til flere Retssager om Holmene.²⁾

Det begyndte med, at en Del Torslevboere fik optaget Syn over et »Vodhus«, som nogle Øboer havde bygget af Tang og Stænger paa en af Holmene, og hvori de havde deres Vod og kunde over-

1) Se f. Eks. Han H. Tingbog $\frac{1}{8}$ 1630 og $\frac{15}{11}$ 1641.

2) Han H. Tingbog $\frac{24}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{8}{5}$ 1648 og $\frac{21}{5}$, $\frac{28}{5}$ 1649 m. fl. Steder.

natte, mens Fiskeriet stod paa. Ifølge gammel Sædvane skulde dette Hus staa »paa Sanden« 2 Favne fra Holmen, men nu havde det i nogen Tid været opsat paa selve Holmen, hvorved et Stykke af denne, 11 Favne i Længden og 4½ Favne i Bredden, var blevet »fordærvet deraf med Tang og Ildsted«. Et ringe Spørgsmaal synes det dog, selv om Holmenes Græsning var aldrig saa værdifuld. Men inden længe udviklede Striden sig til at omfatte hele Spørgsmaalet om Torslevboernes Ret til Højbjergning paa Holmene. Flere Vidner fastslog, at det ganske vist kunde hænde, at nogle Øboer for Penge eller Fisk købte et Læs Hø paa Holmene af Kokkedals Tjenere, men saa længe nogen nu kunde mindes, havde nogle nærmere angivne Gaarde i Torslev Sogn haft Eneret paa Højbjergning. Fogden fra Oksholm søgte at bringe Uorden i Torslevboernes Forsvar ved nok saa flot at tilbyde dem deres Stedsmaal — som Sædvanen var, naar et Fæsteforhold ophævedes. Han vidste naturligtvis lige saa godt som alle andre, at Holmelodderne plejede at følge de skiftende Fæstere af Gaardene i Torslev, uden at der betaltes særskilt Stedsmaal af dem.

Torslevboernes Ordfører svarede ikke, men stillede i Stedet et Modspørgsmaal, som iøvrigt førte lige ind til Sagens Kerne. Vilde Fogden benægte, at disse »Engholme« endnu fandtes urebete mellem Knud Seefeld paa Oksholm og Jomfru Karen paa Kokkedal? Det kunde Fogden ikke benægte, og dermed stillede Sagen i Bero.

Holmene var altsaa endnu 1649 ikke rebet, d.v.s. skiftet mellem Oksholm og Kokkedal, men havde aabenbart siden Frands Banners Dage indtaget en Mellestilling. Men der er ikke forløbet lang Tid

herefter — muligvis har ovennævnte Strid været Anledningen — før Ejendomsretten til Holmene er overdraget Kokkedal. Ifølge Kokkedals Jordebog fra omkring 1660¹⁾ tilhører Holmene nemlig Kokkedal, men der er ikke bevaret noget Skøde eller lignende, som kunde oplyse om, hvorledes Kokkedal er kommet i Besiddelse af Holmene. Det kan dog ikke siges at være noget usædvanligt, at Oplysninger om en Ejendomsoverdragelse fra en Adelsperson til en anden i Tiden omkring 1650—60 mangler. Her, hvor det drejede sig om nogle ubeboede Øer, har der maaske iøvrigt aldrig eksisteret noget skriftligt om Overdragelsen.

Men tier Arkivernes Blade, taler til Gengæld Sagnet. Et vidt udbredt Sagn fortæller, at Torslev Holme blev skænket til Kokkedal fra Oksholm som Fadder gave. Ja, hvorfor ikke? Der er ganske vist det til Hinder for at antage Sagnets Forklaring, at Kokkedals Ejerinde, den aldrende Jomfru Karen Galde, som nævntes ovenfor, ikke vides nogensinde at have haft Barnedaab. Havde Sagnet blot talt om Brudegave. — 60 Aar gammel giftede Karen Galde sig med den tyve Aar yngre Børge Rosenkrans! Iøvrigt findes der ogsaa en anden Overlevering: En Forvalter paa Oksholm kom senere til Kokkedal, og han tog Holmene med sig. Hvad der end er sket, Sagnene har Ret i, at Holmene først hørte til Oksholm og senere er overdraget til Kokkedal.

Efter at Kokkedal er blevet Ejer af Torslev Holme, er der sket en Omlægning af Lodderne, det viser Jordebogen fra ca. 1660. Gaardene i Flegum og Aarup beholdt deres Afgifter og derfor formodentlig ogsaa deres Lodder uforandrede, men de gamle Afgifter fra

¹⁾ Job. inds. i Henh. til kgl. Miss. 1660 ²⁸/₉, RA. Smlg. hermed Landstings Pb. ²⁸/₈ 1691.

Klostertiden af Gaardene i Torslev er forsvundne, i Stedet giver nu 13 Gaarde (omved Halvdelen af Byen) hver 1 Td. Byg af Holmene. Det maa sandsynligvis betyde, at 13 Gaarde nu hver har faaet lige stor Part i Holmene.

Man kunde med Rette vente at finde Torslev Holme omtalt i Matriklen af 1688, men dette er ikke Tilfældet; de findes hverken i Markbogen eller i Eng- og Skovtaksationen, hvor f. Eks. Holmene, der laa til Øland, omtales. Paa en eller anden Maade er det altsaa lykkedes at undgaa Opmaaling og Matrikulering, og derved blev Holmene jo skattefri, lige indtil Matriklen af 1844 blev Skattegrundlag.

I omtrent 100 Aar blev denne Deling af Holmene opretholdt, men ved Midten af 1700-Tallet skete der en indgribende Forandring af saa godt som samtlige Landbrugsejendomme i Torslev Sogn, og ved denne Lejlighed blev ogsaa Lodderne paa Holmene fordelt paa en ny Maade.

Vi er nu naaet frem til den Tid, da Fæstebøndernes Afhængighed af Herremændene overalt i Danmark havde naaet Kulminationen. Dette viste sig bl. a. paa den Maade, at Godsejerne rundt om i Landet tog fat paa en radikal Omlægning af Bøndergodset, saa at alle Bøndergaarde inden for et snævrere Omraade, en Landsby eller et Sogn, blev gjort lige store, hvilket naturligvis paa flere Maader lettede Administrationen af Godset. Disse »Ligedelinger« er iøvrigt hidtil af Forskningen blevet alt for lidt paaagtet og undersøgt i Forhold til deres Betydning i Udviklingen.

Ejeren af Kokkedal, Peder Enevold Braes, gjorde 1755 Gaardene i Torslev og 1756 Gaardene i Attrup fuldstændig lige i Hartkorn og Jordsmon, Ager og Eng¹⁾, »for at enhver kunde være nogenledes soula-

¹⁾ Specifikation over Kokkedal Bøndergods 1788 og Kopibog Aalb. Vib. Stifters Kontor ^{18/9} 1755 m. Bilag. RA.

geret, og den ene ikke skulde være bedre holden end den anden, eller ved Hoveriet paalægges mere end den anden, men udi alle Ting være lige«. I Torslev By fik derved alle 22 Gaarde Part i Holmene, og Afgiften af Holmene indgik i den samlede Landgilde uden nærmere Specifikation.

I 1812 blev Torslev Holme for første Gang opmaalt. Saavel Opmaalingen som Kortene, der ved samme Lejlighed blev tegnede, viser, at Holmene dengang havde nogenlunde samme Udstrækning som senere, omend det ved Sammenligning med Kort fra Nutiden ser ud til, at Fjorden i den følgende Tid flere Steder har taget af Holmene. Efter paafølgende Taksation ansattes Fællesloddet, Mtr. Nr. 62, Torslev Holme under et til Hartkorn 5 " 2 2, hvilket maa siges at være alt for højt i Forhold til den Værdi, som Holmene havde i de følgende Aar. Der er vist ingen Tvivl om, at havde Opmaalingen fundet Sted nogle Aar efter Havets Gennembrud ved Agger i 1825, var Resultatet blevet et andet.

Kortene giver ikke Besked om de enkelte Holmeloddets Fordeling, men det anføres for hver enkelt Holm, hvilke Byer der havde Part i Holmen (jfr. Kortet). Heraf fremgaar, at Øboerne efterhaanden havde faaet ret store Parter i Nederholmene; for en Dels Vedkommende gaar disse Overdragelser til Øboerne sikkert langt tilbage i Tiden.¹⁾ Paa et af Kortene staar der: »Kokkedals Bønder har Bjærgningen, men Vesterby Bønder har Græsningen«. Det er første Gang, at den gamle Græsningsret findes omtalt i et officielt Dokument, men det, som ovenfor er anført om Holmenes Historie, gør det jo sandsynligt, at Græsningsretten er langt ældre.

¹⁾ Se Oksholms inds. Job. $\frac{4}{9}$ 1662. RA.

Da Dæmningen Attrup-Øland var bygget færdig, udskiftedes omsider Torslev Holme af en særlig Kommission, og derefter kunde hver enkelt Ejer faa Skøde paa sin Holmelod (Landbrugsministeriets Skrivelse af 1. Februar 1927). Endnu kan man skelne de gamle Holmes Omrids imellem Sivskovene i de store inddæmmede Arealer, men det er klart, at Holmenes Historie nu er endeligt afsluttet.

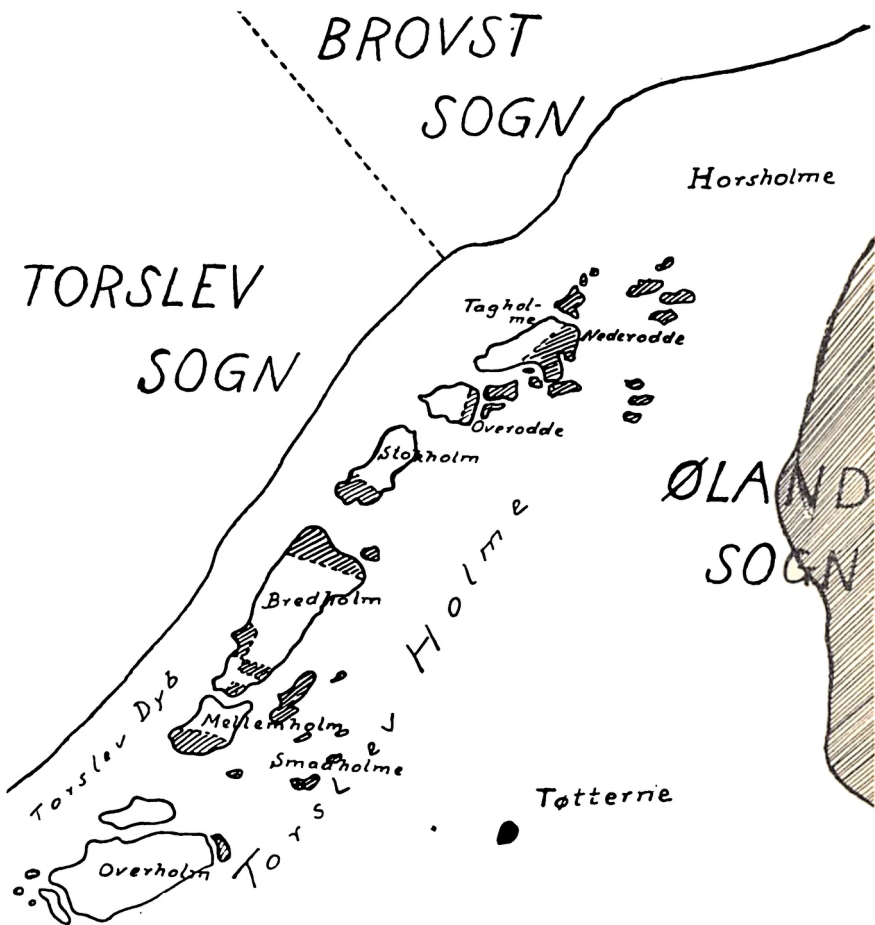
— — —

Maaske vil det være rimeligt at afslutte disse Oplysninger om Torslev Holme med nogle Data vedrørende Bygningen af Dæmningen. Ganske vist har vi i vore Dage været Vidne til Jordarbejder af større Dimensioner, men Bygningen af Attrup-Øland Dæmningen var alligevel en Indsats, som dens Ophavsmænd helt vel kan være bekendt.

Det var den 8. Januar 1915, at det første Møde afholdtes i Brovst Afholdshjem af interesserede Lodsejere i Øland, Brovst og Torslev Sogne i det Øjemed at faa de til Fjorden grænsende Arealer samt de i Vigen mellem Øland og Torslev liggende Holme beskyttede mod Saltvandets Indflydelse. Et Udvalg nedsattes, og dettes Arbejde fortsattes senere af Bestyrelsen for Digelaget for Brovst, Øland, Torslev og Ø. Svenstrup Sogne, hvis mangeaarige Formand og drivende Kraft var Gaardejer, Folketingsmand Carl Sørensen, Østerby.

Lige fra første Begyndelse søgtes nøje Samarbejde med Hjørring Amtsråd, som var behjælpelig med at fremskaffe Laan og siden 1922 har opkrævet det aarlige Bidrag fra Lodsejerne, »Digeskatten«. Staten gik ind paa at betale Halvdelen af Anlægsudgifterne.

Ved et Møde i Brovst den 12. Januar 1918, hvor saa godt som samtlige Lodsejere var kommet til

TORSLEV HOLME ca. 1812

- OVERHOLM, delt mellem Torslev, Aarup, Haven.
- MELLEMHOLM, delt mellem Torslev og Vesterby.
- SMAAHOLME, til Vesterby.
- BREDHOLM, delt mellem Aarup og Torslev.
- STOKHOLM, delt mellem Vesterby, Flegum, Torslev.
- TAGHOLMENE, delt mellem Torslev og Hvolgaard.
- De skraverede Omraader hører til Øland Sogn.

Stede, vedtoges det at begynde Arbejdet straks ved Overholms Østside og Øst paa; Arbejdet forestodes af Entreprenørerne Bodilsen og Østergaard, Brande. Den endelige Aflevering af Diget foregik Tirsdag den 6. December 1921.

Siden har Digelaget til Tider været spændt haardt for i økonomisk Henseende, bl. a. fordi det ofte har været nødvendigt at foretage omfattende Reparationer; særlig tog Stormene 12.-13. November og 9.-10. December 1929 haardt paa Dæmningen. Gentagne Ansøgninger om at faa overdraget de inddæmmede Arealer er blevet afslaaede, og det har flere Gange været nødvendigt at optage nye Laan og forhøje Digeskatten.

Efterhaanden er vistnok alle blevet klar over, at Bygningen af en Dæmning til Beskyttelse mod Saltvandet kun var en halv Løsning af Problemet, alene den nu planlagte Sænkning af Vandstanden vil løse Spørgsmaalet helt.

UDSKIFTNINGEN

AF JORDERNE I EM SOGN OG STENVAD BY
1799 OG 1801

ved NIS GERTSEN

Lige som der omkring Aarhundredskiftet ved 1800 overalt i Landet blev foretaget Udskiftning af Jorderne, blev ogsaa for Em Sogns Vedkommende Jordfællesskabet ophævet.

»Anno 1799 den 28. August var Landvæsenskommissionen i Hjørring Amt, Justitsraad og Amtmand Lybecker i sit lovlige Forfald ved Proprietær Espen Bruun til Villerup samt Landvæsenskommisærerne Jens Haarup fra Lindet og Poul Uttermøhlen fra Hjørring forsamlede i Em By og Sogn for i Anledning af Hr. Rasmussen til Sejlstrup hans Forlangende at lægge Planen til denne Bys Udskiftning af Fællesskabet.«

»Som Lodsejere mødte paa Hr. Rasmussen til Sejlstrup hans Vegne Hr. Forpagter Michael Aagaard fra Aalstrup, Sognepræsten Hr. Hassing i Vraa Præstegaard, Hr. Birkedommer Frederiksen til Vrejlev Kloster, Selvejerne Mourits Albrechtson, Hans Baltersen og Jens Christensen her i Byen. Men endskønt Indkaldelsen fandtes bekendtgjort paa Hjermelevgaard den 25. ds., der ses af Paategningen, underskrevet af Kaalund, saa var der dog ingen derfra mødt til denne Time, skønt

Klokken er tre Eftermiddag. Men derimod fandtes her Landinspektør M u n c k fra Nibe mødt, som fremlagde det forfattede Charta over denne Bys Ejendomme og derhos forlangte af de Herrer Lodsejere, at de hver for sig vilde opgive deres ejende Hartkorn i Byen, saaledes som de forlanger samme udskiftet under denne Forretning.«

Fra Sejlstrup fremlagdes en specificeret Fortegnelse, som viste, at Godsets »ejende« Hartkorn i Byen udgjorde 32 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk., hvorfra dog gaar 16 Tdr. 1 Skp. 0 Fdk. 2 Alb., som er overgaaet til Selveje. Anneksgaardens Hartkorn var 4 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. Til Vrejlev Kloster hørte 1 Td. 7 Skp. 2 Fdk. Af Bøndernes Fæstebreve og Kvitteringsbøger, som blev tilvejebragt, fremgik, at der til Hjermelevgaard hørte 18 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn. Af Byens Ejendomme var 3 Gaarde og 1 Hus i Selveje.

Landinspektøren fremlagde følgende Plan for Udskiftningen:

Selvejer Hans Baltersen udflytter sin Gaard paa Gammeljords Agre og tildeles deromkring sin Hede, Eng og Kær samt Tørvejord af Krogen (Matr. Nr. 14). Det fremgaar ikke af Kortet for Udskiftningen, hvor i Byen Gaarden har ligget før Udflytningen. Det samme gælder Anneksgaarden. Begge har imidlertid ligget Nord for Kirken, hvor Kortet ogsaa udviser et Par Bygninger, der ikke er nærmere betegnet.

Anneksgaarden (Matr. Nr. 3) udflyttes til nordre Del af Gammeljords Agre Nord for Nr. 14. Tilliggendet fremgaar af Kortet, hvor de forskellige Arealers Matr. Nr. er anført.

Hans Baltersen ejede tillige et Hus og fik tillagt Jord omkring Huset til 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn. Husmand Niels Bek fik Jord til 1 Skp. Hartkorn,

ligeledes ved Huset. (Matr. Nr. 16 og 17). Af Sejlstrup Gods udflytter Niels Pedersen 3 Tdr. 4 Skp. paa Hedeagre og Præstlands Agre. Dertil lægges endnu af Sejlstrup Gods Hartkorn 2 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hedelodden for dette samlede Hartkorn tages inden for Anneksgaardens Hedelod og det Kær af Ulvkærshale, som derfor kan falde. (Matr. Nr. 12).

Jens Madsen og Christen Sørensen af Hjermelevgaards Gods tillægges Langtoft, Langagermederne, Smedje Sigs Toften, Vandtoften og Haverne bag Gaarden. Resten af Agerland udlægges paa Præstlands Agre og, hvis dette ikke er nok, paa Skierbredens Agre. (Matr. Nr. 4 og 5). (Naar der her tales om »Haver«, menes der ikke Haver i moderne Forstand, men indhegnede (inddigede) Jordstykker. Hestehaven og Tyrehaven er indhegnede Arealer til Græsning for Hestene og for Bytyren).

Selvejer Jens Østergaard (Matr. Nr. 11) faar tildelt Jord paa Nørlands Agre, Overslev Agre samt Eng og Hede og Kær, som det fremgaar af Kortet.

Jens Pedersen og Jens Thuesmark af Hjermelev Gaards Gods (Matr. Nr. 6 og 7) beholder Haver og Tofter. For Resten faar de to Gaarde deres Agerjord samlet paa Aarslev (kaldes ovenfor Overslev) og Nørlands Agre. — Gaardene er forlængst nedlagt og Jorden overgaaet til forskellige Ejere.

Vrejlevkloster-Bonden Morten Andersen (Matr. Nr. 10) beholder Tofterne og Haverne næst Gaarden, deriblandt Anneksgaardens, og Agerlodden udlægges paa Nørlands Agre. Eng, Hede og Kær, som det fremgaar af Kortet.

Mathias Bertelsen og Peder Sørensen (Matr. Nr. 8 og 9) af Sejlstrup Gods faar tildelt Haver og Tofter, som Kortet udviser, samt Hovedlodder paa Stelsgaards, Huins og Skier bredens Agre. Om mere

tilkommer, da paa Nørlands Agre. Selvejer Mourits Albrechtsen (Matr. Nr. 13), hvis Gaard øjensynligt har ligget Nordvest for Kirken, faar tillagt forskellige »Hauger«, Anneksgaardens Gaardsplads og flere Smaastykker, som rimeligvis er blevet solgt samlet og senere ved Matrikuleringen har faaet Nr. 15. Mourits Albrechtsen udflyttede nemlig sin Gaard (Mølhusgaard) til dens nuværende Plads. Som det ses af Kortet, var der meget Jordtilliggende til Nr.13, som overtoges af Sønnen, Mourits Albrechtsen, der yderligere købte Jord og en Tid ses at have været Ejer af Søndergaard i Vollerup (Matr. Nr. 7).

Skolen beholder sin tidligere tillagte Jord og faar yderligere tillagt Græsning til en Ko i Kæret Vest for Skolehuset samt »de tvende Tørvebalker, som Husmændene tilforn har haft Norden for Halen ved Ulvkæret.« Ulvkæret maa saaledes have haft to »Haler«. Den eneste, som uden Forandring beholder, hvad han har, er Udbyggeren Peder Olesen (Matr. Nr. 22).

Til Ler- og Sandgrave udlægges tre Jordstykker, som paa Kortet er mærket med a, b og c. Kirkens Beliggenhed er markeret ved et Kors.

Kommissionen bestræbte sig saa vidt muligt for, at Ejendommenes Hede- og Englodder faldt udenfor Agerlodderne, og for, at hver Ejendom fik en god og en mindre god Englod. Hvor intet Tørveskær fandtes i den tildelte Englod, fik Ejendommen tillagt Tørveskifte i Krogen og Halen Nord for Ulvkæret.

Udskiftningsforretningen synes at være forløbet uden synderlig Gnidningsmodstand. Hans Baltersen, der jo var baade Gaard- og Husejer, mente sig dog noget forurettet ved Tildeling af Jord til Huset paa Matr. Nr. 16. Men her har han vist været lovlig meget »om sig«. For Bymændene lod ham vide, at han

ved Huset havde opbrudt mere Hede, end der i Virkeligheden hørte til, og forlangte Skellet flyttet. Ved Kommissionens Mægling opnaaedes dog Forlig imod, at Hans Baltersen gik ind paa at udrede Vederlag til samtlige Lodsejere for den Tønde Land, det drejede sig om, og som han saa fik Lov at beholde.

Halens Dam er fælles Vandingssted.

Udflytterne Hans Baltersen, Præstens Anneksbonde og det fra Sejlstrup udlagte Jord i Hedeagre skal have Ret til af Bymændene at faa gødet 4 Skp. Land. Desuden »nyder Anneksbonden 9 gode og velforsvarlige Læs Buus-Møg eller ublandet Fægødning af hver Mand i Byen, af disse Mænds egen Gøde, udført paa hans nye Agerlod og sat, hvor han anviser det, ligesom Gødningen for de øvrige Udflyttere ligeledes sættes paa deres nye Lodder, hvor de forlanger det.«

Udflytterne skal rydde deres gamle Hus- og Gaardspladser inden to Aar fra Udskiftningen. Efter den Tid tilfalder, hvad der maatte være paa Pladsen, den, som har faaet Grunden tildelt.

De nødvendige Veje afstikkes i 12 Alens Bredde.

Alle erklærede sig tilfreds med Udskiftningen, Hjermelevgaards-Bønderne dog med Forbehold af Forvalterens Godkendelse, der imidlertid forelaa faa Dage senere.

Underskriverne var Jens Haarup, Poul Uttermøhlen, E. Bruun, Ole Munck, P. Hassing, Frederiksen, Hans Baltersen, Jens Christensen, Mourits Albrecht- sen og David Thomsen Skoleholder.

— — —

Et Par Aar efter Udskiftningen af Jorderne i Em kom Turen til V o l l e r u p og S t e n v a d.

Den 31. Marts 1801 mødte Landbokommissionen paa Stenvad Vestergaard hos Sognefoged T h o m a s

Andersen, hvor Forretningen skulde gaa for sig. Da Amtmanden var syg, mødte kun Proprietær Bruun, Villestrup, Poul Uttermøhlen, Bratskov, samt Landmaaler Jens Lundbye, Nørre Raunstrup. Af Lodsejere var mødt Forvalter Sommer fra Hjermelev »paa sit høje Herskabs Vegne«, Proprietær Christen Brønnum, Kornumgaard, »paa Hr. Proprietær Rasmussen til Sejlstrup hans Vegne«, Tiendeejersken Madame Bergh i Vraa Præstegaard, repræsenteret ved sin Slægting Degn Emanuel Gleerup, boende i Vraa Præstegaard, Selvejerne i Vollerup: Gaardmændene Ove Jensen og Jens Christensen Søndergaard, samt Husmændene Peder Simonsen, Thomas Nielsen, Peder Christensen Smed, Jens Nielsen og Niels Pedersen. Medens der i Stenvad ingen Selvejere fandtes, var der altsaa i Vollerup ialt syv, to Gaardmænd og fem Husmænd.

Som Lodsejere i Stenvad mødte Birkedommer Frederiksen, Vrejlev Kloster, Proprietær Schaarup, Boller, og Skoleholder David Thomsen i Em.

Egentlig skulde man antage, at Stenvad Aa oprindelig har dannet Skellet mellem Vraa og Em Sogne, og at Stenvad efter Byens Beliggenhed i Forhold til Aaen altsaa skulde have hørt til Em Sogn. Der var ogsaa noget Jordfællesskab mellem Vollerup (i Em Sogn) og Stenvad, idet to Enge i Aakær i Stenvad hørte til Vollerup By, og der fra Stenvad var udlagt Jord til Skoleholdet i Em. Men saa langt skriftlige Vidnesbyrd rækker tilbage i Tiden, har dog Stenvad hørt til Vraa Sogn.

Kommissionen begyndte derfor med at fastsætte Skellet mellem Vollerup og Stenvad (altsaa ogsaa Sogneskellet) saaledes, at alt Jordfællesskab mellem de to Byer ophørte, idet de omtalte to Enge indgik

under Stenvad, medens anden Jord til Vederlag blev lagt til Vollerup, bl. a. Andel i Skolejorden i Em. Paa Kortet er Sogneskillet antydet ved en punkteret Linie.

Der var nogen Tvivl om Skellet mellem Stenum og Vollerup Byers Jorder. Det omtvistede Areal udgjorde $14\frac{1}{2}$ Td. Land. Men »Skel-Dispütten« afgjordes paa den Maade, at Stenum beholdt de $5\frac{1}{2}$ Td. Land og Vollerup de 9.

Paa Madame Berghs Vegne fremsatte Glerup Krav om, at der »paa et bekvemt Sted« paa Vollerup Mark udlagdes Jord til 7 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, som tilkom Kirken. Til Bevis for Kravets Berettigelse fremlagdes Afskrift af et kongeligt Skøde af 5. Sept. 1711, udstedt af Frederik den Fjerde til Jens Hanssen Bergh paa Boller (i Taars), paa Serreslev og Em Kirketiender samt jus vocandi (∴ Kaldsret) til Vraa Kirke. — Senere under Forretningen blev Kravet taget til Følge, idet der af Matr. Nr. 6a i Vollerup blev udlagt det forlangte Hartkorn, dels paa Byge Agre, dels i Heden (se Kortet). »Hvorvidt Madame Bergh iøvrigt kan have fuldkommen Ejendomsret til Jorden i sig selv, bliver uden for Kommissionens Sag her at bedømme. Men i Tilfælde af videre Dispütte herom bliver Sagen at afgøre mellem hende og Selvejerne efter lovlig Omgang eller Forening.«

Landmaaleren fremlagde Kort over Vollerup og Stenvads Jorder til Brug ved Udskiftningen. Kortet er interessant, fordi det indeholder en Række Marknavne, som nu for en meget stor Del helt er gaaet i Glemme.

Stenvadgaardene betegnes paa Kortet ved I (Vestergaard under Vrejlev Kloster, Fæster Thomas Andersen, II (Mellergaard under Boller, Fæster Jens Villadsen, og III (Østergaard under Boller, Fæster Jens Simonsen). Desuden var der nogle

Huse, ogsaa under Boller. Da de forskellige Ejendommers Tilliggende i Stenvad tydeligt ses paa Kortet, vil en nøjere Betragtning af dette gøre nærmere Omtale af Tildelingen overflødig.

Som særlige Bestemmelser anføres, at der ved Huset med det uhøviske Navn (se Kortet) udlægges en Fælle til Lergravning for Gaardmændene. Fra Gaardene II og III drages en Vej paa 30 Alens Bredde Nord om Markdigerne, forbi Fælleden og videre mod Vest over Hundsig Bro til Indkastet, Hestengene og Hesthaven. Noget Vest for Broen er Vejbredden dog kun 12 og senere 8 Alen. Den unormalt brede Vej er kommet til at gaa ud over Husmændenes Græslod, og de faar da Vederlag i 2 Tdr. Land Hede. Ret i Vest fra Stenvad By anlægges en Vej mellem Markerne til Gaardene I og II. Det er den nuværende Løkkensvej. Men dengang havde den, som det fremgaar af Kortet, Navnet Skovvejen. Den egentlige Børglumvej fra Vraa gik dengang over Stenvad og Vollerup.

Vollerup. Som det vil ses, er Vollerupgaardene mærket paa Kortet med Romertal. Disse Tal er vedkommende Gaards Løbenummer paa Kommissionens Fortegnelse over Ejendommene i Vollerup. Men de er ikke Matr. Numre. Disse er senere tilføjet paa samtlige Arealer, som tildeltes de forskellige Gaarde og Huse, saaledes:

—	I	—	5	under Hjermelevgaard. Fæster Christen Nielsen Nørgaard.
—	II	—	8	under Sejlstrup. Fæster Anders Knudsen.
—	III	—	6	Selvejer Ove Jensen.
—	IV	—	9	under Sejlstrup. Fæster Christen Jensen.
—	V	—	3	under Hjermelevgaard. Fæster Svend Madsen.

Gaard VI Matr. Nr. 4 under Hjermelevgaard.

Fæster Jens Hansen.

— VII — 7 Selvejer Jens Christensen Søndergaard.

De fem Selvejerhusmænd var:

Peder Simonsen, Matr. Nr. 14.

Thomas Nielsen, Matr. Nr. 13a.

Peder Christensen Smed, Matr. Nr. 12?

Jens Nielsen, Matr. Nr. 17.

Niels Pedersen, Matr. Nr. 15.

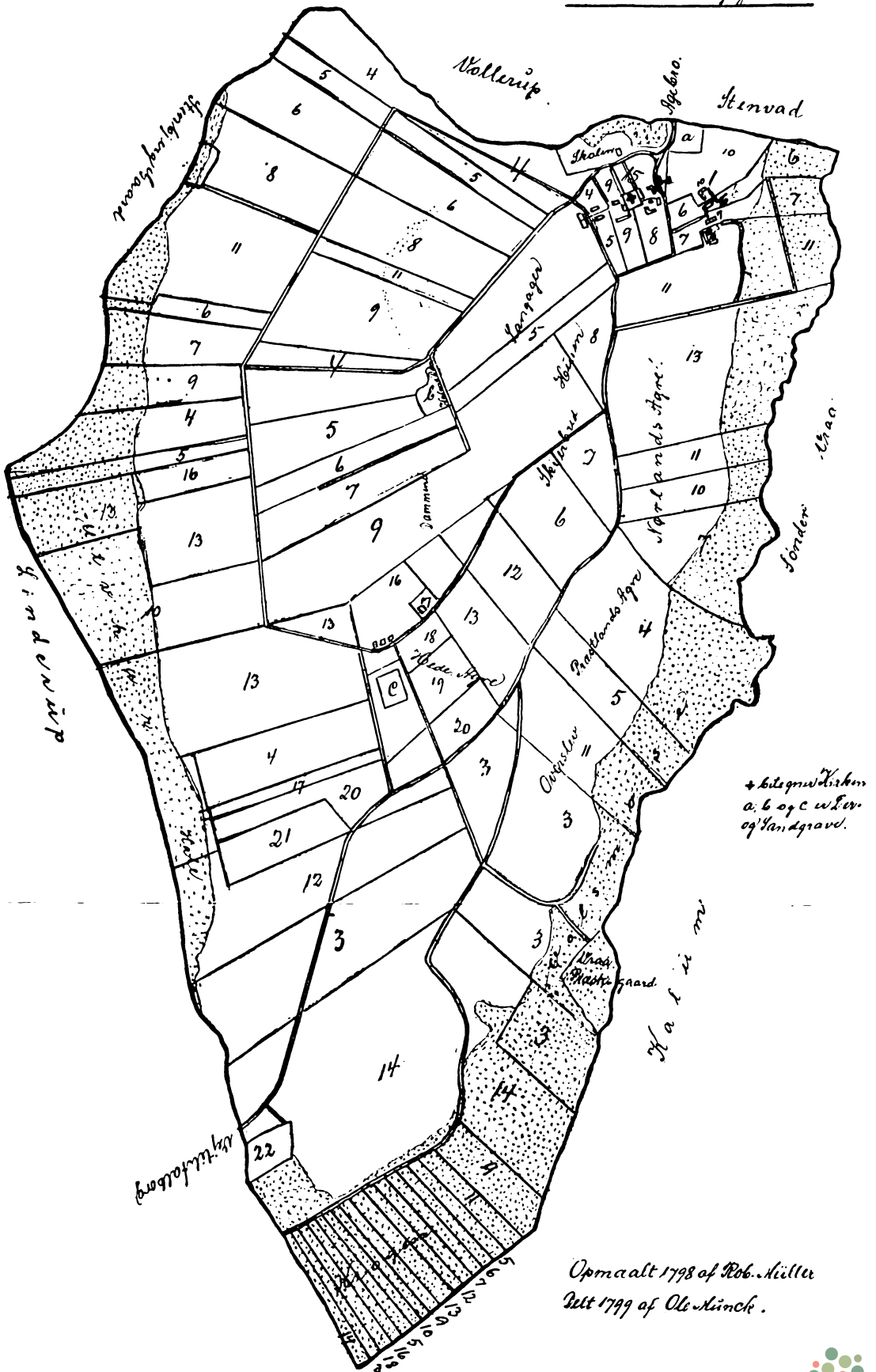
Af Fæstehusmænd navngives kun en enkelt, nemlig Niels Olesen under Hjermelevgaard, som udflytter sit Hus til en Lod i østre Nymark (Matr. Nr. 7b). En anden Husmand, ogsaa under Hjermelevgaard, faar Lodden ved Siden af mod Nord. En tredje benævnes paa Originalkortet som Abraham Jensen (Matr. Nr. 10). Men det kan ikke ses, om han er Selvejer eller Fæster.

For alle Gaardmændene og de fleste Husmænds Vedkommende viser Kortet imidlertid tydeligt, hvilke Arealer rundt om i Ager og Eng og Kær og Hede, der er tildelt de forskellige Ejendomme, hvorfor en nærmere Redegørelse sikkert vil være unødvendig.

Særlige Bestemmelser:

Gaardmændene i Vollerup skal være Udflytteren Niels Olesen behjælpelig med Arbejdet ved Flytningen og desuden yde ham et halvt Læs Tag hver. — I Vollerup Bys Gade udlægges til fælles Lergravning et Stykke Grønningsjord paa 20000 Kvadratalen og ligeledes 3 Tdr. Land Nord for Husmandstofferne, hvor der kan hentes Grus, Sand og Fyld. — De, der i Fjor har gødet til næste Aars Udsæd, kan enten beholde vedkommende Jordstykke til endt Høst, eller der gives ham en passende Godtgørelse, der i Tilfælde af Uenighed fastsættes af Sognefogeden og to

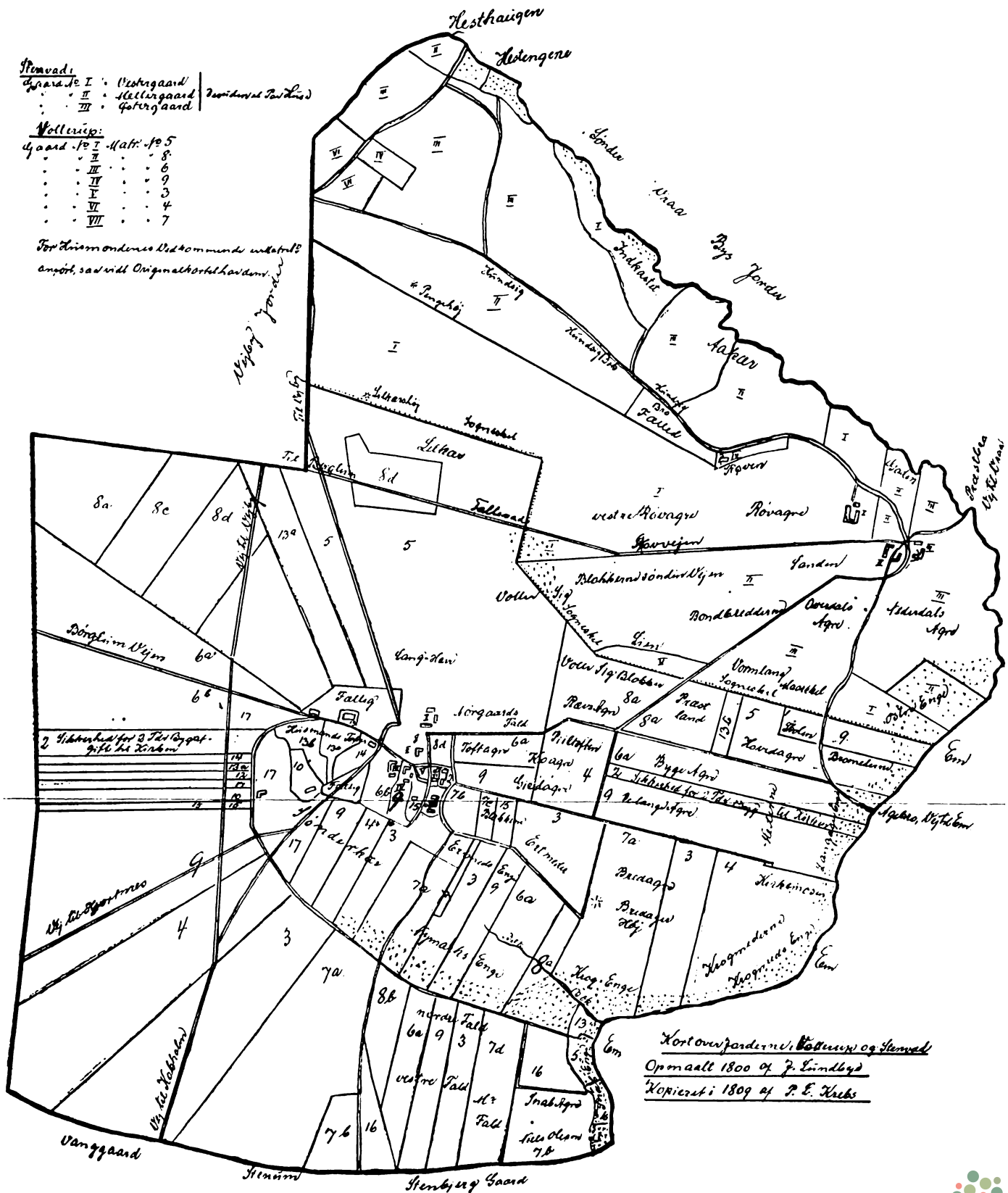
Kort over End Boys Jorden.

Stenvad:
 I : Hestgaard
 II : Hestgaard
 III : Hestgaard
 IV : Hestgaard
 V : Hestgaard
 VI : Hestgaard
 VII : Hestgaard

Nøllersøj:
 I : Hestgaard
 II : Hestgaard
 III : Hestgaard
 IV : Hestgaard
 V : Hestgaard
 VI : Hestgaard
 VII : Hestgaard

Topografiens omrindes vedkommende udkastet
 angiver, så vidt muligt Originalkortets holdning

Kort over jorderne i Hestgaard og Stenvad
 Opmaalt 1800 af J. Lindbøyl
 Kopieret i 1809 af P. E. Heib

Mænd uden for Udskiftningen. For Resten tiltræder enhver sine nye Lodder, saa snart de er afstukne.

Store Uoverensstemmelser mellem Parterne synes der ikke at have været. Men Forretningen tog alligevel saa lang Tid, at den maatte afbrydes for at genoptages næste Dag, idet der i Gaarden ikke kunde skaffes Nattekvarter til alle. Den følgende Morgen gav de Møde igen enten personligt eller ved Fuldmagt for at underskrive den afsluttede Kommissionsforretning, som derefter senere blev godkendt af Amtmanden.

Der er nu hengaet smaa halvandet Hundrede Aar, siden Jordfællesskabet for Em Sogns og Stenvads Vedkommende ophævedes. Og i Mellemtiden er der sket saa mange Forandringer, at hvis en af de gamle nu kunde tage Forholdene i Øjesyn, da vilde han næppe kunne kende Sognet og Eggen. Den eneste Bygning, som endnu staar fra den Tid, er den gamle Kirke. Kun faa af Gaardene staar paa deres oprindelige Plads. Adskillige er nedlagt og flere flyttet ud for at komme til at ligge mere bekvemt i Forhold til Marken. Nye Gaard- og Husmandsbrug er blevet oprettet. Ved Regulering af Vandløbene og ved Dræning er Moser og Kær blevet udtørret. Hvor der før voksede sure og næsten værdiløse Kærvækster, staar der nu bugnende Korn- og Kløvermarker. Og af Hede er der næppe saa meget tilbage, at der kan plukkes en Buket Lyngblomster. — Altsammen Vidnesbyrd om, at det er virksomme og foretagsomme Slægter, som har levet og virket her gennem Tiderne. Folk, der har forstaaet at bevare og øge Arven fra Fædrene.

HUNE KIRKE

EFTER HUNE KIRKES REGNSKABSBOG 1573—1693 SAMT
ANDRE KILDER
Ved C. KLITGAARD

For Understøttelse til mine Arkivstudier takkes
CARLSBERGFONDETS DIREKTION

Ved østre Ende af en mægtig Klitformation, den saakaldte »Kirkesande«, der vel i Tidens Løb har »sat sig« noget, saa den ikke er saa høj, som den har været, ligger Hune Kirke.¹⁾ Nu er denne »Sande« bevokset med Bjergfyrr og er fredelig, men endnu for ca. 70 Aar siden »røg« den i Storm og havde et vildt, forrevet Udseende som vilde den true den bag ved liggende Kirke med Udslettelse og Ødelæggelse paa samme Vis, som den havde ødelagt de vesten for liggende Marker og Bebyggelser, før den blev bastet og bundet af Klittagets lange, sejge Rødder i første Halvdel af 1800erne, og utvivlsomt har den ved Aar 1700 kvalt en Kratbevoksning ved Kirken, thi et Hus, der laa ved Vejkrydset syd for Kirken, bar endnu o. 1880 Navnet »Kratte«, og Gaarden »Risene« lidt nord for Kirken samt Huset »Risene« (o: Risene) sønden Kirken, der nævnes 1687, peger jo ogsaa hen paa Kratbevoksning her, før Sandet kvalte den.

Hune Kirke, der var indviet til Vor Frue,²⁾ er bygget i romansk Stil, vel i 1100erne, af Granitkvadre

1) For Oplysninger fra nyeste Tid bringer jeg Pastor Hans Arnbjerg min Tak.

2) Acta Pontificum Danica Nr. 3137.

paa en profileret Sokkel og bestod oprindeligt af hvælvet Kor med en hvælvet smuk Apsis, særlig hvad Sokkelens Profilering angaar, samt Langskib, og et Par af de oprindelige Vinduer paa nordre Side med Rester af Egetræs Ramme er bevaret, men tilmuret ligesom den nordre Dør, der endnu var aaben 1642, men saa »øde«, at den ikke kunde lukkes. ¹⁾ Korbuen er fra romansk Tid og af Granitkvadre. I gotisk Tid, vist i Slutningen af 1400erne, fik Kirken Taarn og Vaabenhus (paa Sydsiden). Taarnet er med hvælvet Underrum, opført af gule og røde Munkesten og har tidligere (før 1685) været højere. Vaabenhuset er dels opført af Granitkvadre og dels af Mursten, og det har Hvælving fra Opførelsestiden. Ved samme Tid fik Langskibet Hvælvinger, og Apsis' Hvælving ommuredes til en halv Ribbehvælving. Da eller senere er Apsis blevet adskilt fra Koret ved en Væg for at tjene som Sakristi, og der byggedes ogsaa en spidsbuet Aabning fra Skibet til det hvælvende Taarnrum, hvilket Taarnrum tidligere benyttedes til Opbevaringssted for Kirkens Materialier, men i 1900erne blev omdannet til Ligkapel. I dette Rum henlaa ogsaa i 1880erne en Kristusfigur og en Madonnafigur fra Middelalderen; de var godt skaaret og i ca. $\frac{2}{3}$ Legemsstørrelse. Da Taarnrummet omdannedes til Ligkapel, henlagdes Figurerne paa Vaabenhusloftet, og Madonnafiguren er nu næsten bortsmuldret, medens Kristusfiguren 1932 er afgivet til Museet i Hjøring. I Vaabenhusgavlen er indmuret en romansk Gravsten med et Kors og nogle Bogstaver, der næppe kan tolkes, og en anden romansk Gravsten, men uden Indskrift, laa indtil 1937 ved Sydsiden af Langskibet,

¹⁾ Kirkens Regnskabsbog.

og Sagnet vil vide, at den dækkede Støvet af en Mand, som faldt ned fra Kirkens Tag og slog sig ihjel der paa Stedet. Den er nu indmuret i Skibets Sydmur, der 1937 skalmuredes. Ved Skibets søndre Side stod en Runesten som tidligere (1636) har siddet i det søndre Kirkegaardsdige, hvor den endnu sad ca. 1890. Stenen blev flyttet ind i Ligkapellet i Taarnet, da dette indrettedes, og atter 1940 derfra ind i Vaabehuset. Den var begyndt at forvitte. Den omtales af Ole Worm i hans »Monumenta Runica«, og i Wimmers: »Danske Runemindesmærker«¹⁾ omtales den som en smuk Sten af 5 Fod og 7 Tommers Højde, indtil 2 Fod 4 Tommer bred og 1 Fod tyk. Indskriften viser hen til Tiden 950—1000 (Harald Blaatand og Svend Tveskæg)²⁾ og er tydelig og velbevaret. Den lyder: hufi thurkil thurbiurn satu stin runulfs hins rathsbaka fathur sins, det vil sige: Hove, Thorkil (og) Thorbjørn satte deres Fader Runulf den Raadsnildes Sten. Da Stenen blev flyttet fra sin oprindelige Plads til søndre Indgang til Kirkegården, vel snarest paa Reformationstiden, har den tænkeligt før staaet ved den ældgamle Vej fra Kirken over Kær sig og Engesgaard til Jetsmark, ved hvilken der har været mange Gravhøje.

Disse Sten saa vel som den hele Kirkebygning tør vel siges at pege tilbage paa en Tid, da Sognet havde Stormænd og derfor maa have været frugtbar paa dets højereliggende Omraader med Hune By som Centrum — altsaa før det ved Aar 1500—1550 blev ødelagt af Sand. En Hunegaard nævnes 1608 og senere, den blev senere delt i to Gaarde, af hvilke den vestligste ogsaa kaldtes Lykkegaard eller

¹⁾ II 16.

²⁾ I »Danmarks Runeindskrifter« ved Lis Jacobsen og Erik Moltke sættes Tiden til o. 900—1050.

»Gaarden« (Matr. Nr. 22). 1937 blev Kirken grundigt restaureret udvendig. Hele Sydsiden og Apsis rundt blev skalmuret, da Muren, særlig i Koret, var ved at falde ned. Der kom nyt Tag paa Vaabehuset, og Blytaget paa Sydsiden blev omstøbt. Ligporten blev flyttet fra Østsiden til Sydsiden af Kirkegaarden. 1940 blev Kirkens Indre restaureret. De to øverste Kirkestole fjernedes, og de øvrige gjort bredere. Gulvet i Koret blev hævet, og der kom ny Alterskranke og nyt Tæppe indenfor den.

Af middelalderligt Inventar findes foruden Alterbordet, der er af Granit, den romanske Døbefont, der ligeledes er af Granit, samt Kirkeklokken, der er uden Indskrift. Den er ca. 100 cm høj og 90 cm bred og er sandsynligvis støbt af en Aalborg-Støber i Tiden 1450–1500, altsaa ved samme Tid, som Kirken fik Taarn, og den er Søsterklokke til den største Klokke i Børglum. 1529 afgav Hune Kirke en Klokke, der vejede 2 Skippund (320 kg), til Kongen til Omstøbning til Kanoner.¹⁾

Kirken tilhørte Kongen indtil den ved Auktion 3. December 1710 blev solgt med Kaldsret til Amtmand Arnoldus Dysseel til Sejlstrup, som 8. Juli 1712 fik Skøde paa den og dens Kirkegods i Hune By, Hk. 0-2-1-2 og i Pirup By Hk. 0-2-3-1, for en Købesum af ca. 583 Rdl. Dyssel lagde Kirken under Lundergaard, hvortil den laa indtil 1857, da den blev solgt ved Auktion efter Mads Hastrups Enke til Løjtnant Vaupell og Læge Peter Lund, begge i Aalborg, og 1893 solgte Vaupell og Lunds Arvinger den til Sagfører A. Olesen i Nørresundby og Murer Jens Jensen Nørgaard i V. Hjermelev, fra hvem den 1909 overgik til Selveje.

¹⁾ Erik Horskjær i »Vends. Aarb.« 1937 Side 15: Fra Saltum Kirke afgaves en Klokke paa 2 Skippund 7 Lispund, altsaa 376 kg.

KIRKENS VISSE (∞: FASTE) INDKOMST.

1574. Landgildebyg 3 Tdr., nemlig $2\frac{1}{2}$ Td. af Bolet Riisen og $\frac{1}{2}$ Td. af en Ager i Pirup Krat. 1633 var Landgildeydelsen af »Risen« nedsat til 2 Tdr. Byg og 1676 blev Afgiften af Ageren i Pirup helt afskrevet paa Grund af Sandflugt og Afgiften af Risen til $\frac{2}{3}$ Td.

Kirke-Korntienden, der 1553 var 26 Tdr. Rug eller Byg og 4 Tdr. Havre,¹⁾ var 1574 paa Grund af Sandflugten nedsat til 10 Tdr. Rug, 14 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, og efter Lensmandens Ordre nedsattes den 1589 af samme Grund til 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre. 1604 nedsattes den atter paa Grund af Sandflugt, og 1633 var den kun 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og ingen Havre, og denne Størrelse beholdt den i Fremtiden med Undtagelse af enkelte Aar, da den var noget mindre. Ved Matrikuleringen blev Kirketienden ogsaa sat for 16 Tdr. Hk. og 28. Juni 1679²⁾ blev den ved Omlægning paa Grund af Sandflugten paalignet Sognets 82 Jordbrugere. Kirketienden var som Regel bortfæstet til Sognemændene; 1620 fæstede Morten Svendsen i Lykkegaard³⁾ den paa Sognemændenes Vegne.

KIRKENS UVISSE INDTÆGTER.

Kvægtienden var 1553: 11 Lam;⁴⁾ men da den jo var vekslende Aar til Aar, har Præsten næppe angivet for mange Lam. I 1600erne var den almindeligvis 5–8 Lam à 1 Mark Stk. samt nogle faa Gæs og lidt Penge for ulige Kvægtiende. 1687 forsøgte

1) Præsteindberetning.

2) Tingbogen.

3) Matr. Nr. 22.

4) Præsteindberetning.

Kvægtienden bortfæstet, men der var ingen, der vilde byde paa den.

Endvidere havde Kirken Indtægter af Begravelser i Kirken, af Stolestader og fra 1686 for Brug af Kirkens Lys ved Bryllupper, hvortil kom Gaver fra Menigheden og andre, hvilke Gaver vist ofte var en Følge af overstaet Fare paa Havet.

1612 blev udlovte for Niels Andersens og Jens Lauridsens Lejersteder (2: Grave) i Kirken 2 Daler, 1613 gav Laurids Tygesen og Søren Tygesen 2 Daler.

1623 gav de tidligere Kirkeværger Søren Christensen i Risen 1½ Dlr. 1 Mk. og Chr. Jensen 10 Dlr., antagelig Penge, som de havde faaet tilgode ved Kirken.

1636 lod Kirkeværge Bertel Andersen Kjærulf paa Holmen eller Trudsholm lave en ny Kvindestol i Kirken paa egen Bekostning og forærede den til Kirken. Han blev begravet i Kirken 20. Oktbr. 1656, og da han i lang Tid havde været Kirkeværge (1629—36) samt Præstens Medhjælper¹⁾ og havde givet en ny Stol til Kirken, fik han gratis Lejersted i den, hvor hans Enke Dorete Olufsdatter ogsaa skulde nyde Lejersted ved hans Side, hvorfor hun straks betalte 1 Rdl. (1657).

1654 bortfæstedes Kirketienden til Niels Sørensens i Nørre Brogaard paa Sognemændenes Vegne, og til Kirken betales 16 Rdl. i Stedsmaal (Indfæstning).

1667 fik Kirken foræret 2 Vokslys af nogle ærlige og fromme søfarende Folk, Gud dennem samt

¹⁾ Med Hensyn til Kirketugten havde Præsten to Medhjælpere af Menigheden.

alle fra al Ulykke naadeligen beskærme for Christi Skyld«. ¹⁾

1679 gav ærlig og velbyrdige Mand Johan Findlesen²⁾ til Kirken 1 Rdl. til et Fontbækken.

1685 gav Chr. Mikkelsen i Hvarret (o: Blokhus) 7 Dlr. 2 Mk. for Stolestader, Jens Christensen i Hvarret gav Kirken 1 Dlr., og 1689 gav han og hans »Medbrødre« 3¹/₂ Mk. Samme Aar gav Søren Olesen ved »det røde Hus« (o: Rødhus) 2 Mark, og Lars Simesen gav 1 Dlr., som han havde udlovet i Havsnød.

Endelig havde Kirken nogen Indtægt af en Ko og en Stud, som den lejede ud; af Koen svaredes 1574 en Afgift af ¹/₂ Pund (= 3 kg) Smør.

KIRKENS VISSE (o: FASTE) UDGIFTER.

1574. For Vin og Brød til Sakramentets Uddelelse 3 Tdr. Rug
Herredsprovsten for sin Visitats
og en Nats Hold..... Penge 2 Mark
Regnskabsprovsten for sin Tjeneste at forklare Kirkens Regnskab 3 Pund (o: 6 Tdr.)
Byg og 1 Nats Hold

1634. For Vin og Brød Rug 3 Tdr.
Herredsprovsten..... Rug 1 Td.
Regnskabsprovsten Rug 8 Skp.³⁾ Byg 4 Tdr.

1651 anføres første Gang Udgift til Kirken »at mæje«
o: pynte med grønne Grene til Pinse.⁴⁾

¹⁾ Det var antagelig strandede Søfolk.

²⁾ John Finlasson Schott, født 1623, død 1713 paa Gundestrup i Skræm Sogn. Var gift med Kirsten Baggesdatter Griis af Slette, født 1622, død 1700. De boede ca. 1656—1679 paa en Gaard i Hunetorp.

³⁾ 1 Td. Rug = 10 Skp.

⁴⁾ Denne Foranstaltning hørte dog op efter nogle Aars Forløb.

1688 frasagde Præsten sig at holde Vin og Brød for 3 Tdr. Rug. Vin og Brød købtes saa i Aalborg, og da Kirkeværgerne 1689 førte 2 Mark til Rejseudgifter til Aalborg, vilde Biskop Bornemann ikke anerkende Udgiften, da Vinen burde hentes med anden Lejlighed. Vinen og Brødet androg 1690 6 Sldr.¹⁾ 1/2 Mk. eller lidt mere end Værdien af 3 Tdr. Rug. Forbrug ca. 30 Potter Vin (1691).

1691 tilbød Præsten at holde Vin og Brød for 6 Sldr. aarlig, da Kirkeværgerne besværede sig derved, men 1692 er ført til Udgift 6 Sldr. 3 Mk., saa Akkorden traadte ikke i Kraft.

1692 betaltes første Gang for at holde Kirken ren og opbevare Kalk og Disk og Messeklæder 2 Mark.

UVISSE (UBESTEMTE) UDGIFTER.

1634.

For 18 Marker (4 ¹ / ₂ kg) Voks til et Par Voksllys.....	4 ¹ / ₂ Sldr.
For Lysene at gøre	1 Mk. slet
For 7 Al. fint rødt Kamelot ²⁾ til en Messehagel	10 ¹ / ₂ Sldr.
For Silke og Pralsarts til et Kors paa Messehagelen.....	2 Sldr.
For 4 Alen Dvelik ³⁾ til at fore Messehagelen med	1 Sldr.
For Messehagelen at gøre og sy paa egen Kost og Løn	3 Mk. slet

1636.

Givet for en Laas og Nøgle at gøre færdig, som Kalk og Disk forvares udi.....	13 Skill.
---	-----------

¹⁾ 1 Slettedaler = 4 Mark. 1 Rigsdaler = 6 Mark.

²⁾ Vævet lærredsagtigt Uldtøj af Kamelhaar.

³⁾ Stift Tøj.

15. Okt. toges Tingsvidne, at nordre Side af Kirke-
taarnets Tag var forfaldent, saa Regn fordærvede
Hvælvingen, og iøvrigt var Taarnet saa forfaldent,
at man kunde frygte for, at det vilde falde ned. Va-
a b e n h u s e t var ligeledes forfaldent paa Bly, lige-
som ogsaa nordre Side af Taget over K o r e t.¹⁾

1637, 2. December fornyedes Synet.

1638 købtes saa 7 Tylter og 3 Deler (Fjæl) for 11 Sldr.
1 Mark.

For at føre det fra Stranden til Kirken — 3¹/₂ Mark.

1¹/₂ Td. Tjære købtes i Aalborg, Blymesteren hentes
i Vrensted,²⁾ et Læs Brænde købtes i Skoven
(i Midtvevdsyssel), og der lagdes nyt blytækket O v r e
paa Va a b e n h u s e t.

1639 købtes 3¹/₂ Alen grønt Rask³⁾ til M e s s e h a -
g e l e n forneden.

1640 lavedes et lille Loft ved Alteret til at lægge
Kirkens Korn paa — 1¹/₂ Dlr.

1642, 9. Juli, toges Tingsvidne om, at søndre Side af
Taarnet var revnet fra øverst til nederst, og Kir-
ken trængte til at forbedres, hvortil dens Midler ikke
forslog. Den nordre Kirke dør var øde og kunde
ikke lukkes.⁴⁾ Der købtes saa Mursten i Aalborg,
men Taarnet blev ikke istandsat.

1643—44 kom Svenskekrigen, og efter det blodige
Slag ved Nørresundby 18. Januar 1644 holdt Sven-
skerne Vendsyssel besat til om Sommeren. Kirkens
Landgilde og Tiende for 1643 maatte eftergives,
»efterdi Fjenden var Landet mægtig«, og der blev
ikke noget til at istandsætte Kirken for før efter
Freden 1645.

1) Tingbogen.

2) Her var i 16—1700erne en Række af Blytækkere, der arbejdede
over hele Vendsyssel.

3) Tyndt kippret uldent Tøj.

4) Tingbogen.

1646 var saa søndre Side af Taarnet faldet ned, og Niels Murmester fra Stenum opmurede den igen. Samme Aar blev købt $\frac{3}{4}$ Alen Lærred til en Pose til at bære Alterkalken i til og fra Kirken.

1647 blev af Kirken betalt 1 Sldr. »for en Bog, som Præsten har i Forvaring til at tegne udi«. Det var formodentlig Sognets ældste Kirkebog, anskaffet i Henhold til kgl. Missien af 17. Maj 1646, der paa-lagde Præsterne at føre Kirkebøger over »Fødte, Vi-ede og Døde«. Den ældste nu bevarede Kirkebog for Hune¹⁾ er dog først fra 1651 (Viede og Døde) og fra 1666 for Fødtes Vedkommende, og der er flere »Hul-ler« i Indførelserne.²⁾

1648 blev Kirkegaardsdiget, der er af store Granitsten, oplagt og istandsat, hvad der kostede 21 Sldr. Sandflugten havde da lagt Sand op om det, saa der lejedes 24 Vogne til at køre Sand bort og føre Sten dertil — 9 Sldr.

En Dør i Taarnet tilmuredes — 2 Sldr.

1650 købtes ved Stranden 27 Stk. Egetræ til Porte og Stenter — 6 Sldr. 1 Mark.

1654 blev anskaffet 12 Alen Silketøj til et Alter-klæde, »eftersom det gamle var ganske utjenligt«, og endvidere anskaffedes 36 Alen Guldsnor dertil. Endvidere købtes $13\frac{1}{2}$ Alen Lærred til en Messe-særk.

1655 købtes 5 Alen Kaffa,³⁾ $2\frac{1}{2}$ Alen grønt Rask, 20 Alen Snore m. v. til en ny Messehagel.

1662 arbejdede Christoffer Blymester fra Vrensted ved Kirken.

1665 blev der atter anskaffet en Messesærk.

1669 anskaffedes en ny Alterdug af Bielfeldts

¹⁾ I Landsarkivet i Viborg.

²⁾ S. Nygård: »Danmarks Kirkebøger« Side 121.

³⁾ Kaffa var et Slags Plyds med ophævede Blomster paa glat Bund.

Lærred og med Kniplinger, og ligeledes betalte Kirken 1 Dlr. 2 Mk. 8 Skill. som sin Anpart af en Tinflasker til baade Saltum og Hune Kirke

1672 hentedes 4 Læster (∴: 48 Tdr.) Kalk i Mariager, og der foretoges større Reparation paa Mure og Tag.

1674 indlagdes 2 nye Bjælker og et Par nye Spær samt en Bjælke i Korgulvet m. v.

1675 kastedes Sand af Vaabenhuset.

1677 købtes 2 »Kulmisser« til at smede Søm ved,¹⁾ de kostede ialt 1 Mark.

1679 købtes Kalk hos Peder (Sørensen) i »Snurren« i Aalborg. »Snurren« var et Hus ved Toldboden.

1682 købtes 1 »Kulmisse« for 9 Skilling.

1683 købtes 5 Tylter Deler (Brædder) af Thomas Næs fra Norge til nordre Side af Taarnet og 1 Td. Tjære af Anders Nielsen fra Norge.

Samme Aar anskaffedes en Skammel (∴: Bænk) for Skriftestolen.

1685 trængte Kirken til en større Istandsættelse, og da den ikke havde de fornødne Midler selv, laante den 500 Daler af 9 Kirker i Vendsyssel og Han Herred. Til Murarbejdet antoges Johan Ejlers fra Aalborg, til Tømrerarbejdet Chr. Sørensen og til Blyarbejdet Thomas Blymester fra Vrensted.²⁾ Taarnet blev nu helt nedbrudt til Skibets »Mønning« (Tagryg), og hele dets søndre Side, der 1646 var blevet istandsat blev nu udhugget og skalmuret med $\frac{1}{2}$ Mursten, hvorefter den øverste Del af Taarnet genopførtes med Spidsgavle, men vist ikke i den tidligere Højde. Det fik Stentag, og der anbragtes 5 Døre ∴: Luger paa det. Vaabenhuset ombyggedes

¹⁾ En »Kulmisse« eller »Kulmis« var en Kurv indeholdende 1 Td. Trækul.

²⁾ Thomas Nielsen Mørk, der ogsaa var Blystøber 1693.

ogsaa, og dets Kam blev omdannet til en Spidsgavl med en Luge over Hvælvingen. Der lagdes en Del nyt Bly paa Kirken, og Klokkværket i Taarnet fornyedes. Til disse Arbejder indkøbtes der 16 Læster (∴ 192 Tdr.) Kalk i Aalborg, hvorfra det leveredes paa Gøl og hentedes der; Murstenene købtes ligeledes i Aalborg, og 1 Tylt Deler (Brædder) købtes ved Fureby Strand (Løkken). Kirkens Udgift blev dette Aar omtrent 675 Daler (antagelig Slettedaler à 4 Mk., Rigsdaleren var à 6 Mark = ca. 4 Kr. 00 Øre.)

KIRKENS INVENTAR.

1574 angives »Kirkens Ornamenter« at være: 1 Kalk og Disk, hvid, vejer 25 Lod, en Messehagel af »brouiid siden Atlask,¹⁾ en Messesærk, et Alterklæde af Lærred med silkebestukket Kappe, en Klokke i Taarnet, en stor »primus Klokke,²⁾ en lille trefodet Kobberkande³⁾, en stor Lysestage af Staal, en stor fortinnet Lysestage paa Alteret, en Bibel, en Gradual (∴ Messebog), en Haandbog, et Ny Testamente og et Skab med 2 Laase.⁴⁾ Prædikestol og Altertavle omtales ikke, men har selvfølgelig været der ligesom Døbefonten.

1658 angives Inventaret at være: En Kalk og Disk af Sølv, en Messesærk, 2 Lysestager af Messing⁵⁾ en gammel Altertavle, en gammel Bibel, en Luthers Postille, en Stenfont og en Klokke i Taarnet.

¹⁾ Vist silkeatlasks Brokade.

²⁾ Primklokkerne, med hvilke der ringedes, naar Nadveren var endt, hang i Koret.

³⁾ Til at hente Daabsvand i.

⁴⁾ Til at gemme Kalk og Disk samt Messeklæderne i.

⁵⁾ De vejede 4¹/₂ kg tilsammen.

1687 var Inventaret: En Kalk og Disk af Sølv, vejede 25 Lod, 2 Lysestager af støbt Messing eller Mangut, en lille »Gietkande« at hente Vand i til Fonten, af Messing, et Fontbækken af Krontin, en gammel rød, prentet fløjels Messehagel med Kors paa af Guldkniplinger, en Messesærk, en gammel Alterdug af Lærred, en gammel Bibel i Folio, en Alterbog, en Graduat (Messebog), et Ritual, et gammelt Skab uden Laas, til Kirkens Ornamente, en Ligbaare og en Klokke med Streng.

Med Hensyn til Inventarets Historie ses, at Anders Madsen i Skalleborg¹⁾ 1638 gav et Døbebækken af Messing, men 1679 købtes et nyt af Krontin, som endnu fandtes i 1870'erne og bar Paaskriften: »Hoven kierches fondt becken«. Niels Hancke siger i sine Optegnelser til Vendsyssels Historie²⁾, at det var Mage til det gamle Fad i Hjermelev Kirke. Dette, der nu findes i Museet i Hjøring, er paa Størrelse med en stor dyb Tallerken og er antagelig støbt i Aalborg, men næppe til kirkeligt Brug, da det paa Bunden bærer en ret frivol Fremstilling af to nøgne Kvinder, der »lefler« med en nøgen Mand (Loth og hans Døtre?); det har utvivlsomt været lavet til et profant Brugsfad. Til Daabsbækkenets Anskaffelse gav ærlig og velb. John Finlasson Schott i Hunetorp som foran nævnt 1 Rdl. Fadet blev antageligt kasseret o. 1880, og det nuværende, der er af Messing, har ingen Indskrift eller Ornamente. 1665 blev den gamle Altekalk lavet om med Tillæg af noget Sølv, hvilket ialt kostede 8 Dlr. 3 Mk.³⁾

¹⁾ Laa ved Buj i Sognets sydligste Del.

²⁾ Universitets-Biblioteket.

³⁾ Den bærer Stempel H. J. G., hvilket brugtes af en Herman Jensen Guldmed i Aalborg.

Kirken havde ikke Raad til den Gang at lave Disk til Kalken, og 1683 havde Kirken en »Patel«¹⁾ af Tin, men 1687 staar den angivet at være af Sølv og er vist den, der endnu findes i Kirken, ligesom Kalken formodentlig er den 1665 omlavede. Den har paa Foden 6 fremspringende Knopper med Bogstaverne I. H. S. V. N. R.²⁾ Kirken har desuden Særkalke, skænket af en Badegæst, der i ca. 50 Aar kom til Blokhus. Endvidere har Kirken en Sølvdaase til Opbevaring af Alterbrødet; den har Paaskriften »Til Huune Kirche Foræret af Velædle Hr. Jens Glee-rup til Lundergaard.«³⁾ 1760.

1648 anskaffede Kirken en ny Ligbaare til 1 Rdl., men slige er jo forlængst gaaet af Brug. Nogen Pengeblok nævnes ikke blandt Inventaret, men en gammel Fattigblok af Egetræ og med Jernbeslag laa for et halvt Hundrede Aar siden henslængt blandt Affald fra Kirken og Kirkegaarden.

Som nævnt havde Kirken 1574 kun en stor fortinnet Alterstage, men 1658 to Stager af Messing og 1687 ligeledes; de vejede 4 $\frac{1}{2}$ kg tilsammen. De maa vel være det Par smaa Stager af Messing, der nævnes i et Kirkesyn 1803,⁴⁾ men det kan ikke være Kirkens nuværende Alterstager, der er anselige Stager af Bronze og efter Museumsdirektør Chr. Axel Jensens Udtalelse af middelalderlig Form.⁵⁾ Prædikestolen er meget tarvelig og fra Tiden henimod Aar 1800; Kirkestolene var ligeledes

1) Patene; en Tallerken til Alterbrødet.

2) Jesus homium salvator Nazarenus Rex, Jesus Menneskenes Frelser, Jødernes Konge.

3) Kirkeejeren.

4) Bispearkivet.

5) Endvidere har Kirken to Kandelabre fra ny Tid til Brug ved Begravelser.

højest tarvelige, men er 1940 omlavet, og til Brug i Koret er skænket 10 løse Stole, Altertavlen er fra ca. 1850 og havde tidligere et meget tarveligt Maleri forestillende Jesus i Getsemane Have, men dette Billede er senere erstattet af et Billede med Englen Gabriel og Jomfru Maria, malet af Vive. Der er for Tiden Planer om at anskaffe et nyt Alterbillede.

I Kirken hænger et Skib skænket o. 1910 af Fyrbetjent Rasmus Thøgersen, Nakkehoved Fyr, der var født her i Sognet, og desuden hænger der en Model af Skoleskibet »København«, skænket i 1930-erne af Landinspektør Meulengracht, Aalborg. Ca. 1915 er Kirken blevet forsynet med Orgel med 4 Stemmer anskaffet for et i dette Øjemed indsamlet Beløb.

1913 blev Kirken forsynet med Varme anlæg, der i Sommeren 1943 erstattedes med et større Calorie-féeanlæg fra Firmaet Hess i Vejle.

1930 blev der indlagt elektrisk Lys i Kirken. Der er 4 Lysekroner, af hvilke én er skænket af Gaardejer Søren Ribergaard og én af de unge i Sognet, der ogsaa 1924 har skænket Kirken et forgyldt Trækors, som hænger paa Skibets nordre Væg. I Kirken findes endvidere 2 Kandelabre, som bruges ved Begravelser.

I Koret findes Epitafium over Sognepræsten Hans Windinge, f. 1689 paa Gøl, d. 1741, og Hustru Birthe Wibroe, f. 1696 paa Vivebrogaard, d. 1741, begge er begravet under Korgulvets søndre Side. Epitafiet, af Sten og Marmor, er opsat 1772 af deres Søn Købmand Lauritz Windinge i Aalborg og bærer en lang Tekst¹⁾. Under Epitafiet er indmuret en Egetræsplade,

¹⁾ Se C. Klitgaard: Hvetbo Herred II. 319 f.

hvis Paaskrift tyder paa, at to af Præstens andre Søner har følt sig noget brøstholdne over, at kun Broderen Lauritz' Navn staar paa Epitafiet. Paa Pladen staar nemlig: »Til de Efterlevende.

Her neden under den(ne Sten)¹⁾
 Fra Verdens Stød og (Møje)
 Sig hviler vores døde (Bee)n;
 Men Sjælen i det (Hø)ye.
 Gjør, hvo du er, (os ey) Uroe,
 Den Stund du (er paa) Veye,
 I vores mørke Jørde) Boe
 Og Gravens trange Leye,
 Omkast os ej vor Hvilested,
 Fordi vi ere døde;
 Men lad os sove her med Fred,
 Til vi vor Jesum møde.

Tilsat og Forlangt 1774 af Ch r i s t e n W i n d e, Degn til Vrensted og Thise, og J e n s W i n d e, Degn til Salthum og Hune.

Pastor Windes nyfødte Datter Anna blev 1732 begravet i Hune Kirke, vel ogsaa under Korgulvet. Under den nordlige Del af Korgulvet er begravet Skudehandler i Blokhuis Svend Jensen Bondrup, f. 1726 d. 1789, og Hustru Maren Andersdatter Hjortels, f. 1726, d. 1790. Over deres Grav laa tidligere en stor Sten med en længere Indskrift; men efter at Stenen var flyttet hen i Fortsættelse af Skibets Midtergang, og Passagen til og fra Koret gik over den, blev Indskriften i Tidens Løb omtrent bortslidt og Stenen blev derfor o. 1900 taget op igen og opstillet ved den nordre Korvæg. Over Indgangen fra Skibet til Taarnet fandtes i Slutningen af 1700erne et Pulpitur, der tilhørte Skudehandler Peder Christensen (Krat), død 1771. Det

¹⁾ De indklammede Ord afslidt.

fulgte senere hans Gaard i Blokhus, Matr. Nr. 66, og blev 1844 af dennes Ejer Poul Højen skødet til Skudehandler Jens Carl Bang Klitgaard i Blokhus for 2 Rbdl. 1846 besluttede Kirkesynet imidlertid, at Pulpituret skulde fjernes, og Klitgaard begærede sig ved Brev af 27. April 1846 udvist fast Stædeplads i Kirken i Stedet for Pulpituret, men det ses ikke, om han har faaet det.

Paa Kirkegaarden findes ingen gamle Gravsten; den ældste er fra 1831¹⁾, det er en norsk Marmorsten over Skudehandler Mogens Steffensen Brix i Blokhus (1776—1831) og 1. Hustru Anne Marie Baltzersdatter (1778—1803).

Langs Kirkegaardsdigets Vestside er i Tidens Løb begravet en Mængde Lig, der er inddrevet paa Stranden, bl. a. 1867 otte Mænd, der sammen med 2 andre omkom, da Barken »Sundenes Minde« af Sandefjord, Kaptajn Antonie Larsen, forliste 3. Decbr. 1867 paa Rubjerg Strand paa Rejse med Trælast fra Sundsvall til London, og kun en Mand drev levende i Land paa noget af Vraggodset og blev fundet i Klitten i Rubjerg med Forfrysninger i Hænder og Ben. Da min Far, der var Strandfoged i Blokhus, kom til Stranden d. 4. December om Morgenen, laa 7 af Ligene inddrevet, et Syn, som Far aldrig glemte.

KIRKEVÆRGER.

1574 Ove Lauridsen²⁾ og Peder Lauridsen.

1578—81 Jens Lauridsen og Niels Andersen³⁾.

1582—83 Peder Jensen i Hedegaard og Peder Jensen i Hune torp.

¹⁾ Familien Klitgaards Begravelse.

²⁾ Vist i Engesgaard.

³⁾ Begge begravet i Kirken, Regnskæbsbogen 1612.

- 1584 Lars Ovesen¹⁾ og Christen Pedersen.
 1585 Christen Pedersen og Christen Christensen.
 1586 Christen Mikkelsen,
 1587 Niels Jensen i Hunetorp og Lars Smed i Hune.
 1588 Lars Smed og Niels Andersen.
 1589—91 Christen Pedersen i Hune og Jens Pedersen i Brogaard.
 1592—99 Thomas Mikkelsen og Christen Thyssen (i Hvarregaard).
 1600—1601 Poul Thomsen (i Trudsholm)²⁾ og Christen Thygesen.
 1602 Søren Pedersen og Søren Mikkelsen.
 1603—1604 Søren Nielsen i Brogaard og Niels Andersen i Hune.
 1605 Jens Poulsen i Brogaard³⁾ og Steffen Jensen i Ribieriggaard.
 1606—07 Jens Poulsen og Søren Poulsen.
 1608—09 Anders Nielsen og Christen Lauridsen.
 1610 Mads Jensen og Christen Nielsen.
 1611—12 Christen Nielsen og Søren Christensen (i Hune).
 1613—15 Søren Christensen og Søren Clemmensen.
 1616—20 Søren Christensen og Christen Jensen.
 1621 Jens Poulsen i Brogaard⁴⁾ og Søren Nielsen i Nørre Brogaard.
 1621 Søren Christensen i Riisen og Chr Jensen ved Kirken.
 1622—25 Lars Tøgersen i Hune og Søren Nielsen i Brogaard⁵⁾.
 1625—27 Lars Tøgersen og Svend Poulsen.
 1629—36 Lars Tøgersen og Bertel Andersen paa Trudsholm⁶⁾.
 1637—44 Christen Pedersen Hunetorp og Christen Christensen i Hune.
 1645—47 Christen Christensen i Hune og Christen Christensen i Ribergaard.

1) Vist i Engesgaard

2) ∴ Holmen.

3) ∴ Sønder Brogaard.

4) Sdr. Brogaard.

5) Nørre Brogaard.

6) = B. A. Kjærulf paa Holmen † 1656.

- 1648—51 Hr. Jakob Sørensen Bhie i Saltum (o: Præsten) og Christen Christensen i Hune.
- 1652—52 Christen Sørensen paa Ulholm og Christen Pedersen i Pirup.
- 1653—55 Christen Andersen Lund og Christen Sørensen paa Ulholm.
- 1656—64 Jens Eriksen i Hune og Ove Pedersen i Hunetorp.
- 1665 Jens Eriksen i Hune og Søren Lauridsen i Hune.
- 1666 Jens Andersen i Kirkesig¹⁾ og Søren Lauridsen i Hune.
- 1667—69 Christen Lauridsen i Hunetorp og Chr. Madsen i Hunetorp.
- 1670—72 Anders Bertelsen (o: Kjærulf) i Trudsholm og Chr. Nielsen i Hvarregaard.
- 1673—79 Christen Nielsen i Hvarregaard og og Christen Sørensen Rismand²⁾.
- 1680 Jens Andersen i Engesgaard og Lars Nielsen i Hune.
- 1681 Christen Madsen i Hune og Clemen Laursen i Hune.
- 1682 Chr. Pedersen den unge i Pirup og Anders Ibsen i Pirup.
- 1683—84 Niels Jensen Toft i Hunetorp og Peder Nielsen i Hunetorp.
- 1685 Peder Nielsen i Hunetorp og Lars Johansen i Hunetorp.
- 1686 Chr. Laursen i Hedegaard og Jens Jensen norden Kirken.
- 1687—89 Morten Christensen i Ribergaard og Chr. Nielsen i Krattet i Pirup.
- 1690—91 Christen Sørensen den unge i Klitgaard³⁾ i Hune og Anders Larsen i Hvarregaard.
- 1692 Christen Pedersen i Ribergaard og Anders Christensen i Hedegaard.
- 1693—94 Jens Lauridsen i Hedegaard og Niels Thomsen i Ribergaard.

1) nu Kærsig.

2) Chr. Rismand boede 1685 paa Roppentop. (Kirkebogen).

3) Annekspræstegaarden, der ligger sydøst for Kirken og blev ødelagt af Sandflugt paa Bygning og Mark o. 1680.

NIELS DAKOTA (NIELS CHR. SØRENSEN) FRA LENDUM

Af Landpostbud EMIL LARSEN. (Ved Lærer N. P. PETERSEN)

I Historisk Samfunds Samling af gamle Dansemelodier fra Vendsyssel findes en Vals, der har Betegnelsen Niels Dakotas Vals.

Hvem var Niels Dakota? Dette vil Landpostbud Emil Larsen i den følgende Skildring give Besked om.

Men et Spørgsmaal staar aabent: Har N. D. selv lavet Melodien, eller er hans Navn kun knyttet til den, fordi den var hans Yndlingsmelodi, som han spillede tit?

Hr. Larsen har yderligere skaffet en Hopsa til Veje; ogsaa om denne siges, at det er een af N. D.s Melodier.

Kan andre give Oplysning om flere af hans Melodier og om, hvorvidt han selv har komponeret dem?

Oplysninger bedes sendt til Hr. E. Larsen eller Historisk Samfunds Formand.

Han var indfødt Lendumbo. Faderen hed Søren Kr. Nielsen og boede oprindeligt i Gaarden Kammer, men det gik tilbage for ham, og han blev Indsiddet i Bouet (N. Milbak), hvor Sønnen Niels blev født 11. November 1850. Siden blev han sin egen Mand og boede i Rødkjærshuse.

Niels fik — efter Fødestedet — Tilnavnet Bouet. Han var, saavidt vides, eneste Barn i Huset og havde derfor, af et Fattigmandsbarn at være, haft det ret godt i sin Barndom og Ungdom. Han lærte lidt Snedkeri; just flittig var han ikke; men han havde Ord for at lave alting solidt og ordentligt, og han forstod udmærket at skelne mellem godt og daarligt Træ.

Faderen døde 1885, men Niels og Moderen, Mette Marie Sørensdatter, passede Hus og Jordlod i flere Aar, Niels som en Slags Bestyrer, — med Undtagelse af de Aar, »da a war i Dakota«. Og saa døde Moderen. Niels nød vel nok den Gang Spiritus, for det gjorde jo alle, men han var meget ordentlig med den.

Da Niels blev ene i Huset mødte han sin Skæbne i en Kvinde, som lavede Grin med den sølle Niels, der var et ærligt Menneske helt igennem, ogsaa i sit Forhold til hende. Han vilde giftes med hende; men saadan saa hun ikke paa det. Niels holdt længe ved og mente, at hun tilsidst skulde blive adstadig. Men dette skete ikke, og saa gav Niels op. Han solgte Huset og rejste til Dakota i U. S. A.

Desværre kunde han ikke begaa sig der, maaske længstes han. Tempoet var ikke efter Niels' Hoved, og derfor foretrak han at rejse hjem igen. Men denne Tur var en Slutsten for Niels' Tilværelse som nyttig Borger i Samfundet. Han arbejdede nok lidt engang imellem, men der var ingen Stadighed ved ham. Man kunde med Nød og næppe narre ham til at begynde paa et Stykke Arbejde, men det var »grov haardt« at faa ham til at gøre det færdigt. Og der skulde meget Brændevin til; men selv Brændevinen kunde ikke holde ham i Gang. Han blev hardere og hardere ved Flasken og levede tilsidst kun for og af Brændevin. Efter at han var kommen fra Amerika, gik han

atter paa Frierfødder, men med lige saa lidt Held som første Gang.

Vi havde to Købmænd her i Byen. De satte begge Niels paa Ration; en halv Pægl hver om Dagen lod de ham faa. Men fik Niels lidt Penge, gik han gerne baade een og to Mill for at faa fat i mere. For hans Hang til Spiritus grænsede til det usandsynlige.

En lille Dreng gik en Dag ind i Købmandens Tønderum og tog Tappen af et Brændevinsanker. De klare Draaber løb over Gulvet, over spildt Tjære, Fernis, Sirup, Petroleum, under en Dynge Skind og ud i Gaarden. Blandt Tilskuerne var Niels. Da han mærkede Spiritusduften, smed han sig paa Maven og begyndte at drikke af den uappetitlige Blanding, indtil Købmanden fik ham trukket bort; — men han havde Taarer i Øjnene over, at al den gode Drikkelse skulde gaa til Spilde.

Om det nu var hans fejlslagne Haab om Kærlighed, der førte ham til Flasken, eller der var andre Aarsager, vides ikke.

Niels var en lille, meget talende Mand. Da han kom tilbage fra Amerika, brugte han evig og altid den Vending: »Se, sån' gju'r wi e i Dakota«, og i alle mulige Samtaler lød det: Dakota. Og saa var man jo ikke sen til at give ham dette Tilnavn.

Hans Aandsevner var der for saa vidt intet i Vejen med. En lille Smule troskyldig var han dog. Det var saadan, at visse Mennesker kunde binde ham meget usandsynlige Historier paa Ærmet; men det var nu ikke alle givet at kunne faa ham til at »go i Li'ere«. En Mejeribestyrer, halvt Skuespiller, kunde faa Niels til at gaa paa det utrolige. En Smed gav ham mærkelige Beretninger til videre Befordring. Men var der nogen, der direkte vilde have ham til at holde Lyset for sig eller var grov imod ham, saa bed han fra sig, og

saa kunde han give igen med baade Næb og Kløer, — om det saa var til Præsten. En Dag søgte Niels denne i et eller andet Ærinde — uden at tage Hatten af. Præsten blev vred over denne Uhøflighed og sagde: »Hvad er De for en Mand, der ikke engang kan tage Hatten af for Deres Præst?« Niels tog Skyllen, som om det hele ikke kom ham ved, og saa sagde han: »Nej hwafår skul a ta Lu'en å få Dæm, de ju'er wi åller få wor Præst i Dakota, som a war. Å wi saa bære y o u te ham, å de æ de sa'm som do paa Dansk«. Præsten ønskede ikke mere Diskussion om det Emne.

En af vore Kapellaner var en gemytlig og glad Mand, og han og Fruen var meget gode mod Niels. Kapellanden syntes det var morsomt at sige noget til Niels for at høre, hvad han vilde sige. En Dag kom Præsten til Niels med sin Brødkniv og sagde: »Nu skal De slibe Kniven saadan, at jeg kan skære Halsen over paa en Mand med den«. »No de we'l Di«, svarede Niels. »Æ Di no åsse we å go frå Fåstajen? Ja, ja, de æ da åsse li'g i Hujdawen«.

En Mand, som altid vilde prale og lyve lidt, fortalte engang, da Niels tilfældig var til Stede, at han havde været med til at fælde et Træ, hvis Top gav et ganske usandsynlig stort Antal Læs, Niels var der straks: »Ja, de ska nåk pa's. Dær øver i Dakota, som a war, dæ'r skowe wi æ Træj', dæ wa så stu't, te dær ku dâj's tyw Par på Ru'en«. Den første sagde: »Nu lyw'er do, Niels!« »De ju'r do åsse«, sagde Niels, og saa havde den Sludder Ende. Og der kunde fortælles mange lignende Historier om Niels' gode Hoved — og rammende Svar.

Niels Dakotas Musik er jeg ikke i Stand til at fortælle ret meget om og heller ikke kompetent til; men han holdt umaadelig meget af Musik. Han spillede gerne for andre. og han spillede meget for sig

NIELS DAKOTAS VALS

selv. Han boede til sidst i vort Fattighus, som eneste Beboer før Nedrivningen, og vi, som boede i Nærheden, hørte ofte paa hans Spil. Min Svigerfar kunde spille flere af Niels' Melodier; men det var, da han blev ældre, næsten umuligt at faa ham til at røre Violinen, saa Sønerne, der ogsaa kunde spille, fik ikke Melodierne lært, og de er sandsynligvis nu gaaet tabt.

Til sidst en Erindring. En Lørdag Aften ud paa Foraaret var jeg gaaet til Købmanden for min Mor. Da gik Niels frem og tilbage ved Kirkegaardsdiget og spillede af Hjertens Lyst. Han var i straalende Humør. Da jeg kom hen til ham, tog han Violinen under Armen, skød Huen ned i Nakken, pegede over Skulderen med Violinbuen og sagde: »Nå, Kå'li! Hwa

trow'er do di min'er om Mosekken, di gammel dærej? Trow'er do di æ fânøw'e mæ en«? Jeg troede jo ikke at Niels' Musik rørte de afdøde synderlig, men det var han ikke helt enig med mig i. »Mæ væ ju entj ræjti no'e om'e De kan jo nok hæj sæ, te di hør, bier æn wi trow'er«.

Niels var overtroisk, men gav sig ikke af med Hekseri og den Slags, praktiserede ikke i det overnaturlige. Men det hed sig, at Niels ejede Cyprianus og havde faaet den i Eje efter sin Mor. Da Niels var død, og hans Værktøj og andre faa Efterladenskaber blev solgt ved Auktion, var der en mægtig Tilstrømning af Lendumboere, alle vilde de købe Niels Dakotas Bog. Men den var og blev væk. En Gavtyv sagde: »I kan da nok forstaa, at den slemme hentede sin Bog, da Niels døde«.

I T h o m a s B j ø r n b a k s sparsomme Barndoms-erindringer fra Lendum fortælles, at der var to rigtige Hekselestre i Lendum foruden en hel Mængde smaa. Det er ikke umuligt, at Niels' Mor var en af de smaa, for jeg kan huske, man fortalte, at hun lavede Uro efter sin Død.

Niels Dakota er flettet ind i mine Barndoms-erindringer. Hans Spil har lydt for mig, siden jeg som Barn første Gang hørte ham spille ved et Juletræ. Kan hænde, der ikke var meget ved hans musikalske Præstationer, men vi var i Lendum ikke forvænt med Musik — og ikke kritiske, men taknemlige, ogsaa naar vi om Aftenen stod paa Vejen uden for Fattighuset og lyttede til den.

Niels Dakota døde 16. Februar 1916.

SVENSKE NIELS

Af Lærer N. P. PETERSEN

Der har her i Vendsyssel levet mange ypperlige Landsbyspillemand og Dansekomponister, der til Glæde og Adspredelse har leveret Musik ved Vendelboernes Legestuer og ved andre festlige Lejligheder; men ingen af dem har naaet saa stor Berømmelse som Svenske Niels, der ved sit Spil og gennem sine Kompositioner blev kendt i hele Landsdelen, medens i Almindelighed Spillemand kun opnaar lokal Beundring. Hans Melodier spilles endnu, hvor man sætter Pris paa »gammeldags« Musik og Dans.

Om denne Spillemand har der samlet sig en Del Legender. Der har været Mystik om hans Ungdom, hans Liv formede sig paa en anden Maade end Fler-tallets, og dertil kom hans sørgelige Endeligt.

Han var født 1. Marts 1833 i Skaane, i Skepparp, Ravlunda Sogn, Albo Herred, Kristiansstad Len. Skepparp er en lille, idyllisk Landsby ved Østersøen. Hans Fader var Torpare-Fæstehusmand — Anders Arvasteson. Sønnen fik Navnet Nils Andersson. Naar Niels senere under Paavirkning af den danske Brændevin blev elegisk, kaldte han sig: Bitte Anders' Søn från Skåne. Om hans Ungdom foreligger ingen Oplysninger, men han har antagelig lært af spille hos en af Omegnens Spillemand. Blandt disse var der i dette Tidsrum flere kendte Danse-

komponister. Da han her i Danmark arbejdede ved Landbruget, maa det antages, at han har gjort det samme i Sverige, vel i Faderens Bedrift.

I 1850erne foregik der fra Skaane en stor Ud-vandring af Arbejdere, særlig Landarbejdere, til Danmark, mest til Herregaardene. Nils Anderssons Navn skal nok være at finde i et eller andet Fæstekontors Protokoller.

Han har vel tænkt sig Muligheden af at samle sig lidt Kapital og vende hjem for at blive Faderens Afløser. Han var ældste Søn.

Saadan kom det nu ikke til at gaa. Paa Ø. Gjærndrup (Ø. Br. Sogn), hvortil han er tilmeldt 1858 som Landarbejder, træffer han den 20-aarige Birthe Marie Christensdatter. Hendes Fader var Husmand Chr. Jensen (Slægter) fra Løth (Jerslev S.) Han hørte til den i Vendsyssel bekendte Røwslægt, der ogsaa havde Familieforbindelse med Klogfamilien fra Østvendsyssel. Disse Slægter har mange Repræsentanter blandt Landevejenes farende Folk. »De ynglede som Katte og oversvømmede hele Nordjylland«, som en gammel Kone har udtrykt sig. Fler-tallet af Slægternes Medlemmer var respektable Folk, men der var mange »ukurante« imellem.

Niels og Birthe Marie prøver sammen et Tyendeforhold paa Gjærsholt (Torsl. S.), men flytter efter et Aars Forløb til Løth, hvor Niels ernærer sig som Dag-lejer. 1859 rejser de til Ravlunda. Der staar i Fra-flytningsprotokollen for Birthe Marie: »Til Sverige med Kæresten«. Det var sikkert Meningen, at dette Ophold skulde være varigt, men hvad Grunden end var, saa vendte de 1860 tilbage til Løth. 1861 viedes de i Jerslev Kirke. I Skepparp havde en yngre Broder overtaget Hjemmet før Faderens Død.

Ægteskabet blev ikke lykkeligt. Traditionen siger,

RHEINLÆNDER

at de blev skilt, men nogen lovformelig Skilsmisse har ikke fundet Sted. De er simpelthen gaaet fra hinanden. Skylden maa søges hos Niels.

Allerede i 1860erne gav han sig ud paa endeløse Vandringer i Vendsyssel og Hanherrederne, vist ogsaa i Thy og paa Mors. Han spillede og gav »Informationer«. Men lidt efter lidt tog Brændevinen

Herredømmet over ham, som den gjorde over saa mange andre Landsbyspillemand. Dette gik ud over hans moralske Habitus, der ellers betegnes som godmodig. Han pryglede Kone og Børn, begik lovstridige Handlinger og — efter Folkesnakken — Tyveri og Drab. Det er en Selvfølge, at Ægteskabet under disse Forhold maatte opløses.

Birthe Marie og Børnene kom under Kommunens Forsorg, medens Niels i mange Aar klarede sig, som han bedst kunde, indtil han blev syg og fik Ophold i Sterup gamle Fattighus, hvor han døde 3. November 1879. I Kirkebogen staar: »Fraskilt Fattiglem, død af Brøstsvaghed, 46 eller 47 Aar gl.« Han blev begravet paa Jerslev Kirkegaard, antagelig i Fattigjorden. Kommunens Udgifter ved hans Sygdom, Død og Begravelse søgte den Refusion for hos Ravlunda Kommune, men det ses ikke, om en saadan er givet.

Nils Andersson havde ikke Indfødsret i Danmark. Havde han før sin Sygdom søgt og faaet Hjælp, var han vel blevet hjemsendt som subsistensløs.

Kort efter hans Død modtog »Svenskerens Kone« efter Ansøgning 8 Kr. af Jerslev Kommune til Beklædning for sig og Børnene. Der var tre Børn i Ægteskabet, 1 Dreng og 2 Piger. Drengen udvandrede siden til Amerika, og om hans Skæbne vides intet. Pigerne blev gift her i Landet og har mange Efterkommere.

To Aar efter Niels' Død giftede Birthe Marie sig igen med Husmand og Tækker Chr. Jensen i Løth, en anset og flittig Mand, hos hvem hun var blevet Husbestyrerinde efter hans første Kones Død. En Plejedatter giver hende Vidnesbyrdet: »Min egen Moder kunde ikke have være bedre mod mig«. Hun synes ikke at have arvet Slægtens Vandreløst. Birthe Marie døde 1901.

EN LILLE AGGERSUND MAZURKA

The musical score is written on six staves. The first two staves show the main melody with eighth and sixteenth notes. The third staff includes trills marked with 'tr' and a repeat sign. The fourth and fifth staves continue the melody with various rhythmic patterns. The sixth staff concludes the piece with a final cadence.

Dette er de nøgne Kendsgerninger om Svenske Niels og hans omtumlede Liv; men Traditionen har en Del mere at fortælle.

Efter Musikeren P. C. Kjæhr kom Svenskeren i 1850erne til Nykøbing (Mors), hvor Kjæhr var Stads-
musikant. Han arbejdede paa et Brændevinsbrænderi. Ved et Gilde i Byen leverede Niels Musik, og han blev i den Anledning kaldt op til Kjæhr for at bøde for Forseelsen: at have spillet for Betaling uden om Stadsmusikanten. Niels havde intet at betale med og slap af den Grund for videre Tiltale.

Men Kjæhr fik Interesse for den musikalske Svensker og gav ham Undervisning.

Efter dette skulde Kjæhr altsaa være den, der op-dagede Svenskerens Evner. Og det kan ogsaa være Kjæhr, der fik ham med til Vendsyssel, da han tog Ophold i Try (Drl. S.)

Senere havde Niels altid et Tilholdssted hos Kjæhr. De spillede for hinanden og kritiserede hinandens Kompositioner.

I og for sig kan denne Beretning være rigtig nok, for i en Retssag mod Svenskeren 1874 (se senere) siges, at han har været her i Landet i 22 Aar. Han skulde efter dette være udvandret 1852, 19 Aar gl. Men Rigtigheden heraf har ikke kunnet fastslaaes.

Traditionen fortæller ogsaa, at Niels' onde Aand var Røwklinkeren (Røwlinkeri). Mange gamle Mennesker husker denne omvandrende Person, der ikke var bekendt for sin Dyders Skyld; men ingen har kunnet opgive hans virkelige Navn, saa hans Meriter har ikke nærmere kunnet bestemmes. Navnet tyder paa, at han hørte til førnævnte Røwslægt. Han ernærede sig ved sit Haandværk, men ved Siden af drev han forskellig lyssky Virksomhed. Nogle vil hævde, at han var Broder til Birthe Marie, men dette synes ikke at kunne være Tilfældet. Han skal have haft en vis Magt over Svenskeren og faaet denne med til flere strafbare Handlinger, bl. a. et Tyveri i Ajstrup Kirke, hvor Niels skulde staa Vagt, mens Klinkeren tømte Kirkebøssen; men Svenskeren blev bange og løb sin Vej.

I Folkemunde lever ogsaa en Beretning om et Røveri med Drab ved Vraa. De to Personer var kommet op at køre med en Søren Aa fra Serritslev. De slog ham ihjel, røvede hans Penge og væltede Vognen ned i Grøften, saa det saa ud, som han var omkommet ved en Kørselsulykke.

MAREN I SKOVEN »VALS«

The image displays a musical score for a waltz titled "MAREN I SKOVEN" by N. P. Petersen. The score is written in 3/4 time and consists of nine staves. The first staff is the melody, while the subsequent staves provide harmonic accompaniment. The music is in a key signature of one sharp (F#) and features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, as well as rests. The score concludes with a double bar line and repeat dots. A small logo is visible in the bottom right corner of the page.

Disse og flere andre Forbrydelser skal Svenskeren have bekendt paa sit Dødsleje til Provst Sørensen¹⁾ i Jerslev.

»Han kunde ikke dø, før han havde skriftet og faaet Tilgivelse for, hvad han havde forbrudt, ogsaa mod Birthe Marie og Børnene«, siger en Meddeler.

Det har ikke i Vraa og Omegn været muligt at finde en Begivenhed, der kan have Tilknytning til denne Affære, ligesom der heller ikke i Serritslev har levet nogen Søren Aa — eller anden Person, — der er kommet af Dage paa en saa sørgelig Maade. Saa foreløbig maa denne Historie betragtes som en Myte.

Ved Engholm (Hammer S.) ved N. Sundby-Sæby Landevej — staar i Vejkanten en Sten med Indskriften: Paa dette Sted endte jeg mit Livs Vandring. Stenen er sat til Minde om Ole Foerbaek fra Gl. Kirk, der her (1856) omkom ved en Løbskkørsel. Tildragelsen er af nogle hævdet at være Begivenheden fra Vraa. Men der er ikke Grundlag for at tro, at Svenskeren her har været paa Færde, dog kan Hændelsen have afgivet Stof til Affæren i Vraa ved en Forskydning af Sted og Tid.

Da Ægteskabet gik i Stykker — og maaske før, — begav Nils Andersson sig ud i Landet. (Lignende omvandrende Spillemand er kendt fra Sverige). Paa Ryggen havde han sin brune Kalveskind's Violinpose, og, som der siges, i Brystlommen en Klukflaske.

Gennem Navnene paa hans Danse kan vi følge ham paa Rejsen. Vi træffer en Aggersund-Mazurka.

¹⁾ Provst Josef Albrecht Sørensen, i Jerslev fra 1874—1900

CHRISTEN MADSENS SØLVBRILLUPS VALS

en Polka med Titlen »Den hvide Dame i Øland Skov!«, »Sines Udelukkelse fra sin Ven« (Kjølvring, Aaby S.) »Maren i Skoven« (Fylleledet i Flade S.) En Del Danse er signeret Vestermark i Hørme-
sted, hvor han synes at have opholdt sig længe (eller tit), maaske indesneet, da en Melodi bærer Navnet »Ræjfog«. Der findes ogsaa en »Afskedspolka fra Hanherred« og en Øl-Rheinlænder fra Asaa-Geraa. Forekomster af Niels' Danse i Spillemandsbøger fra V. Hanherred, Thy og Mors kan tyde paa, at hans Vandringer ogsaa har strakt sig dertil. Desuden

¹⁾ Johan Skjoldborg omtaler i Fortællingen: Æ Døwl (i »Ensomme Folk«) Spillemanden Jens Peter fra Hvam, hvis bedste Nummer er: De hvide Damer fra Oksholm Skov.

Modellen til denne Spillemand er utvivlsomt Nils Andersson, der fortæller om sit Møde med »de hvide Damer«, da han efter et Gilde møder dem i Skoven.

Sagnet er ogsaa optegnet af Thorv. Thomsen, Møltrup, i Ewald Tang Kristensens: Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde. Ny Række, II Afd., første Halvbind.

angiver Meddelere, at han har haft Ophold i Haverslev Mølle (Mads Jepsen), Manstrup (Chr Overgaard), Horne, Albæk, Skagen, Skæve Kro, Lyngsagergaard i Albæk S., Peder Thomsen i Albæk, Peder Larsen, Nyholms Mark, Hørby S. Fæbroen, Albæk S., Rykind, Voer S. o. m. fl. Østvendssyssel synes at have været hans egentlige Operationsfelt.

Et yndet Opholdssted var hos Kroejer Steffen Sørensen (Kusk) i Jerslev. Denne var særlig omsorgsfuld for Svenskeren og undskyldte ham, naar han lavede gale Streger. Kromanden troede ikke paa de ulovlige Handlinger, Nils Andersson beskyldtes for. Han skal have foretaget Undersøgelser, hvorefter det fremgik, at Nils var uskyldig i Tragedien ved Vraa.

I 1930 modtog Historisk Samfund en Spillemandsbog, fortrinsvis med Danse af Niels Andersson. Bogen var sendt fra Dannebrog i Nebraska. Afsenderen var en gammel Mand, Harald Hald, hvis Forældre og to Sønner i 1869 var udvandret fra Biersted. De to Drengene havde haft Svenskeren som Lærer i Violinspil. Til Brug ved Undervisningen havde han anvendt ovennævnte Bog, som sikkert er skrevet af ham selv. Paa eet af Bladene staar med tydelig Skrift: Nils Andersson från Skåne. Ved en Vals af P. C. Kjæhr har han givet en Forklaring af Valsens Ide. Den lyder: »Hans Tanke i denne Vals är, han siger: Jeg kunde haft det bedre, när jeg havde past paa«. Der har tydeligt været noget i den Vals, som har berørt ham selv.

Bogen har i Amerika været benyttet flittigt, ogsaa af et yngre Slægtled, der har forsynet de enkelte Danse med Kvalitetsbetegnelser: good, superb, grand, brilliant, beautiful, excellent, splendid, family favourite m. fl.

En Biersted-Polka fortæller ogsaa om hans Ophold der. Landsbyen har forøvrigt fra gammel Tid været bekendt for sine Spillemænd. Mange Talemaader vidner derom.

Det var i 1874, i November Maaned, at Nils Andersson kom til Husmand og Teglbrænder Simon Peter Andersens Hjem i Filholm for at laane en Violin. Han skulde spille for »Folkene« (antagelig paa Teglværket), sagde han. Han fik Violinen og gav Løfte om at levere den tilbage næste Morgen. Dette skete ikke. Violinen gik paa Vandring med Niels. Han prøvede flere Steder at sælge den, men da dette ikke lykkedes, byttede han den bort til Grd. Peder Steen Møllers Søn i Hune for en anden Violin og 1 Mark.

Det viste sig siden, at Niels paa dette Tidspunkt ikke ejede nogen Violin, hvilket vel forklarer hans Handling. Han var kommet til Egnen for at give Undervisning til Boje Madses Søn i Ø. Hjermelev. Niels blev anholdt i Jerslev og ført til Hjørring. Hans Papirer laa hos Jens Skov i Agersted, hvor han ogsaa gav Information. Det tog Tid for Retten at skaffe baade Violin og Papirer til Stede, saa Svenskeren kom til at sidde i Arresten i 46 Dage, hvoraf de 5 gav Vand og Brød. Det var rigeligt for Forseelsen.

Retssagen belyser hans Vandringer, men ogsaa hans Demoralisation i Aarene, før han døde. I Dommen siges, at han ikke tidligere har været straffet.

Faste Tilholdssteder havde han hos Egnens Spillemænd og paa Steder, hvor han gav Undervisning. Særlig Tiltrækning havde Lokalteter, hvor man ikke tog det saa nøje med Drammene.

Hos Spillemændene bestod Betalingen for Opholdet i, at han lærte dem sine nye Melodier og nedskrev dem, for han havde stor Færdighed i den Kunst,

hvad ikke ret mange af de gamle Spillemand havde. Det er disse Danse, der bærer Stedets eller en Persons Navn. En enkelt Spillemand (P. Larsen) meddeler, at han i Aarenes Løb paa den Maade modtog o. 40 Danse af Svenskeren.

Han tog ikke Arbejde, og man fandt heller ikke paa at tilbyde ham det. En Del Fortjeneste havde han ved at spille til Bal; men i sine sidste Aar blev han ikke meget brugt. Nogen Indtægt havde han ogsaa ved Salg af Nodehæfter, som han opbevarede i en Lærredspose.

Gennem sine Vandringer blev Nils Andersson en kendt Person i Landsdelen, og hans Kompositioner fik stor Udbredelse; maaske er det Melodierne egen Værdi, der har spredt dem. I hvert Fald er det vanskeligt at finde en gammel Spillemandsbog, ligegyldigt fra hvilken Del af Landsdelen, den end kommer, uden at den indeholder een eller flere af Svenskerens Danse, skønt saadanne Kompositioner som Regel er meget stedbundne.

Nils Andersson var meget produktiv. Der kendes o. 150 Danse, der med Sikkerhed kan tillægges ham. Som Regel signerede han sine Melodier, men dette undlod man i Afskrifter — Ejeren vidste jo, det var en af Svenskerens, — saa der skal nok findes en hel Del usignede. Der siges, at de gamle Spillemand med Sikkerhed kunde sige, om en Dans var af Svenske Niels eller ikke.

Hans Melodier er melodiose og lette at danse efter, og de er saa iørefaldende, at man kun behøver at høre dem faa Gange for at have dem »i Øret«, som de gamle Spillemand sagde.

Han kunde omsætte Stemningsindtryk i Toner

DEN FINE MADAM SNE. VALS

The image displays a musical score for the waltz "Den Fine Madam Sne. Vals" by N. P. Petersen. The score is presented in six vertical staves, each containing a single melodic line. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff includes a 3/4 time signature. The music features a variety of note values, including eighth, sixteenth, and quarter notes, along with rests and phrasing slurs. A dynamic marking of 'f' (forte) is present in the first staff. The overall style is characteristic of 19th-century waltz music.

Melodierne kan udtrykke løssluppen Glæde, men de kan ogsaa udtrykke Vemod indtil det dystre som i »Dødens Vals,« der skal hentyde til en bestemt Begivenhed, hvor han var ved at fryse ihjel i en Sne-drive, men blev reddet i sidste Øjeblik. Ofte er hans Titler Udtryk for Indholdet, vist med hans eget Liv for Øje. Dette synes Navne som Omforladelse-Polka, Forhærdelse-Vals, Sygepleje-Polka, Fortrydelse-Polka, Forbedrings-Polka, Fri for Sorger-Hopsa at tyde paa.

Der kunde være Grund til at antage, at i hvert Fald en Del af hans Danse var overført fra Sverige. (Der er f. Eks. svensk Rytme i hans Valse), men en Undersøgelse har ikke kunnet paavise noget saadant, saa der kan sikkert regnes med, at hans Produktion er original, helt igennem personlig præget.

Han formede sine Melodier i Hovedet, og naar der blev Lejlighed til det, nedskrev han dem med stor Færdighed. En Meddeler har set ham sidde paa Agersted Kro og skrive en Komposition ned. Da han var færdig, rejste han sig, spillede den og dansede rundt til sit eget Spil, som vilde han prøve den, inden den forlod hans Værksted.

Det kunde ske, at han, mens han sad og spillede, kunde smide Violinen og give sig til at nedskrive en Melodi eller et Tema, som var blevet til i Øjeblikket. Saadanne »Tilfælde« skete ogsaa, naar han færdedes paa Landevejene. Saa satte han sig paa en Grøftekant og nedskrev Melodien. Saadan skal Dansen »Øl-Rheinländer mellem Asaa og Geraa« være blevet til.

I det hele har man Indtryk af, at han i sin bedste Tid var myldrende fuld af musikalske Ideer, som blev nærret af Sanseindtryk under hans Vandringer.

Kendere siger, at hans Opbygning og Anvendelse af et Tema af og i en Melodi er gjort med stor Dyg-

DØDENS VALS

dolce

f

mf

mf

tighed. Man kan saa spørge, hvor han havde denne Kundskab fra? Svaret maa vel blive, at det er rent intuitivt. Særlig fremhæves Dansen: »Christen Madsens Sølvbryllupsvals«.«

Hans Færdighed i Brugen af en Violin berømmes af alle Meddelere. Een af dem siger, »at han spillede, saa vi baade græd og lo, og mange blev rørte. Vi var helt troldbundne«. En anden udtrykker det saadan: »Han kunde spille, saa Lusene trillede os ud af Knaphullerne«. Andre siger: »Han var Virtuos«, eller: »Hans Spil var et Fyrværkeri«. »Han kunde betage og selv blive betaget«. »Han kunde gengive alle Lyde paa sin Violin« o. s. v. Der maa dog hertil bemærkes, at disse Udtalelser er givet af Landsbyfolk, og hans Berømmelse er antagelig ogsaa vokset med Aarene.

Efter dette forstaar vi bedre det Indtryk, Nils Anderssons Spil kunde gøre paa modtagelige Barne-sind. Om dette fortæller Forfatteren og Komponisten Vald. Vendelhaven i »En Barndomserindring« i Almanak for det danske Landbrug. 1940 (Wisbechs Almanak).

Forfatterens Forældre boede i Ø. Mellerup, hvor Svenskeren lige før Jul 1872 bogstavelig talt blev blæst ind i Gaarden af en forrygende Snestorm, der varede saa længe, at Nils Andersson maatte blive paa Gaarden Julen ud til Glæde for baade Børn og voksne, som han betog ved sit Spil og ved sit venlige Væsen, der rigtig kom frem, da han havde faaet Brændevinen ud af Kroppen og var blevet fodret op. Det var med Sorg, de saa ham forlade Gaarden efter Nytaar.

Under Paavirkning af Drik og Sygdom mistede han sin musikalske Færdighed. Man holdt op med at anvende ham som Spillemand ved festlige Lejligheder, ogsaa fordi hans Udseende og Klædedragt blev for uordentlig. Det blev vanskeligt for ham at skaffe sig Husly, da man regnede med, at han ikke var »ene«.

Hans Nattekvarter blev derfor Høstænger, Lader og Kostalde.

I denne Periode søgte han fortrinsvis Kroerne, hvor han spillede for Gæsterne mod Betaling i flydende Varer.

En gammel Spillemand fortæller, at Niels kunde faa en vidunderlig Klang frem ved at stemme Violinen paa en egen Maade, som kun han kendte. Det samme kunde han opnaa ved at stille et mere eller mindre fyldt Snapseglass paa Violinen, mens han spillede. Men bagefter krævede han Glasset fyldt til Randen for sin egen Mund. Saadan spillede han tit Snapse sammen paa Kroerne.

I »løftet« Stemning kunde han hitte paa det utroligste. Saadan fortælles der om ham, at han en Høst-

1) Forfatterinden **H e l e n e S t r a n g e** har ogsaa benyttet Emnet: Den vandrende Spillemand med tydelig Henførelse til N. A. Det er ukendt, hvor hun har sine Oplysninger fra.

nat stillede Neg sammen — to og to — i en Rundkreds, og saa spillede han for dem og morede sig kongeligt.

Arrestprotokollen fortæller følgende om Nils Anderssons Udseende: Blondt Haar og blaa Øjne, høj af Vækst. Flere Meddelere omtaler denne Højde, bl. a. siges, at han maatte gaa krumbøjet i Bøndernes Stuer, men dér var antagelig lavt til Loftet. Med Aarene blev han mere og mere duknakket. Han havde rødligt Haar og Skæg og var stærkt fregnet. Det har ikke været muligt at fremskaffe et Billede af Svenskeren, maaske findes et saadant ikke.

Alle er enige om, at han havde et høfligt og belevant Væsen i alle Livets Tilskikkelser, ogsaa da han var blevet et Subjekt.

Han var mild af Sind og yppede aldrig Kiv. Han kunde give sin sidste Skilling til den, der trængte til den. Og han elskede Børn. I ædru Tilstand græd han tit over sig selv og sin Skæbne og lovede Bod og Bedring, men han var ikke i Stand til at holde sine Løfter, og ingen støttede ham i Bestræbelserne for at komme paa ret Køl.

Denne Karakteristik taler mod hans Deltagelse i førnævnte lovstridige Handlinger, selv om hans Drukkenskab kan have demoraliseret ham.

Nils Andersson havde store medfødte Evner paa sit specielle Felt, og man spørger, om ikke disse Evner ved Røgt og Pleje kunde være bragt ind i mere frugtbare Baner, eller faaet en anden Retning? Spørgsmaalet kan vanskeligt besvares, da det afhænger af Mandens Karakter, og denne synes at have været for veg til at ville noget større.

Helt uden Betydning har han trods alt ikke været. Han glædede mange med sit Spil. Og hans Kompositioner vækker endnu Beundring, i hvert Fald

DEN HVIDE JOMFRU I ØLAND SKOV
VALS

tu skal du staa op, for her er ikke Sto!

1. 2.

D. S. ad

Trio

Tremolo ad. libt.

mf

f

hos Folk, der ynder gammel Dansemusik, og dem synes der at blive flere af.

Desuden har han betydet meget for Datidens Landsbymusikere. En stor Del af dem havde han selv oplært, og disse indrømmer gerne hans Paavirkning.

Hans tragiske Livsskæbne kan vi ikke ligegyldig gaa forbi.

KILDER.

Kirkebøgerne i Jerslev og Ravlunda. Justitsprotokollen for Børglum Herred 1874. Mundtlige Meddelelser af bl. a.:

Lærer Tage Jørgensen, Nørøkse.

Peter Larsen, Sæby.

Chr. Degn, Jerslev.

Ane Thøgerline Jensen, Hjøring.

Fhv. Lærer Ole Larsen, Aarhus, der har beskæftiget sig meget med Dataerne i Nils Anderssons Liv. — og m. fl.

FRA LØKKEN 1808—09

Ved C. KLITGAARD

Under Krigen 1807—14 var Løkken jo et af de Steder, hvorfra Proviantering af Norge og overhovedet Forbindelsen med dette Land for en stor Del foregik, og i Juni-Hæftet af »Personalthistorisk Tidsskrift« 1945 offentliggør Bibliotekar, Dr. phil. H. Topsøe-Jensen en Afhandling »Den sidste Rejse«, i hvilken en Rejsende i Breve til sin Hustru bl. a. omtaler Forholdene i Løkken. 12. December 1808 blev den Deputerede i Generaltoldkammeret, Etatsraad Niels Tønder Lund, født i Trondheim 1749, udnævnt af Kongen til Medlem af Regeringskommissionen i Norge, skønt han meget nødig vilde. 22. December 1808 forlod han København for via Vendsyssel at rejse til Norge, og efter en ubehagelig Rejse i det kolde og blæsende Vejr kom han om Aftenen den 28. December til Aalborg og 30. December til Løkken. »Her i Vendsyssel kiøres elendig, og uden Tvivl elske de deres Heste mere end deres Næste«.

Fra Løkken skulde han fortsætte til Norge med en af Smaaskuderne. »Jeg fandt Skibet, der endnu ikke havde kunnet sejle, og som vel heller ikke kan sejle i Dag 31. December. Alle var enige om, at det er et godt Fortøj, at det sejler godt, at Skipperen er en ung, rask, og paa den norske Kyst erfaren Mand, at han ingen Lyst har til at lade sig nappe (∩: opbringe af Fjenden), fordi han blev taget sidste Sommer og

undveg siden fra Gothenborg... Skibet har og Beqvemmeligheder, saa som Cahytter. Jeg har da bestemt mig til at gaa med dette Skib, og jeg mærkede tydeligen paa Risbrigh (∴ Kommandørkaptajn Fred. Chr. R., der under Krigen var Leder af Norges Providering og boede i Aalborg), at han troede Lejligheden fortrinlig, skønt han intet bestemt vilde tilraade, da det omtrent er det samme som at raade til Tal i Lotteriet. Skjønt Meningerne ere forskiellige, troer jeg og flere, Løkken bedre at sejle ud fra end Fladstrand, fordi Vejen er lige over, kun een Vind behøves, og Vejen kortere, kun 16 til 18 Miil«.

Lund omtaler saa i Brevet, at der til Sejladsen udfordres god og stærk Vind, helst Storm, mørk Nat etc, men for Tiden var der altfor klart Maaneskin og koldt, stille Vejr.

»Jeg er imidlertid i Løkken, en berømt Bye, bestaaende af Fiskerhuse og Hytter. Jeg boer i det største Palais i Byen, der dog ikke udmærker sig synderligen uden ved en meget høflig og forekommende Vært, og hans Datter, der ikke vide hvorledes og hvormeget Godt de kunne vise mig«.

(»Palaiset« var Løkkens Kro, nu Hotel» Klitbakken«, og Værten var Jakob Thomsen Ingstrup, død 1810, og hans Datter Anne, der blev gift med Pastor Fred. Michael Lund i Rubjerg).

»Da jeg kom i Gaar, spurgte jeg, om de havde fersk Fisk. Straks blev en sendt ud i Nordsøen for at hente en Torsk, som spatserede lige fra Nordsøen ind i Gryden. Den smagte vel saa godt som de Du henter fra Hyttefadet ved Stranden. — Men koldt er her, og ingen anden Brændsel end nogen stinkende Tørv, hvoraf alt lugter og tildels smager; men man vænner sig til det. Jeg mærker ikke saa meget til det i Dag som i Gaar«.

I et Brev af 2. Januar 1809 skriver Lund, at han ligger endnu i Løkken og venter og keder sig. »Her er forskrækkelig koldt. Jeg fryser i Kakelovns Krogen. Forresten lever jeg her vel, spiser og drikker. Jeg nødes vel endnu at blive her nogle Dage, og det faaer ikke hiælpe, naar Overfarten derved bliver sikkrere. Med Skibet, som jeg har bestemt mig at gaae over med, følge og 2de Skippere fra Norge, den ene fra Arendal, den anden fra Mandal, de have sejlet længe paa Norge og kiende Kysten. Den fra Arendal, som nylig har forliist sit Skib, er især en rask Mand. Skipperen som fører Skibet, der skal sejle godt, har og Ord for at være vel bekiendt med Farten paa den norske Kyst«.

4. Januar skrev Lund atter til sin Kone. »Jeg ligger endnu her og kan muligen komme til at ligge her meget længe. Streng Kulde, klart Vejr og nordllg Vind vedbliver, Vandet er for lavt til, at Skibet kan udflyde, om end Omstændighederne ellers tillod Overfarten. Jeg kieder mig skrækkeligen. — Det er for koldt til at gaae ud af Stuen, til at rejse om i Nabolaget, hvor der ellers skal findes giæstfrie Familier. Her er overmaade koldt, og Brændselen sparsom. Min Tilflugt er at skrive Dig til«.

»Jeg skriver uordentligt; thi jeg skriver i en Krostue, hvor andre skikkelige Folk have ligesaa megen Ret til at være som jeg. Men der er da noget Selskab«.

5. Januar fortsætter Lund med: »Endnu i Dag lige nær. Klart Vejr, stille, eller svag Norden Vind, stærk Frost, Solskin, skiønt Vejr nok, men ikke for mig der er her i Arrest, og ønsker at komme ud af den. — Taalmodighed! Det er nu 6te Dag jeg ligger her og 14 Dage siden jeg forlod København. — — —

Siden jeg kom hid, har der ingen Lejlighed været, uden med en Kaper fra Arendal. Men foruden at

der ingen Beqvemmelighed var for mig inden Borde, vilde jeg ikke gaae med en Kaper, af mange Aarsager. Fra Fladstrand har det været umuligt at komme over. Havnen der er tilfrossne, og Rejsen derfra er forbunden med langt større Fare. Jeg venter da roligen paa mit lille Skib, der endnu staaer paa tørt Land, og som venter paa højere Vand. Kommer dette og Vinden bliver god, er Tiden nu beqvem, da det er mørkt om Aftenen, og Maaneskin om Morgenens, da den norske Kyst skal anløbes. Kom der et godt norsk Fartøj, kunde jeg vel fristes til at vælge det«. — — —

6. Januar skriver Lund dernæst: » I Nat har Vejret forandret sig. Vinden sydlig, tyk Luft, mindre koldt. Nu er der noget Haab. Maaske kunde jeg i Morgen eller Overmorgen Aften forløses af mit Fængsel. Comm. Risbrigh har lovet mig at melde Dig med Posten, naar jeg er afgaaen. Det rapporteres herfra til ham. Selv vil jeg strax jeg kommer ind i Norge, melde Dig, at hverdken Engelsmanden eller Svensken fik fat paa mig den Gang. Andet frygter jeg ikke for. Min Skipper fra Arendal, som gaaer med som Passager og er vel kiendt paa Kysten og er en rask Mand vil vel tage Vare paa, at jeg ikke strander«.

I et Brev af 2. Januar 1809 til Professor Christian Ramus skrev Lund bl. a: »Jeg ligger siden Fredag i denne berømte By paa Vestkanten af Vendsyssel, og venter efter mørkt Vejr, Storm og denne føjelig, for at snige mig over til Norge. Det er ikke Bølger, Uvejr og Skiær, der frygtes, men Fiender. Man maae ikke tabe Modet. Blandt Fiendernes Tal høre og Kulden«.

Skuden kom dog først af Sted fra Løkken Natten mellem 11. og 12. Januar, og derefter hørtes der ikke mere til den. Prins Christian August skrev 27. Januar fra Norge til Kongen: »Om Etatsraad Tønder Lund haves hidindtil ingen Underretning«, og hjemme i

København gik Lunds Hustru og Børn og ventede længselsfuldt paa at høre fra ham, idet Rygterne gik, at Skuden var blevet opbragt af Englænderne, og en Mand mente endog om Sommeren at have set Lund som Krigsfange i Spanien; men det var og blev kun tomme Rygter.

I sine »Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815« fortæller Jacob Aall, at Skuden skruedes fast i Isen og forgik. (Vinteren var usædvanlig haard dette Aar, de danske Farvande var lukket, og formodentlig har der ogsaa været islagt i Farvandet mellem Merdø og Torungerne). Skuden saas fra Omegnen af Arendal i en lang Afstand, og flere Forsøg gjordes for at komme det i Havsnød stedte Skib til Hjælp. Baade vovede sig ud paa Isen, men alle Forsøg var forgjæves. Skibet forsvandt, og der fandtes ikke Spor deraf.

Det blev altsaa Etatsraad Lunds sidste Rejse.

PRØVE PAA JENS THISES DIGTNING,

LYDSKREVET AF LÆRER J. HANSEN, NR. SALTUM

*Oversigt over de vigtigste Lydtegn, der er anvendt ved
Lydskrivning af Digtene.*

α = Rigsmåalets α-Lyd i: lan' (Land), falə (falde).

a = sænket α-Lyd i Rm: sparkə; (sparke); a'rm (Arm).

å = Rm.s αα-Lyd i: gådə (Gåade), lå's (Laas).

â = Sænket αα-Lyd i Rm: låpə (Loppe) kâηə (Konge).

Denne αα-Lyd (â) er ikke alene en mere sænket Lyd, men ogsaa mere bred end den anden αα-Lyd (å).

ø = Rm. ø-Lyd i: sø.' (Sø), bøsə (Bøsse).

ö = Rm. ö-Lyd i: hö.nə (Høne), börstə (Børste).

ə = tryksvag Slutningslyd i: lø.bə (løbe), bøn'ər (Bønder).

q = Rm. aabne g-Lyd i: da'q (Dag), u.qə (Uge).

ð = Rm. aabne d-Lyd i: go'ð (god), va.ðəðə (vadede).

η = Rm. ng-Lyd i: Konge, bange.

' betegner Hovedtryk paa efterfølg. Stavelse: Ho-ve'ri.

' betegner Stød paa foranstaaende Lyd: la'qən (Lagen), modsat laqən ([Salt]lagen)

efter et Bogstav betegnes, at den tilsvarende Lyd er lang. Eks: va.nə (Vane), modsat vanə (vande).

Hvor en Lyd, enten som Indlyd eller Udlyd er sat i Parentes udtales den svagt, Eks: næ'r(r); i hurtig Tale dog nærmest ikke.

Hvor en Lyd overhovedet aldrig udtales, er den ikke medtaget i Parentes, Eks: peðəsən = Pedersen

betø lassø wij's

I

mu.r di kalə(r) an maritj, ũ a hjæ betø la.s.
 a æ ful'tj met öläntj o'r ũ go'r i a.n klas.
 peðsən haj se'r, a æ(r) i ska.lə, (skødesløs) betø kråp
 ũ sũ blywr a se.i, næ'(r) di ajər fløtər åp.

huli huli hæ.j, du i lu i læ.j!

ka a ta ũpũ å hwæ.l

intj åltj fũ læ.η imæ.l.

hæjə de i æŋkelt gũŋ', a ka dæj stu. ta' bæ'l,
 tøq'əs peðsən ũ mæ, de æ(r) æ skræklə hæ'l'.
 haj se'r a ka tæ.l mæ te de hi.lə på min feŋər.
 næj', sũ wel a hælə(r) ro.b sũ höw't de de (at det) ka
 skenər:

huli huli hæ.j, du i lu i læ.j!

a ka tæ.jn ham pũ æn we'q

mæ brælər ũ mæ ske'g.

de wa sũ jej' da i fyw'ər hæn mo awtənsti.j,
 kam nils tamsən ej' a kaltj min mu.r te æn si.j,
 a wa da sũ møj' i fajəns yrgə (ussel) (Biord) betø pjũltj.
 hõt a haj lå uk; a skul ha mejst tow' skipə(r) sũltj.

huli huli hæ.j, du i lu i læ.j!

dæ wa sne.s å dæj' slaw dræ'ŋ

te gromə betø pæ'ŋ.

ja, haj fæ'st mæ sũ te hōwə(r), ũ wi ku trow',
 næ'r haj bø'(j)' mæ tra'(d)wə kro'nər ũ æ hal' puj' tåw'
 ũ ka ski tow' træsko, hves haj ku komi uk ũ de,
 sũ ku wi da ålə(r) jör' æ klo'qər æn slå te

huli huli hæ.j, du i lu i læ.j!

mu'r swå'r mæ æ nek.

hon tjøst mæ, da haj jik.

a kam åp i mǎ'rǎns tilǎ, klǎkǎn dǎj' wa fi'jr,
 wa sǎ uw i ǒstǎ æŋ' ǎ flǒt æn hal' sne's kwi'jǎr.
 sǎ skul tjy'n trǎkǎs uk ǎ hǎen pǎ hwǎlsi (Hulsig) bak.
 a fǎek dǎem sǎ renkǎlt samǎl, tjǒlǎn pǎ mi nak
 huli huli hǎj, du i lu i lǎj!
 saŋ a sǎ de swǎ'r i skyj',
 da a trak uk ǎ byj'.

tjy'n di wa sǒwnǎ, ku nap slǎ'b djǎ skǎ'ŋk ǎ stǎ,
 ǎ min hǎjkow' æ(r) de li'st wreŋǎl kow', a wǎ
 nǎ:(r) a stramǎ tyj'rǎ skjǎ(r) hon tǎj'ǎr ǎ wri mu'wl,
 blyw'r a gal' ǎ spa'rkǎr hejǎr, de hjǎelpǎr intj æn smǎ'l
 huli huli hǎj du i lu i lǎj!
 wrǎ'lǎr a sǎ i het ǒ'r,
 de trow'r a, hon ka hǒ'r.

lǎ'rken flǎqrǎr åp frǎ re'ǎ, sweŋǎ mo de blow'.
 ǎ dǎ go'r æn betǎ muks ǎ slekǎ doq' ǎ strow'.
 hǎ'ri se'r ǎ rǒŋkǎ ni's ǎ nepǎ te æ blǎ'.
 haj hǎ'r hǒt mǎe, i ska(l) sitj, hwǎ sjǒwt haj jompǎr ǎ.
 huli huli hǎj, du i lu i lǎj!
 hawri skraslǎr fǎ(r) hans hop.
 dǎ stak haj ǒ'rǎn ǎp.

nǎ:(r) a torǎ(r) som æn brǎems, de ka wo tjy'r fǎstow'.
 sǎttǎ sǎ som di wa tǎsi ni'r i gamǎl ow',
 sto'r ǎ hwemss mǎe djǎet hu'ǎ ǎ baskǎ mǎe djǎ(r) hǎ'l,
 sǎ ka a le'g pǎ mi rǒq' ǎ tjik mo skyj' ǎ gǎ'l:
 huli huli hǎj, du i lu i lǎj!
 swǎ'l' dǎj skǒnǎ pǎ min knǎ:(r)
 ǎ tjiler i min tǎ:r.

luwæn dæj' jik tabt te po'sk û hvåsøn go' te pe'js.
 mæ ka âltî'r løb sæ wa'rm næ' først mæ wu te sej's
 tit a kapæs mæ wo ka'l di æ sû wålsom sø'
 intj å tenk dæ di mæ ti'jn ka blyw æ wræn¹el hø'
 de jö nåk i di'el, de di ro'r dæm si'l
 a skul hat dæm li'g fra smow'
 sû mat æ sa'tj ku gow'

a hû'r hælæns m^ûnæ gu' û gromæ wakær tjy'r;
 mæn dæj' gamæl hjælmæ skul mæ næstæn trow', wa sky'r
 hon æ skå'læ, ja, dæj' twæ'ræst rajsæl, maj'¹) hår hat;
 hon wel ål(r) malk p^û mi'er æn h^wst ha'la'n pat.
 hon ka e' f^û tow', skit som l^ûslawkow:²)
 hon h^û tøgæ pesk û hu's
 û s^û mi mælmæspu's.

no ka hon blåt bi'j te stu'(r) brøjlslæma'rkisda.
 sælr maj' hæ'r intj, ja s^û, s^û jör minsantjæn a.
 skit om ûsæ hon ska gow' te gromæ bætæ pæ'η
 s^û ka ajær f^û û wæ, hwant wi h^û döwæ læ'η
 de wa intj f^û møj', om hon ræ'n skul døj'
 hon fo'r ål sånt æn plas,
 som hæ:(r) we betæ la's.

næ' wo mu'r skjær min mæлма, s^û æ di skam tö'r.
 i ka stu'l û'p^û, pe'tri'næ, hon ka a'jlæs smö'r.
 di wa ûsæ gu' i da, de h^û'r f^û læηst a sit,
 jej' mæ sokær, jej' mæ pøls, û jej' mæ åbæ'tit.
û æ stu'r støtj ka'q de wa skönt a sma'q,
 si'l om ûsæ a skal ja'w,
 f^û(r) a ka lø'b û gna'w.

1) Manden, d. v. s. Husbonden.

2) Koen, der i et Kobbøl gaar bag ved Trækkekoen.

betø wulæs so'ræn æ sū grusli te å ba'j.
 de æ nūk, fū de haj wel, hans löw'n ska wæ sa'j.
 de æ da sū møj' i li' ū ni.swis betø fy'er,
 skönt dæj' tūsk haj intj æ'no hū læ'r ū reŋk æ ty'r.
 haj æ slæt intj tjön' mon haj fo'r no lö'n?
 tit hans tju'r go'r te skū',
 mæn de æ swæ't te mā',

i sku(l) sit dæj' na'n da a tu æn wældi jæ'j
 hæ'r i bæki, æ pa puj' ku bæ'stø wesnåk wæ'j.
 i mas pe'tæs romlø ma'w dæ e'n ten' ka tū'l,
 semø dæj' i smæltjə smör, mæn u'æn hwåt ū hū'l
 de ku intj fū plas; de fæk betø la's
 fli'r æn mæ hā læ'ŋ ku sit
 de feskə'ritj wu skit.

de æ si'nt mæn a skal uk omkreŋ' i ¹⁾æ'ŋ å tja'r;
 blåt no fo'n intj æ læntjə saməl mæ hwæ(r)ajər.
 ætø sånt æn lə'btuw'r sū sma'qə grö'n bæst,
 mæn sū ska jo fæ'n waskəs, de æ snå't de wæst
 dawi dæj' wa lūŋ', hwåt de wu sū tūŋ'
 no go'nat i stal' å stā'v
 no wel a te å sā'v.

¹⁾ Enge og Kær (Flertal).

LIDT FRA LÆSØ FOR CA. 100 AAR SIDEN

Ved C. KLITGAARD

Da Professor Tyge Alexander Becker i Sommeren 1843 foretog sin store Rejse gennem Jylland (Kvartalsskiftet »Orion«, 2. Bind), gjorde han ogsaa en Afstikker fra Sæby til Læsø, hvor han bl. a. oplevede en stærk Storm med mange Forlis, saa Øens Kyst var overstrøet med inddrevne Genstande af alle Arter og bl. a. ogsaa af Lig. Om Forholdene paa Øen fortæller han ellers bl. a. følgende:

»Overfarten til Læsø (fra Sæby) fandt Sted en Gang hver Uge i en Baad, som ved Ankomsten løb paa Land, hvorefter en Matros gik op paa Klitten og rejste en Aare, paa hvilken han hængte sin Trøje; kort efter indfardt sig 5—6 Fiskere og tog fat i Baaden, som blev trukken langt op paa Strandbredden for ikke at bortskylles i den første Storm Læsøboerne eller Landfolkene, som de gerne kalder sig selv, var næsten alle Søfolk, der om Sommeren laa paa Søen og imidlertid lod Kvinderne dyrke Markerne, som er meget frugtbare, skønt man efter Udseende skulde holde hele Øen for tilgroet Flyvesand; en Mængde Fastlandsboere er imidlertid i den senere Tid komne over og har tilkøbt sig den ene Gaard efter den anden, hvilke de dyrke bedre end Fruentimmerne og

derfor er i Stand til at betale højere. Enhver nogenlunde velhavende Mand drev Handel med Kramvare, Tjære, Brændevin ect. hvilket betalte sig godt, da Læsøboerne, som de fleste Søfolk, er meget tilbøjelige til om Vinteren i Gilder og Lystigheder at sætte hele Sommerens Fortjeneste overstyr, hvorved der Aar ud og ind nok kunde antages at komme 10,000 Rbd. i Omløb, foruden Strandinger, der ikke er ubetydelige. Læsøboerne er ypperlige Søfolk, tjenstagtige, muntre, stræbsomme, holde sig meget godt i Klæder, anskaffe sig Guldkæder, Ure og Paraplyer, men er altfor hengivne til Dans og Svir; for Resten have de ved deres Gilder meget sjældent en Rus og slaas aldrig. De er meget pirrelige, taale ikke let Spøg af Fremmede, da de alle frygte for, at man vil gøre Nar af dem, ere meget overtroiske, overordentlig stolte og anse sig for langt bedre end Bønderne, ogsaa end dem, som fra Fastlandet af har bosat sig paa Øen: Ordet Bonde holdes næsten for et Skældsord. Efter Søfolks Skik signalisere de alting ved at hejse Kurve op paa en Flagstang, der findes udenfor hvert Hus; paa denne Maade udtrykkes de allerforskelligste Begreber ligefra, at Amtmanden eller Indrulleringschefen er kommen, til, at Folkene skal komme hjem fra Marken eller at Præsten nu gaar i Kirken og at det altsaa er Tid til ogsaa at gaa derhen. Deres Huse er tækkede med Tang, hvilket baade er varigere og bedre end Straatag, men temmeligt bekosteligt, idet man maa anvende 100—150 Mennesker paa en Gang til et Hus, da dette Arbejde maa fuldendes raskt, naar der først haves tilstrækkeligt Forraad af Tang; der gaar 10 Læs Tang til hvert Fag Hus og 15 Læs til Gavlene, Læsset koster 2 Mark, men man kan kun hente 2 Læs om Dagen, naar det skal du.

Fruentimmerne er usædvanlig smukke med en

meget fin, hvid Hud, da de ligesom paa Før og Fanø altid gaar med tilbundne Ansigter, saa at man kun ser Øjne og Næse, naar man møder dem ude. Deres Dragt til Stads er ganske egen og klædelig: en Fløjelstrøje, aaben foran, med en to Alen lang Sølvkæde til at snøre den sammen, samt hos de velhavende et Livbælte af Sølv, der kan veje 18 Lod og hænger løst ned for og bag, men er fastgjort ved Hofterne; Skørtet er lyst Sirts med Blomster i; Hovedtøjet er hvidt Lin, som ganske skjuler Haaret og staar ud i to brede Vinger; Halsen tilhyllet, men Ansigtet er frit; dertil smukke Sko med Sølvspænder.

Ved Strandinger er Læsøboerne utrættelige, arbejde med største Anstrengelse og sætte uden Betænkning Livet i Vove for at frelse de Skibbrudne, men det strandede Gods anse de som tilskikket dem fra Himlen, og man maa passe nøje paa for at hindre Tyverier ved Strandinger. En Anekdote skildrer bedst deres Tænkemaade i saa Henseende. Lodserne Claus Bouet og Lars Stidsholt udmærkede sig meget ved Redningen af Mandskabet fra Kufskibet »Harmonie«, Kaptajn Kloppenborg, den 8. August 1835, fra Stettin bestemt til St. Malo: De fik begge for deres Uforsagthed Medaillen for Druknedes Redning. Aaret efter laa Øens Mandskab ved Kysten og ventede en Stranding, som var uundgaaelig. Birkedommeren var til Stede for at paase, at alt gik ordentligt til.

Som de laa der og talte sammen, raabte en: »Aa, Snak, hvad kunde jeg gjøre derved?« »Jo, havde du ikke været der, var han kommet paa det vestre Rev.« »Ja, jeg vil nu fortælle, hvorledes det gik til, saa kan I selv se, om jeg kunde have baaret mig anderledes ad. Jeg laa og fiskede, da Spaniefareren stod Syd—Sydost i, og han vilde jo om en Time med den Kurs have staaet paa Vesterrevet. Jeg gik om Bord og

spurgte, om de ikke vilde have nogen Hornfisk og fandt der Kaptajnen og Styrmanden staa med et Sø-kort, som de inte rigtig kunde hitte ud af. Kaptajnen spurgte mig da om jeg inte kunde sige ham, hvor de var? Jeg sagde: Jo, vel kan jeg det, tog Kortet og viste ham, hvor de laa. Saa sa' han, at jeg var en forbandet Gavtyv, som vilde holde dem for Nar og bringe ge dem paa Grund, for de skulde til Hamborg og troede, at de nu snart maatte komme Elben ind. Jeg fortalte dem da, at de uden at vide det var kommen Skagen ind og nu var ved Læsø, men Kaptajnen vilde inte tro mig og sa', at jeg skulde pakke mig fra Borde, han vilde ingen Fisk ha'. Saa gik jeg min Kurs, men en halv Time efter vendte de og stod Nord—Nordvest i, og saa gik de over og satte til ved Skagen«. Ja, det var Claus' store Fejl!« raabte de andre, »at han sa' ham, hvor han var, for ellers havde han gaaet lige paa Vesterrevet, og saa havde vi haft ham!« »Ja, sagde Claus, »det skulde have været en af I andre, I havde kanske sagt det samme; naar det saadan kommer hovedkulds, agter man ikke saa nøje, hvad man siger«.

Læsøboernes Ringeagt for Soldater overgik den Gang — thi nu har det vel forandret sig — endnu deres Ringeagt for Bønderne og ytrede sig træffende, da en Mand derovre fortalte mig om Værtshusholderens Børn: »Den yngste Søn blev da aldrig til noget, skønt han tegnede godt nok og passede sine Ting i Huset.« »Ja, sagde en anden, »han blev nok Soldaterløjtnant eller saadan noget, tror jeg, nej, han blev til ingen Ting.«

Af et Brev ¹⁾ fra Pastor Rasmus Quotrup Bechmann i Byrum til hans Broder Niels Kirkemose Bechmann, da Præst i Hundstrup-Østersild-Hjordemaal i Ty, hidsættes følgende.

¹⁾ Efter »Læsøposten«, November 1933.

Rasmus Quotrup Bechmann var født paa Hovedgaarden Rask ved Horsens, som hans Fader, Sognepræst i Raarup Hans Gram Bechmann ejede; Moderen var Charlotte Nicoline Quotrup, der var Enke efter Proprietær Bjørn til Rask, da Bechmann 1812 ægtede hende, og med hvem han fik Hovedgaarden.

Rasmus Q. Bechmann, født 1817, blev 1836 Student fra Horsens, Kandidat 1841 og blev 1842 udnævnt til Kapellan i Urlev-Stenderup, hvorfra han 1856 kom til Læsø som Kapellan. Han blev Sognepræst til Byrum-Vesterø 1856 og 1866 i Vejlbj-Homaa, hvorfra han tog Afsked 1884 og flyttede til Aarhus, død Horsens 1889.

Han blev gift 1° 1843 med Else Katrine Quitzau, født 1818, død 1853. Datter af Købmand Mathias Quitzau i Randers og Christiane Frederikke Smith, og blev gift 2° 1862 med Christiane Jensine Petrea Smith, født 1836, død 1929, Datter af Strandingskommissionær paa Læsø Lars Smith og Maren Kirstine Hjort.

Pastor Bechmann nød stor Anseelse paa Læsø, ikke mindst som Foregangsmand paa Landvæsenets Omraade. Ved Afrejsen fra Øen 1866 fik han overrakt en Guldurkæde af Lærerne paa Læsø.

Han havde 7 Sønner og 4 Døtre.

Byrum Præstegaard, 28-11-1856.

Kjære Broder!

Tak for Dit Lykønskningsbrev. Du lod et Par Ord falde om, at jeg i mit forrige Brev intet skrev om mig selv; af gode Grunde, der var intet at fortælle, uden at jeg flakkede om som Præstesjover, som Matrosen kaldte Kapellanen ved Holmens Kirke.¹⁾

¹⁾ Denne Anekdoter kender jeg ikke.

Medens jeg belavede mig paa at flytte til Glud, fik jeg Underretning om, at jeg var kaldet til Læsø. Det var noget om mig selv. Denne Gang maa du finde Dig i, at Du maaske faar for meget af Fortællingen om mine Fatalia.

Jeg skrev til Rasmussen, fhv. praktiserende Læge i Hornsyld, nu Distriktslæge paa Læsø. Efter nogen Brevveksling, som tog 14 Dage, meddelte han mig, at han havde fragtet en Læsøskipper til at afhente mig og Godset. Jeg gjorde øjeblikkelig Anstalt til Indpakning, sendte Jomfruen og de to mindste Børn til Horsens, laa med de to ældste Drengene paa Feltfod i Huset. Jeg havde de fornødne Sengeklæder, men ingen Stole og Borde og spiste hos Harries (paa Hanstedgaard). Saaledes ventede jeg i 8 Dage. Harries lod mig ganske vist høre, at jeg havde for stor Hast, men det viste sig dog, at hvis Skipperen havde afgaaet paa den i Brevet bestemte Dag, havde jeg kun behøvet vente et Døgn, efter at jeg var blevet rejsefærdig; havde han tøvet endnu et Døgn, havde det formodentlig kostet os alle Livet.

Han kom til Horsens Lørdag Eftermiddag 17. November. Mandag og Tirsdag kørte vi Godset ud og ladede Skuden og afgik Onsdag Morgen.

Fredag Aften i et dejligt Vejr fornam Søfolkene, at de var paa grundet Vand, de formodede vel Læsø, men da ingen af Fyrene kunde ses, vidste de ikke bestemt, hvor de var.

Den Dag havde vi ikke set andet Land end et Glimt af Anholt. Søsøge var vi saa godt som fri for undtagen Natten mellem Torsdag og Fredag, da vi i en let Storm krydsede Kattegat: da vendte Jomfruen og et Par af Børnene Kallunen en enkelt Gang. Den øvrige Tid var Stemningen fortrinlig. Fredag Aften ankrede vi og Lørdag Morgen saa vi Læsø i 2 $\frac{1}{2}$ Mils

Afstand; i saadan Afstand rækker Grundene. Du ved Riise har beholdt i sin Geografi det Udtryk fra Sommerfeldts Geografi: Læsø, en lille Ø i Kattegat med farlige Grunde.

Hele Dagen krydsede vi under Øen og glædede os ved at se, hvorledes Øens Beboere, der alle havde stor Flagstang, ved Flagning tilkjendegav, at de havde kjendt Fartøjet. En Time før Solens Nedgang naaede vi til Østerby, hvor Fartøjet kunde nærme sig Land $\frac{1}{4}$ Mil og ligge i en Bugt, sikker for alle Vinde. Vi havde endog den Fornøjelse med Lods ombord at løbe fast omtrent 5 Minutter for tidligt. Medens Skibet blev slæbt løs, gik en Baad et Stykke ind mod Land, og 2 Vogne kom $\frac{1}{4}$ Mil ud i Vandet for at hente os. Vi drak Te hos en Konsul Axelsen¹⁾ og kørte i daarligt Vejr til Doktoren,²⁾ hvor vi ankom efter $1\frac{1}{2}$ Mils Kjørsel Kl. $7\frac{1}{2}$.

Folkene vilde have sat Tøjet i Land om Søndagen, men jeg frabad mig det, hvilket dog nær havde kostet mig mit Tøj eller i det mindste Afsavnet deraf hele Vinteren.

Søndag Aften begyndte et frygteligt Vejr, som varede hele Ugen. Vi var indespærrede hos Doktoren. Dr. og jeg traskede 2 Gange $\frac{1}{2}$ Mil med stort Besvær til Bakken, hvor Præstegaarden, Kirken og den vigtigste Del af Byens Beboere findes. Her hørte vi, at 3 svenske Matroser var kommen i Land fra et strandet Skib. Kaptajnen var frosset ihjel i Baaden, som de havde slæbt op paa en af Rønnerne, derfra havde de vadet omkring, indtil 4 Mænd af 7 trætte ikke længere kunde slæbes med, og tilsidst kom de 3 elendige forkomne til et Hus, hvis Nærhed de næppe havde bemærket, hvis en Hund ikke havde gøet og denne Lyd vejledet dem.

¹⁾ Boede i Østerby.

²⁾ Distriktslæge C. Rasmussen boede da i »Skoven«.

En Baad med 18 unge Søfolk, som kom hjem fra Rejse, mistede Anker og Kjættinger, men greb til det Middel at sætte lige imod Land og ramte et saadant Sted, at de om Natten, da det ikke var til at tænke paa at gaa fra Hus til Hus, overraskede en gammel Lods med 2 Sønners Hjemkomst. Hans Hus var det første, de traf paa.

Fredag kunde man begynde at se ud paa Søen. En Kjøbmand Vinding¹⁾, som var set under Øen, slap ind. 4 strandede Fartøjer laa ved Øen, men de 3 var i en saadan Tilstand, at Mandskabet havde beholdt Livet. Ved Bjergningen druknede 2 Læsøboere.

Under al denne Forstyrrelse laa Jagten med sit Gods og en Mand ombord for Anker ved Østerby. Skipperen havde raadet mig til at gaa dertil, da Landingsstedet nærmere Præstegaarden ikke var saa sikker en Ankerplads i Uvejrr. Efter Uvejret kom der Frost, saa Is ved Strandkanten forhindrede Vognen i at kjøre ud til Baaden, som igjen skulde hente Godset ved Skibet. Den 12. November listede vi os ud og fik 4 Læs, saa at vi fik de fornødne Sengeklæder, og vi flyttede ind i Præstegaarden; men Stole, Borde og sligt hørte endnu til Luksusgenstande. Den 17. rejste jeg til Østerby og opholdt mig hos Konsul Axelsen, ved hvis Beredvillighed til at lade sin Befordring bryde Isen hver Dag det lykkedes Skolelæreren og mig at overtale Beboerne til at følge efter. Hertil kom, at Baade var næppe til at faa, da nogle havde mistet deres Baade i Stormen, og andre havde slæbt sine i Land. Desuden kom dertil, at i de Dage, indtil over Middag, var der saa højt Vand, at Vognene ikke kunde komme ud til de Grunde, som Baadene ikke kunde komme over. Ved Hjælp af Maaneskin

¹⁾ Kjøbmand og Konsul Søren Ditlev Emil Windling.

naaede vi med Nød og næppe at faa 2 Læs daglig med hver Vogn. Læssene var under disse Omstændigheder saa smaa, at jeg havde over 50 Læs. Den 20. fik jeg Tøjet bjerget i et Par Huse, som tilhørte Konsulen, og som laa tæt ved Stranden, og samme Dag kom 10 Vogne fra Byrum for at hente Tøjet.

27. Søndag efter Trinitatis holdt jeg min Tiltrædelsesprædiken. I Dag har jeg holdt Altergang. I Gaar fik jeg 9 Læs fra Pakhuset, og i Dag havde jeg ventet 14, men i Dag er her atter saadant Snefog, at Vejene igen bliver spærret for længere Tid.

Læsøboerne, thi Fruentimmerne ere Kuske, ere ikke godt kjørende; i Tøvejr staar Vejene flere Steder under Vand, og de kjører da ikke saa dristigt som i Stranden, hvor Vandet har jævnet Bunden. I Frostvejr kan Hestene ikke gaa, thi de har ikke Sko, og i Sneen er de daarlige Makkere.

Det er mere end nok om mine Fataliteter. Du ønsker vel at høre lidt om Læsø. Vort Slægtsregister ved jeg noget om. Jeg gik i 2 Dage her i Præstegaarden hos Formandens¹⁾ Jomfru og en Pige, jeg havde fæstet, indtil min Jomfru og Børnene kom herud.

Mit Boskab var en Seng, en Stol, en Sofa og en Hylde med Kirkebøger. Jomfruens Boskab var nok endnu tarveligere, thi jeg var flyttet ind i det Kammer, hun før havde haft. I disse Dage studerede jeg vort Slægtsregister.

Bestefader²⁾ var først Kapellan, og hans Svigerfader, Niels Kirkemoe, var Sognepræst, efter

¹⁾ Jørgen Christian Gravenhorst, forflyttet 1856 til Kornum-Løgsted-Løgstør, og 1864 til Bredsten-Skibet, død 1865 i Løgstør.

²⁾ Morten Lauridsen Bechmann, Søn af Laurs Mortensen og Maren Christensdatter, døbt 27. September 1714 i Aasted, f. i

hvis Død 1751 han blev Sognepræst. Kirkemoe havde flere Sønner og Døtre paa Øen. Jeg har i Aar en Kirke-moe som Konfirmand.

Læsøboernes Levemaade er ikke god, til sine Tider sulter de som Hunde, til andre Tider drikker de over Evne. Øl bruges ikke, varm Mad sjælden, tør, røget Fisk og, hvis de har noget Smør, men Brændevin og altid Brændevin. Her fiskes ikke meget, men altid vades og plaskes der i Vandet, og naar Strandinger ikke beskjæftiger, snakkes og drikkes der.

Fruentimmerne passer Hus og Avl, Ungdommen farer paa Søen om Sommeren. Landet er smukt, midt paa Øen er stadig Afveksling og smaa Partier Smaaskov. Den Dag, jeg kom i Land, var Jorden endnu bar, og jeg forbavsedes over at se, hvor frodig Græsvæksten havde været overalt, hvor der ikke var Lyng eller Grønsværet ikke var afskrællet til »Hakkemøg«, en Operation, som Øens oprindelige Beboere foretager, dem til Unytte og stort Fordærv for den Jord, som afskrælles. Øen beboes af en Mængde Fastlandsfolk, som er indvandrede, forskellige fra de andre i Klædedragt, og som lever af Agerbrug.

Da Jorden laa bar, kom jeg over den største Del af Øen. Jeg syntes, at alt det udyrkede Jord inviterede Indvandlerne og tilbød rigelig Løn for Arbejde. De indvandrede kaldes for Klunter; nu vilde man være høflig og sige Bønder, men Øboen blev meget fornærmet, hvis man kaldte ham Bonde.

Af Honoratiores er Birkedommeren, Land-

Bækmeden i Aasted, blev 1743 Kapellan i Byrum-Vesterø og 1751 Sognepræst der, hvor han døde 1789. Var gift med Lovise Lucie Kirchemoe, født 1723, død 1775, Datter af Sognepræst paa Læsø Niels Kirchemoe, født 1677, død 1751, og Karen (?) Carlsdatter Koch, død 1779. Morten Bechmann og Hustru havde 13 Børn.

fogeden alias Amtsforvalteren, Toldkontrolløren, Doktoren, Postmesteren, Overlodsens, Kammerraad Hjorth, KonsulAxelsen, Strandingskommissionærer Smith og Raun; Hoffmann, Fuldmægtig hos Birkedommeren; Gaardejer Knud Vinding, alle Personer, som førte stort og virkelig altfor luksuriøst og fint Hus; dernæst Hr. Ørum. en Søn af den forhenværende Birkedommer Jomfru Hesselholt, en gammel Dame, Gaardejerske; Hr. Bodholt, Gjæstgiver og Kjøbmand, 6 Skolelærere og flere, som jeg endnu ikke kjender.

Præsten, Kapellanen, Kontrolløren, Birkedommeren, Gjæstgiveren, Kammerraad Hjorth og hans Søn Postmesteren bor paa Bakken, der kaldes Øens Torv, og midt paa Bakken ligger Kirken stor og smuk med 3 store Messinglysekroner langs ned ad Gangen, nogle Skibe, en meget smuk Altertavle, som sammenlukkes, et rummeligt Sakristi, en ret kjøn Prædikestol. Kirkegangen skal være ret god.

Modtag nu disse Brudstykker, jeg tænker, de interesserer Dig. — Lev vel, Hilsener, osv. osv. fra Din Broder.

R. Bechmann.

Om en Rejse, Pastor Bechmann og Hustru foretog senere til Fastlandet, fortæller Traditionen, at Fruen var meget søsyg paa Turen, og Præsten spurgte hende da, om hun ikke vilde have en Cognac. Da hun ikke reagerede, raabte en Matros ned til hende: »Petra, Præsten spørger, om hun vil have en Cognac«. Da Baadene var fortøjet, og man skulde i Land, viste det sig, at Fruen havde kastet op i nogle nye Træsko, der var med Baaden som Fragtgods, og derved havde hun faaet Ansigtet oversmurt med Træskosværte. Den hjælpsomme Matros spyttede saa paa sin Bælgvante og gned hendes Ansigt over med den.

(Meddelt af Apoteker H. R. Zeuthen, Kbh., der ogsaa har givet Redaktionen nedenstaaende Billede).

LÆSØ'S HONORATIORES I SOMMEREN 1865:

Siddende (fra venstre til højre)

1. Adolph Johan Hugo Barfoed, født Korsør 1827, død Skern 1895, cand. jur. 1859, Birkedommer og Skriver paa Læsø 1861, Herredsfoged og Skriver i Bølling og Nørre Herred (Skern) 1870.
2. Jens Thomsen Clausen, født Farup 1823, død København 1902, cand. theol. 1850, Kapellan i Stadil-Tim 1859, i Døstrup 1860, i Byrum-Vesterø 1861, i Hersom-Bjerregrav-Kleitrup 1869, i Førsløv-Snesere 1879, Afsked 1898. Var Sogneraadsformand paa Læsø og meget afholdt af Befolkningen.
3. Christian Vilhelm Truels Gedde, født Kø-

benhavn 1799, død Læsø 1866, Kaptajn, Afsked 1851, Viborg Domkapitels Landfoged paa Læsø og efter Fogedembedets Nedlæggelse 1858 Inkassator af Domkapitels Landgildeafgifter paa Øen indtil 1863 og derefter af de kgl. Skatter. Boede i og ejede fra 1863 »Klitgaard« og var en meget anset Mand, der var Formand for Bjergningskommissionen.

4. Bøje Christian Hjorth, født Læsø 1807, død Byrum 1877, Søn af Kancelliraad Bøje Chr. Hjorth i Vejgaard i Byrum og Margrete Poulsdatter Borch. Var Toldkontrolør, da han 1859 blev Postekspeditør paa Læsø.

Staaende.

5. Andreas Christian Hoffmann, født Aalborg 1810, død i sin Gaard »Østergaard« i Byrum 1896, exam. jur. 1832 efter at have været paa Kontoret hos Prokurator Niels Westerby i Hjøring i 5½ Aar, blev 1863 Birkefuldmægtig paa Læsø, hvor han tillige var Bogholder og Kasserer ved Øens Sparekasse og i mange Aar Sogneraadsformand. Var tillige Branddirektør og Landvæsenskommissær og blev 1883 R. af Dbg. samt 1891 Kancelliraad. Byggede »Hoffmanns Mølle«.
6. Christian Mejling Rafn, født Haverslev Præstegaard (Ø. Hanherred) 1803, død Vesterø Læsø 1896. Kaldes Købmand, da han 1831 i Viborg ægtede Karen Marie Ellemann, fra hvem han blev separeret, men var i sine senere Aar Landmand og Strandingskommissionær i Vesterø. Som ung havde han været paa Landfoged Jens Hesselholts Kontor i »Klitgaard«. Nord for hans Gaard i Vesterø var en med Jorddige indhegnet Toft, hvor druknede Søfolk skal være begravet (meddelt af

Maskinmester H. Axelsen, Strandgaarden, Vesterø), og hertil kan oplyses, at man endnu o. 1850 adskillige Steder begravede ukendte, ilanddrevne Lig i Klitten.

7. Pastor Rasmus Quotrup Bechmann (se Side 320).
8. Søren Ditlev Emil Winding, født Als Østjylland 1811, hvor Faderen Løjtnant Ditlev W. var Toldbetjent, død Læsø 1900. Var først Snedkersvend, men blev derefter Købmand og portugisisk Vicekonsul paa Læsø. Hans eneste Barn Amalie Frederikke Winding blev 1866 gift med Vicekonsul P. I. F. Kall i Frederikshavn.
9. Ludvig Henrik Prosch, født Helsingør 1825, død Silkeborg 1877. Cand. med. 1855, Læge i Julianehaab paa Grønland 1855-62, Distriktslæge paa Læsø 1863, Læge ved Amtssygehuset i Silkeborg 1868.
10. Peder Christian Axelsen, født Nørresundby 1798, Søn af Brændevinsbrænder og Sæbesyder Axel Sørensen. Død Østerby paa Læsø 1865. Var først Skriver hos Landfoged Jens Hesselholt i «Klitgaard», men efter hans Død 1827 blev han Købmand og Vicekonsul i Østerby. Gift med Kirstine Elisabeth Hesselholt
11. Erik Frederik Ørum, født 1810 i Randers, død 1873 paa Læsø. Var først Toldfuldmægtig og derefter Patrouillebetjent ved Sydgrænsen (Foldingbro), blev 1843 Grænsekontrolør, 1851 Kontrolør i Helsingør og 1853 Toldoppebørskontrolør paa Læsø, fra hvilken Stilling han 2 Dage før sin Død tog Afsked.

ET RAAT OVERFALD I DRONNING- LUND SOGN 1813.

Ved C. KLITGAARD.

Ved Midten af 1700erne ejedes Gaarden Vester Glindvad i Ørum Sogn, som tidligere havde været Fæstegaard under Hvilshøjgaard i Ø. Brønderslev Sogn, af Søren Pedersen Kjærulf, Søn af den forarmede Peder Jensen Kjærulf i Sterup Nørsgaard og Hustru Birgitte Dyrskjøt, der var Datter af den bekendte Skribent Peder Larsen Dyrskjøt i Jerslev. Søren Pedersen Kjærulf, født 1717, død 1790, købte o. 1754 Glindvad af Hk. 2-7-3-1 og ægtede samme Aar Anne Steffensdatter af Nakkebjerg i Hellelum, med hvem han fik en Del Børn, af hvilke den yngste Søn Niels Winde Kjærulf døde 1799 som Kromand i Vrangbæk Kro i V. Brønderslev Sogn, og den yngste Datter Elisabeth Marie Kjærulf blev gift med Stadsmusikant og Organist ved Frue Kirke i Aalborg Johan Daniel Kuhlau og blev Moder til Kapelmusikus Søren Kjærulf Kuhlau. 1788 solgte Søren Kjærulf V. Glindvad til sin ældste Søn, men baade han og Hustru blev boende i Gaarden, hvor de døde henholdsvis 1790 og 1795. Denne Søn var Peder Sørensen Kjærulf, født 1762, død 1813, som 1805 solgte Glindvad til Poul Mortensen af Klavsholm i Hellevad og derefter købte en lille

Landejendom med 1 Ko i Tolstrup i Dronninglund Sogn. 1791 havde han ægtet Johanne Jensdatter af Hvoruptorp, med hvem han fik 6 Børn, af hvilke vist kun Sønnen Steffen Severin Kjærulf, født 1800, blev voksen, og han tjente 1814 hos Markvar Mackeprang i Lyngdrup i Horsens Sogn.

Peder Kjærulf var ikke yndet af sine Naboer i Tolstrup og Gammelkirke, skønt han omtales som en »moralisk« og ædruelig Mand; men Sagen var, at han saaede noget senere end sine Naboer og derfor ogsaa høstede senere, og de kunde derfor ikke slaa deres Heste og Kreaturer løse paa Marken, naar deres Høst var i Hus, idet de i saa Fald gik i Peder Kjærulfs Korn, hvad han naturligvis ikke fandt sig i, men tog Dyrene i Hus, saa Folk var nødt til at indløse dem hos ham.

Blandt de mest misfornøjede var Lægdsmanden Jens Christensen i Tolstrup Nørgaard, for hvem Peder Kjærulf havde taget 2 »Bøle« (∩: gildet Tyre) i Hus, men Jens Nørgaard havde med Vold taget dem fra ham igen, og Kjærulf havde derfor indstævnet ham for en Politiret, der skulde afholdes i Geraa 11. September 1813 kort før, Dronninglund Birketing ophævedes, og Jurisdiktionen lagdes under Børglum-Jerslev Herredsting.

Den 10. September 1813 var Kjærulf en Tur i Hjallerup, hvor han var inde hos Kromanden Lars Brøndlund, men kun nød en enkelt Genstand og var aldeles ædru, da han ved Nitiden om Aftenen gik derfra; men han kom ikke hjem til sit Hus, hvad der iøvrigt ikke synes at have foruroliget hans Hustru, der maaske var vant til saadan Udeblivelse, som jo var nærliggende, hvis han f. Eks. var Handelsmand.

Da hun den følgende Morgen vilde sætte deres Ko paa Græs ved Solens Opgang (Kl. ca. 5¹/₂) og kom

norden for deres Hus, hvor de havde noget Korn, hørte hun sin Mand kalde med klagende Stemme, og hun kom saa hen til ham en Snes Alen fra Huset, hvortil han var krøbet henved et Par Hundrede Skirdt, og hun fandt ham i en ynkelig og blodig Tilstand, idet hans Øjne var stukket ud og hans Arme og Fødder slaaet i Stykker, saa han ikke kunde rejse sig fra Stedet, men havde ligget paa Marken med bart Hoved hele Natten. Hans Hustru og to Personer, som hun fik fat i, turde dog ikke røre ved Kjærulf eller bringe ham i Hus, før han var blevet synet af Sognefogeden Christen Nandrup og Sognefogeden i Ørum Svend Simonsen i Aagaard, der var Kjærulfs Svoger, og de fik ham saa i Hus og kørt 6 Mil til Sygehuset i Fladstrand, hvor han kom under Distrikts- og Garnisonskirurg Volkersens Behandling, men døde den 29. September af de ham tilføjede Beskadigelser.

Birkedommeren i Dronninglund Birk, Kancelliraad Chr. Andersen Boerup, tidligere Ejer af Korslund og Roeslund i Hellevad Sogn, der boede i Hals, synes ikke at have foretaget sig noget i Anledning af Overfaldet, der vist ikke var meldt til ham; men Pastor Andreas Lowson Mørch i Dronninglund skrev samme Dag 11. September til Amtet om Forbrydelsen, og dette gav saa de omkringboende Retsbetjente Ordre til at foretage Efterforskning af Gerningsmændene, og ved Skrivelse af 23. September beordrede det, at den saarede skulde afhøres paa Sygehuset i Fladstrand af den derværende Herredsfoged. Kancelliassessor Hans Henrik Hansen, hvilket saa skete den følgende Dag.

Her forklarede Peder Kjærulf, at da han om Aftenen Kl. 9—10 gik til sit Hjem og vilde drive nogle løsgaaende Heste af sit Korn, blev han overfaldet af

6 »i Fruentimmerdragter maskerede Personer«, som med Slagler sønder slog Arme og Ben paa ham, indtil han afmægtig faldt til Jorden, og han havde hørt Voldsmændene tale sammen indbyrdes, om han havde faaet nok, og en af dem, som han paa Røsten kunde kende var Christen Andersen af Gammelkirke; havde da sagt: »Nu har han, Fanden brække, mig nok«! hvorefter de gik bort. Men kort efter kom en af Voldsmændene tilbage til ham og stak begge hans Øjne ud med Fingrene eller med et Instrument, han ikke kunde se, og i denne Tilstand blev han liggende Natten over. Han sagde, at den, der stak hans Øjne ud, var Lægdsmand Jens Christensen i Nørsgaard i Tolstrup, og de andre var efter hans Udsagn Johanne Marie Hansdatter i Gammelkirke, Gaardmand Mikkel Jensen i Tolstrup, Gaardmændene Jørgen Hansen og Christen Andersen i Gammelkirke, og saa vidt han kunde skønne, var den sjette Person forhenværende Landeværnsmand Christen Olesen, der tjente hos Jens Nørsgaard i Tolstrup.

Efter at Amtet havde faaet denne Forklaring af den saarede tilsendt fra Fladstrand, gav det 25. September Birkedommer Christen Boerup Ordre til at optage Undersøgelserforhør, hvilket skete ved Dronninglund Birketing paa Dronninggaard 29. September og 15.—16. Oktober 1813, men der fremkom ikke noget, som kunde »ledes til Sandhedens nærmere Ungersøgelse«.

Det oplystes, at Beboerne i Tolstrup og Gammelkirke, der 1812 havde givet Peder Kjærulf Korn som Erstatning for det, deres Heste og Kvæg havde ødelagt for ham, var blevet enige om, at de vilde holde Vagt ved Dyrene fra Solens Nedgang til dens Opgang, for at Peder Kjærulf ikke skulde tage dem i

Hus, hvis de kom i hans Korn, og Sognefoged Chr. Nandrup m. fl. berettede videre, at Beboerne havde Kjærulf, hvem de endog mistænkte for at have stjaalet Kreaturer fra dem.

Ved sligt Vagthold var Hyrderne forsynet med en »Skralde« for at jage Hestene, af hvilke der efter det oplyste var over 40 om Natten. Saadanne »Skralder« brugtes ogsaa af Hyrderne i V. Brønderslev, naar Øgene om Aftenen skulde drives fra Engene op i Kæret for Natten (C. Klitgaard: Brønderslevs Historie, S. 46).

Den Nat eller Aften, Overfaldet fandt Sted, blev Vagten over Dyrene holdt af Johanne Marie Hansdatter af Gammelkirke, 25 Aar, der for 4 Aar siden havde været gift med en Hans Christensen, men efter $\frac{1}{2}$ Aars Forløb »formedelst Uforligelighed selv separerede sig« og nu boede i et Hus, som hendes Forældre havde lagt noget Jord til, og hendes Mand var flyttet til sin Moder i Hassingaard i Vester Hassing. Den anden Nattevagt var Dorte Simonsdatter, 43 Aar, født i Try og gift med Niels Heilesen i Gammelkirke, men disse erklærede ikke at have set eller hørt noget til Overfaldet, skønt de havde opholdt sig i Nærheden af Stedet, hvor det skete, og hvor Peder Kjærulfs Hustru den følgende Dag havde fundet en Pjelleslagel med Blod paa.

Imidlertid ophævedes Dronninglund Birk, og Sagen skulde saa overgaa til Herredsfoged i Børglum-Jerslev Herreder Kancelliraad Christian Carl Boeck i Sæby, men det varede længe, inden han kunde faa Akterne fra fhv. Birkedommer Chr. Boerup i Hals, og først 13.—14. December 1813 kunde Boeck tage fat paa Sagen og rejse Tiltale mod de af Peder Kjærulf paa hans Sygeseng udpegede Voldsmænd, som er nævnt foran Side 333, og hvoraf Jens Christen-

sen Nørgaard blev anset som Hovedmanden; men hans Hustru erklærede, at han hele den paagældende Nat havde ligget i Sengen hos hende.

Der blev i de to Dage paa Dronninglund afhørt 40 Personer, men ingen røbede noget om Overfaldet lige saa lidt som 8.—9. Februar 1814, da der holdtes Forhør ved en Ekstraret paa Dronninglund. Som Aktor mod de 6 tiltalte beskikkedes Birkedommer ved Sæbygaard og Voergaard Birker, Prokurator Hans Knudstrup i Kringelhede i Albæk Sogn, og som Defensor beskikkedes Prokurator Michael Bang til Dronninggaard. Ved Forhøret paa Dronninglund afhørtes ogsaa en Mængde Kvinder og Børn. Heller ikke ved de følgende Forhør 14. Februar, 17. Marts, 28. April, 5. Maj og 20. Maj 1814 fremkom der saa vægtige Indicier, at Dommeren turde fælde de tiltalte, og han beklagede, at Birkedommer Boerup havde ladet hengaa saa lang Tid, inden der blev optaget Efterforskningsundersøgelser, hvorved de tiltalte havde faaet Lejlighed til indbyrdes »Overlæg«. »Det, som da ene og alene har foranlediget nærværende Aktion imod de tiltalte, er den saaredes Sigtelse paa sin Døds seng, at de var Gerningsmændene«.... »Men hvor meget end denne Formodning er ved Sagens Undersøgelse bestyrket og maatte synes at lede paa de rigtige Spor, saa er dog ej tilvejebragt noget skelligt end sige fuldkommen Bevis for, at disse overhovedet eller netop de sigtede Personer have forøvet Gerningen«.

30. Maj 1814 afsagde Herredsfoged Boeck saa Dom, der indledes med: »Var der nogensinde en Udaad, der vakte min Harme, opflammede min Iver og øgede min inderligste Lyst til at faa dens Ophavsmænd opdagede, saa var det denne, der har affordret ikke blot Justitien, men hele Almenstemmen det Ønske, O!

maatte dog de Mennesker, der have forøvet denne rædsomme Udaad blive dragne for Lyset og til varslende Eksempel føle Nemesis' hævnende Sværd!

Hvo maatte ikke gyse ved Fortællingen af en Mishandling, der var forbunden med saa megen Grusomhed, at selv den pinligste Straf, Justitien dikterer den gudløseste Forbryder i denne bedste Verden, — Majestætsforbryderen, Landsforræderen — turde være lidet imod, hvad han led, der blev Offer for hævn-syge Kanibaler.

Dog Dommeren maa ikke, henreven af sin Følelse, var den endog den retfærdigste og billigste, for-dømme, men han prøve, veje og derefter dømme«. Dommeren refererer derefter hele Sagens Forløb og lægger ikke Skjul paa, at han finder sin Mistanke til Lægdsmand Jens Christensen Nørgaard bestyrket, men da der var gensidigt Had mellem ham og den dræbte, turde han ikke tillægge Kjærulfs Angivelse af de tidligere nævnte 6 Personer fældende Beviskraft, og han turde heller ikke i Medfør af »Danske Lov« 6-6-15 kræve Renselsesed af de sigtede, men frifandt dem for Tiltale, og Omkostningerne ved Sagen, ialt ca. 33 Rdl. til Aktor Knudstrup og 14 Rdl. til Defensor Bang, paalagdes det offentlige.

Kancelliraad Boeck indsendte saa Sagens Akter til Hjøring Amt, og Amtmand Fred. Sporon appellerede Dommen til Landsoverretten, der ved Kendelse af 12. December 1814 henviste den til fornyet Behandling ved Herredstinget under Medvirken af Meddomsmænd. Endvidere krævede Overretten, at Jens Christensen Nørgaard, Johanne Marie Hansdatter og Dorte Simonsdatter blev arresteret. De to Kvinder blev hensat i Sæby Arrest; men Jens Nørgaard kunde paa Grund af Sygdom ikke komme fra sit Hjem, hvorfor han fik Arrest der under Tilsyn. I nyt For-

hør 13. Januar 1815 svarede Johanne Marie »fræk og dristig«, at hendes tidligere afgivne Forklaring om ikke at have set eller hørt Peder Kjærulf den omhandlede Aften var Sandhed, og Dorte Simonsdatter vedblev ogsaa »fræk og dristig« at fastholde sin tidligere Forklaring. 20. og 21. Januar fortsattes Afhøringen af de tidligere nævnte anklagede Personer og deres Hustruer med flere, men man kom ikke Sagens Opklaring nærmere. Anton Christensen, Søn af den tiltalte Christen Andersen i Gammelkirke, oplyste, at han Drabsnatten havde været paa Kystmilitær vagt — vel i Geraa —, og under Sagen omtales ogsaa Vagthold ved Signalet ved Dorf, hvorved vist maa forstås Bavnevagt; — det var jo under Krigen med England, da Bavnesystemet var i Virksomhed.

3. Februar holdtes Ekstraret paa Dronninglund, og bl. a. afhørtes Niels Heilesen, der i det sidste Par Aar havde ligget til Sengs hjemme i Gammelkirke, men han kunde heller intet oplyse. Retten begav sig derefter til Tolstrup, hvor Jens Nørgaard endnu laa til Sengs i sin Husarrest. Den dræbte Peder Kjærulfs Enke var nu flyttet til Hølund i V. Hassing Sogn, og i April boede hun i Hyllen i Ulsted Sogn.

Forhørerne fortsattes ved Ekstrarettet Sommeren igennem (22. April, 29. Maj, 3. og 16. Juni, 13., 20. og 27. Juli og 10. August) og forekommer ved den ordinære Ret 3. 17. og 24. August, men man kom ikke Opklaringen af Forbrydelsen nærmere, og endelig 31. August optoges Sagen til Dom, men denne synes først at være afsagt 1. Februar 1816 og lød paa, at Arrestanterne Jens Christensen Nørgaard, Johanne Marie Hansdatter og Dorte Simonsdatter samt de øvrige fire i Sagen tiltalte frikendtes og alle Sagens Omkostninger paalagdes det offentlige.

Som Meddomsmænd underskrev Thomas Ja-

kobsen, Peder Jensen, med paaholden Pen, Jens Christensen og Christen Madsen, men deres Bopæle anføres ikke.

Saaledes løb da denne bedrøvelige Sag ud i Sandet.

Kilder: Dronninglund Birks Tingbog 1813, Børglum-Jerslev Herreders Justitsprotokol 1813—1816; Sagen omtales ogsaa i »Jydske Efterretninger« 83/1813 og 14/1814).

STUDIER I EN VENDSYSSELSK STORBONDEÆTS HISTORIE OG GENEALOGI

SLÆGTEN MØRK FRA SALTUM

Af C. KLITGAARD.

Ved Offentliggørelse af dette Arbejde, som jeg gennem mange Aar har haft under Hænder, bringer jeg min Tak til Carlsbergfondet for dets mangeaarige Understøttelse til mine Arkivstudier vedrørende Nordjyllands indre Historie og til Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse for økonomisk Hjælp til Trykningen af nedenstaaende Studier og endelig til Statsarkivar i Oslo, Axel V. Ullmann, Arkivar S. Nygård, Hellerup, samt Bibliotekar, Dr. phil. Albert Fabritius, Kbh., for velvillig Bistand paa forskellig Maade. Det er vel næppe Stof, der i særlig Grad tør regne med Interesse hos „Vendsysselske Aarbøgers“ Læsere, men dets Trykning her kan vel forsvares med, at det indeholder mange Oplysninger om vendsysselske Forhold i ældre Tid.

I Slutningen af Middelalderen var der flere fremtrædende Selvejer-Bondeætter i Vendsyssel, og enkelte af dem betegnes af Peder Dyrskjøt som værende »af Adel«; men dette Udtryk skal ikke tages bogstaveligt i Nutidens Forstand, idet Dyrskjøt regner Efterkommere af en ufri Mand og en adelig Kvinde som værende af Adel.

Den betydeligste Selvejer-Bondeæt her var Slægten Kjørulf, der oprindeligt havde hjemme i den sydlige Del af Vendsyssel — i Kjør Herred — og derfra efterhaanden bredte sig over »den [ganske Ver-

den¹⁾); men foruden denne Æt var der en eller vistnok flere Slægter, der førte Navnet Mørk. Saaledes én fra »Knolde« i Skallerup Sogn,²⁾ der angives at være af adelig Stamme, og for saa vidt ogsaa var det, som Slægtens først kendte Mand Peder Mørk i Knolde omved Aar 1500 vel er identisk med den Peder Terkelsen, som boede i Knolde 1501, og som var gift med velbyrdige Anne Kallisdatter, Datter af velbyrdige Kalli Palnesen, der var Broder til Væbneren velb. Niels Palnesen i Knolde, som var ugift 1478, død o. 1485, og til velb. Mogens Palnesen i Knolde, der var ugift 1480 og døde før 1501.³⁾

En anden Slægt Mørk har navnlig haft Hjemstavn i Bjørum i Sulsted Sogn, og en tredje, den vi her nærmere skal beskæftige os med, i Saltum Sogn.

Det har ikke været muligt at føre disse Mørk-Slægter ned til en fælles Rod; men forøvrigt var Mørkjo ogsaa et over hele Landet udbredt Tilnavn, og de vendsysselske Mørk'er hører næppe til én Stamme. At de imidlertid har været fremragende Bønder, ses bl. a. af, at der er mange Præster mellem dem.

1470 var Jens Mørk i Saltum sammen med Hr. Peder Andersen, Præst i Hjortdal, og Selvejerne Esge Bonde (vist Ilfarsen) i Borup (i Kollerup Sogn), Anders Bonde i Kornumgaard (Herredsfoged i Jerslev Herred 1446 og 1459, af Slægten Eg), og Ilfar Esgeesen i Brøndum (i Kollerup Sogn) Udstedere af Sognevidne af Hjortdal Kirkegaard, som Anders Griis i Slette havde forlangt angaaende Korn paa Marken.⁴⁾

1) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«.

2) Peder Dyrskjøet i »Jydske Saml.« 1. III. 257.

3) Vennehjerg Herreds Tingb. 2. Okt. 1648. Jvf. »Danske Magazin« 3. III. 256 og »Personalh. Tidsskr.« 11. VI. 188.

4) Nyt hist. Tidsskrift V. 241.

1471 var han Vidne ved Hvetbo Herreds Ting;¹⁾ men ellers vides der intet om ham og beklageligvis intet om hans Slægtsskabsforhold til de øvrige Mørk'er fra Saltum, men at han var Selvejer, det fremgaar af, at det var lutter Selvejere, bortset fra Præsten, som var Udsteder af Tingsvidnet 1470.

Han har antagelig haft en Broder Ove Mørk i Saltum i Aarene henimod 1500, men jeg har intet fundet om ham. Denne synes at have været Fader til Lars (Ovesen?) Mørk i Saltumgaard, se nedenfor, I Slægtled.

Første Slægtled.

Lars (Ovesen?) Mørk i Saltumgaard var 1519 Kronens Delefoged til Aalborghus, da han indværgede Aalborg Slots Gods i Hvetbo Herred²⁾ og var o. 1530 Herredsfoged. 19. Okt. 1526 fik han og »et hans bedste Barn« : Søn, Lensbrev paa en Eng kaldet Vildmosen fra Gammelaa til Gaaselune Bæk i Kjær Herred mod deraf aarlig at svare 14 Ørtug (14 Tdr.) Byg til Aalborg Slot.³⁾ Lars Mørk døde antagelig før Klemensfejden 1534, thi paa den Tid besad han ikke Saltumgaard; men Skifte efter ham blev først — efter forudgaaende Proces — foretaget 1541. Sct. Hånddag nævnte Aar var Morten Ibsen, Sognepræst i Tolstrup-Stenum, Niels Henriksen i Lundergaard (i Rakkeby Sogn, var 1546 Herredsfoged i Børglum Herred), Niels Griis i Slette, Christen Nielsen i Borup, Peder Nielsen i Borup (vist i Kollerup Sogn), Anders Ibsen i Hjortdal, Niels Jensen i Hæstrup, Søren Pedersen i Snarderup (Snarup i Rakkeby Sogn), Clemens Pedersen i Stagsted (Skæve S.), Niels Pedersen i Røgelhede (Hel-

1) Repertorium 2. R. II. Bind, Nr. 2992.

2) Top. Saml. Perg. Nørrejylland Nr. 221.

3) Erslev og Møllerup: »Frederik 1.s Register«. S. 117.

levad Sogn), Anders Jespersen i Brødslev (Ingstrup S.) og Søren Laursen i Trudslev (Ingstrup Sogn), forsamlet paa Ingstrup Kirkegaard paa et Samfrændemøde for efter en Landstingsdom at dele Lars Mørks Børn deres Gods imellem, og Børnene overlod da til disse at fastsætte, hvad Godset kunde taale udover den kongelige Byrde, og da blev de enige om, at Saltumgaard kunde taale 1 Pund (= 2 Tdr.) Byg over kongelig Tyngte til Udarvingerne af dem, som boede i Gaarden.¹⁾ Lars Mørk synes at have haft følgende 2 Sønner:

Anders Mørk, se Andet Slægtled, Linie A.

Hans Mørk, se Andet Slægtled, Linie B.

Linie A.

Andet Slægtled.

Anders Mørk, Søn af Lars Mørk i Saltumgaard, (I Slægtled), levede 1545 i Vestrupgaard i Saltum Sogn, da han sammen med Broderen Hans Mørk i Saltumgaard og en Søren Nielsen indstævnedes for Kongens Retterting, fordi Hjermslev og Alstrup Sognemænd mente, at de havde fordelt dem til Tyngte med Urette.²⁾ Boede ikke i Vestrupgaard 1552. Var antagelig Fader til:

1. Lars Mørk, der 1562 boede i en Selvejergaard i Nørre Saltum³⁾ (Bundgaard) og maaske er den Lars »Ousen« i Saltum, som 1592 skyldte 500 Daller til Christen Jensen Husum, Borger i Aalborg, for Varer, men rømte efter at være dømt fra Æren, hvorfor Kongen anmodede alle Øvrighedspersoner om at være Chr. Husum behjælpelig med at faa sin Betaling.⁴⁾

¹⁾ Hvetbo H. Tingb. 4. Okt. 1662.

²⁾ Tegnelser over alle Landsr.

³⁾ Aalborghus Lens Jordebog.

⁴⁾ Kancelliets Brb. 31. Maj 1592.

2. Christen Mørk, død i Trondhjem før 1597, ingen Livsarvinger.¹⁾
3. Ove Mørk, se III. Slægtled 1.
4. Jens Mørk, se III. Slægtled 2.

Tredje Slægtled.

1. Ove Andersen Mørk, Søn af Anders Mørk, (II. Slægtled), boede 1557 i Kronens Gaard Vestergaard i Gunderup i Vrejlev Sogn under Sejlstrup Len, som han og hans Hustru og et af deres ægtefødte Børn 20. Maj 1557 fik Livsbrev paa mod sædvanlig Afgift.²⁾ Nævnes i Præsteindberetning 1568 som Ejer af et Bol og et Hus i Vraa Sogn. Var 1556—1581 Herredsfoged i Børglum Herred og døde vist 1582.

Paa Børglum Herreds Ting 1576³⁾ spurgte Jens Andersen i Oddersgaard i Tolstrup Sogn ham om, hvorfor han havde kastet hans Frues Gods i Aalborg Fjord, men Svaret ses ikke. Fruen var Mette Mortensdatter Vognsen til Hjermelevgaard, Enke efter 1. Bagge Griis, dræbt 1534, og 2. Jens Thomsen Dan, begge til Hjermelevgaard.

Ove Mørk var 1557 gift med Johanne Olufsdatter, død 1569, hvis første Mand Anders Madsen i Østergaard i Gunderup var Herredsfoged i Børglum Herred 1532 og 1537. Østergaard eller Bundgaard blev ligesom andet Selvejer-Bondegoods forbudt i Klemensfejden 1534, men Anders Madsen fik den 16. April 1537 igen af Kongen »for Troskab og Tjeneste«, som han under det Opløb, som her udi Landet nu sidst var, havde vist

1) Norske Herredagsdomme 30. Maj 1597.

2) Kancelliets Brb.

3) Dato mangler i Tingbogen.

den kongelige Hovedsmand.¹⁾ Med Anders Madsen synes Johanne Olufsdatter at have haft følgende Børn: Oluf Andersen, der efterfulgte Faderen i Østergaard, Mads Andersen i Li i Vrejlev S., Jens Andersen i Havrholm i Vrejlev S., og en Datter, gift med Jens Nielsen i Hæstrup, hvilke Børn 1569 havde Proces med Ove Mørks Arvinger om Østergaard og dens Tilliggender.²⁾ Om Ove Mørks Barn, se IV. Slægtled 1.

2. Jens Mørk, Søn af Anders Mørk (II. Slægtled), boede i Borup i Vraa Sogn, men havde vist tidligere boet i Gunderup i Vrejlev Sogn (1576)³⁾ Var gift med Sidsel Christensdatter.

Søn: Laurs Jensen Mørk, se IV. Slægtled 2.

Fjerde Slægtled.

1. Anders Ovesen Mørk, Søn af Ove Mørk og Johanne Olufsdtr. (III. Slægtled A 1), boede i Vestergaard i Gunderup 1583, hvor han altsaa i Henhold til Livsbrevet af 1557 efterfulgte Faderen som Kronens Fæster. Han blev Herredsfoged i Børglum Herred ca. 1586 og var i dette Embede indtil 1601 og var tillige Fru Ingeborg Skeels Delefoged til Sejlstrup Len. Peder Dyrskjøt siger,⁴⁾ at han blev afskediget som Herredsfoged 1601, og vi ser da ogsaa, at han ikke beklædte Embedet 1602—07, men kender ikke Grunden til hans Afsættelse, og 1607 blev han paany Herredsfoged og beklædte vist Embedet til 1627, da de kejserlige Tropper besatte Vendsyssel. 26. Marts 1583 blev han stævnet af Lensmanden paa Aastrup, Predbjørn Gyl-

1) Erslev og Møllerup: »Danske Kancelliregister«. S. 41.

2) Se »Vendsysselske Aarbøger« 1937. S. 52 f.

3) Børglum H. Tingb.

4) Ny kgl. Saml. 4° Nr. 476.

denstjerne for Syn og Klage over Gunderup Vandmølle og et Hus, der laa ved Borup Aa m. v., og 9. April 1611 omtales denne Vandmølle.¹⁾ Til Vestergaard laa i hans Tid en lille Skov, Gunderuplund, og allerede i hans Faders Tid var der 1576 taget Syn over, at der var hugget 7 Træer sønderst i Skoven, og at der var hugget i Ove Mørks Enge, hvor der vel har været Bevoksning af Elleris.²⁾ 23. April 1611 viste et Syn, at der var hugget 20 Egetræer, somme saa tykke som en Karls Laar og andre tyndere. Endvidere var der mange Steder hugget Ris i Lunden og et Par Læs Grene af Træerne. Som Følge heraf lod Anders Mørk 21. Maj tinglæse Forbud mod Hugst eller Risbrydning der samt mod at bjerge Lyng i hans Hede. 1613—14 blev han idømt en Bøde paa 400 Rdl. samt en Hest til 30 Rdl., fordi han havde brugt Jagt med Hunde og havde drevet Landkøb med Øksne; han betalte straks 230 Rdl. og de manglende 200 Rdl. det følgende Aar.³⁾ 1615—16 anføres han som Selvejer, hvad han jo ogsaa skulde være som Herredsfoged, men det var ikke Vestergaard, han ejede. Derimod havde han efter Moderen arvet Part i Østergaard og efter Faderen Jordegods i Borup i Vraa Sogn. Som Herredsfoged havde han Vestergaard fri for Skyld og Landgilde, og en Lars Sørensen, som 1615 boede paa Gaardens Grund, var ligeledes fri for disse Afgifter, fordi han i Anders Mørks Sted var udskrevet til Kongens Tjeneste (som Rytter). Anders Mørk førte 1624 i sit Segl et Skjold med et Øje over en Økse, et ret talende Symbol for

1) Borglum H. Tingb.

2) a. St. Fastelavns Tirsdag og 7. Marts.

3) Sejlstrup Lens Regnskab 1613-14.

en Dommer, og over Skjoldet Overskriften Anders Owsen.¹⁾ Han var antagelig ugift, da hans Hustru aldrig nævnes, og i hvert Fald efterlod han sig ikke Børn af Ægteskab.

2. Laurs Jensen Mørk, Søn af Jens Mørk og Sidsel Christensdatter (III. A 2.), var 1597 kongelig Baadsmænd i København og meldte sig som Arving efter sin Farbroder Christen Mørk i Trondhjem; men det viste sig, at den Christen Mørk i Trondhjem, der var død 1593, var en Raadmand, født i Urup i Østbirk Sogn, og hans Arvinger var fra Horsens Vesteregn.²⁾ Nærmere om Laurs Mørk ubekendt.

¹⁾ Bilag til Sejlstrup Lens Regnskab 1624.

²⁾ Norske Herredagsdomme 30. Maj 1597.

Linie B.

Andet Slægtled.

Hans Laursen Mørk, Søn af Lars Mørk i Saltumgaard, (se I. Slægtled), besad denne Gaard efter Faderen og var ligeledes Fæster af Vildmoseengen indtil 1569, da Peder Munk til Estvadgaard og Hammelse m. v. fik den i Fæste. Han havde antagelig Saltumgaard paa Klemensfejds Tid, og den blev 1534 forbrudt til Kronen, men Lørdag efter Fastelavns Søndag 1543 fik Hans Mørk et kongeligt Brev, dateret Aalborg, i hvilket det hedder, at eftersom Hans Mørk i Sønder Saltum har været udi Kongens Minde for den Gaard i S. Saltum, har Kongen bevilget, at han og hans Arvinger maa nyde, bruge og beholde den med al dens Tilliggende imod, at han og hans Arvinger aarlig svarer Kongen og Kronen saadan Landgilde, Tyng og Afgift. som før nu sidst forleden Fejde begyndtes, og naturligvis skulde han og hans Arvinger være Kongen og hans Arvinger og efterfølgende Konger hulde og tro.¹⁾ I hans Tid stod Saltumgaard for en Afgift til Kronen, der jo ejede Herligheden af Gaarden, for 2 Skill. grot Leding,²⁾ 2 Tdr. Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin og 8 Hestes Gæsteri,³⁾ men da han blev Herredsfoged, blev han fri-

1) Hvetbo H. Tingb. 10. Okt. 1646, jvf. 24. Jan. 1663 over Genkøb af en Gaard i Østrup.

2) = 18 Skill. dansk eller henimod 2 Tdr. Byg.

3) Aalborghus Lens Regnskab 1561—62.

tåget for denne Afgift og ligeledes af en Gaard i Nørre Saltum, antagelig Bundgaard, som hans Brodersøn Lars Mørk beboede 1562, og som Hans Mørk vel har ejet. 1545 blev han tillige med sin Broder Anders Mørk i Vestrupgaard samt Søren Nielsen i Vestrup indstævnet for Kongens Retterting af Sognemændene i Hjermslev og Alstrup, der mente, at de indstævnte havde »fordelt« den til Tyngge med Urette.¹⁾ Det vides ikke, om han paa dette Tidspunkt var Herredsfoged — en Søren Kalsen var Tingfoged 1535,²⁾ — men Hans Mørk beklædte Embedet 1552³⁾ og indtil sin Død.

Paa Børglum Herreds Ting 9. April 1583 skødede og afhændede Hans Mørk og hans Hustru Johanne Vognsdatter »med Kniv og Muld« til hendes Broder, ærl. og velb. Jesper Vognsen til Hæstrupgaard, den Arvelod, som Johanne kunde tilfalde i Hæstrupgaard efter sin salig Fader Vogn Pedersen,⁴⁾ og alt hendes fædrene Gods, hvor det kunde findes.⁵⁾ Endvidere ogsaa det Jordegods, som hun havde arvet efter sin salig Moder Inger Jespersdatter,⁶⁾ nemlig Volnæs Gaardsted, 3 $\frac{1}{2}$ Gaard i Understed Sogn og den halve Kvissel Skov.⁷⁾ Hvad Salget af Hæstrupgaard angaar, var det maaske tvunget, da en adelig Kvinde, der ægtede en ufri Mand, ikke kunde besidde frit Jordegods uden Slægtens Samtykke, og Forholdet mellem Inger og hendes Broder Jesper Vognsen sy-

1) Tegn. o. a. Lande.

2) Danske Magazin. 3 V. 97.

3) Hvetbo H. Tingb. 8. Sept. 1655.

4) Den adelige Slægt Vognsen med Vaaben en væbnet Arm.

5) Børglum H. Tingb.

6) Slægten Vognsen med Vaaben en Ørneflo. Hun var Datter af Jesper Tordsen til Hørbylund og Mette Wiffert.

7) Antagelig Kvesel Skov i Understed Sogn.

nes paa hin Tid ikke at have været det bedste, thi Jesper førte da Proces mod Hans Mørk. Anledningen var, at Jesper Vognsen havde overladt Hans Mørk en Gaard i Nørre Vraa i Vraa Sogn, og den havde han i Brug i lang Tid; men kort før Paaske 1583 brændte Gaardens Raalingshus, og saa »fraveg« Hans Mørk Gaarden, hvorover Jesper Vognsen følte sig brøsthølden. Da Hans Mørk henskød sig til sit Værneting, Hvetbo Herred, kendes Sagens nærmere Omstændigheder ikke, da Tingbogen herfra ikke er bevaret.¹⁾

Hans Mørk døde vist i høj Alder ca. 1593, og der opstod da Trætte mellem hans Arvinger, 6 Børn af første Ægteskab og 3 af andet, om Delingen af Boet, idet Børnene af første Ægteskab stillede større Krav, end Hans Mørks Enke og Børnene af andet Ægteskab vilde efterkomme.

Sagen blev forelagt Kongen, der 8. Nov. 1594 sendte Missive til Ove Lunge, Lensmand paa Aalborghus, om, at da der var Trætte mellem Hans Mørks Arvinger om Arv og Skifte i Bondegods og om det Løvsøre og rørlige Gods, som var tilfaldet dem alle efter Hans Mørk, skulde Ove Lunge paa Tinge lade opkræve Samfrænder eller nogle uvildige Dannemænd og paa Kongens Vegne alvorligt foreholde disse, at de med det første skulde indstævne alle Arvingerne for sig og siden forlige dem i Mindelighed eller dømme dem imellem om alle de Tvistigheder, der findes eller herefter kunde opstaa mellem dem om nævnte Arveskifte, og derefter skulde de give deres Afgørelse beskrevet.²⁾ Hvorledes Afgørelsen faldt, kendes ikke, men mange Aar efter blussede Striden op paany; se senere under Vogn Hansen Mørk.

¹⁾ Børglum H. Tingbog 7. Maj 1683.

²⁾ Kancelliets Brb. 1593—96, S. 356.

Hans Mørk var gift 2 Gange, først med Bodil Laursdatter, født 15.., død o. 1565, og anden Gang med Johanne Vognsdatter, født 15.., død i Vadum o. 1605, Datter af ærl. og velb. Vogn Peder- sen Vognsen til Hæstrupgaard og Inger Jespersdatter Vognsen af Hørbylund. Børnenes Rækkefølge er uvis.

Tredje Slægtled.

Herredsfoged Hans Mørks Børn med Bodil Laursdatter (1-6) og med Johanne Vognsdatter (7-9).

1. Lars Hansen Mørk, er antagelig den Lars Mørk, der 1575 boede i en Kronens Gaard i Sdr. Saltum og da for 1 Pund (= 2 Tdr.) Byg fæstede en Eng i Vildmosen mellem Hammelmose søndre Hestehave og Stavad Enge af Peder Munk til Hammelmose. Om Engen opstod der senere Strid mellem Lensmanden paa Børglum Kloster, Godslev Budde, der gjorde Krav paa den som Krongods, og Admiral Peder Munk, som 1574 havde købt Vildmosen af Kongen, og Lensmanden paa Aalborg- hus, Mandrup Parsberg, fik 12. Feb. 1602 Ordre af Kongen til at afkræve Vogn Hansen Mørk i Saltum de Kongebreve, Stokkenævn, Domme og andre Breve, som han maatte have i sit Værge, og hvoraf der kunde faas nogen Viden om et Stykke Eng og Ejendom kaldet Vildmosen.¹⁾ Mandrup Parsberg skulde levere Aktstykkerne til Godslev Budde.²⁾ Der gik saa Dom i Sagen ved Kongens Ret- terting, og Engen blev tildømt Kronen.³⁾ Blandt de

¹⁾ Hans Fader Hans Mørk og Farfader Lars Mørk havde som foran omtalt haft Eng i Vildmosen i Fæste, men det var ikke denne Eng.

²⁾ Kancelliets Brb.

³⁾ Kongens Rettertingsdomme I, 364 ff 15. April 1602.

Tingsvidner, der fremlagdes i Retten i denne Sag, og i hvilke Vidnerne udtalte, at de 1601 mindedes i 16 til 40 Aar, var ogsaa en Udtalelse af Lars Mørks Datter Margrete i Sdr. Saltum, som vidnede, at hendes Fader Lars Mørk havde sagt hende, at Engen var hans rette Gaardseng og tilhørte Børglum Kloster.

1594 havde Lars Mørk udstedt Brev til Admiral Peder Munk til Hammelse, i hvilket han bekendte at have forbrudt sit Fæste til ovennævnte Eng ved at bortleje den, som siden Midten af 1500erne havde ligget til Gaarden i Sdr. Saltum. Da Lars Mørk — saafremt han er identisk med den ovenfor omhandlede Lars Hansen Mørk — allerede 1584 var flyttet til den store Gaard Musted i Jerslev Sogn, var det naturligt nok, at han selv var ophørt med at bruge Engen. Han deltog 1584 i Arvehyldingen. 1594 boede han i den ligeledes store Gaard Hellumlund i Hellum Sogn og deltog i Striden om Arven efter Faderen Hans Mørk i Saltumgaard.¹⁾ Han var vist død inden 1601 og var gift med Inger Andersdatter, der døde i Musted.²⁾

Lars Mørk synes at have haft 6 Børn. (Se Fjerde Slægtled I.)

2. Lars Ovesen Hansen Mørk, var født før 1565, og døde o. 1626. Boede 1594 i Vester Mellerup i Jerslev Sogn, da han deltog i Striden om Arven efter Faderen, og nævnes ligeledes her 1606, 1622 og 1625 som Deltager i Arveprocesserne.³⁾ Var gift med Karen Pedersdatter Munk, antagelig af lavadelig Afstamning og sandsynligvis

¹⁾ Kancelliets Brb. 8. Nov. 1594.

²⁾ Jerslev H. Tingb. 13. Aug. 1640.

³⁾ Viborg Landst. Dombog A. 1608 Bl. 31b, 77b, 98 1622, Bl. 422. og 1625, Bl. 315.

Søster til Ridefogeden til Gettrup Christen Pedersen Munk, d. 1626, og Oluf Pedersen Munk i Attrup i Hammer Sogn, d. o. 1624, hvilke Brødre stammede fra Hardsyssel¹⁾ og var gift med 2 Søstre Porsdatter Børialsen fra Kastrup. Disse Brødre var antagelig Søner af Peder Pedersen Munk (af Havbro) til Staby Kærgaard i Ulfborg Sogn og 3. Hustru Karen Christensdatter Munk af Ørnhoved. 4. Aug. 1631 fremstod paa Jerslev Herreds Ting Inge Jensdatter fra Kalum og tilspurgte den tilstedeværende Menighed, om nogen vilde paa-sige hende noget utilbørligt. Da ingen fremkom, lagde hun sin Haand paa Tingbogen og ønskede saa mange Djævle i sig, som der var Bogstaver i Bogen, om hun til nogen Uære havde haft noget at gøre med nogen af Karen Munksdatters Søner i Mellerup. Denne Pige var Datter af en af Egnens ansete Mænd Jens Tøgersen i Kalum og Anne Mørk, og Sagen staar i Forbindelse med, at da de kejserlige Tropper faldt ind i Jylland i Efteraaret 1627, havde Jens Tøgersen overgivet en Del Penge, Sølvtøj med mere til Karen Munk, som skulde have det i Forvaring. I Høbjergningen 1628 kom imidlertid den tyske Mønsterskriver, der havde Kvarter i Jerslev Præstegaard, samt en Korporal, og de brød Loftsfjælene op til et lille skjult Kammer uden Indgang og tog baade Jens Tøgersens og Karen Munks Gods, og 1631 førte Jens Tøgersen saa Proces mod Karen Munk for at faa Erstatning,²⁾ og da er der vel kommet Rygter frem om Forhold mellem Karen Munks Søner og Jens Tøgersens Datter. 16. Feb. 1632 tilsagde Karen

¹⁾ Kjær H. Tingb. 1651; jvf. C. Klitgaard »Kjærulfske Studier« S. 40 ff.

²⁾ Jerslev H. Tingbog 7. og 14. Juli og 4. Aug. 1631.

Munk ved sin Søn Peder velb. Anders Friis til Vrejlev Kloster sin Tjeneste af Vester Mellerup og deraf at rette med Skyld, Landgilde, Ægt og Arbejde, som de havde gjort deres forrige Husbond velb. Henrik Holst.¹⁾ (∅: Holsteneren Henrik v. d. Wisch, som havde ejet Vrejlev Kloster og 1632 ejede Aas i Taars Sogn). Men allerede 14. Juni stævnedes Karen Munk af Husbonden til Forbrydelse af Fæstet, fordi hun havde været ulydig og ikke havde ladet sin Plov komme til Vrejlev Kloster for at pløje.

Lars »Ovesen« Hansen Mørk og Karen Pedersdatter Munk havde 4 Børn: Fjerde Slægtled II.

3. Peder Hansen Mørk, nævnes i Musted i Jerslev Sogn i 1570erne som Fæster under Otto Banner til Asdal, der 1573 havde købt Gaarden af Kronen; men Peder Mørk synes dog kun at have brugt en Del af Gaarden,²⁾ og antagelig var hans Broder Lars allerede da kommet hertil.

Peder Mørk ejede en Søsterlod i Kornumgaard i V. Brønderslev Sogn, hvilken han maa formodes at have faaet med sin Hustru, der vel var Datter af Herredsfoged Anders Jensen Kjærulf i Kornumgaard. 1576 købte Peder Munk til Estvadgaard m. m. Kronens Rettighed (Herligheden) i nogle Selvejergaarde i Jerslev Herred, deriblandt Kornumgaard og fik Tilladelse til ogsaa at tilforhandle sig Bondeskylden; men 1580 maatte han lade Handelen om Herligheden af Kornumgaard gaa tilbage, fordi der var klaget over, at han ikke havde ydet Besidderen den Beskyttelse, han som Husbond burde yde ham. I Mellemtiden havde han imidlertid af Peder Mørk købt hans Søsterlod af Kornumgaard, hvilken Lod saa Kongen overtog.

¹⁾ a. St. 16. Feb. 1632.

²⁾ Hjøring Tingb. 1648 Bl. 56 ff.

Peder Mørk nævnes i Musted under Arvestriden 1594 om Arv efter Faderen (se foran), men senere boede han nok i Sønder Saltum og 1606 nævnes han i Holmgaard i Hellum,¹⁾ og han var død før 1608.²⁾ Han var antagelig gift 1° med N. N. Andersdatter Kjærulf, vel hende, som i Præstindberetningen 1568 nævnes som Ejer af en Gaard i V. Brønderslev, og han synes gift 2° med Anne Pedersdatter af Musted, og han havde som det synes 8 Børn. Se Fjerde Slægtled III.

4. Anne Hansdatter Mørk, var født 15.., og levede endnu 1625. Gift med Svend Jensen i Stavad i Tise Sogn, der levede 1594, men var død 1606; en Storbonde, hvis Broder Poul Jensen³⁾ ogsaa ca. 1580 og 1601 boede i Stavad og var gift med Anne Jørgensdatter Weile, Datter af Præsten Jørgen Jensen Weile i Ingstrup, død 1598, og Karen Lavridsdatter.

Svend Jensen og Anne Mørk havde følgende Børn:

1. Jens Svendsen i »Ildestrup« (Alstrup?), død før 1623. Børn:
 - a. Svend Jensen i Stavad 1623, 1676, drev Handel i Stavad⁴⁾ som Filial af Broderens Forretning i Aalborg.
 - b. Anne Jensdatter, 1623 i Ildestrup (Alstrup?).
 - c. Bodil Jensdatter, 1623 i Ildestrup.
 - d. Peder Jensen Stavad, Købmand i Aalborg, havde 1677 Filial i Bolskifte i Alstrup Sogn.
2. Niels Svendsen, boede 1632 i Gandrup.

1) Mandtal til Ekstraskatten.

2) Han kan være den Peder Mørk, der 1579 blev Borger i Aalborg og 1588 Medlem af »Guds Legems Lav« der. Han nævnes »Salig« 1608. Landst. Dombog A. 1608 Bl. 77 b.

3) Hans Søn Peder Poulsen Stavad, født o. 1595, død o. 1627, var Præst i V. Hassing-Ø. Hassing.

4) Jerslev H. Tingb. 3. Feb. 1676.

3. Laust Svendsen, boede 1632 i Aasendrup i Vrensted Sogn.
 4. Peder Svendsen, boede 1632 og 1662 i Stavad.
 5. Christen Svendsen, vist død før 1628, ugift. Hans Søskende og Arvinger kom 26. April 1632 paa Jerslev Herreds Ting overens med 8 af hans Debitorer om, at de Sct. Hansdag skulde mødes og forhandle om Gælden. Samme Dag vidnes der, at Chr. Svendsens Gældsbreve, var blevet frataget Arvingerne af Landets Fjender i Fejdetiden¹⁾
 6. N. N. Svendsdatter, var 1632 gift med Peder Skyt i Nørre Vraa.
5. Maren Hansdatter Mørk, nævnes 1615,²⁾ men var død før 1621. Var gift med Jens Hansen i Jonstrup i Saltum, der nævnes 1584, men var død før 1607. Maren Mørk nød 1612 Afkortning i Landgilden, fordi Gaarden var beskadiget af Sandflugt. Hun døde maaske o. 1615, thi da staar hendes Søn Christen for Gaarden og nød ligeledes Afkortning paa Grund af Sandflugt, samt fordi han af gode Mænd var udskrevet til Kongens Tjeneste.³⁾

Jens Hansen og Maren Mørk havde følgende Børn:

1. Christen Jensen i Jonstrup 1615, vist død før 1623.
2. Birgitte Jensdatter i Stavad 1623.
3. Bodil Jensdatter, født o. 1579, død 10. Sept. 1667, gift 1598 med Hr. Peder Madsen, død 1636, Præst i Klim. Mange Børn.
4. Niels Jensen i Jonstrup 1606 og 1607, da han optraadte paa Moderens Vegne, maaske Borger i København 1613 og 1619, se under Generation III. 9.

¹⁾ a. St. 5. og 12. Juli 1632.

²⁾ Sejlstrup Lens Regnskab og Viborg Landstings Dombog A 1621, Bl. 345 ff.

³⁾ Sejlstrup Lens Regnskab 1615—16.

5. Peder Jensen i Kjettrup 1623.

Blandt Maren Mørks Arvinger synes ogsaa at have været Jens Pedersen i Saltum¹⁾ og hans Børn: Maren, Karen i Ejersted og Margrete, Sidsel, Else og Maren i Saltum. Svend Andersen i Saltum og hans Børn: Christen, Birgitte, Helle og Sidsel, Lars Dal i Rævhede i Aaby Sogn, vestre og østre Chr. Laursen i Saltum, Chr. Tordsen, Esper Laursen og Jens Nielsen, alle i Saltum.²⁾

6. Kirsten Hansdatter Mørk, født o. 1550, død efter 1625. Hun var gift med Jens Pedersen i Burholt i Ø. Brønderslev Sogn, som 1594 og 1606 boede i Kølskegaard i Hallund Sogn, men flyttede til Burholt, som hans Farbroder Clemen Jensen hidtil havde haft i Fæste. Jens Pedersen var Søn af Herredsfoged Peder Jensen i Kølskegaard, hvis Forældre, Jens Pedersen³⁾ (levede 1548) og Hustru Anne Jensdatter af Kraghedegaard i Ørum Sogn, boede i Burholt. Jens Pedersen, gift med Kirsten Mørk, tilhørte en gammel Selvejer-Bondeslægt, og han ejede efter Faderen Halvdelen af den store Gaard Vester Hebelstrup i Hallund Sogn. Jens Pedersen døde 1615 og ligger begravet i Ø. Brønderslev Kirke, hvor der i Skibets Midtergang er Gravtræ over ham. Man mente, at han var blevet

¹⁾ Antagelig død i Holmgaard i Hellum før 1608. Chr. Andersen i Brødslev var Værge for hans Børn (Viborg Landst. Dombog A 1608, Bl. 77 b).

²⁾ Viborg Landstings Dombog A. 1623, Bl. 183.

³⁾ Hans Forældre var Peder Jensen i Burholt, ca. 1500 og Anne Nielsdatter Mørk fra Kølskegaard. Og Anne Jensdatters Forældre var Jens Pedersen i Kraghedegaard og Johanne Uglå fra Knudseje i Skæve Sogn, muligt Søster til Anders Andersen Uglå, der 1530 var Kapellan i Volstrup-Hørby og o. 1537 blev Præst i Vraa. (Langebeks Ekscerpter Nr. 187 og Additamenta Nr. 117 i Universitets Biblioteket). (Efter Peder Dyrskjøts Opt.)

forgjort af en omstrefende Troldkarl Niels Laur-
sen Neffue (Neve), som han skulde have spærret
Vejen for med en Økse og en Greb, og Neve havde
da sagt, at han skulde faa andet at tage Vare paa
end at jage ham, og derefter blev Jens Pedersen
syg og døde og beskyldte Troldkarlen for sin Syg-
dom.¹⁾ Jens Pedersen og Kirsten Mørk havde i
hvert Fald følgende Børn:

1. Niels Jensen, død 1645, der 1602 forærede
nedenstaaende Haandskrift til sin Broder Anders.
2. Anders Jensen, gift 1602 med Johanne
Sørensdatter, der 1602 var blevet Enke ef-
ter Mads Pedersen i Ø. Gerndrup i Ø. Brønders-
lev Sogn, Ridefoged for Fru Ingeborg Skeel til
Voergaard. Anders Jensen var 1608 og 1618
Raadmand i Aalborg og 1616 tillige Hospitals-
forstander.²⁾ 1602 og 1607 boede han i Øster
Gerndrup og fik 6. April 1607 Livsbrev paa
Konge- og Kirketienden af Ø. Brønderslev Sogn.
1608 var han Fæster af Kronens Bol Krabbes-
bro i Ulsted Sogn, og 6. Juli 1618 fik han af
Kongen Livsbrev for sig og et af hans Børn
paa nævnte Gaard mod en Afgift 1½ Pd. Smør
aarlig. Samme Dag skødede han til Kronen et
Selvejerbol i Ajstrup Sogn, Skyld 2 Tdr. Byg
og 1 Skovsvin.³⁾ 1602 fik han som ovenfor nævnt
et Haandskrift (Arni Magn. Nr. 16 i 8°) foræret
af sin Broder Niels, og dette forærede han 1604
til sin gode Svoger og Broder Peder Selgensen
i Tylstrup, senere i Saltumgaard, der var gift
med hans Moders Halvsøster Inger.⁴⁾
3. Christen Jensen, fik Burholt efter Faderen
og boede her 1631, men døde 1653 i Ørum. Af

1) Viborg Landstings-Justitspr. 1624. Bl. 294 b.

2) Kan ikke være identisk med Slotsskriver 1601 Anders Jensen
Skriver, der i Følge Guds Legems Lavs Gildebog var født i
Randers.

3) Kronens Skøder.

4) Se III Generation 9.

hans Børn kendes Niels Christensen, som 1645 ægtede Bondehøvdingen Lars Dyrskjøts Enke Maren Pedersdatter i Aagaard, hvor han endnu levede 1683 og havde 1 Søn og 2 Døtre.

4. Mette Jensdatter, var 1623 i Burholt
5. Karen Jensdatter, død 1645 i Hellevad Præstegaard, var gift med Hr. Laurs Laurson, død 1621, Præst i Ø. Brønderslev-Hallund, gift 2° med Hr. Christen Pedersen, død i. 1630erne, Præst i Ulsted. I første Ægteskab havde hun 7 Børn. Hun var Ejer af 1/2 V. Hebelstrup i Hallund Sogn.
7. Vogn Hansen Mørk, var født o. 1565 og blev Herredsfoged i Hvetbo Herred efter Faderens Død o. 1593. Boede i Saltumgaard sammen med sin Moder Johanne Vognsdatter; men hun flyttede senere til sine Døtre i Vadum, hvor hun døde 1605, og i Forsommeren 1606 døde Vogn Mørk i Saltumgaard, ugift.

1601 havde han i sin Stilling som Herredsfoged en Strid med Præsten i Ingstrup, Hr. Jens Jørgensen Weile, der under en Sag, som han havde med en Kvinde, hvem han anklagede for Utugt, samt under nogle senere Processer af forskellig Art, som Præsten havde, lod sig henrive til i Retten at fremkomme med Injurier mod Vogn Mørk, hvem han blandt andet beskyldte for at have »taget i Djævelens Haand«. Disse langvarige Processer for Hjemting, Landsting og Landemodet medførte 1606, at Præsten blev afskediget; men de havde forvoldt Vogn Mørk meget Bryderi.¹⁾

1594 indledede hans Faders Børn af 1. Ægteskab Rettergang mod Hans Mørks Enke Johanne Vognsdatter samt mod Vogn Mørk og hans to Helsøstre

¹⁾ Se C. Klitgaard: »Hvetbo Herred« II. 94 ff.

og deres Mænd angaaende Delingen af Bondegodset og Løsøret efter Hans Mørk, og Lensmanden paa Aalborghus fik som foran omtalt (Side 349) kongelig Ordre til at faa Striden ordnet. Ved Aar 1600 solgte nogle af Hans Mørks Arvinger af det ældste Kuld Børn deres Arveparter til Admiral Peder Munk til Hammelmose, Estvadgaard m. m., og af ham købte Vogn Mørk dem, hvad der ogsaa efter Vogn Mørks Død gav Anledning til langvarige Processer for Herredsting og Landsting.

Efter Moderens Død udstedte Vogn Mørk et saalydende Brev, dateret Vadum 28. Nov. 1605, til sine to Helsøstres Mænd:

»Jeg Vogn Hansen i Saltum kender og gør vitterligt for alle med dette mit aabne Brev, at jeg for trohjertig Bistand, som mig af mine kære Svogre Peder Selgensen i Vadumtorp og Lars Pedersen i Østerhalne udi min store Trætte.¹⁾ bevist er, saa og for Kost, Tæring og Umag, som de med mere derpaa anvendt haver, udi lige Maade efter min kære Morbroder, ærlig og velbyrdig Mand Jesper Vognsøn til Hæstrupgaard, hans venlige Begæring, haver undt, bevilget og efterladt, og nu med dette mit aabne Brev under, bevilger og efterlader forskrevne Peder Selgensen og Lars Pedersen, at de maa og skal enhver af dennem paa deres Hustruers Vegne arve udi Jordegods en fuld Broderlod efter min salig Moder Johanne Vognsdatter lige saa rig og saa godt, som jeg udi nogen Maade tilfalde kan, saa jeg ingen Rettighed kender mig udi de to Parter af forskrevne vores Bondeeje udi Sønder Saltum videre, end som jeg kunde have udi deres Minde, og deraf gøre og give dem aarlig deres Rettighed, som det sig bør. Udi lige Maade haver jeg bevilget dem alt, hvis min salig Moder førte med sig til Kjær Herred, og derhos lover og tilsiger jeg dennem, at jeg nu med

¹⁾ Med Præsten Jens Jørgensen Weile.

det allerførste vil komme til dennem og gøre en klar og endelig Ende for, hvis yderligere Løsøre dennem efter min salig Moder tilfalde kunde. Og dersom vi ikke selv forenes og fordrages kan, lover jeg det indstillet til forskrevne min kære Morbroder og andre vores fælles Venner, som os derom fordrage kan. Og naar vi om forskrevne Løsøre kommer til endelig Ende, da paa begge Sider, at give og gøre hverandre tryg og nøjagtig Forvaring, som det sig bør, og holde hveranden for os og vore Arvinger aldeles skadesløs og uden al Argelist i alle Maader. Til Vidnesbyrd trykker jeg mit Signet her under og med egen Haand underskrevet. — —

Det bekender jeg Vogn Hansen, egen Haand«.¹⁾

Da Vogn Hansen saa døde i Forsommeren 1606, mødte hans Arvinger, Hel- og Halvsøskende i Saltumgaard for i Overværelse af velb. Styge Høg til Vang og velb. Jesper Vognsøn til Hæstrupgaard at holde Skifte efter ham. De kunde dog ikke komme til Endelighed med Skiftet, og der blev da oprettet følgende Dokument:

»Vi L a r s O u s e n i M e l l e r u p²⁾ paa mine og mine Fuldsøskendes Vegne, P e d e r S e l g e n s e n i V a d u m S o g n og L a r s P e d e r s e n i Ø s t e r h a l n e, a f g a n g n e s a l i g V o g n H a n s e n s A r v i n g e r, k e n d e s o g g ø r v i t t e r l i g t f o r a l l e m e d d e t t e v o r t a a b n e B r e v, a t v i i D a g, s o m e r 16. J u l i, u d i d e n h e l l i g e T r e f o l d i g h e d s N a v n h a v e r v æ r e t h e r u d i S a l t u m f o r s a m l e d e o m A r v o g G æ l d e f t e r v o r e s a f g a n g n e s a l i g B r o d e r o g S v o g e r V o g n H a n s e n, s a a e n h v e r k u n d e v i d e, h v a d h a m v a r a r v e l i g e n t i l f a l d e n b a a d e u d i A r v a t a n n a m m e o g G æ l d e f t e r h a n n e m a t b e t a l e, o g e f t e r d i f o r a d s k i l l i g e A a r s a g e r i k k e n u s t r a k s k a n k o m m e s t i l S k i f t e t, h a v e r v i d o g i g e n n e m s e t — — (B o e t s B r e v e o g L ø s ø r e) — — o g s a m t y k k e i a t o p s æ t t e S k i f t e t t i l 16. O k t b r. O g e f t e r d i

1) Viborg Landst. Dombog A. 1623, Bl. 45.

2) Lars »Ovesen« Hansen Mørk.

der udi samme Arveskifte kan indfalde og tildrage adskillig Tvist og Uenighed — — —, og paa det, vi kan være og blive Søskende og Svogre og give hverandre den Del, som kristeligt og ret er, da haver vi samtykt og bevilget disse efterskrevne Dan-nemænd, som er Thomas Jensen i Skovsgaard, Lars Christensen i Bjørnkær, Peder Jensen (o: Mørk) i Røgelhede, Anders Kjærulf i Knæpholt, Anders Ousen (o: Mørk) i Gun-derup, Lars Mørk i Stagsted, Anders Jensen i Klokkeholm og Christen Nielsen i Hundslund¹⁾ samme Dag at hos- og overvære vores fore-tagne Skifte«.

Disse 8 Mænd skulde have Bemyndigelse til at afgøre de Uenigheder, som maatte opstaa paa Skif-tet, og Arvingerne forpligtede sig til at være til-freds med Voldgiftsmændenes Afgørelse.

Dokumentet var underskrevet egenhændigt af Styge Høg, Jesper Vognsøn, Lars Ousen, Peder Selgensen, Lars Pedersen, Jens Pedersen,²⁾ Niels Jensen,³⁾ paa egne, Moders og Søskendes Vegne; og Jens Svendsen,⁴⁾ paa egne, Moders og Søsken-des Vegne.

Det gik dog ikke saa fredeligt til ved Skiftet, som man havde haabet. Der opstod Strid, fordi det æld-ste Hold Arvinger — af Hans Mørks 1. Ægteskab, hævdede, at der ikke havde været holdt Skifte ef-ter Hans Mørk, men at hans anden Hustru var kommet ind i et uskiftet Bo. Sagen kom for Her-redstinget og derefter for Landstinget, hvor der ses at være afsagt Dom 14. Marts 1607, men hver-ken Dombog eller Justitsprotokol haves for dette Aar. Endvidere ses der at være afsagt »uendelige«

1) Alle Storbønder og delvis Selvejere.

2) I Burholt, gift med Kirsten Hansdatter Mørk.

3) Maren Hansdatter Mørks Søn med Jens Hansen i Jonstrup.

4) Anne Hansdatter Mørks Søn med Svend Jensen i Stavad.

Domme ved Hvetbo Herreds Ting 12. Sept., 31. Okt., 7. Nov. 1607 og ved Landstinget 21. Nov. 1607 dels angaaende Arvingernes indbyrdes Stridigheder og dels angaaende Vogn Hansens Skyld til Aalborg Slot. 1608 kom Sagen atter for Landstinget, men hjemvistes til Herredstingets endelige Paa kendelse.¹⁾ Den fungerende Herredsfoged der, Christen Olufsen i Kvorup, har sikkert ikke kunnet rede disse spegede Traade.

I mange følgende Aar høres der ikke mere til disse Arvesager; men saa dukker de op igen 1621, da Lars Ovesen (Mørk) i Mellerup paa sine egne og sine Søstres — Anne Mørk i Stavad og Kirsten Mørk i Burholt — Vegne rejste Tiltale mod Peder Selgensen, der 1606 havde overtaget Saltumgaard, og Lars Pedersen i Østerhalne i Vadum angaaende det i sin Tid foretagne Skifte efter Vogn Mørk i Saltum. Sagen kom til Behandling paa Landstinget 29. Sept. 1621, hvor der fremlagdes den forannævnte Overenskomst af 16. Juli 1606; men af de deri nævnte otte Voldgiftsmænd var de fem nu døde, og kun Lars Christensen i Bjørnkær, Anders Kjærulf i Knæpholt og Anders Ovesen (Mørk) i Gunderup levede. Disse var nu indstævnet for Landstinget tillige med den 1606 fungerende Herredsfoged i Hvetbo Herred, Chr. Olufsen i Kvorup, og den ligeledes fungerende Herredsfoged Morten Kjeldsen i Kvorup for Domme, de havde afsagt, og endelig Medarvingen Maren Mørks Arvinger i Jonstrup.²⁾

Sagen blev denne Gang afgjort saaledes, at de 3 tilbageværende Voldgiftsmænd samt Herredsfogeden i Jerslev Herred, Jens Mikkelsen i Sterup, Ride-

1) Landstingets Dombog A. 1608, Bl. 31 b, 77 b, 98. 1621, Bl. 345 ff.

2) Landstingets Dombog A. 1621, Bl. 345 ff.

fogeden til Hammelse Poul Andersen (Børialsen) i Ø. Hebelstrup, Herredsskriver i Jerslev Herred Jens Mikkelsen i Vraagaard, Søren Nielsen i Stenbjerggaard i Børglum Sogn og Christen Pedersen Skriver i Brødland i Hammer Sogn, alle Storbønder, skulde afgøre Stridsspørgsmaalene ved en Sammenkomst i V. Brønderslev Kirke 22. Okt. 1621. Mødet kom dog ikke i Stand før 3. Dec., og i Stedet for Søren Nielsen og Christen Pedersen mødte Jens Poulsen i Mølgaard i Tolstrup Sogn og Jens Sørensen i Hvilshøjgaard. Voldgiftsmændene afsagde den Kendelse, at Lars Ovesen Mørk og hans Medarvinger (Hans Mørks Børn af første Kuld) skulde have den halve Saltumgaard efter deres Moder Bodil Laursdatter. Denne Kendelse kom for Landstinget 1622,¹⁾ men heller ikke nu blev der gjort Ende paa Arvestriden, idet Sagen blev opsat flere Gange.

I Begyndelsen af 1623 kom Sagen til endelig Behandling ved Landstinget efter at være opsat fra 23. Nov. 1622,²⁾ og Jens Pedersen, Foged paa Sæbygaard, fremkom da paa Christen Pedersen Mørk i Grinsteds (V. Brønderslev Sogn) egne og Søskendes Vegne og havde i Rette stævnet Peder Selgensen i Saltum og Lars Pedersen i Østerhalne for et Brev, som de havde fremlagt ved Mødet i V. Brønderslev Kirke 3. Dec. 1621, og som var dateret Vadumtorp 28. Dec. 1605, hvilket de berettede, at salig Vogn Mørk havde givet dem, og i Følge dette »Bænkebrev« vilde Peder Selgensen og Lars Pedersen hævde, at de $\frac{2}{8}$ af Saltumgaard skulde følge dem, endskønt gode Mænd havde tildømt Christen Mørks Fader (c: Pe-

¹⁾ a. St. 1622, Bl. 422 b ff.

²⁾ a. St. 1623, Bl. 44—46.

der Mørk i Musted), Lars Mørk i Hellumlund og hans Samsøskende den halve Gaard efter deres Moder (o: Bodil Laursdatter). Endvidere nævnte Chr. Mørk at sligt »Bænkebrev« var imod Loven, som formelder, at paa Tinge skal Jord skødes, og yderligere mente Chr. Mørk, at Brevet formeldte, at Vogn Mørk havde bevilget Peder Selgensen og Lars Pedersen alt det, som hans salig Moder Johanne Vognsdatter førte med sig til Kjær Herred, hvilket Vogn ikke var mægtig til at bevilge; thi det Guld, Sølv og Penge, som salig Hans Mørk havde efterladt til Johanne Vognsdatter, og som hun førte med sig til Kjær Herred, hørte til Hans Mørks uskiftede Bo, som hun og Vogn Mørk sad i. Christen Mørk gjorde derfor Paastand om, at »Bænkebrevet« skulde kendes magtesløst, og at Peder Selgensen og Lars Pedersen skulde med 12 Mands Ed tilbageføre til Boet i Saltum alt, hvad Johanne Vognsdatter havde ført med sig derfra og til dem. Lars Pedersen mødte paa Landstinget paa egne og Peder Selgensens Vegne og fremlagde det omtalte Brev af 1605 (se ovenfor), som blev protokolleret. Han udtalte, at Johanne Vognsdatter ikke havde flere Børn til Arv end Vogn Hansen Mørk og hans to Søstre, og han mente, at Vogn Mørk havde været berettiget til at lade sine to Søstre gaa lige i Arv med sig efter Moderen, ligesom han ogsaa mente, at Vogn nok kunde bevilge Søstrene det rørlige Gods, som hans Moder havde ført med sig til Kjær Herred, thi han troede ikke, at det skulde kunne bevises, at hun havde ført noget med sig, som Chr. Mørk og hans Medarvinger kunde være berettiget til.

Ved Dommen blev det udtalt, at da Johanne Vognsdatter ikke havde flere Børn til Arv end Vogn Mørk

og hans to Søstre, kendtes hans Brev af 1605 delvis ved Magt, thi i dette stod intet om, at han bortgav noget Jordegods, som tilhørte Christen Mørk og Medarvinger, men kun det, han selv havde Raa-dighed over.

Hvad angik, at han ogsaa havde bevilget sine to Søstermænd det Løsøre, som Johanne Vognsdatter havde ført med sig, da maatte dette Punkt i Brevet gøres til Genstand for Paakendelse ved Herredstinget, saafremt det lovligt kunde bevises, at Godset tilhørte Fællesboet efter Hans Mørk og Johanne Vognsdatter. Christen Mørk i Grinsted, Gregers Mørk i Ø. Brønderslev, Anders Mørk i Aalborg og deres Søkende, Svogre og Arvinger foranledigede da indkaldt en Voldgiftsdomstol til et Møde i Ø. Brønderslev Kirke 29. Marts 1623, og her fremkom de med deres Krav.

Voldgiftsmændene var Herredsfogeden i Jerslev Herred, Jens Mikkelsen i Sterup, Herredsfogeden i Børglum Herred, Anders Ovesen Mørk i Gunderup, Oluf Pedersen Munk¹⁾ i Attrup i Hammer Sogn, Christen Pedersen Skriver i Brødland i Hammer Sogn, Ridefogeden til Hundslund Kloster Svend Pedersen i Lunderager, Jens Poulsen i Mølgaard i Tolstrup S., Tingskriver Jens Mikkelsen i Vraa-gaard i Torslev S. og Jens Sørensen i Hvilshøj-gaard i Ø. Brønderslev S., alle af Syd- og Midt-vendsyssels mest fremragende Bønder.

Voldgiftsmændene tog Christen Mørks skriftlige Indlæg til Efterretning, men vilde ikke afsige Ken-delse, før Indlæggets Rigtighed var prøvet.

Derpaa indstævnedes Peder Selgensen og Lars Pe-

¹⁾ Død 1624. Gift med Benedikte Porsdatter Børialsen.
C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 42.

dersen Sagvolderen Christen Mørk og hans Parti for Landstinget, hvor Arvesagen paany blev behandlet 26. April 1623.¹⁾ Hertil havde de desuden indstævnet alle Hans Mørks og Bodil Laursdatters øvrige Arvinger, en stor Flok.

Peder Selgensen og Lars Pedersen bestred Rigtigheden af det i Chr. Mørks Indlæg til Voldgiftsmændene anførte, idet de oplyste, at Christen Mørk og hans nærmeste Medarvinger (∴ Peder Hansen Mørks Arvinger) for mere end 22 Aar siden havde afhændet deres Arveparter fra Saltumgaard til Admiral Peder Munk, af hvem Vogn Mørk atter havde købt den, hvorfor han havde faaet Kvittering.

De indstævnte Mørk'er udtalte, at Lensmanden paa Aalborghus Manderup Parsberg og hans Fogeder havde ydet Peder Selgensen og Lars Pedersen Bistand i Arvestriden, og Ridefogeden til Aalborghus beskyldtes for, at han 1. Nov. 1606 havde ladet Vogn Mørks Bo vurdere saa lavt, at en Del af det end ikke var blevet vurderet til Halvdelen af dets Værdi, ligesom en Del slet ikke var blevet vurderet, og endvidere beskyldte de Peder Selgensen og Lars Pedersen for at have taget Vogn Mørks Skrin med Penge, Regnskaber og Breve.

De to sidstnævnte begærede Landstingets endelige Dom i Sagen; men forinden den afsagdes, blev Parterne dog enige om at overgive den til fire gode Mænds Afgørelse.

Peder Selgensen og Lars Pedersen valgte hertil Claus Daa til Ravnstrup og Landsdommer Niels Krag, medens Mørk'erne valgte Otte Skeel til Hammelmose og Tønnes Friis til Hesselager, der da var Lensmand paa Aalborghus. Hvor-

¹⁾ Dombog A 1623, Blad 183.

ledes disses Kendelse lød, vides ikke, men af en senere Sag ses, at der 24. Jan. 1624 blev afsagt Dom i denne Arvesag af Adelsmænd, som efter kongelig Befaling¹⁾ var samlet i Viborg, og Dommen gik ud paa, at Hans Mørks og Johanne Vognsdatters samt Vogn Hansens Arvinger skulde føres til Skifte i Boet.²⁾

Endnu en Gang kommer Sagen for Landstinget. Den stedfortrædende Herredsfoged i Hvetbo Herred Chr. O l u f s e n i Kvorup havde 13. Aug. 1625 afsagt Dom mellem Peder Selgensen og Christen Mørk og hans Medarvinger og havde dømt, at kun Hans Mørks Arvinger skulde føres til Skiftet, medens »de gode Mænd« (d: de fire Adelsmænd) havde udtalt, at saavel hans som Johanne Vognsdatter og Vogn Hansens Arvinger skulde deltage deri. Peder Selgensen indstævnedes derfor Herredsfogedens Dom til Underkendelse af Landstinget. Her var Jens Pedersen i Tamstrup,³⁾ Mørk'ernes Fuldmægtig, og han oplyste, at Peder Selgensen havde overtaget Saltungaard efter Vogn Mørks Død uden de øvrige Arvingers Samtykke, samt til Trods for, at Peder Selgensen havde frasagt sig Arv efter Hans Mørk, idet han 1596 paa Hvetbo Herreds Ting havde erklæret overfor Jens Pedersen i Kølskegaard⁴⁾ at han vilde nøjes med de 300 Daler, som salig Hans Mørk og Johanne Vognsdatter havde givet ham og hans Hustru i Medgift. Ved Landstingsdommen omstødtes Herredsfogedens ovenfor anførte Dom.

1) Findes ikke i Kancelliets Brevbøger 1623—24.

2) Landst. Dombog A, 1625, Bl. 315.

3) Død før 23. Sept. 1626. Var antagelig Broder til Christen Mørk i Grinsted.

4) Gift med Kirsten Hansdatter Mørk.

Yderligere Aktstykker vedrørende denne langvarige Arvestrid er ikke fundet; men den giver jo gode Oplysninger om Mørkernes Slægtskabsforhold.

Peder Selgensen blev boende i Saltumgaard til sin Død 1631.

8. **Bodil Hansdatter Mørk**, var født o. 1570 og døde i 1640erne i Vadum Sogn. Var gift 1° med **Morten Pedersen Kjærulff**, født 15... , død o. 1600, Herredsfoged i Kjær Herred; boede i Østerhalne i Vadum, gift 2° med Tingskriver **Lars Pedersen**, der 1631 blev Herredsfoged i Kjær Herred og døde 1639. Om hans Processer med sin Hustrus Slægtninge om Arv fra Saltumgaard, se under Vogn Hansen Mørk (III Generation 7). **Bodil Mørk** var Stammoder til Kjærulffernes hallandske Linie, der under den adelige Gren Kjerrulff von Wolffsen, den danske adelige Linie, Kristiansandlinien I og Aslundlinien¹⁾.
9. **Inger Hansdatter Mørk**, født o. 1570, død i Saltumgaard 1637. Gift før 1596 med **Peder Selgensen Kjærulff**, født 15... , død i Saltumgaard i Efteraaret 1631, Søn af Søren Christensen, Skriver i Kjær Herred 1568 og o. 1578 Herredsfoged der, og **Else Andersdatter Kjærulff af Holtet**.²⁾ **Peder Selgensen** boede 1604 i Tylstrup og fik da Manuskriptet **Arni Magn. Nr. 16** in 8° foræret af sin »gode Svoger og Broder« **Anders Jensen i Ø. Gerndrup**, der var Søstersøn af **Peder Selgensens Hustru** (se III Slægtled 6). Dette Haandskrift fra sidste Aartier af 1400erne indeholder »Jyske Lov« paa Dansk og Latin samt **Biskop Gunners Gloser**, og det bærer Paategning om, at **Jens Poulsen i Lyngby**,

1) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«. S. 21, 63, 143, 166, 207 og 355

2) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«. S. 357 ff.

Ridefoged til Hickeberg i Skaane, 1601 har foræret det til Niels Jensen, som 1602 gav det til sin »kære Broder« Anders Jensen i Ø. Gerndrup. Denne forærede det dernæst 17. Sept. 1604 til sin »gode Broder og Svoger« Peder Selgensen i Tylstrup til »en venlig Ihukommelse«, og 19. Juli 1613 »haver jeg Peder Selgensen i Sønder Saltum efter min Søstersøn Niels Matzenns¹⁾ Anfordring foræret min »gode Ven og Broder« Niels Jensen,²⁾ Borger i København, denne Bog til min venlig Ihukommelse, dog med slig Forord, at han den ikke skal afhænde fra sig til nogen uden til min Hustru eller Barn«. Underskrift: pr. Selgennsen. Niels Jensen forærede dog 24. Jan. 1614 Bogen til sin »gode Ven« Mouritz Christensen, Byskriver i København, som imidlertid 5. Jan 1619 leverede den tilbage efter Niels Jensens Begæring.³⁾

Omved 1604 flyttede Peder Selgensen til Vadumtorp i Vadum Sogn, og efter hans Svoger Vogn Hansen Mørks Død 1606 flyttede han til Saltumgaard og blev da Herredsfoged i Hvetbo Herred. Med sin Hustru fik han $\frac{1}{2}$ Saltumgaard, og fra sin Moder havde han arvet $\frac{1}{6}$ af Fogedgaard i Vadum, ligesom han ogsaa ejede Part i Bjørum Skov i Vadum Sogn og Gaarden Kolding i V. Hassing Sogn, men hans økonomiske Forhold var dog ikke gode efter »Kejserkrigen« 1627-29, og 3. Maj 1631 lovede han paa Kjær Herreds Ting sit Jordegods i dette Herred. Om hans Strid mod hans Hustrus Søskende om Arven efter hans Svigerfader Hans

1) Var vist Søn af Peder Selgensen's Hustrus Broderdatter Bodil Laursdatter i Hellum. Se IV. I. S. 372.

2) Antagelig Søstersøn af Peder Selgensen's Hustru, se Slægtled III 5.

3) Meddelt af Professor Peter Skautrup.

Mørk i Saltumgaard, se foran under III. Slægtled B. 7.

Efter hans Død i Efteraaret 1631 havde hans Enke og Børn en Del Bryderi med hans Kreditorer, bl. a. Borgmester Hans Sørensen i Aalborg, og 1633 Jakob Jakobsen i Nykøbing Mors, der 1629 havde forstrakt dem med 18 Tønder Korn.

De havde 9 Børn, om hvilke yderligere henvises til »Kjærulfske Studier« S. 363 f.

1. Anne Pedersdatter (Kjærulf), gift o. 1640 med Jens Madsen i Nørre Saltum.
2. Karen Pedersdatter (Kjærulf), død før 1648, gift før 1636 med Ridefoged til Odden, Eskær og Høgholt, Niels Hansen Buch, født i Arild 1581, død i Bistrup ved Hjøring 1665.¹⁾
3. Maren Pedersdatter (Kjærulf), gift med Prokurator og Byfoged i Aalborg Christen Sørensen, død 1663. De boede før 1646 i Nøtten i Ferslev Sogn.
4. Inger Pedersdatter (Kjærulf), boede 1640 og 1646 hos sin Søster Maren, da i Nøtten i Ferslev Sogn, og døde vist ugift.
5. Vogn Pedersen (Kjærulf), boede snart i Nøtten og snart i Bleggrav i Jetsmark Sogn, levede 1649. Gift med Anne Jensdatter.
6. Selgen Pedersen (Kjærulf), opholdt sig vist 1646 hos Broderen Peder i Naadby paa Sjælland.²⁾
7. Peder »Selgensen« Pedersen (Kjærulf). Blev o. 1640 Herredsfoged i Tybjerg Herred paa Sjælland og boede 1646 i Naadby i Skelby Sogn, men skal senere have boet i Bjernede Sogn. En Søn af ham var Ingeniør Selgen Pedersen (Kjærulf), der 1675 deltog i Bygningen af Fladstrand Skanse og derefter i Landmaalingen paa Sjælland. Var »hel rig«.³⁾

1) »Personalh. Tidsskr.« 10. III. 82.

2) Kjær H. Tingb. 6. Okt. 1646.

3) Ny kgl. Saml., 4° Nr. 746.

8. Hans Pedersen (Kjærulf), født o. 1614, død 1694, kaldte sig Saltum, blev Præst i Jelstrup-Lyngby og var gennem sin Søn Jakob Hansen Saltum, Præst i Rerslev-Vindinge paa Sjælland, Stamfader til en anset Slægt Jelstrup.¹⁾
9. Søren Pedersen (Kjærulf), død 1659, gift med Maren Andersdatter Hjøring, Præstedatter fra Horne-Asdal. Søren Pedersen overtog Saltumgaard efter Faderen, og blandt hans Efterkommere er mange udenfor Bondestand.

Fjerde Slægtled.

I

Lars Hansen Mørk i Musteds Børn med Inger Andersdatter (III Slægtled I).

1. Christen Larsen Mørk, er muligvis ham, der 1578²⁾ og 1584 nævnes i Holmgaard i Hellum og sidstnævnte Aar deltog i Chr. IV.s Hylding. Nævnes ogsaa i Holmgaard 1595, da han sammen med 23 andre Mænd vidnede om Herredsskel,³⁾ men kan ikke være den Christen Mørk, født i Alstrup, Søn af Lars Mørk og Johanne Jensdatter, som 11. Sept. 1641 paa Hvetbo Herreds Ting tiltaltes for Beliggelse og fik 24 Mænds Vidne om sin gode Opførsel. Sandsynligvis var Christen Mørk i Holmgaard Fader til Peder Mørk, der i Følge Ekstraskattemandtallet 1606 boede i Holmgaard, og som vel atter var Fader til Christen Pedersen Mørk, som før 1647 boede i Kibsdal i Hellum og døde der 1662.
2. ? Hans Larsen Mørk, boede 1635 i Tveden i Jerslev og havde 2 Børn:⁴⁾ Lars Hansen Mørk

1) Se »Aalborg Amts hist. Aarbog« 1918, S. 29 f., og J. Vahl »Stamtavle over Slægten Jelstrup« (Hillerød) 1916.

2) Aastrup Lens Jordebog.

3) Peder Dyrskjøl i Ny kgl. Saml. i Fol. Nr. 558.

4) Jerslev H. Tingb. 3. Sept. 1635.

og Ellen Hansdatter Mørk,¹⁾ om hvem intet nærmere vides.

3. Anders Larsen Mørk, født 15., død 1640 i Aalborg,²⁾ nærmere ubekendt
4. Margrete Larsdatter Mørk, født 15., død 16., vidnede 1601, da hun boede i Sdr. Saltum i Processen om Vildmoseengen.²⁾
5. Karen Larsdatter Mørk, født 15., død 16., var 1632 gift med Anders Laursen i Øster Hassing i Kjær Herred, som 7. Juni 1632 paa Jerslev Herreds Ting gav hendes Farbroders Søn Christen Mørk i Grinsted i V. Brønderslev Sogn Afkald for hendes Fædrearv.
6. Bodil Laursdatter Mørk, født 15., død efter 1632, var gift med Mads Pedersen i Hellum, der døde 1629. 2. Aug. 1632 var hun indstævnet til Jerslev Herreds Ting af Kirkeværgen Niels Tøgersen i Hellum for 31 Daler, som hendes afdøde Ægtefælle skyldte i Fæste af Sognets Kirketiende for 1629. Hendes Søn Niels Madsen mødte i Retten paa hendes Vegne og erklærede, at da Mads Pedersen døde sidst i Høsten og før der var ydet Tiende, havde hun ingen Tiende oppebaaret for 1629.

Af Mads Pedersens og Bodil Mørks Børn kendes kun 2 Sønner, der antog Navnet Mørk, nemlig

- a. Peder Madsen Mørk, der boede og døde i Høgsted i Vrejlev Sogn og døde før 1651. Han var gift med Gyde Sørensdatter, død før 1651, og de havde en Datter Anne Pedersdatter Mørk, som 1649 var gift med Borger Didrik Bentsen i København, der 1651 gav sin Hustrus Morbroder Christen Sørensen i Gri-

¹⁾ a. St. 13. Aug. 1640.

²⁾ Se foran S. 351.

meshave i Astrup Sogn Afkald for hendes Arv efter Forældrene.¹⁾

- b. Niels Madsen Mørk, der 1632 fæstede Moderens Gaard i Hellum,²⁾ og som 1645 døde i Musted i Jerslev Sogn, Skifte 2. Dec.³⁾ Han maa have været en ret velsitueret Mand, thi 1633 laante han 100 Rdl. til Henrik Bloch i Volstrup i Hørmested Sogn, af hvilken Gæld der 1647 endnu stod 30 Daler til Rest.⁴⁾ Han var gift 1° med Maren Andersdatter Kjærulff, født o. 1600, død før 1631, Datter af Herredsfoged i Kjær Herred Anders Sørensen Kjærulff i Holtet i Ajstrup Sogn og Bodil Nielsdatter. Gift 2° med Kirsten Nielsdatter,⁵⁾ dernævnes i Musted 1657 og 1662.⁶⁾ og som blev gift 2° med Jens Christensen, død i Musted 1650, Skifte 30. April,⁷⁾ Søn af Storbonden Christen Nielsen i Holmgaard i Hellum og Else Villumsdatter. Af Niels Madsen Mørks Børn kendes:

1. Mads Nielsen Mørk, der 1652 nævnes i Musted og da overfaldt en Mand i Nørresundby.⁸⁾
2. Peder Nielsen Mørk, nævnes i Musted 3. Feb. 1643, da han var Stævningsmand for Faderen og mødte 30. Maj 1650 paa Tinget for Moderen; antagelig død ung.
3. Jens Nielsen Mørk, nævnes i Musted 1652, da han med Broderen Mads deltog i Overfaldet i Nørresundby, blev Fæster i Musted, hvor han døde 1688, Skifte 2. Juni.⁹⁾ Havde en Svigersøn Jens Christensen, der overtog Fæstet af Musted.

1) Horns H. Tingb. 20. Jan. og 3. Marts 1651.

2) Aastrup Lens Regnskab.

3) Jerslev H. Tingb. 11. Juli 1650.

4) Horns H. Tingb. 17. Maj 1647.

5) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 394, hvor Niels Madsen fejlagtigt kaldes Mogensen.

6) Aastrup Lens Skattemandtal. Hun var 1662 ganske forarmet.

7) Jerslev H. Tingb. 11. Juni 1650.

8) Jerslev H. Tingb. 22. Juli 1652.

9) a. St. 25. Maj 1688.

4. Karen Nielsdatter Mørk, født o. 1613, død 1688, gift o. 1633 med Niels Jensen Mørk, født o. 1590, begr. i Hellum Kirke 21. Maj 1657, »55 Aar«. ¹⁾ Han var Søn af Præsten Jens Pedersen Mørk i Skæve (af Slægten Mørk fra Knolde i Skallerup Sogn) og Sofie Nielsdatter af Tolstrup Præstegaard. Niels Mørk, der vist havde været gift en Gang tidligere, boede 1653 i Vestergaard i Hellum, men maaske sidst i Kræmergaard i samme Sogn, og han var Delefoged til Aastrup Len. Om deres Efterkommere se Slægten Mørk fra Hellum (i Slutningen af denne Afhandling).

II

Lars »Ovesen« Hansen i V. Mellerups Børn med Karen Pedersdatter Munk (III Slægtled, 2).

1. Hans Laursen Mørk, født o. 1600, død i Sommeren 1676. ²⁾ Blev efter Fjendens Bortrejse 1629 Herredsfoged i Børglum Herred, hvilken Stilling han beklædte indtil Sommeren 1665. Han efterfulgte Herredsfogeden Anders Ovesen Mørk som Fæster i Vestergaard i Gunderup. (Se Side 344.) 1641 forekommer i Tingbogen ³⁾ en Sag, der synes at vise, at Naboforholdet mellem ham og Beboerne i Bundgaard (Østergaard) i Gunderup ikke var godt. Da hans Tjenestekarl Hans Klavsen om Morgen den 13. Juli kom ud til Øgene vester paa Hedebakken, laa et Øg og var stukket og slaaet ihjel, og Synsmændene udtalte, at det var rædsomt mishandlet og tilsyneladende var slaaet ihjel med en Spade.

¹⁾ I Følge Kirkebogen efterlod han sig 11 Børn efter 24 Aars Ægteskab, men han maa være en halv Snes Aar ældre, end anført i Kbg., da han 1649 havde en Sønesøn, som fæstede Gaard paa Gjel.

²⁾ Børglum H. Tingb. 23. og 30. Jan. 1677.

³⁾ a. St. 3. Aug. og 8. Sept.

En Kvinde, Johanne Olufsdatter i Gunderup, vidnede, at hun den foregaaende Aften havde set, at Ove Olufsen og Peder Olufsen (i Bundgaard) var gaaet vester til Hestene med noget i Haanden, og Folk fra Vraa, der var kommet ridende om Aftenen fra »Knudsmesse Marked« i Hjøring havde set, at de to Mænd havde slaaet Hesten ihjel. De mødte ikke efter Stævning i Retten, men blev dømt til at betale 40 Daler i Erstatning.

1649 stævnedes Hans sin Broder Laurs Mørk i Vester Mellerup for Gæld,¹⁾ 1661 fik han Tingsvidne om sit gode Forhold som Herredsfoged²⁾ og 18. Aug. 1664 vidnede han paa Jerslev Herreds Ting, at han mindedes i 56 Aar angaaende V. Mellerups Ejendoms Grænses.

Han afgik som nævnt fra Herredsfogedembedet 1665, men han var da ingen affældig Mand, thi han forekommer i Aarene 1669-73 oftere som Tinghører, og hans Afgang som Dommer skyldes snarest, at han ikke var vederhæftig nok til at svare for de Domme, han havde afsagt, hvis de blev underkendt af Landstinget, hvad flere Gange skete,³⁾ ligesom han ofte stævnedes for Gæld til forskellige, bl. a. 22. Jan. 1667 for Landgilde af Vestergaard til Vrejlev Kloster, under hvilket Gods Gaarden var kommet, efter at Kronen havde afhændet den sammen med Aastrup 1662. 1. Aug. 1673 laante han 77 Rdl. af sin Søn Lars mod Obligation. At han trods Fattigdom hørte til Bondearistokratiet fremgaar ogsaa af, at da der efter hans Død 1676 skulde skiftes efter ham, fremkom hans Søn Lars med en Regning paa 27 Sletdaler, som han havde købt Va-

¹⁾ Jerslev H. Tingb. 27. Sept. 1649.

²⁾ Børglum H. Tingb. Datoen borte.

³⁾ a. St. 2. Marts 1669, 2. Maj 1671.

rer for i Aalborg til Faderen, bl. a. 2 Tdr. Rug, en Karlekjole af »Pullemet« foret med sort engelsk Baj og med sorte Silkeknapper, kostede 15 Daler, og til sin hjemmeværende Broder Jens havde han senere købt et Par Ruslæders Sko, et Sølvsignet, tre Dusin udstukne Sølvknapper, en brun Nathue af Fløjl, foret med Baj og med Sølvgaloner, samt et Spanskrør (o: Spadserestok) m. v.¹⁾

Hans Mørk var gift med Anne Christensdatter, født 1608, død 1693, begr. Vrejlev 14. Juni, 84 Aar 10 M. 2 U. 3 D. gammel. Hun blev boende i Vestergaard, der 1688 fik godt 5 Tdr. Hk.; men ogsaa hun kæmpede med Armod. 22. Juli 1684²⁾ lod Fru Helvig Krabbe til Vrejlev Kloster afhjemle Syn over Vestergaards Bygninger. Raalingshuset af Fyrrebindingsværk med Egefod og Fjælgavle var meget forfaldent, en Skorsten var faldet ned,³⁾ og Laden var forfalden. Der var et Fæhus øster i Gaarden og et Hus vester i Gaarden. Der var ingen Gødning i Gaarden eller paa Marken, men Agerjorden var dog nogenledes drevet om end ikke saa godt, som den burde være, og alle Markdigerne vesten for Gaarden var faldet ned. 14. Juni 1687 blev der afhjemlet et nyt Syn, og Gaarden var da ligeledes meget forfalden.

Hans Mørk og Anne Christensdatter havde 7 Sønner og vist ingen Døtre: Se V. Slægtled I.

2. Peder Laursen Mørk, født o. 1610, død 16...
Var hjemme i V. Mellerup 1631, da hans Moder havde Proces med Jens Tøgersen i Kalum, boede 1641 i Gydeje i Torslev Sogn og ligeledes her 18. Aug. 1664, da han paa Jerslev Herreds Ting vid-

1) a. St. 23. og 30. Jan. 1677.)

2) Tingb.

3) Kun faa Bøndergaarde havde Skorstene paa den Tid.

nede, at han huskede V. Mellerups Ejendomsgrænser i 44 Aar.

3. **L a u r s L a u r s e n M ø r k**, født o. 1615, død 16...
 Var 1635 Fæster af $\frac{1}{2}$ V. Mellerup, da han tiltalte Anders Nielsen i Klæstrup for 10 Sldlr. og 1 Td. Byg, som han skyldte Laurs Mørks Fader.¹⁾
 Til Thomas Smed i Underaare i Serreslev Sogn solgte han en Ambolt, som han og hans Moder og Søskende havde arvet efter Faderen, men 1642 stævnedes Smeden af Hans Laursen Mørk i Gunderup, der ikke vilde anerkende Salget.²⁾ 1639 stævnedes Laurs Mørk af Bertel Kjærulf i Øster Aslund (Kjær Herred) for 20 Rdl. og 2 Tdr. Rug,³⁾ og 29. April 1642⁴⁾ blev han fradømt sit Fæste af V. Mellerup paa Grund af Restance til Vrejlev Kloster. Han blev dog boende i Gaarden, thi 23. Feb. 1643 stævnedes han af Chr. Pedersen, Ridefoged paa Kølskegaard, for 14 $\frac{1}{2}$ Daler, og han boede her endnu 27. Sept. 1649, da han stævnedes for Gæld af sin Broder Hans Mørk i Gunderup.⁵⁾ 1664 boede han i Serreslev By og 1668 i Ulvhøj i Serreslev, hvor der den Gang kun var nogle Smaasteder, saa det er sikkert gaaet tilbage for ham.
4. **J o h a n n e L a u r s d a t t e r M ø r k**, død o. 1640, var 1631 gift med Thomas Ibsen i Agdrup i V. Brønderslev Sogn, der før 1642 blev gift 2° med Kirsten Hansdatter. Thomas Ibsen slog sig ihjel 5. Feb. 1642 ved at falde af Hesten, da han red hjem fra Striben i Kjær Herred. Hans Husbond, Jørgen Kruse til Hjermelevgaard, vilde

1) Jerslev H. Tingb. 22. og 29. Jan. 1635.

2) a. St. 24. Feb. 1642

3) a. St. 10. Jan.

4) a. St. 29. April.

5) Tingb.

hævde, at han slog sig ihjel i Drukkenskab, og krævede hans Boeslod forbrudt som Selvmorder, men Sandemændene fra Jerslev Herred svor 16. Marts 1642 paa Landstinget, at det var et Ulykkestilfælde, og at han ikke have været beruset.¹⁾ Skifte efter ham holdtes 28. Feb. 1642 i Overværelse af hans Broder Anders Poulsen fra Holmen i Vrensted og Johanne Mørks Broder Hans, der blev Værge for nogle af Børnene, medens Anders Poulsen blev Værge for den 8-aarige Søn Jep Thomsen, som han skulde tage sig af, indtil han var 16 Aar, og lade lære at læse og skrive.

III

Peder Hansen Mørk i Musteds Børn med N. N. Andersdatter Kjærulff og Anne Pedersdatter (III Slægtled 3).

1. Anders Pedersen Mørk, født 15. . . , død 1641, boede 1607 i Musted og blev 1611 Borger i Aalborg.²⁾ Han købte 1611 af Erik Høeg til Klarupgaard, død 1612, en Gaard i Aalborg for 720 Sldr. og betalte 210 Sldr. paa Købet, medens Erik Høeg fik Pant for Restbeløbet i Ejendommen, der laa paa Algade i Frue Sogn mellem Mogens Skrivers (Slotsskriver) paa østre Side, og Byskriver Hieronimus Madsens paa vestre Side, hvilken Gaard havde tilhørt salig Chr. Andersens Børn. Handelen gik imidlertid tilbage 1614, og Anders Mørk førte derefter Proces med Erik Høegs Enke, Christence Dyre, for at faa de betalte 210 Sldr. tilbage tillige med sit Pantsettelsesbrev. Fru Christence ægtede 1617 Jørgen Kruse til Kærsgaard i Tornby, og med ham havde Anders Mørk saa i mange Aar Proces om Sagen.

¹⁾ a. St. 10., 24. og 31. Marts 1642.

²⁾ Aalborg Borgerskabsbog.

18. Juni 1622 blev der indgaaet Forlig mellem dem ved Kongens Retterting i Kbh., men Jørgen Kruse efterkom det ikke. Naar Handelen var gaaet tilbage, var det fordi Anders Mørk var faldet i en svær Sygdom og ikke kunde overholde Betalingsvilkaarene, og Fru Christence havde derefter med Aalborg Magistrats Samtykke solgt Gaarden til en anden, og Landstinget havde givet hende Medhold heri. Ved Herredagen i Nyborg 14. Maj 1625 var der afsagt Dom, at Jørgen Kruse skulde betale, men han hævdede, at Erik Høegs Arvinger, Christen Høeg til Todbøl, Fru Else Høeg og Fru Kirsten Høeg til Eget, havde faaet Halvdelen af Pengene fra Erik Høegs Bo, og han vilde derfor kun betale 105 Sldr.

Da Sagen kom for Kongens Retterting 1. April 1635 (paa Stougaard), var Anders Mørk atter syg og kunde ikke møde, og da der heller ingen mødte paa hans Vegne, blev han dømt nederfældig og kunde ikke rejse Sagen igen. Forinden havde Kongen forsøgt at faa Jørgen Kruse til at betale, idet Chr. Thomesen Sehested, der var Rigens Kansler, 8. Januar 1635 fra Aalborg lod udgaa et saalydende Kongebrev:

»Vi Christian IV.. hilse Eder, som bygge og bo udi Horns Herred i Vort Land Nørrejylland, kærligt med Gud og Vor Naade. Vide I, at vi nu tredie Sinde erindrer hos Eder, Os elskelige Fru Christence Dyre med Eders Lavvæрге, at I inden 5 Dage efter dette Vort Brev lovlig er læst,¹⁾ efterkommer og fyldestgør Anders Pedersen Mørk, Borger i Vor Købstad Aalborg, en Kontrakt, som for Os og Vort elskelige Rigsraad paa Vort Slot København imellem ham og Eder den 18. Juni 1622 er udgaaet anlangende, at forskrevne Anders Mørk

¹⁾ Tinglæst.

skal igengives de 210 Daler, som han paa Købet til Eder for en Gaard udi Aalborg udgivet haver. Der tilmed skal ham igen tilstilles, hvis Breve og Forpligter han udgivet har, samme Køb angaaende, hvilken Kontrakt ikke endnu skal være fyldestgjort, eftersom I derom tilforn med Vores og Rigens Lovdagsbreve lovligen er paamindet. Thi lader det ingenlunde under Eders Faldsmaal.

- Efter Anders Mørks Død 1641, Boregistrering 12. Marts, blev Skomager Jens Christensen i Aalborg Værge for hans fader- og moderløse Børn Karen Andersdatter Mørk og Anne Andersdatter Mørk (om hvem intet vides), og Jens Christensen rejste Sagen igen mod Jørgen Kruse og Fru Christence Dyre, og 8. Aug. 1642 blev Fruen dømt til at betale,¹⁾ da hun havde paataget sig at betale Erik Høegs Gæld. Registreringen efter Anders Mørk var medunderskrevet af Børnenes Frænde, Niels Madsen Mørk i Musted, se Side 373.
2. Christen Pedersen Mørk, født 15., død efter 1649. Var 1606 Fæster af Aalborg Hospitals store Gaard Grinsted i V. Brønderslev og boede her endnu 1649, da Grinsted hørte under Nibstrup. Han var 1617 gift med Maren Andersdatter, død før 1653, der vist var Enke efter den tidligere Fæster Mikkell, med hvem hun havde Datteren Maren Mikkelsdatter, gift med Niels Munk i Svennum, død o. 1634, med hvem hun havde Børnene Mikkell Nielsen Munk og Ingeborg Nielsdatter Munk, som blev opdraget hos Chr. Mørk og Hustru i Grinsted; endvidere havde Maren Andersdatter en Datter . . Mikkelsdatter, som døde tidligt, og som var gift med Peder Nielsen i Sigsgaard i

¹⁾ Horns H. Tingb. 17. Jan. 1635, 1642, Bl. 3, 47, 49, 93, 131b og 8. Aug. 1642.

Jetsmark. De havde en lille Datter Maren Pedersdatter, som ogsaa blev opdraget i Grinsted og 1647 blev gift med Christen Christensen fra Bundgaard i Vraa, til hvem Chr. Mørk afstod de $\frac{2}{3}$ af Fæstet i Grinsted efter at have bekostet deres Fæstensøl og Bryllup.¹⁾ Og endelig havde Maren Andersdatter en Søn Laurids Mikkelsen, der 1653 levede i Svennum og gav Chr. Mørk Arveafkald efter sin Moder.²⁾ 1617 blev Chr. Mørks Køer forhekset af en Johanne Ludvigsdatter fra Vester Brønderslev, der dog blev frikendt ved Landstinget.³⁾

Christen Mørk var en anset Mand, der ret ofte i Retten var Fuldmægtig for Folk, og han deltog i Processen om Saltumgaard (se Side 360 ff.) Han synes ikke at have haft Børn, men en Niels Mikkelsen Mørk, der 1617 tjente hos Bagge Kjærulf i Kornumgaard,⁴⁾ kunde vel være hans Stifsøn.

3. Jens Pedersen Mørk, født 15.., død 16.., boede 1623 i Nejsum i Skæve Sogn,⁵⁾ videre ubekendt, men er antagelig ham, der 1625 boede i Tamstrup i Torslev Sogn, og 12. Dec. 1625 af Peder Selgensen skulde have begæret Regnskab efter salig Vogn Hansen Mørk. Jens Pedersen var død før 23. Sept. 1626, da hans Enke Sidsel Jensdatter boede i Tamstrup og stævnedes af Peder Selgensen.⁶⁾
4. Gregers Pedersen Mørk, født 15.., død 1653-54, boede 1623 og senere i et Bol i Ø. Brøn-

¹⁾ Jerslev H. Tingb. 1. Juni 1648. 4. Maj 1649.

²⁾ a. St. 2. Juni 1653.

³⁾ Dombog A. 1618, Bl. 423 og 442b.

⁴⁾ a. St. 1618, Bl. 439 ff.

⁵⁾ Viborg Landst. Dombog A. 1623, Bl. 183.

⁶⁾ a. St. 1626, Bl. 214 b.

derslev tilhørende Falk Gøye til Bratskov, og han forekommer meget ofte i Tingbøgerne. Deltog 1621-23 i Processen om Saltumgaard (se foran S. 360 ff.) Hans Hustrus Navn vides ikke, men han synes at have haft Sønnerne Jens Gregersen og Lars Gregersen, som 22. Feb. 1649 var hans Stævningsmænd. Lars Gregersen var 1668 og 1685 Fæster af et Bol i Ø. Brønderslev By med Hk. 1 $\frac{1}{2}$ Td., antagelig det, Faderen havde haft.

5. Hans Pedersen Mørk, født 15., død o. 1612, boede i Hammerholt i Torslev¹⁾ og var gift med Lisbet Danielsdatter Chrysostomus, født 15., død o. 1630, Datter af Sognepræst Daniel Olufsen Chrysostomus i Hjøring, og gift 2° med Købmand i Hjøring Jens Jørgensen v. Bergen, Søn af Jørgen Folmersen v. Bergen fra Ham- burg. Søn se V. Slægtled II.
6. ? Lars Mørk, der 1576 og 1606 boede i Solholt i Skæve,²⁾ var muligt ogsaa Peder Hansen Mørks Søn.
7. N. N. Pedersdatter Mørk. Var 1608 gift med Mogens Pedersen i Holmgaard i Hellum Sogn. Hun er maaske den Anne Mørksdatter »paa Baken« i Hellum, som blev begr. 14. Marts 1648.
8. Benedikte (Bendit) Pedersdatter Mørk. Hun døde 24. Sept. 1648 i »Sneffschov« : Snever- holt i Hellum, antagelig ugift, og angives i Hel- lum Kirkebog at være Datter af »Petro Mørcken i Mudsted og Anna Petri til Mudsted«, samt født i Sønder Saltum; men hendes angivne Alder, 34 Aar, kan ikke passe, da Faderen var død 1608.

¹⁾ Jyske Saml. 2. II. 221.

²⁾ Børglum H. Tingb. 1576 og Ekstraskattemandtal 1606.

Femte Slægtled.

I

Herredsfoged Hans Laursen Mørks Børn med Anne Christensdatter. (IV Slægtled II. 1.)

1. Lars Hansen Mørk, født o. 1630, død efter 1677.

Opholdt sig antagelig hjemme indtil 1654, da han ved Ægteskab med Villads Olufsens Enke i Nejst i Hørmested Sogn blev Fæster af denne store Gaard under Høgholt Gods, og her boede han til 1673, da han forpagtede Hovedgaarden Aastrup ved Hjørring af Jokum Fred. Pentz i 3 Aar fra 1. Maj at regne. Han var gift med Dorte Mortensdatter Bloch, der som foran nævnt var Enke efter den ret velstaaende Villads Olufsen i Nejst, død 1653, og som var Datter af Ridefoged til Bratskov, Morten Mortensen Bloch død 1630, og Maren Sørensdatter. Hun var af »god« Familie, idet hendes Farfader Morten Bloch (død 1619) var en fornem Selvejer i Aarup i Kollerup Sogn (V. Han H.), og hendes Farbroder var Borgmester Søren Bloch i Hobro; en anden Farbroder Henrik Bloch var i mange Aar Ridefoged til Høgholt og boede i Volstrup i Hørmested Sogn, og endelig var hendes Søkendebarn Anne Sørensdatter Bloch, død 1672, gift med Borgmester Matias Ibsen Hack i Hobro, død 1671.¹⁾ Trods sin Hustrus fra sin første Mand arvede Midler og trods hendes Familieforbindelser synes Lars Mørk dog at have været daarligt stillet i økonomisk Henseende, hvilket vel ogsaa kan skyldes den 2. Svenskekrig. 1663 laante han saaledes 50 Sidlr.

¹⁾ Denne vendsysselske Bloch-Slægt hørte utvivlsomt til Slægten Bloch fra Roldegnen, og førte ligesom denne 3 Tulipaner (eller Agern) i Seglet.

Om Slægten Bloch fra Hindsted Herred, se Personalh. Tidsskr. 6. III. 59 ff og 190.

af Forpagter paa Eskær, Ejer af Dal i Tolne, Rasmus Jørgensen, der 9. Sept. 1667 stævnedes ham for Beløbet,¹⁾ og 2. Dec. s. Aar stævnedes han til Betaling af 51 Rdl. i Restance af Fæsteafgiften, 24 Daler i Obligation til Husbonden (Høgholt) og 98 Daler til Forvalter Laurs Madsen (Bugge) paa Høgholt, hvilket han dømtes til at betale.²⁾ 14. Juni 1669 tiltaltes han for ulovlig Skovhugst og for Forsømmelse af sine Bygningers Vedligeholdelse. Der var paa Gaarden en stor Raaling og et lille Hus i Borggaarden samt et Herberghus, et lille Herberghus, et nordre stort Hus, det lange nordre Fæhus og det søndre Fæhus, den østre og den vestre Lade, et lille Hus og et Vognhaus,³⁾ saa der var ogsaa mange Bygninger at holde i Stand, og til Gaarden var en Have med Træer. Gaarden havde 1688 ca. 18 Tdr. Hk. Han afstod samme Aar den halve Gaard til en Rasmus Nielsen, hvilket næppe forbedrede hans Økonomi.

25. Maj 1674 blev han stævnet for 24 Sldr., som han skyldte afdøde Niels Eriksen i Aasen i Sindal Sogn efter Obligation af 1666.⁴⁾

1. Juni 1674 afhjemledes der Syn over Gaarden, hvis Huse da var noget forfaldne. Der omtales i Synet den Sjældenhed i disse Egne, at der var en *Abildhave*, men *Gederne* havde gnavet Barken af Træerne.

1672 døde Borgmester Matias Hacks Enke Anne Sørensdatter Bloch i Hobro uden at efterlade sig Livsarvinger, og Lars Mørks Hustru var mellem hendes Arvinger. Det var et stort Bo, som blev

1) Vennebjerg H. Tingb.

2) a. St.

3) a. St.

4) a. St.

behandlet af Skiftekommissarier, og Hans Mørk tog til Hobro for at varetage sin Hustrus Arveinteresser, og med ham fulgte hans Brødre Peder, Christen og Jens.¹⁾

I Hobro synes Hans Mørk og Brødre at have begaaet Misligheder overfor Boet, idet der ved Viborg Landsting blev fremlagt »haarde Vidner om«, at der var nedgravet Penge fra Boet, som han og flere havde opgravet og delt om Natten. Endvidere havde han af Skifteretten faaet udleveret en Obligation paa 1000 Rdl. til Opbevaring, hvilken Obligation Grev Mogens Frijs til Favrskov 1656 havde udstedt til Niels Winther i Randers, der havde transporteret den til Borgmester Matias Hack i Hobro. Lars Mørk blev voldsvoeret ved Hobro Byting,²⁾ og ved Viborg Landsting blev 6. Maj 1674 afsagt Dom, hvorefter han tilpligtedes at levere Brevene fra Matias Hacks Bo tilbage til Øvrigheden i Hobro, og kunde han ikke rense sig for Sigtelsen for Arvesvig, fradømtes han sin Arvepart. Lars Mørk stævnedes derefter 15. Aug. 1674 den afdødes Broder Henrik Ibsen Hack af Sverige med flere af Arvingerne for førstkommende »Herredag«; d. v. s. Højesteret for at faa Landtingsdommen underkendt. Sagen synes imidlertid ikke at være behandlet af Højesteret 1674-1676, hvor den kun findes indført i Stævningsbogen 1675, men ikke i Domprotokollerne,³⁾ og den maa vel være blevet forligt eller trukket tilbage. Imidlertid havde Lars Mørk fra 1. Maj 1673 forpagtet Hovedgaarden Aastrup af Jokum Fred. Pentz for 500 Rdl. aarlig, og til Sikkerhed for Forpagtningen leverede han

1) a. St. 23. og 30. Januar 1677.

2) Tingbøgerne fra Hobro haves ikke fra den Tid.

3) Velvillig Oplysning fra Rigsarkivet.

Pentz den Obligation paa 1000 Rdl., som han havde faaet til Opbevaring af Skiftekommissionen i Hobro. Da Lars Mørk blev dømt til at tilbagelevere Obligationen, som han havde givet Pentz i Pant, kom denne i Forlegenhed hos sine Kreditorer og lod derfor i April 1674 gøre Arrest i Mørks Korn og Besætning paa Aastrup, bl. a. i 34 Heste og 126 Kreaturer og krævede Forpagtningen ophævet fra 1. Maj 1674, og 27. April dømtes Lars Mørk fra Forpagtningen. Imidlertid var Obligationen 6. Okt. 1673 blevet opsagt til Indfrielse hos Grev Frijs ved 2 Mænd, hvor til Greven intet svarede, men raabte til sine Folk, at de skulde prygle Mændene af Gaarden. Jokum Fred. Pentz' Hustru, Fru Kirsten Normand, var i Marts 1674 i Viborg i Terminsforretninger, og hun sagde, at Obligationen var tiltransporteret hendes Mand af Lars Mørk i Betaling for Forpagtningen; Henrik Ibsen Hack lod gøre Arrest i dens Paalydende, saa længe der var Proces om Boet. I September stævnedes Henrik Hack derefter Pentz til Udlivering af Obligationen, hvad denne nægtede, og Herredsfogeden vilde ikke afsige Kendelse, før der var faldet Dom i den af Lars Mørk til Højesteret indankede Sag. Lars Hansens Hustru havde iøvrigt kun arvet ca. 283 Rdl. af Obligationens Paalydende 1000 Rdl., og dertil kom, at han havde indløst nogle Medarvinger, (Matias Hacks 5 Broderbørn), med godt 127 Rdl., saa den for ham havde en Værdi af 410 Rdl. 15. Juni fik Jokum Fred. Pentz Udlæg i Lars Mørks Bo for 370 Rdl. Lars Mørk havde iøvrigt selv været i Viborg i April 1674.¹⁾

¹⁾ Om disse vidtløftige Processer, se Vennebjerg H. Tingb. 6. April, 27. April, 25. Maj, 1. Juni, 15. Juni, 22. Juni og 28. Sept. 1674. Lars Mørks udførlige Forpagtningskontrakt er tinglæst 27. April 1674.

Han var nu uden Erhverv, og fra 1. Maj 1674 til Maj 1676 boede han i Hjøring, hvor hans Fader betalte for Logement til ham og en Dreng samt to Heste og en Ko. Han var optaget af sine mange Processer. Da hans Fader var død 1676, fremkom han med Krav paa Betaling af de foran Side 376 nævnte Beløb, som Faderen skyldte ham; men hans Moder fremkom med Modkrav for, hvad de havde betalt for ham, medens han boede i Hjøring, og Lars sagde derefter, at medens han var paa Aastrup; havde Forældrene og de hjemmeværende Sønner faaet Sild, Hamp, Klæde, Sko, Smør, Jern, Hør og Tobak hos ham, og da Brødrene var med ham i Hobro, havde han ogsaa betalt for dem.¹⁾ 1676 fæstede han Agdrup i Taars Sogn (godt 6 Tdr. Hk.), og her boede han og hans Hustru 1677, da de 18. Marts stævnedes af Forpagter Nieis Christensen paa Nørre Elkær for Betaling for $5\frac{3}{8}$ Td. Rug, som 1670 var leveret til dem i Nejst; men 1683 var de borte fra Agdrup, og jeg har ikke senere truffet paa dem, med mindre det er den Lars Hansen som 1683 boede i Aarup i Vrejlev Sogn som Fæster under Asdal. De havde antagelig ingen Børn, men Dorte Bloch havde af sit første Ægteskab nogle Børn, af hvilke Lisbet Villadsdatter blev gift med hans Broder Oluf.

2. Christen Hansen Mørk, født i 1630erne, død efter 1677. Var antagelig 1666-70 Forpagter paa Gærumgaard hos Jomfru Ellen Basse, var 1672 Sagfører i Fladstrand (Frederikshavn) og 1673 Medinteressent ved Broderens Forpagtning af Aastrup, med hvem han ogsaa var i Hobro under Skifteforretninger (se foran). 1677 træffes han i Mosbjerg Sogn, men nærmere om ham vides ikke.

¹⁾ Børglum H. Tingb. 23. og 30. Jan. 1677.

3. Bertel Hansen Mørk, født i 1630erne, død o. 1700. Var hjemme i Gunderup 1660, da han 13. Aug. underskrev til Vitterlighed paa et Gælds-brev til Faderen, boede senere i Rønnebjerg i Vrejlev Sogn og købte 1674 Hunderup i Skallerup Sogn af sin Svoger Helmich Galskyt til Kornumgaard.¹⁾ Var ikke paa Hunderup 1683, men boede 1685 og 1690 i Vange i Torslev Sogn og 1694 i Flamsholt i samme Sogn. Blev 1685 anbefalet af Amtmand Otte Skeel til Birkelse til Herredsfogedembedet i Børglum Herred, men fik det ikke.²⁾ Blev gift 167. med Else Pedersdatter Galskyt, født o. 1650, begr. i V. Brønderslev, vist som Enke, 1709, Datter af Peder Thomsen Galskyt til Kornumgaard og Kirsten Pedersdatter Kjærulf.³⁾ Af Bertel Mørks og Else Pedersdatter Galskyts Børn har jeg kun truffet Anne Bertelsdatter Mørk, se VI. Slægtled I.
4. Oluf Hansen Mørk, født o. 1640, død efter 1677. Opholdt sig 1670 hos sin Broder Lars paa Nejest i Hørmested og besov hans Stifdatter Lisbet Villadsdatter, med hvem han var trolovet, men hans Ægteskab med Lisbet hindrede dog ikke, at Herskabet paa Høgholt krævede Lejermaalsbøder, og for Betaling heraf indgik hans Broder Lars Kaution 11. Juni 1670, men tiltaltes 1672 og 1673 for Beløbet.⁴⁾ 1677 tjente Oluf Mørk paa Boller i Taars Sogn, antagelig som Foged; nærmere er ikke fundet.
5. Peder Hansen Mørk, født i 1640erne, død efter 1684. Var 1672 med sine Brødre nærværende

¹⁾ Vennebjerg H. Tingb. 6. April, 31. Aug., 21. Dec. 1674.

²⁾ Danske Kancellis Arkiv.

³⁾ »Personalh. Tidsskr.« 6. IV. 180.

⁴⁾ Vennebjerg H. Tingb. 19. Feb. 1672 og 1. Dec. 1673.

ved Arveskiftet i Hobro, men var 1677 og 1684 hjemme i Gunderup, som han bestyrede for Moderen,¹⁾ og han var ofte Tinghører.

6. Christen Hansen Mørk (den yngre), født i 1640erne, var 1676 hjemme i Gunderup.²⁾
7. Jens Hansen Mørk, født 1652, død 1712, var med sine Brødre i Hobro under Arvesagen 1672, opholdt sig 1674 paa Aastrup hos Broderen Lars,³⁾ var 1677 hjemme i Gunderup og blev Fæster af Gaardens ene Halvdel. Var gift med Anne Hansdatter, født o. 1671, død 1. Nov. 1745 hos sin Søn Hans i Gunderup efter 7. Marts 1719 at have faaet nyt Fæstebrev.⁴⁾ Blandt Jens Mørks og Anne Hansdatters Faddere træffer vi Hans Jensen, Jens Hansen, og Bodil Hansdatter fra Vraa, og det var vel hendes Slægt. Af andre Faddere træffes velbaarne Kaptajn Gregers Juel og velbaarne Jomfru Katrine Marie Juel fra Vrejlev Kloster, Præsten Chr. Spliids Hustru Anne Katrine Bjørn fra Vrejlev, samt Peder Olufsen, Skriver paa Vrejlev Kloster, saa Familien synes at have nydt en vis social Anseelse. 5 Børn, se VI. Slægtled II.

II.

Hans Pedersen Mørks og Lisbet Chrystomus' Søn. (IV. Slægtled III, 5).

1. Peder Hansen Mørk, født o. 1597, død 23. Aug. 1663,⁵⁾ Student Aalborg 1617, var 1625 Præst i Understed-Karup, da han indberettede om Kaldet der. Skyldte 1645 Jens Nielsen i Skovsgaard

¹⁾ Børglum H. Tingb.

²⁾ a. St. 30. Jan. 1677.

³⁾ Vennebjerg H. Tingb. 22. Juli 1674.

⁴⁾ Vrejlev Klosters Skiftepr. 25. Dec. 1745, og Vrejlev Klosters Fæsteprotokol.

⁵⁾ Jyske Samlinger I. IX. 202.

i Asdal 15 Sldr., lovede 1648 at betale sin Formand Hr. Christen Spends Gæld til Karup Kirke. Gift 1° med Johanne Katrine Spend, født o. 1600, død, 1642, Datter af Formanden; gift 2° med Karen Jakobsdatter, født 16. ., død o. 1685. Hun fødte i Okt. 1645 et ufuldbaaret Barn, hvorfor der blev rejst Tiltale mod Hr. Peder for Hustruens for tidlige Nedkomst, men da der førtes Vidner om, at Barnet var født flere Uger for tidligt, blev han frikendt ved Landstinget. ¹⁾ 1672 boede Karen Jakobsdatter som Enke i Stendal i Karup, 1684 blev hun i Præsten Laurids Holstebros Hus i Sæby meget alvorligt pryglet af den senere Præst i Sæby Melchior Christensen Hjardemaal, der da opholdt sig paa Bangsbo, medens Karen Jakobsdatter da havde Bopæl i Fladstrand.²⁾ Hun var død før 1. Marts 1686.

Hr. Peder Mørk efterlod sig kun 1 Datter, se VI. Slægtled III.

Sjette Slægtled.

I.

Bertel Hansen Mørks Datter med Else Pedersdatter Galskyt, (V. Slægtled I. 3).

1. Anne Bertelsdatter Mørk, født Hunderup i Skallerup Sogn 1678, død Hjøring 16. Marts 1751, begr. i Sct. Katrine Kirke; gift 1704 med Poul Nielsen Børglum, født Hæstrupgaard 20. Maj 1680, død Hjøring 4. Feb. 1756, begr. i Sct. Katrine Kirke; Søn af Forvalter ved Hæstrupgaard Niels Poulsen og Maren Knudsdatter. Poul Nielsen, der ca. 1720 antog Slægtsnavnet Børglum, vist til Adskillelse fra Slægten Wilholt, var 1707 Foged paa Tidemandsholm i Taars Sogn, 1709 Forpagter

¹⁾ Dombog A. 1646, Bl. 35.

²⁾ Sæby Tingb. 28. Maj 1684; Skattemandtal 1684.

af Agdrup i samme Sogn og 1716-20 af Taars Præstegaard, hvorefter han blev Forpagter af Tide-
mandsholm og tillige Sagfører, indtil han 1729 blev
Tolder i Hjørring og 1731 Byfoged her, samt Her-
redsfoged i Horns og Vennebjerg Herreder. Ægte-
parret havde 7 Børn, af hvilke to var Idioter, og
kun Datteren Else Kirstine Bør glum, født
1718, død 1759, overlevede Forældrene og blev i
Ægteskab med Byskriver i Hjørring Gotfred Fi-
biger (1705-52) Stammer til Officers- og For-
fatterfamilien Fibiger.¹⁾

II.

Jens Hansen Mørk i Gunderups Børn med
Anne Hansdatter (V. Slægtled I. 7).

1. Birgitte Jensdatter Mørk, født o. 1690, død
efter 1745; var gift med Niels Andersen i
Øster Dammen i Vrejlev Sogn.
2. Dorte Jensdatter Mørk, født 1692, død efter
1750, gift med Peder Jokumsen Dyrskjø t,
født 1719, død 1796, Sønesøn af Skribenten Pe-
der Larsen Dyrskjø t i Jerslev og Søn af Jokum
Frederik Dyrskjø t i Dals Mølle i Taars. Peder Jo-
kumsen Dyrskjø t boede i Mynderup i Vrejlev Sogn
og havde flere Børn.²⁾
3. Anne Jensdatter Mørk, født 1693, død 1626,³⁾
gift 1° 1712 med Peder Enevoldsen, født 16...
død 1722,⁴⁾ Fæster i Gunderup; gift 2° 1724 med
Niels Sørensen Mørk, Fæster i Gunderup.⁵⁾
I første Ægteskab havde Anne Mørk 6 Børn.

1) C. Klitgaard: »Hjørring Bys Historie« S. 272 og 282.

2) Vendsysselske Aarbøger 1925. S. 121 ff.

3) Skifte Vrejlev Kl. Skiftepr. 1726.

4) a. St. 1724.

5) Han var antagelig Søn af en Søren Mørk i Gunderup, død
1738, 86 Aar gl., men synes ikke at have hørt til den her om-
handlede Slægt.

4. Hans Jensen Mørk, født Nov. 1695, død 1656;¹⁾ fæstede 6. Juli 1719 den Halvdel af Vestergaard i Gunderup, som Moderen 7. Marts s. A. havde faaet Fæstebrev paa, og 14. Juni 1732 fæstede han ogsaa den anden Halvdel af Gaarden, som siden 1719 havde været bortfæstet til Folk udenfor Familien Mørk.

Gift 1° med Kirsten Christensdatter, født 1707, død 1744, gift 2° med Kirsten Sørens-
datter, født 1717, død 1749, gift 3° med Mette
Laursdatter, født 17... , død ... , som efter Hans
Mørks Død 1756 ægtede Jens Pedersen af Ø.
Brønderslev, der ogsaa fik hele Vestergaard i Fæ-
ste, men 1763 frasagde sig Fæstet paa Grund af
Armod.²⁾ Hans Mørk havde i sine tre Ægteskab
2 + 1 + 2 Børn, se VII. Slægtled I.

5. Gertrud Jensdatter Mørk, født 1698, død
før 1745, gift med Zacharias Andersen, født
16... , død før 1745; Gaardfæster i Guldager i Vrej-
lev Sogn. 1 Datter.

III.

Sognepræst Peder Hansen Mørks Datter
med Karen Jakobsdatter. (V. Slægtled II.)

1. Karen Pedersdatter Mørk, født o. 1648,
død.....

Hun havde 1664 købt Manufakturvarer for 28^{1/2}
Sldr. hos Raadmand Claus Thomsen Høg i Aal-
borg, som 1672 gjorde Arrest i hendes Løsøre i
Understed Præstegaard, hvor det henstod, da hun
ingen fast Bopæl havde, men i 5 Aar havde op-
holdt sig hos Slægtninge i Norge. 1684 boede hun
hos Moderen i Fladstrand, og 1686 i Fylledet i

¹⁾ Skifte Vrejlev Kl. Skiftepr.

²⁾ Vrejlev Kl. Fæstepr.

Flade, da hun stævnedes for Moderens Gæld 40 Sldlr.¹⁾ 1689 boede hun i Tveden i Karup, da hun ogsaa stævnedes for Moderens og sin egen Gæld til Præsten Albret Christensen i Volstrup; hun havde været i Tveden i 8 Uger, men vilde nu atter rejse til Norge.²⁾ Det er dog tvivlsomt, om hun kom af Sted, thi 1693³⁾ og 1694 var hun gift med en Msr. Jens Broch, der omtales som »residerende« i Karup; men om hvem intet videre er oplyst.

Syvende Slægtled.

I

Hans Jensen Mørk i Gunderups Børn med Kirsten Christensdatter, Kirsten Sørens-datter og Mette Laursdatter. (VI. Slægtled II. 4.)

1. Mette Hansdatter, Mørk, f. 1734.	} nærmere uoplyst.
2. Jens Hansen Mørk, født 1738.	
3. Johanne Hansdatter Mørk, f. 1747.	
4. Christen Hansen Mørk, f. 1750.	
5. Laurs Hansen Mørk, født 1754.	

— — —

Nogle Optegnelser om Slægten Mørk fra Hellum

Side 374 er omtalt, at Præstesønnen fra Skæve Niels Jensen Mørk, født o. 1590, begr. 21. Maj 1657 i Hellum Kirke, »55 Aar« gl. efterladende sig 11 Børn efter 24 Aars Ægteskab, (Aldersang. urigtig), der boede i Vestergaard i Hellum og var Delefoged til Aastrup Len, var gift med Karen Nielsdatter Mørk, født o. 1613, død 1688, der paa mødrene Side var af

¹⁾ Vennebjerg H. Tingb. 1. Marts 1686.

²⁾ Børglum H. Tingb. 2. Maj 1689.

³⁾ Sæby Tingb. 25. Jan. 1693.

Slægten Mørk fra Saltum. I Følge Peder Dyrskjøt havde de flere Børn, der alle blev »fattige Bønder.«¹⁾ Følgende Børn kendes:²⁾

1. Christen Nielsen Mørk, født o. 1610, boede 1649 i Aaby, da han sammen med sin Fader kaudionerede for sin Søn P e d e r s Indfæstning af Bakgaarden paa Gjøl. Denne Peder Christensen Mørk skal have haft 2 Sønner, af hvilke Niels Peder sen Mørk efter Faderen blev Fæster af Bakgaarden paa Gjøl, men forsad Gaarden og blev dømt til Skubkaren i Hals Skanse, og Christen Pedersen Mørk, Gjølbo, født 1661, død 1714, blev Borger i Aalborg og i Ægteskab med Anne Jensdatter Mørk af Egholm havde en Del Børn, af hvilke Sønnen J e n s C h r i s t e n s e n M ø r k (1708-1762)³⁾ var Skomager i Aalborg og blev Stamfader til en anset Slægt Mørck paa St. Thomas.
2. M a r e n Nielsdatter Mørk, født o. 1635, begr. Hellum 20. Marts 1705, 70 Aar, var 1633 gift med Niels Tøgersen i Kirkegaard i Hellum.
3. M a d s Nielsen Mørk, født o. 1636, begr. Hellum 6. Aug. 1700, 64 Aar 7 Mdr., fæstede efter Faderen $\frac{1}{8}$ af Vestergaard i Hellum.
4. P e d e r Nielsen Mørk, født o. 1650, død 1624, boede 1699 i Kirkegaard i Hellum og senere i Kræmergaard i Hellum, gift 1697 med I n g e r Sørens datter Kjærulf, født o. 1662, begr. 11. Jan. 1743, Datter af Søren Nielsen Kjærulf i Hellum, født 1619, død 1692, og Johanne Christensdatter, født o. 1629, død 1706.

1) Jyske Saml. 1. III. 257 og 260.

2) Nr. 1 var dog nok af et tidligere Ægteskab af Niels Jensen Mørk, da han allerede 1649 havde en voksen Søn.

3) Kr. Værnfelt. Egholmbogen S. 337 ff.

En Søn Søren Pedersen Mørk blev døbt i Hellum 8. Juni 1699.

5. Niels Nielsen Mørk, født o. 1653, begr. Hellum 9. April 1715 62 Aar, boede 1683 og 1699 i Vestergaard i Hellum.
6. Sofie Nielsdatter Mørk, døbt 2. Aug. 1657 begr. Hellum 28. Dec. 1733, 77 Aar 5 Mdr., trol. 7. Okt. 1691, gift Hellum 29. Marts 1692 med Mikkel Christensen af Skovsgaard i Hellum, født o. 1660, død Nov. 1740. De boede 1692 i Vestergaard i Hellum, 1694 i Holmgaard og fra 1695 i Langtved, hvor de døde,¹⁾ De havde 5 Børn, der kaldte sig Mørk:
 - a. Christen Mikkelsen Mørk, døbt Hellum 27. Dec. 1691, død Viborg Sdr. Sogn 10. Juni 1747; tjente som Dreng paa det københavnske Postkontor og siden som Tjener hos »adskillige brave Folk« og endelig »paa en fire Aars Tid« som Lakaj hos Storkanslerinde Reventlow, hvorefter han 1720 blev Postmester i Viborg og 1725 tillige Raadmand der. Var gift med Karen Schiøtte, Datter af Sognepræst til Tødsø paa Mors Didrik Schiøtte og Sofie Jensdatter.²⁾ Ingen Børn
 - b. Niels Mikkelsen Mørk, døbt Hellum 25. Marts 1694, begr. sst. 6. April s. A.
 - c. Niels Mikkelsen Mørk, døbt Hellum 8. Dec. 1695, begr. sst. 15. Dec. s. A.
 - d. Karen Mikkelsdatter Mørk, døbt Hellum 4. Jan. 1697, var 1740 ugift hjemme hos Faderen.
 - e. Niels Mikkelsen Mørk, døbt Hellum 23.

¹⁾ Børglum Klosters Skiftepr. 21. Dec. 1740, Bl. 195.

²⁾ » Viborg Købs.ads Historie« III. (1940) S. 829.

Maj 1700, begr. Hellevad 18. April 1777.¹⁾ Bode fra 1719 i Slettingen i Hellum, men købte Roslund i Hellevad Sogn, hvor han døde efter 1775? at have solgt Roslund med lidt Gods til Kømand Anders Holm i Hjøring, der 1676 solgte den til C. F. Hagstrøm til Klavsholm, som atter 1777 solgte den til Niels Mørks Enke Johanne Laursdatter. Gift 1° 29. Okt. 1719 i Hellum med Anne Sørensdatter af Slettingen, begr. Hellum 30. April 1761, gift 2° Hellevad 18. Okt. 1761 med Johanne Laursdatter af Kærsgaard,²⁾ der 13. Feb. 1778 i Hellevad blev viet til Ungkarl Johannes Poulsen Maaniche fra Grinsted i Hammer Sogn, som 16. Juni 1788 skødede Roslund til Birkedommer Christen Andersen Borup ved Dronninglund Birk, og samtidig fik Maaniche Skøde paa Gaarden Kastenskov i Hellum Sogn.

Af første Ægteskab havde Niels Pedersen Sønerne:

- 1) Søren Nielsen Mørk, døbt Hellum 2. April 1722, antagelig død som Barn.
- 2) Christen Nielsen Mørk, døbt Hellum 27. Juni 1723, begr. Hellum 1. Jan 1745, 21 Aar. I andet Ægteskab var der 6 Børn, nemlig:
- 3) Anne Sofie Nielsdatter Mørk, døbt Hellum 2. (eller 12.) April 1762, død Jerslev 9. Marts 1820, gift Hellevad 28. Aug. 1784 med Niels Christian Schiønning, f. o. 1737, begr. Jerslev 23. Maj 1799, først Gartner og Skoleholder i Aalborg og 1781 Degn til Jerslev og V. Brønderslev; gift 1° Aalb. Bud. 26. Feb. 1764 med Dorte Pe-

1) Skiftepr. Aalborghus m. fl. A. 1777—81. Bl. 72.

2) Søster til Just Laursen i Kærsgaard.

ders datter, født o. 1733, begr. Jerslev 23. Juli 1783. Flere Børn, deraf 2 i sidste Ægteskab.¹⁾

- 4) Mikkel Christian Nielsen Mørk, døbt Hellum i Juni 1761, død Ørum 11. April 1830, boede 1813 i Ørumtved i Ørum Sogn og solgte da Melbrønd i Ørum til Lars Pedersen i Hulhøj i Hallund for 600 Rdl.²⁾ Kaldes ved sin Død »en agtværdig Mand«.³⁾
- 5) Anders Nielsen Mørk, døbt Hellum 6. Jan. 1765.
- 6) Laurs Nielsen Mørch, døbt Hellum 15. Maj 1768, død Hals 26. Aug. 1857, Ejer af Vesterheden i Hals Sogn (1801), Aftægtsmand der 1834, Husejer i Hals (1845), gift 1° med Johanne Kirstine Jørgensdatter, f. o. 1775, død 1. Jan. 1829. gift 2° med Johanne Marie Jensdatter, født Hals 1802, død 18... Børn:
 - a) Anne Johanne Mørch, født Hals 16. Dec. 1806, død, gift med sin Fætter Niels Christian Mørch, født 1802, død 19. Jan. 1864, Ejer af Vesterheden i Hals.
 - b) Niels Jørgen Laurids Mørch, født 1834, død 1891 i Amerika,
- 7) Niels Nielsen Mørch, døbt Hellum 28. Marts 1770, død 9. Feb. 1830, Ejer af Kvisselholt i Dronninglund Sogn, gift med Mette Pedersdatter. Børn:
 - a) Niels Christan Mørch, døbt Dronninglund 4. Juli 1802. død 19. Jan. 1864,

¹⁾ P. M. Rørsig, Skoler, Degne og Skoleholdere. I. 534.

²⁾ Børglum-Jerslev H. Justitspr. 1813, Bl. 305.

³⁾ Ørum Kbg.

Landvæsenskommisær, Ejer af Vesterheden i Hals, gift med sit Søskendebarn **Anne Johanne Laursdatter Mørch**, født 1806, død 18... Børn:

(1 **Niels Laurits Mørch**, født 1830, død Aalborg 19..., Ejer af Krabbesbro i Ulsted Sogn og sidst Fæstemand i Aalborg samt Sekretær i Aalborg Amts Landboforening; gift 1859 med **Sofie Callisen**, Datter af Proprietær Heinrich Christian Callisen til Østeraagaard i Hals og **Elise Lund**. Dette Ægtepar havde 6 Børn, af hvilke **Johanne Mørch** var Lærerinde i Ulsted og ugift, **Axel Thorvald Mørch**, født 1869, var Postmester i Esbjerg og sidst i Viborg, og **Vilhelm Mørch** var Sagfører i Aalborg og Godsforvalter ved Lindenberg.

(2 **Mette Christine Johanne Mørch** født 1832, død, gift med sin Fætter **Niels Laurids Christian Mørch**, i.?

b) **Peder Nielsen Mørch**, født 1804, død 28. Sept. 1845, Ejer af Kvisselholt i Dronninglund Sogn, gift med **Arenstine Hasselline Marie Nielsen**, født o. 1812, død...., Børn:

(1 **Mette Sofie Mørch**, født o. 1834.

(2 **Niels Laurids Christian Mørch**, f. Dronninglund, 13. Jan. 1836, død gift med sit Søskendebarn **Mette Christine Johanne Mørch** af Vesterheden i Hals.

(3 **Johan Rudolf Mørch**, født o. 1839.

(8 **Kirstine Marie Mørch**, døbt Høllum 11. Sept. 1772. død....

NOGLE OPTEGNELSER OM SLÆGTEN MØRK FRA KALUM.

Af C. KLITGAARD.

Nedenstaaende Slægt Mørk synes samfundsmæssigt set at høre til Saltumgaard-Slægten, men har Familienavnet ad kognatisk Vej, og da jeg ikke kender Stammerens Patronymikon (Fædrenenavn), har jeg ikke kunnet placere den indenfor Saltumslægten.

Første Slægtled.

Annedatter Mørk, født 15.., død efter 1643, var gift med Jens Tøgersen i Kalum i Serreslev Sogn, født 15.., død o. 1643,¹⁾ der er omtalt Side 352. Jens Tøgersen var Kronens Delefoged og var Værge for Serreslev Kirke. 2. Juni 1628 blev han sammen med en Del andre af Jerslev Herreds Storbønder Herredsfogeden Peder Jensen Kjærulf i Kornumgaard, Oluf Pedersen Mørk i Røgelhede, Ridefogeden til Aalborghus Poul Andersen Børialsen i Hebelstrup, Christen Nielsen i Holmgaard i Hellum, Lars Dyrskjøt i Aagaard m. fl. arresteret af de kejserlige Tropper og bragt i Arrest i Sæby, hvor de blev pinligt forhørt i Anledning af, at der var udspreddt Rygte om, at de havde planlagt en Rejsning mod Fjenderne, og Oberstvagtmester Koeth v. Wanscheid vilde have haft dem nedhugget eller sendt til Tyskland, hvad den øverstkommanderende heroppe i Vendsyssel, den retsindige Oberstløjtnant Melchior v. Hatzfeldt, dog ikke

¹⁾ Jerslev H. Tingb. 23. Nov. 1643.

vilde, og efter ca. 3 Maaneders Fængsling slap de ud igen mod at betale Løsepenge.¹⁾ Jens Tøgersens og Anne Mørks Børn antog Navnet M ø r k; se II. Slægtled.

Andet Slægtled.

Jens Tøgersens og Anne Mørks Børn (I. Slægtled).

1. Inge Jensdatter M ø r k, født o. 1600, død efter 1643; forespurgte 4. Aug. 1631 paa Jerslev Herreds Ting, om nogen af de tilstedeværende vilde paasige hende noget utilbørligt, hvilket ingen vilde. Se nærmere herom Side 352.
2. Mette Jensdatter M ø r k, født 16.., levede 1643.²⁾
3. Anders Jensen M ø r k, født 16.., død 1664, Skifte 4. Marts, boede i Klarup i Taars Sogn, var gift og havde Børn, for hvilke hans Broder blev Værge.
4. Niels Jensen M ø r k, født 16.., død før 1689; boede 1643 og 1683 paa en Gaard i Kalum, af Hk. 8 Tdr., hvilken laa under Boller Gods, men var ogsaa selv Jordejer i Serreslev Sogn, idet han bl. a. ejede Kalum Nørgaard af Hk. 4-0-3-1 og et Bol af Hk. ca 1½ Td. Han var ofte Sagfører for Folk, og 1674-82 var han Foged over Borgmester paa Christianshavn Jakob Madsens Arvingers vendsysselske Gods, og 1664 blev han Værge for sin ovennævnte Broder Anders' Børn. Gift o. 1650 med Maren Jensdatter M ø r k, født o. 1624, død paa Hejselt i Torslev Sogn 17. Maj 1704, 80 Aar. begr. Serreslev 23. Maj s. A., Datter af Jens Pedersen M ø r k (o. 1587-1661) i Røgelhede i Hellevad Sogn og Karen Andersdatter (o. 1600-1665). 5 Børn, se III. Slægtled.

¹⁾ Se nærmere »Vendsysselske Aarbøger« 1942 S. 159 f.

²⁾ Jerslev H. Tingb. 23. Nov. 1643.

Tredie Slægtled.

Niels Jensen Mørks Børn med Maren Jensdatter Mørk (II. Slægtled 4.)

1. Jens Nielsen Mørk, født o. 1656, begr. Sulsted 30. Sept. 1700, 44 Aar, var 1682¹⁾ og 1688 Ridefoged til Vraa og sidst til Sdr. Elkjær, var antagelig ugift.
2. Maren Nielsdatter Mørk, født o. 1658, død, nærmere ubekendt.
3. Karen Nielsdatter Mørk, født o. 1659, død 9. Maj 1742, 83 Aar, gift med Jens Pedersen i Hjelmsted i Serreslev Sogn, født 1652, død 3. Maj 1702, 50 Aar. Af deres Børn kendes en Datter Maren Jensdatter, døbt Serreslev 24. Juli 1701, men antagelig var de ogsaa Forældre til Peder Jensen Mørk, f. o. 1688, som fortsatte Slægten Mørk i Serreslev, og som vi derfor her anfører som Fjerde Slægtled, skønt det jo atter er en kognatisk Linie.
4. Anders Nielsen Mørk, f. o. 1660, død efter 1688. Boede antagelig i Fædrenegaard i Kalum og optraadte 7. Juni og 6. Sept. 1688 paa Børglum-Jerslev Herreders Ting for Fæsteren af Moderens Gaard Kalum Nørgaard; nævnes endnu i Kalum 1689, men synes død før Kirkebogens Begyndelse 1701. Ægtefælle eller Børn kendes ikke.
5. Anne Nielsdatter Mørk, født o. 1661, begr. Hallund 14. Feb. 1731, 70 Aar. Var gift med Anders Nielsen Kjærulf, født o. 1667, begr. Hallund 14. Aug. 1737, 70 Aar, Søn af Niels Mortensen Kjærulf til Ormholt.²⁾ Anders Kjærulf var 1692-1720 Forpagter paa Hejselt i Torslev Sogn, som ogsaa hans Fader havde haft i Forpagtning,

¹⁾ Børglum H. Tingb. 11. Juli 1682.

²⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 312.

men 14. Dec. 1719 blev han fradømt Forpagtningen fra 1. Maj 1720, efter at Gaardens Ejer Jørgen Bille havde gjort Udlæg i hans Besætning og Løsøre.¹⁾ Derefter blev han vist Forpagter af Gærumgaard i Gærum Sogn, og sidst var han Ridefoged til Kølskegaard i Hallund Sogn og boede i Kølske Mølle. 1717 var han Ejer af Kalum Nørgaard, som hans Svigerforældre havde ejet.

Fjerde Slægtled.

Jens Pedersen i Hjelmsteds Søn med Karen Nielsdatter Mørk. (III. Slægtled 3.)

1. Peder Jensen Mørk, født o. 1688, begr. Serreslev Festum viridium (Skærtorsdag 30. Marts) 1741, boede i Kalum Nørgaard og købte 1739 Lille Nygaard i Serreslev af Løjtnant Gregers Molesky.²⁾ Gift Serreslev 17. Sept. 1719 med Dorte Christensdatter, født o. 1700, begr. 12. April 1775, »70 Aar«, Datter af Chrislen Jensen i Kalum. Børn se V. Slægtled 1-5.

Femte Slægtled.

Peder Jensen Mørks Børn med Dorte Christensdatter. (IV. Slægtled 1.)

1. Karen Pedersdatter Mørk, døbt 28. Juli 1720, død; gift Serreslev 28. Okt. 1740 med Oluf Larsen fra Sejlstrup og var 1752 Fadder hos sin Broder Christen i Serreslev.
2. Christen Pedersen Mørk, døbt 17. Jan. 1723, begr. 26. Maj 1790, boede 1752 i Kalum Nørgaard, men fra 1754 i St. Nygaard, som han ejede, og som Faddere ved hans Børns Daab optræder mange »Standspersoner«. Gift 18. Sept. 1750 i Serreslev med Inger Margrete Bastholm, døbt

¹⁾ Tingb.

²⁾ Tingb. 10. Dec. 1739.

Jerslev 21. Maj 1719, begr. Serreslev 4. Maj 1806, Datter af Forpagter paa V. Mellerup Christen Jensen Bastholm og Anne Rasmusdatter Sommerfeldt.¹⁾ Christen Mørks Hustru var bl. a. Søster til Arkivtegneren og Oldforskeren Søren Abildgaards Hustru, til Sergent Herman Frederik Couchérons Hustru, til Admiralitetsrevisor Hans Bastholm og til Optiker Nikolaj Abraham Bastholm. 4 Børn, se VI. Slægtled 1-4.

3. Jens Pedersen Mørk, født 1728, begr. 28. Okt. 1742.
4. Peder Pedersen Mørk, døbt 1. April 1731, død , nærmere ubekendt.
5. Anne Pedersdatter Mørk, født 23. Juni 1734, død , var et Tvillingebarn, men det andet Barn var dødfødt. Nærmere ubekendt.

Sjette Slægtled.

Christen Pedersen Mørks Børn med Inger Margrete Bastholm. (V. Slægtled 2.)

1. Christen Bastholm Mørk, døbt 11. Feb. 1751, død 26. Dec. 1840, ejede efter Faderen Store Nygaard, hvor han døde som Aftægtsmand hos sin Søn Peder. Gift 8. Okt. 1788 (Hjemmevielsen efter kgl. Bevill.) med Dorte a Tykskov, døbt 18. Sept. 1768, død Serreslev 1. Marts 1846, Datter af Niels Tykskov i Kalum Nørgaard og Kirsten Thomasdatter. 12 Børn, se VII. Slægtled 1-12.
2. Mariane Christensdatter Mørk, døbt 26. Dec. 1752, død , ses ikke død i Serreslev.
3. Mette Christensdatter Mørk, døbt Skærtorsdag 27. Marts 1755, død efter 1809, gift 27. Juli 1785 (Hjemmevielse efter kgl. Bevill.) med

¹⁾ Se Stamtavlen Bastholm i »Vendsysselske Aarbøger«, 1932 S. 230 ff.

Laurids Holst Bang, døbt 27. Okt. 1755, død 22. Jan. 1822, Søn af Kapellan i Vraa, Rasmus Bang og Anne Kirstine Larsdatter Holst.¹⁾ De boede som Selvejere i Smersted i Serreslev og havde en Del Børn.

4. Peder Christensen Mørk, dbt. 21. Aug. 1757, begr. 4. Marts 1764.

Syvende Slægtled.

Christen Bastholm Mørks Børn med Dorte Tykskov. (VI. Slægtled 1.)

1. Peder Zeuthen Christensen Mørk, døbt 4. Okt. 1789, død Vrejlev 3. Sept. 1845, boede sammen med sine to Brødre i Store Nygaard, da der 1842 blev gjort Indbrud hos dem; flyttede senere med sin Broder Nikolaj til Aarup i Vrejlev Sogn. Var ugift.
2. Christen Christensen Mørk, døbt 13. Feb. 1791, død Em 12. Marts 1878. Boede 1842 sammen med sine to Brødre i Store Nygaard, men købte 1848 Tøsbæk Mølle i Skæve Sogn, som han dog snart efter solgte og boede 1852 atter i Store Nygaard, men døde som Aftægtsmand hos Datteren og Svigersønnen Christen Christensen paa en Gaard i Em Sogn, begr. i Serreslev. Gift Serreslev 22. Dec. 1846 med Mette Marie Pedersdatter fra Kalum, født 18.., død Serreslev 19. Okt. 1852. 3 Børn, se VIII Slægtled. I. 1-3.
3. Nikolaj Abraham Christensen Mørk, døbt 19. Aug. 1792, død 18..; boede 1842 i Store Nygaard, men 1845 i Aarup i Vrejlev Sogn.
4. Andreas Christensen Mørk, døbt 14. Maj 1794, død 24. Juli 1879, Selvejergaardmand i Hjelmsted i Serreslev S., 1830 Gaardmand i Gjurup i

¹⁾ Hundrup. »Stamtavle over Efterkommere af Oluf Bang«, S. 25ff.

- Sct. Hans Sogn, 1852 Aftægtsmand der, død som Husmand paa Bagterp Hede i samme Sogn. Var gift med Johanne Marie Nielsdatter, der levede endnu 1891. 4 Børn, se VIII. Slægtled II, 1-4.
5. Anne Christensdatter Mørk, døbt 14. Juli 1796, død 18..., gift Serreslev 4. Marts 1828 med Enkemand Søren Christian Andersen af Dvergetved i Tolne Sogn.
 6. Inger Marie Christensdatter Mørk, dbt. 11. Marts 1798, død 18...
 7. Dødfødt Dreng 1799.
 8. Niels Tykskov Mørk, døbt 21. Marts 1802, død 18...
 9. Jens Christensen Mørk, døbt 21. Maj 1804, begr. 26. Aug. s. A.
 10. Mariane Christensdatter Mørk, døbt 3. Aug. 1806, død 18...
 11. Jens Christensen Mørk, døbt 3. Jan 1809, begr. 15. Jan. s. A.
 12. Jens Jepsen Christensen Mørk, døbt 6. Jan. 1811, død 18...

Ottende Slægtled.

I.

Christen Christensen Mørks Børn med Mette Marie Pedersdatter. (VII. Slægtled 2.)

1. Christian Peder Mørk, født 17. Feb. 1844,¹⁾ død 19. Jan. 1849.
2. Dortea Mette Riise Amalie Mørk, født 26. Sept. 1847, død 16. Aug. 1848.
3. Dortea Mette Riise Amalie Mørk, født 27. Okt. 1849,²⁾ død Mygdal 5. Marts 1887, i Barselseng; opholdt sig 1866 hos Farbroderen Andreas

¹⁾ Født før Forældrenes Ægteskab.

²⁾ Paa Gravsten paa Mygdal Kirkegaard staar 1850.

Mørk i Gjurup, gift med Christen Christensen kaldet Villadsen, født 27. Juni 1844, død 15. Dec. 1912, Ejer af Møllensgaard i Em og 1884 af Gødegaard i Mygdal Sogn. Han døde hos sin Svigersøn, Sognefoged Anders Mølgaard i Bjergby. Flere Børn, bl. a. Sønnen Anton Christensen født 14. August 1881, der 1900 blev Ejer af Nr. Gødegaard.

II.

Andreas Christensen Mørks Børn med Johanne Marie Nielsdatter. (VII. Slægtled 4.)

1. Christian Mørch, født 27. April 1825, død 9. Maj 1895. Gaardejer i Søndergaard i Gjurup, gift Sct. Hans 19. Feb. 1852 med Vilhelmine Ramløse, født 29. Okt. 1829, død 15. Feb. 1873, Datter af Gaardmand Haagen Hansen Ramløse ¹⁾ i Gjurup og Maren Madsdatter. 9 Børn. se IX. Slægtled.
2. Helene Mørch, født Serreslev 9. Juni 1828, død
3. Mariane Mørch, født Sct. Hans 2. Juni 1830, død 16. Juni s. A.
4. Jens Mørch, født Sct. Hans 22. April 1832, død

Niende Slægtled.

Christian Mørchs Børn med Vilhelmine Ramløse. (VIII. Slægtled II. 1.)

1. Clara Mørch, født 16. Dec. 1852, død 6. April 1866.
2. Andreas Sofus Mørch, født 1. Maj 1854, død 10. April 1875, var 1874 Ungkarl i Gjurup.
3. Haagen Hansen Mørch, født 17. Sept. 1856, død 1916, Ejer af Store Budde i Aasted S. og senere af Mørupgaard i?, gift i N. Sundby 5.

¹⁾ Var 1866 Retsvidne i Vennebjerg Herred og boede i Hjøring.

April 1882 med Else Marie Katrine Berg af N. Sundby, født 1861, død 1928, med hvem han havde 7 Sønner, 5 Døtre.

4. Christian Mørch, født 13. Feb. 1859, død 19. Marts 1860.
5. Dødfødt Barn, født 2. Dec. 1860.
6. Karen Mørch, født 18. Juli 1864, død 25. Marts 1865.
7. Clara Mørch, født 10. Maj 1866, død 15. Maj 1946, gift 25. Maj 1894 med Handelsrejsende Carl Julius Malmstrøm, født 18.., død 19. Dec. 1934.
8. Christian Mørch, født 2. Nov. 1867, død 18. Aug. 1924 i U. S A. Vargift med Dina... 1 S. 3. D.
9. Josva Mørch, født 7. Dec. 1869, død 6. Okt. 1938, gik 1884 i Hjøring Realskole, rejste til Amerika, hvor han var Fabrikant, gift med Dagmar..... født 18.., død 8. Feb. 1922, 2 Sønner.

Den 30. December 1945 døde Statsrevisor, fhv. Folketingsmand Jens Sørensen Vanggaard efter et langt Sygeleje og efter, at han den 25. December var fyldt 70 Aar.

Vi skal ikke her opridse Vanggaards mangesidede Virksomhed, der for en stor Del stod i Forbindelse med hans fremtrædende Stilling som Politiker — fra 1910-1943 var han Hjørringegnens Repræsentant i Folketinget og udførte her et stort Arbejde for Vendsyssels Opkomst — men vi skal minde om, at Vanggaard havde dybtgaaende historiske Interesser, som har sat sig Spor i adskillige Artikler i Tidsskrifter som »Historisk Tidsskrift«, og »Vendsysselske Aarbøger« (1936) og adskillige Dagblade, fortrinsvis »Vendsyssel Tidende«, men ogsaa i det smukke og anselige Værk »Oplevelser, Mennesker, Synspunkter« paa godt 400 store Sider, som det lykkedes ham at faa færdigtrykt, inden hans Sygdom helt tog Overhaand. Vort »Historisk Samfund« har Grund til at mindes ham i Ærbødighed og med Tak for, hvad han udrettede for det og for sin Hjemegn. C. K.

LOKALHISTORISK LITTERATUR.

»Det kgl. danske Landhusholdningsselskab« har 1945 udgivet et interessant og overmaade rigt illustreret Skrift »Vildmosearbejdet«, der er udarbejdet af Konsulent M. K. Kristensen med Bidrag af Professor, Dr. phil. Knud Jessen, Professor, Dr. phil. A. Mentz og Museumsinspektør, cand. mag. Peter Riismøller.

Bogen omhandler saavel Store som Lille Vildmose's geologiske og historiske Forhold, og Kultiveringsarbejderne i Moserne er fulgt op til 1945.

»Søfartens Bibliotek« har 1945-46 udgivet Direktør Louis E. Grandjean: »Søkortets Stednavne« I. og II. Bind. i hvilken dog bl. a. savnes de talrige navngivne Grunde ved Vendsyssels Vestkyst, der er omtalt i A. Skjødsholms Artikel »Grunde og gamle Med« i »Vendsysselske Aarbøger« 1925.

I Festskrift til Professor Knud Fabricius 1945 findes en Afhandling af Postmester C. Klitgaard »Forandringer af Vendsyssels Vestkyst« (optrykt i »Fortid og Nutid« Hæfte 1-2, 1945). Købmand Jens Tønnesen, Skagen, har paa eget Forlag 1945 udgivet en rigt illustreret Bog (320 Sider) »Det svundne Skagen fortæller«, der giver en fortrinlig Skildring af Forholdene i Skagen i Fortid og Nutid, og Jens Thise har paa eget Forlag udgivet II. Bind af sine Erindringer (248 Sider), der bærer Titel »Ungdomsaar og Manddomskaar, genoplevet i Erindringen«.

I Aarbøgerne 1944, S. 331 og 1945, S. 197 er nævnt

en Del Monografier af vendsysselske Herregaarde, som C. Klitgaard har skrevet i det af Forlaget Alfred G. Hassing under Redaktion af Arkivar Arthur G. Hassø udgivne Pragtværk »Danske Slotte og Herregaarde«, men i Værkets I. Samling findes endvidere følgende Herregaardshistorier: Baggesvogn, af Forfatter Mogens Lebech; Bratskov, af Arkivar S. Nygård; Bøgsted, af Forfatter Mogens Lebech; Børglum Kloster, af Professor, Dr. theol. Hal Koch; Dronninglund og Fuglsig, af Forf. Mogens Lebech; Gl. Vraa, af Arkivar C. Rise Hansen; Høgholt, af Arkivar S. Nygård; Knivholt, af Forf. Mogens Lebech; Kokkedal, af kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. Louis Bobé; Langholt og Lerbæk, af Forf. Mogens Lebech; Odden, af Arkivar S. Nygård; Oxholm, af Dr. phil. Vilh. Lorenzen; Sæbygaard, af Forf. Mogens Lebech; Voergaard, af Arkivar S. Nygård og Vrejlev Kloster, af Dr. phil. Vilh. Lorenzen.

I Værkets Ny Samling findes endvidere Monografier af Aggersborggaard, af Forf. Mogens Lebech; Asdal, af Arkivar C. Rise Hansen; Boller, af Bibliotekar P. Birkelund, Dybvad, af samme; Gaardbogaard, af Arkivar C. Rise Hansen; Haven, af Magister Sv. Christiansen; Hørbylund, af Bibliotekar P. Birkelund; Knudseje, af samme; Kølkegaard, af samme; Nibstrup, af cand. mag. Gunnar Olsen; Rødslet, af Dr. phil. Vilh. Lorenzen; Rønnovsholm, af Arkivar Sigurd Jensen; Sejlstруп, af Arkivar C. Rise Hansen; Store Rugtved, af samme; Sønder Elkær, af Bibliotekar Birkelund og Vang, af samme.

Til samme Litteraturgren som Jens Thises Erin drinder hører ogsaa Red. Larsen-Ledets meget fornøjelige Barndoms- og Ungdomserindringer »Mit Livs

Karrussel« med fortrinlige kulturhistoriske Rids fra Løkkenseggen i 1880erne, samt Overlæge Axel Slottveds Familiehistorie »Peder Christensen Slottved's Slægt«, (200 Sider, eget Forlag, Kolding, vore Medlemmer kan faa Bogen for $\frac{1}{2}$ Pris, Kr. 7,50). I »Personalh. Tidsskr.« 1945 har Postmester C. Klitgaard offentliggjort en Afhandling »Slægterne Palnesen og Mørk af Knolde«, og samme Forfatter har i »Jyske Samlinger« 1946 publiceret en større Artikel om Gaarden Burholt i Ø. Brønderslev Sogn. 1. Oktober 1945 fejrede »A/S De forenede Klædefabriker, Hjørring« 100 Aars Jubilæum og udgav i den Anledning et flot Festskrift, hvis Tekst er forfattet af Postmester C. Klitgaard, og i Anledning af, at der 6. Feb. 1946 var forløbet 75 Aar, siden »Spare- og Laanekassen for Vraa og Omegn« oprettedes, har Sparekassen under Titel »Sparsom Vendelbo fylder 75« udgivet et smukt illustreret Jubilæumsskrift, der er affattet af Kommunalærer Laurids Rosenkvist, Vraa. Spare- og Laanekassen for Løkken og Omegn har i Anledning af sit 75 Aars Jubilæum d. 29. Sept. 1946 udgivet et særdeles smukt udstyret Skrift, hvis Tekst skyldes Lærer A. Skjødsholm, der bl. a. paa Bogens første ca. Halvhundrede Sider giver fortrinlige Oplysninger om Løkkens Historie og Byens store Betydning i Skudehandelens Tid. Paa det skønlitterære Omraade har Peder Jensen Kjærgaard paa Jespersen og Pios Forlag udgivet en Roman »Vinden tuder om Børglum«, der indeholder Skildringer fra Skipper Klemens Tid.

I »Billedbladet« for 11. Juni 1946 findes en Række Billeder med Tekst fra Indvielsen 1. Maj s. A. af den fornyede Grandestævneplads i Børglum, hvor vort Samfund var repræsenteret af Formanden,

og endelig har Indehaveren af Myhrmanns Garveri i Sæby, Oluf Myhrmann, i Anledning af Firmaets 100 aarige Bestaaen 18. Sept. udgivet et fornemt udstyret Jubilæumsskrift »En By, en Slægt, en Forretning gennem 100 Aar«, i hvilket ogsaa gives Bidrag til Byens Historie. Teksten skyldes væsentligst Kulturhistorikeren August F. Schmidt.

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION

23. April 1946 afsløredes i Vraa en Mindesten for afdøde Trafikminister **Thomas Larsen**. Vort Samfund var repræsenteret ved Formanden.

15. Juni 1946 afholdt Samfundet offentligt Sommermøde efter seks Aars Afbrydelse paa Grund af den tyske Besættelse og de derpaa følgende Trafikvanskeligheder. Desværre bragte Dagen nordlig Storm med Kulde og øsende Regn, saa Mødet, der tog sin Begyndelse i Vrejlev Klosterkirke havde kun faaet Tilslutning af ca. 100 Personer.

I den gamle Klosterkirke præluderede Organist **Larsen**, **Gunderup**, smukt paa Orgelet, hvorefter Pastor **Dissing** bød Forsamlingen velkommen og talte om Historiens Betydning, hvorpaa Kandidat **P. Riemann**, Vraa, holdt et velformet og interessant Foredrag om Vrejlev Klosters Historie i Nonnernes Tid og Gaardens Historie som Len og som Privatejendom.

Efter at Kirken var beset, gik Forsamlingen over i Vrejlev Klosters Gaard, hvor Proprietær **Holst** med stor Elskværdighed gav Adgang til saavel Hovedbygningens Indre som Udbygningerne.

Fra Vrejlev kørte Forsamlingen til **Taars Præstegaard**, hvor Pastor **Evald Christensen** i Konfirmandstuen bød velkommen og holdt Foredrag om »Skov-Kirsten«. (Kirsten Marie Larsdatter, født 1827 i Gaarden »Skoven« i Tranget. død 1899 i Tisted, gift 1867 med Amtsfuldmægtig **L. C. Lomborg**, død 1880 i Tisted), der i Aarene omkring 1860, tildels

sammen med Severin Ørum, fik saa stor Betydning for den religiøse Vækkelse i Vendsyssel. I Præstegaardshaven saa man den for Kirsten rejste Mindesten. Fra Præstegaarden gik Turen til Taars Kirke, hvor Smedemester P. Christensen, Try, holdt et baade aandrigt og instruktivt Foredrag om Kirkebygning i Middelalderen med særligt Henblik paa Taars Kirke, om hvis Inventar, Epitafier m. v. han ogsaa gav Oplysning.

Derpaa begav man sig til Taars Hotel, hvor den medførte Mad indtoges til Hotellets Kaffe, der var i høj Grad tiltrængt af de forfrosne Mennesker (kun 10° Varme), og da Spisningen var endt. afholdtes Generalforsamling.

Formanden, der valgtes til Ordstyrer, aflagde Beretning om Virksomheden i Aaret 1. April 1945—31. Marts 1946 og meddelte, at Aaret begyndte med 1558 Medlemmer og Subskribenter og sluttede med 1618, altsaa en betydelig Fremgang til Trods for, at vi 1945 paa Grund af de stadigt stigende Udgifter til Trykarbejde maatte forhøje Kontingentet fra 3 Kr. 50 Øre til 4 Kr. Endvidere omtalte Formanden, at den Understøttelse, vore Amtssamfund stedse har faaet fra Ministeriet, stadig har været nedadgaaende efterhaanden som Samfundenes Udgifter steg. 1921—25 fik Samfundene aarligt 400 Kr. hver, 1932—44 kun 155 Kr. og 1945—46 kun 150 Kr. Efter at en Artikel om dette Forhold var sendt »Dansk historisk Fællesforening« har denne dog udvirket, at der for i Aar er givet Samfundene en Ekstrabevilling paa 50 Kr.

I det forløbne Aar har Samfundet ingen Mindesten rejst, men foretaget forskellige Istandsættelser ved de allerede rejste. 15. Juli 1945 afsløredes paa Sct. Jørgensbjerg i V. Han Herred en Mindesten for

Mindestenen paa Sct. Jørgensbjerg.

Slaget her 1441, en Opgave, som vort Samfund i Forbindelse med Tisted-Samfundet har arbejdet for i en Del Aar, og som nu løstes paa den smukkeste Maade ved storstilet Hjælp af Ny Carlsbergfondet, der bekostede et af Billedhugger Aksel Poulsen hugget mægtigt Granitreleif opsat samtidigt med, at »Bjerget« frededes gennem Naturfredningen

ved Initiativ af Statsrevisor V a n g g a a r d, og Kjettrup-Gøttrup Sogneraad købte Arealet til Festplads. Som Følge af de daværende vanskelige Trafikforhold maatte vort Samfund Bestyrelse ved Monumentsafsløringen lade sig repræsentere af vor Repræsentant i Skovsgaard, Boghandler N ø r m ø l l e.

Formanden gav derefter Oplysning om, hvad Aarbogen 1946 vilde komme til at indeholde, hvorpaa Kassereren oplæste det reviderede R e g n s k a b, der udviste et Overskud af 2078 Kr. og godkendtes.

Under Dagsordenens sidste Punkt, E v e n t u e l t, forhandlede om Mødestedet for næste Aars Udflugt, og det overlodes til Bestyrelsen at bestemme dette. Vor Repræsentant i Hjallerup, Postmester L. C. D a l g a a r d, henstillede, at der fremtidigt fra Bestyrelsen sendes Repræsentanterne en Meddelelse af samme Indhold som vore Bekendtgørelser i Aviserne om Sommermøderne, da Avertissementerne let blev overset, og Forslaget fandtes praktisk og vil blive gennemført.

Formanden bragte sluttelig Samfundets Tak til de Institutioner, der støtter det økonomisk, til Dagspressen og til vore Sognerepræsentanter for deres trofaste Arbejde, hvorpaa Generalforsamlingen hævedes Kl. ca. 20, og Forsamlingen skiltes.

Vort Samfund er K ø b e r af pæne, brugte Eksemplarer af Aarbøgerne 1915, 1916, 1918, 1930 (et Hæfte paa 16 Sider) og 1942, 1943, 1944 og 1945.

Samfundets Medlemmer kan ved Henvendelse til S e k r e t æ r e n (Telefon Hjøring 582) købe følgende Skrifter til nedsat Pris:

Vendsysselske Aarbøger 1917 à 2 Kr., 1919—26 à 1 Kr., 1927—29 og 1931—41 à 2 Kr.

Ths. Larsen: En Gennembrudstid II (Vendssyssels politiske Historie 1850—1900, ca. 600 Sider) 3 Kr.

(Sammes: En Gennembrudstid III findes som Aarbog for 1927).

P. Christensen: Voergaard, 3 Kr.

C. Klitgaard: Spredte Emner fra Vendsysselske Tingbøger, Røgelhede i Hellevad Sogn og Burholt i Ø. Brønderslev Sogn, à 1 Kr.; Blade af Vendsyssels Historie, à Kr. 1,50; Georg Østergaard: Sejlstrup, 1 Kr., Festskrift til C. Klitgaard (1938), 2 Kr. Tidsskriftslitteratur vedrørende Vendsyssel, 1 Kr. Danmarks Breve fra Middelalderen, Hæfte 1—III (det hidtil udkomne) à 35 Øre + Porto 10 Øre.

Vort Samfund har Udveksling af Aarbøger med Landets øvrige Amtssamfund og en Del udenlandske Selskaber (se Aarbogen 1940, S. 202); Bøgerne udlaanes fra Centralbiblioteket i Hjøring. Vore Medlemmer kan for ca. halv Pris abonnere paa de øvrige Amters Aarbøger og paa Tidsskriftet »Fortid og Nutid«, udgivet af »Dansk hist. Fællesforening«. Aarsskriftet »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« kan Medlemmer faa til moderat Pris og ligeledes E. Kroman »Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden« (Favorpris 3 Kr. 60 Øre) samt Holger Hjelholt: »Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af det 19. Aarh.« (Favorprisen 2 Kr. 75 Øre). De to sidstnævnte Bøger faas portofrit tilsendt efter Indbetaling af Beløbet paa »Dansk historisk Fællesforenings« Postgirokonto 3516, Kbh.

Udvekslingseksemplarer af Aarbøger m. v. bedes sendt til »Historisk Samfund«, Hjøring, og ikke til personlig Adresse.

Hvis nogen af vore Repræsentanter har Udgifter vedrørende Aarbøgerne, bedes Beløbet fradraget ved Indsendelse af de opkrævede Kontingenter og Oplysning herom givet paa Postgirokuponens Bagside.

Samfundets Styrelse:

Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og Redaktør af Aarbøgerne. (Telefon 553).

Lektor Flemming Hansen, Hjøring, Sekretær (Telefon 582).

Lærer A. Skjødsholm, Løkken, Kasserer (Telefon 160). Samfundets Postkonto Nr. 35,593, Løkken.

Lærer P. Christensen, Tornby, (Telefon 35).

Smedemester P. Christensen, Try, Dronninglund, (Telefon Try 81).

Fhv. Højskoleforstander Frode Fogt, Try, Dronninglund.

Lærer P. Horn, Hjøring, (Telefon 545).

Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev, (Telefon Hallund 20.)

Forfatter Jens Thise i Tise pr. Manna, (Telefon: Tise 23).

Skriftudvalget bestaar af Lærer P. Horn, Postmester C. Klitgaard og Lærer P. M. Rørsig

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 1. September 1946).

- Agersted Bibliotek.
Andersen, Ludvig, Arbejdsmd.,
Lønstrup.
Astrup Sognebibliotek.
Bennike, Sognepræst, Elling.
Biørning, Dyrlæge, Dybvad.
Boelskifte, Harry, Engfgd.Stavad.
Boesen, Politibetjent, Løkken.
Bolet, Driftsbestyrer, Brdl.
Budolfsen, Frede, Grd., Smer-
sted. Vraa.
Christensen, Arne Smalbro, As-
sistent, Aalborg.
—, Chr. P., Grd. Ø.Rom, Præst-
bro.
—, Emanuel, Grd., Horshave.
Thorshøj.
—, Johanne, Lærerinde, Hem St.
—, Johs., Grd., L. Ravnshøj.
—, M. K., Frue. Løkken.
Dybro, Jnlus, Sønderbroen,
Sindal.
Dyrskjød, Knud, Kontorist Hjøring
Fjerritslev, N., Grdbest. Vidstrup.
Frederiksberg Kommunebibl.
Gaardboe, Chr., Grd. Apholmen,
Frh.
Gade, Wøldike, Kbmd., Brdl.
Geneser, P. Krog, Snedkermester,
Løkken.
Gjedsig, Lars, Grd., Aasted.
Hansen, H. Grd., Ringhøj, Aa-
sted.
—, Holger, Grd., Gærum.
—, Johanne, Mrs., Minnesota,
U. S. A.
Heilesen, Margit, Frue, Kbhv.
Hjermitslev-Alstrup, Sognebibl.
Hjortnæs, Orla, Lærer, Mjels,
Ellidshøj.
Holbæk, Frue, Lønstrup.
Horshauge, Henry, Horshave.
Thorshøj.
Horskiær, Erik, Museumsass.
Valby.
Houkjær, Jens, Prop., Gangsted,
Hovedgrd.
Houkjær-Jensen, Barber, Frh.
Houmøller, Sv., Bibliotek. Kbhv.
Husted, H., Lærerinde, Ribe.
Højensgaard, I. C., Læge, Kbhv.
Iversen, Gørtler, Hjøring.
Jensen, Graver, Skagen.
—, Alfred, Grd., St. Tyrrestrup.
Thorshøj.
—, Chr. Grd., Try Vestermark,
Thorshøj.
—, Henning Møller, Poulstrup.
—, Karen Frk., Sæby.
—, Rudolf, Vognmd., Tornby.
Jerslev Sognebibl.
Johansen A., Lærer, Ravnshøj.
Johnsen, A. H., Dyrlæge, Gu-
dumholm.
Jørgensen, Vognmd., Thorshøj.
—, Dybro, Kbmd., Sindal.
—, Kr., Konsulent, Hadsund.
Knudsen, Chr. Landm., Vogn.
Kristensen, G., Murer, Ilbro.
Larsen, Forretningsf., Hjøring.
—, Emry Gram, Typograf, Hjør-
ing.
—, Frederik, Thorshøj.
—, Karl P., Fisker, Aalbæk.
—, Magda, Centralbest., Van-
gens Ml.
—, Peter, Murer, Thorshøj
—, Svend, Murer, Lønstrup.
—, Thyra, Frk., Brdl.
Lorenzen, L., Sognepr., Strandby.

- Mikkelsen, Jens, Grd., Thise.
 Mogensen, Betty, Boghdl., Hjøring.
 Myrup, Togfører, Løkken.
 Møgelmoose, Politibetj., Løkken.
 Nielsen, Carl, Fisker, Lyngby.
 —, Chr. Grd., Rykind, Dybvad.
 —, Lars Grd., Hoven, Aabybro.
 —, Laurits, Gartner, Brdl.
 Nørresundby Kommunebibl.
 Olesen, Frode, Husmd., Aarup.
 Pedersen, E., Lærer, Jordbroen, Ørsø.
 —, J. Købmd., Aasted.
 —, Peder, Husmd., Lillholt, Præstbro.
 —, Gustav, Snedkerm., Vraa.
 Richs, Richardt, Husmd., Faldt, Præstbro.
 Risgaard, Jens O. Grd., Hørby.
 Sanvig, Sv, L. R. Sagf, Brdl.
 Schmidt, Hakon, Grosserer, Middelfart.
 Schmidt-Olsen, Læge, Hjøring.
 Svendsen, Laur., Rentier, Skagen.
 Søndermark, Chr., Grd., Tamstrup, Thorshøj.
 Sørensen, Alfr., Teglværksbest., Ravnshøj.
 —, Andreas, Tomrer, Skagen.
 —, Arne, Bogbinder, Hellerup.
 —, G. Grd, Aasen, Bindslev.
 —, Johs., stud. polyt., Løkken.
 Therp, Ejner, Skagen.
 Thirup, L. Chr., Grd., Skallerup.
 Thomsen, Anders, Uddeler, Rørholt.
 Vestergaard, Stationsforstander, Løkken.
 Vestermark, Andr., Particulier, Fristrup, Løkken.
 Vrejlev-Hæstrup Sognebibl.
 Østergaard, Bagerm., Løkken.

PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER

TIL AARBØGERNE 1945—46

Ved N. P. PETERSEN

- Aabel, Jørgen, Kobmd. 109.
Aaby 176, 212.
Aagaard (Ørum S.) 191, 332, 358.
—, Michael, Forpagt. 249.
Aalborg 36, 61, 98, 100 ff, 229, 354, 357, 378 ff, 394, 396, 398.
Aalbæk 27 ff, 36, 293.
Aalstrup 192, 249.
Aarup (V. Han H.) 237, 243.
Aas (Taars S.) 353.
Aasen (Sindal S.) 384.
Aasendrup 355.
Aastrup 375, 383, 385, 387 f.
Abel, Gyntelberg, Præst 108, 125.
Abildgaard, Søren, Oldforsker 403.
Abrahamsen, Laurs, La-defgd. 75.
Agdrup, (V. Br. S.) 377, (Taars S.) 387, 391.
Agersted 192, 294.
Aggersborg (-gaard) 177 f.
Aggersund 210 ff, 291.
Albertsen, Ole, norsk Skipper 193.
Albrechtsen, Mourits, Selvej. 249, 252 f.
Allerup 192.
Alstrup 342, 348, 354.
Andersdatter, Bodil g. Abrahamsen 75.
—, Inger, g. Mørk 351.
—, Johanne, til Asdal 239.
—, Karen, g. Mørk 400.
—, Maren, g. Svendsen 139.
—, —, g. Mørk 380 f.
Andersen, Christen, Gammelkirke 333.
—, Jens, Oddersgaard 343.
—, —, Havrholm 344.
—, Laurids, Herredsf. 176 f.
—, Mads, i Li 344.
—, Morten, Vrejlev Kl. 251.
—, Niels, Herredsf. 178.
—, —, i Hune 264.
—, —, Ø. Dammen 391.
—, Oluf, Gunderup 344.
—, Peder, Præst 340.
—, Peter, i Filholm 294.
—, Poul, Prior 135 f.
—, —, (Børialsen) 363.
—, Svend, i Saltum 356.
—, Søren, Herredsf. 177.
—, —, Chr., i Dvergetved 405.
—, Thomas, Sognef. i Vraa 254.
—, —, Fæster, Vrejlev Kl. 255.
—, —, Zacharias, Gaardfæster 392.
Andersson, Niels Spillemand 284 ff.

- Andreasdr., Jytte, g. Rafn 175.
 Arvasteson, Anders, fra Skaane 284.
 Asdal 6 f, 9, 224 ff, 353, 390.
 Astrup 82 ff.
 Axelsen, Peder Chr., Købmd.329.
- Badskærs, Kiøn Valtersdatter** 139.
 Badstue, Jens, i Holm 59.
 Bagge, Oluf, i Sæby 31.
 Bagterp 405.
 Balle, N. E., Biskop 97.
 Baltzersdr., Anne Marie, g. Brix 275.
 Baltersen, Hans, Selvejer 249 f. 252 f.
 Bang, Hans, Præst 62 f.
 —, Laurids Holst, Smersted404.
 —, Michael, Prokurator 335 f.
 —, Rasmus, Kapellan 404.
 Banner, Anders Nielsen, til Kokkedal 239 f.
 —, Frands, 239 ff.
 —, Karen, Nielsdr., Kjærsgaard, g. Lunge og Galskyt 137.
 —, Otto, til Asdal 353.
 Barfoed, Adolph J. Hugo, Birke-dommer 326 f.
 Basse, Ellen, Gærumgaard 387.
 Bast, Charlotte Amalie g. Lassen og Toft 177 f.
 Bastholm, Chr., Forpagt. 403.
 —, Hans, Admiralitetsskr. 403
 —, Inger Margrete, g. Mørk, 402f.
 —, Nikolaj Abraham, Optiker, 403.
 Bechmann, Hans Gram, Præst 320.
 —, Morten Lauridsen. Præst 324 f.
 —, Niels Kirkemoe, Præst 319.
 —, Rasmus Quotrup, Præst 319ff, 329.
 Becker, Tyge Alexander, Professor 316 ff.
 Bek, Niels, Husmd. i Em 250.
 Bentsen, Didrik, Borger i Kbh. 372.
- Berg, lavadelig Slægt 138.
 —, Elsc Marie Katrine g. Mørk 407.
 v. Bergen, Jens Jørgensen, Købmand 382.
 —, Jørgen Folmersen, Købmd. 382.
 Bergh, Vraa Præstegaard 254.
 —, Jens Hansen, Boller (Taars) 255.
 Bertelsen, Mathias, Em 251.
 Bielke, Margrethe Turesdr., g. Gyldenstjerne 134.
 Biersted 212, 293 f.
 Bilde, Joen, Væbner 191.
 Bille, Jørgen, Hejselt 402.
 Bindslev, 43, 174.
 —, Niels 79.
 Birkelse 211.
 Bisgaard, Poul Andersen, Skipper 12.
 Bjergby, 29, 44, 117, 174, 406.
 Bjærverskov, Hans Pedersen, Degn 176.
 Bjørn, Anne Katrine, g. Spliid 389.
 Bjørnkjær 212.
 Bjørneboe, Fyrmester 7, 10.
 Bjørum, (Vadum S.) 340, 369.
 Blaagaard Seminarium 93 ff.
 Bleggrav, (Jetsm. S.) 370.
 Bloch, Anne Sørensdtr., g. Hack 383.
 —, Dorte Mortensdr., g. Mørk 383.
 —, Henrik, Ridefgd. 373, 383.
 —, Morten, Selvejer, Kollerup S. 383.
 —, Morten Mortensen, Ridefgd. 383.
 —, Søren, Borgmest. 383.
 Blokhus 4, 193, 211, 217, 265, 275.
 Blymester, Christoffer, Vrensted 268.
 —, Thomas, Vrensted 269.
 Blæsbjerg 174, 192.
 —, Abigaël, Jensdr. g. Sand 140.
 —, Jens Sørensen, Skudehdl. 140.

- Bodholt, Gæstgiver, Læsø 329.
 Boeck, Chr. Carl, Herredsfgd.
 109, 334 ff.
 Boelsgaard, 54, 57 ff.
 Boerup, Chr. Andersen, Birked.
 332.
 Bolle, Telegrafbest. 20 f.
 Bolskifte, (Alstrup S.) 354.
 Bonde, Anders, Herredsfgd. 340.
 —, Esge, (Ilfarsen) 135, 340.
 —, Hans Andersen, Herredsfgd.
 175.
 —, Mogens, Herredsfgd. 175.
 Bondrup, Sv. Jensen, Skudehdl.
 274.
 Borch, Margrete Poulsdtr. g.
 Hjorth 328.
 Bornemann, Henrik, Biskop 34.
 Borup (Vraa S.) 341, 345, (Kollerup S.) 341.
 —, Chr. Andersen, Birkedommer 396.
 Bouet, Claus, Lods 318.
 Bousen, Chr. og Peder, Aalbæk
 29.
 Braes, Peder Enevold, Kokkedal
 344 f.
 Bratskov 51 ff, 134, 254, 382.
 Brix, Mogens Steffensen, Skudehdl. 275.
 Broch, Jens, Karup 393.
 Brovst 51 ff, 246 f.
 Bruun, Espen, til Villerup 249 f.
 253 f.
 Brønderslev V. 176, 220, 334.
 354.
 Brøndlund, Lars, Kromd. 331.
 Brønlund, Johanne Steffensdtr.,
 g. Gjertner 120.
 Brønnum, Chr., Kornumgd. 254.
 Brønsdorf, Anders, N. Elkær 49.
 Buch, Niels Hansen, Ridefgd.
 370.
 Budde, Godslev, Lensmd. 350
 Bugge, Hans, Bøgsted 37.
 Buiholt, Peder, i Jerslev 98.
 Bundgaard, Vraa 381.
 Bunnegaard, Prokurator 69.
 Burholt (Ø. Br.) 175, 356 ff.
 Bæk, Peder, Smed, i Asdal 10.
 Boggild, Christiane, Birg. Otti-
 lia, g. Hegermann 9 f.
 —, Jens, Byfgd. 102.
 Børglum, Else Kirstine, g. Fi-
 biger 391.
 —, Poul Nielsen, Herredsfgd.
 390 f.
 Børialsen, Benedikte Porsdtr.
 g. Munk 365.
 Børialsen, Poul Andersen, Ride-
 fgd. 399.
 Callisen, Heinrich Chr., Øster-
 aagd. 398.
 —, Sofie, g. Mørch 398.
 Calmer, Niels, Degn 87 ff.
 Christensdtr., Anne, g. Mørk
 376, 383.
 —, Birthe Marie, g. Andersson
 385 ff.
 —, Dorte, g. Mørk 392.
 —, Johanne, g. Kjærulf 394.
 —, Maren, g. Mortensen 324.
 —, Sidsel, g. Mørk 344, 346.
 Christensen, Albert, Præst 293.
 —, Anton, Gødegaard 406.
 —, Chr., Bundgaard, Vraa 381.
 —, —, Em 404.
 —, —, (Villadsen), Em 406.
 —, Jens, Hvarret 265.
 —, —, Fæster, Musted 373.
 —, —, Selvejer, Em 249, 253.
 —, —, Skomager 380.
 —, —, Tingskriver 174.
 —, —, Tolstrup 331, 333 ff,
 —, Jep, Ørum 190 f.
 —, Lars, Bjørnkær 361 f.
 —, Mads, Uggerhalne 31.
 —, Mikkil, Strandby 4.
 —, —, Hllum 395.
 —, Mouritz, Byskriver 369.
 —, Niels, Aalbæk 29.
 —, —, Aagaard, Ørum 358.
 —, —, Forp., N. Elkær 387.
 —, Peder, Størup 135.
 —, —, (Krat), Skudehdl. 274.
 —, Søren, Hune 264.
 —, —, Tingskriver 368.
 —, Ths., Kapellan 190.

- Claudi, Claus Vilh., Præst 119.
 Clausdr., Lisbet, Raabjerg 35.
 Clausen, H. G. Stiftsprovst 97.
 —, Jens Thomsen, Præst 327.
 Chrysostomus, Daniel Olufsen 382.
 —, Lisbet Danielsdr., g. Mørk 382, 389.
 Coucheron, Herman Fred., Sergeant 403.
- Daa**, Claus, Ravnstrup 366.
 Dakota, Niels 278 ff, se Sørensen.
 Dal, Lars, Rævhede 356.
 Damgaard, Chr., Brandt Herredsfgd. 175.
 —, Simon 175.
 Dan, Jens Thomsen, Hjermelevgd. 343.
 Dorf 337.
 Dronninglund, 330 ff, 397, se ogsaa Hundslund.
 Dvergetved 405.
 Dyre, Christence, g. Høg og Kruse 378 f.
 Dyrskjød, Birgitte, g. Kjærulf 330.
 —, Frederik, Dals Mølle 391.
 —, Lars, Aagaard 399.
 —, Peder Jokumsen, Mynderup 391.
 — Peder Larsen 330, 391.
 Dyssel, Arnoldus, Sejlstrup 262.
- Egebjerg** (Ugilt S.) 76, 120, 134.
 Ejlers, Johan, Murer mest. 269.
 Ejstrup, Peder, Grd. 222 ff.
 Ellen, Niels, Vogn 154.
 Ellermann, Karen Marie, g. Rafn 328.
 Elkjær S., 212, 400, N. 387
 Em 249 ff, 404, 406.
 —, Stednavne 249 ff.
 Enevoldsen, Peder, Gunderup 391.
 Eriksen, Anders, Hjulskov 190 f.
 —, Laurids, Tingskriver 174.
 —, Niels, Aasen 384.
 Esbensen, F. A., Amtmand 230.
- Esgesen, Ilfar, Brøndum 135, 340.
 Eskildsen, Jens, Hæstrup 190 f.
 —, Niels, Præst 32.
 Eskær, 141 ff, 197, 370, 384.
- Falckenstein**, Vogel v., tysk General 209 ff.
 Ferslev, Christoffer, Præst 108.
 Fibiger, Gotfred, Byskriver 391.
 Filholm 294.
 Fischer, Frederik Carl de, Toldkasserer 112.
 Fladstrand, se Frederikshavn.
 v. Flies, tysk General 214.
 Foerbak, Ole, Gl. Kirk 291.
 Forsberg, Herm. Nic., Toldinsp. 2.
 Frederiksen, P, Vrejlev Kl. 249, 253 f.
 Frederikshavn 36, 96, 145, 193, 195 f, 211 ff, 332 ff, 387, 390, 392.
 Friis, Anders, Lensmd. 29.
 —, —, Vrejlev Kl. 353.
 —, Jak. Jørg. Fred., Præst 6 f. 218 f. 224 ff.
 —, Tønnes, Lensmd., 366.
 Fuglsig 140.
 Fuus, Niels, Herredsfgd. 172.
- Gaardbo** 33, (— Sø) 164 ff.
 —, Andr. Peter, Forf. 37, 39, 41.
 —, Mads Jensen 33, 37.
 —, Peder Jensen, Slynge 33, 37.
 Gaaser 212.
 Galde, Karen, Kokkedal 242 f.
 Galschiød, Frederikke Sophie, g. Rasmussen 1.
 Galskyt, Else, g. Mørk 388, 390.
 —, Helmich, Kornumgd. 388.
 —, Peder Thomsen 388.
 —, Ville, Odden 134, 137.
 Galthen, Mads, Købmd. 110, 112 ff.
 Gammelkirke, 291, 331 ff.
 Gandrup 212, 354.
 Gedde, Chr. Vilh. Truels, Kap-
 tajn 337 f.
 Gjertner, Johanne Brønlund, g. Jacobsen 74 ff, 122 ff.

- Gjertner, Mariane, g. Møller 122.
 —, Mette Cicilla, g. Jacobsen
 74 ff, 120 ff.
 —, Peter, Prokurator 76, 120 ff.
 Gjurup, 404 406.
 Gjørup, Chr., Borgm. 36,
 Gleerup, Emanuel, Degn 254 f.
 —, Jens, Lundergd. 272.
 Godov, Erik, Nørgaard, Salling
 190.
 Godsen, Else Katrine, g. Stat-
 lænder 36.
 Graf, Forpagt. 67.
 Gram, Fred, Hansen, Handels-
 mand 35.
 —, Hans Nielsen, Borgmest. 31,
 35.
 Gravenhorst, Jørgen Chr., Præst
 324.
 Gregersen, Jens og Lars, Ø. Br.
 382.
 Gregersen, Rasmus, Lærer 114,
 116.
 Griis, Anders, Slette 340.
 —, Bagge, Hjermeslevgd. 343.
 —, Kirsten, g. Schott 265.
 —, Niels, Slette 341.
 Grinsted (V. Br.) 372, 380 ff.
 Guldager 392.
 Gunderup (Vrejl. S.) 35, 175,
 343 ff, 374 ff, 388 f. 391 f.
 Gydeje (Torslev S.) 376.
 Gyldenstjerne, Anne g. Krognos
 135 f.
 —, Anders Olufsen, Prior 190 f.
 —, Elsebe, g. Godov 190.
 —, Gert, Biskop 135.
 —, Mourids, Aagaard 134 f.
 —, Predbjørn, Lensmd. 344.
 Gøl 212, 273, 374.
 Gøye, Eline, g. Krognos 136.
 —, Falk, til Bratskov 382.
 —, Mogens, Kragdrup m. fl. 192.
- Haarup**, Jens, Lindet 249, 253.
Hack, Anders, se Gyldenstjerne
 —, Henrik Ibsen 385.
 —, Matias Ibsen, Borgm. 383 f.
 385.
- Hagstrøm, C. F., til Klavsholm
 396.
 Hald, Harald, Biersted 293.
 Haldager 212.
 Hallund 175, 191 f. 196, 358,
 397, 402.
 Hals 2, 4, 53, 99, 101, 210 ff.
 332, 394. 397.
 —, Jens Andersen, Raadmd.
 178.
 Hammer, Knud, Ridefgd. 178.
 Handweber, Baltzer, Opsynsmd.
 60.
 Hansdtr., Anne, g. Mørk 389,
 391.
 —, Johanne Marie, Gl. Kirk
 333 ff.
 Hansen, Anders, Kjærsgaard 191.
 —, Anders, Brønderslev 191.
 —, Hans Henrik, Herredsfgd.
 332.
 —, Jens, Fæster 257.
 —, —, Jonstrup 355.
 —, Jørgen, Gl. Kirk 333.
 Hansen, Mikkell, Murermest. 36
 —, Peder, Herredsfgd. 190.
 Hartmann, Henrik, Postm. 129.
 Hassing, P. Præst 249, 253.
 Hatzfeldt, Melchior v., Oberst-
 løjtn. 399.
 Haugaard, Helvig, Jespersdtr., g.
 Knudsen 176.
 Haverslev, (Ø. Han H.) 293, 328.
 Havrholm, (Vrejl. S.) 344.
 Hebelstrup, 192, 363, 399.
 Heden, (Raabj. S.) 28.
 Hegelund, Jakob, Herredsfgd.
 175.
 —, Peder Jakobsen, Rubjerg
 175.
 Hegermann, Margrete Christiane,
 g. Mortensen 9 f.
 Hegermann-Lindencrone Gene-
 ral 210, 227 ff.
 Heilesen, Heile, Kærsgd. Mølle
 223.
 —, Niels, Gl. Kirk 334, 337.
 Hellevad, 191, 330, 332, 358, 396.
 Hellum 197, 351, 354, 356, 369,
 171 ff, 382, 393 ff.

- Henneberg, Fred., Herredsskr. 69.
 —, Knud, Præst 106.
 Henrichsen, Henrik, Høgholt 84, 89.
 Henriksen, Gert, Købmd. 31.
 —, Niels, Lundergaard 341.
 Hesselholt, Jens, Landfg. 329.
 —, Kirstine Elisabet, g. Axelsen 329.
 Hirsholmene 233.
 Hirtshals 1 ff.
 Hjallerup 213.
 Hjardemaal, Melchior, Præst 390.
 Hjermeslevgaard 197, 249 ff, 256 f, 343.
 Hjortels, Maren, g. Bondrup 274.
 Hjorth, Bøje Chr., Postekspe-
 ditor 328.
 —, Bøje Chr., Kancellir. 328.
 Hjulskov 190 f.
 Hjøring, 2 f, 30, 36, 74 ff, 139, 174, 196 f. 213 ff, 218 ff, 225, 235, 249, 328, 382, 387, 390 f. 400.
 Hjøring, Maren Andersdr., g. Kjærulf 371.
 Hofmann, Andreas Chr., Birke-
 fuldm. 328.
 Hoffmann, Elisabet Marie g. Forsberg. 2.
 Holm, Anders, Købmd. 396.
 —, Lars, Præst 83 ff.
 Holmgaard, Hellum S. 354, 356, 371, 382.
 Holst, Anne Kirstine, g. Bang 404.
 —, Lars, Købmd. 5.
 —, Vilh. Bentzen, Strandkon-
 troll. 5, 230.
 Holstebro, Laurids, Præst 390.
 Honnens, General 211.
 Horne, 4 ff, 195, 231, 235, 293, 371.
 Horsens, (Kær H.) 212.
 Ilundelev 134, 174.
 Hunderup, Skallerup S. 388, 390.
 Hundslund, 134, 174, se ogsaa Dronninglund.
 Hune, 259 ff.
 Hune, Kirkeværger 275 ff.
 Hviid, Laurs Svendsen, Jegerum m. m. 63, 109.
 Hvilshøjgaard 330, 363.
 Hæstrupgd. 197, 341, 344, 348, 390.
 Høeg, Erik, Klarupgaard 378 f.
 Høegh-Guldberg, Fr. og Ove 94.
 Høg, Claus Thomsen, Raadmd. 392.
 Høg, Styge, Vang 360 f.
 Høgholt 30, 35, 84, 89, 370, 383 f.
 Højen, Poul, Blokhus 275.
 Højer, Strandkontroll. 24.
 —, Søren Peter, Horne 4, 6.
 Hørby 108, 293, 356, (—lund) 348, 350.
 Hørmested 83 ff, 194, 293, 383, 388.
 »Høvl«, Anders, Tversted 148.
 Ibsen, Anders, Hjortdal 341.
 —, Chr., Ø. Tversted 174.
 —, Morten, Præst 341.
 —, Thomas, Agdrup 377 f.
 Ifversen, Andreas, Konsumtions-
 betjent 76.
 —, Karen Bast, g. Jacobsen 75 f.
 Iffarsdr., Anne, g. Christensen 135.
 Iffarsen, Esge, Selvejer, Borup 340.
 —, Peder, Borgmest. 135.
 Ingstrup 36, 122, 342, 354, 358.
 —, Jakob Thomsen, Skudehdl. 306.
 Isager, Andreas Nikolaj 175.
 —, Else, g. Damsgaard 175.
 Jacobsdr., Else, g. Thrane 76, 82.
 Jacobsen, Lærer, Vogn 154.
 —, Chr., Slynge 37.
 —, Grete og Hanne, g. Jensen 34.
 —, Johan, Skipper 30.
 —, Villum, Lærer 74 ff og hans Slægt.

- Jakobsdtr., Inger, g. Hegelund 175.
 —, Karen, g. Mørk 390, 392.
 Jannerup Kirke, Ty 36.
 Jeansson, Johan Philip, Præst 7 ff.
 Jegh., Lars, Herredsgd. 175, 191.
 Jelstrup, Anne Margrete, g. Bøggild 102.
 —, Anne Marie, g. Oldenburg 104.
 —, Christoffen. 102.
 —, Henrik Johan, Ridemands Ml. 102.
 —, Ingeborg, g. Overvad og Quist 100.
 —, Lars Johan, Kokkedal 100, 104.
 Jensdtr., Anne, g. Jensen 172.
 —, Anne, g. Pedersen 356.
 —, Anne, g. Pedersen (Kjærulf) 370.
 —, Birgitte, Stavad 355.
 —, Bodil, Alstrup? 354.
 —, —, g. Madsen 355.
 —, Inge, Kalum 352.
 —, Johanne, g. Kjærulf 331.
 —, Johonne Marie, g. Mørch 397.
 —, Karen, g. Laursen 358.
 Jensdtr., Maren 401.
 —, Mette, Burholt 358.
 —, Sidsel, g. Mørk 381.
 Jensen, Fyrassist. 13 ff.
 —, Abraham, Vollerup 257.
 —, Anders, Ø. Gerndrup 357, 368.
 —, —, Klokkeholm 361.
 —, Chr., Kalum 402.
 —, —, Vollerup 256.
 —, —, Hune, 264.
 —, —, Slagter, Løth 285.
 —, —, Tækker, Løth 287.
 —, —, Jonstrup 355.
 —, —, Burholt 357.
 —, Clemen, Burholt 356.
 —, Jakob, Tingskriver 174.
 —, Jeppe, Ø. Br. 190 f.
 —, Laurids, Tingskriver 174.
 —, Mads, Præst 42.
 Jensen, Mads, S. Bindslev 43.
 —, Mikkel 44.
 —, —, Tolstrup 333.
 —, Niels, Kapellan 190 f.
 —, —, Hæstrup 341.
 —, —, Jonstrup 355, 361.
 —, —, Burholt 357, 369.
 —, —, Kbh. 369.
 —, Ove, Grd., Vollerup 254.
 —, —, Herredsgd. 173.
 —, Peder, Kjettrup 356.
 —, —, Herredsgd., 356.
 —, —, Burholt 356.
 —, Poul, Stavad 354.
 —, Svend, Stavad 354.
 —, Søren, Herredsgd. 44, 172.
 —, Terkel, Herredsgd. 172.
 —, Thómas, Skovsgd. 161.
 —, Thyra, Forfatter 41.
 Jerslev 98, 117, 191 f, 197, 285 ff, 396.
 Jespersdtr., Else, g. Hegelund 175.
 —, Inger, g. Pedersen 348.
 Jespersen, Anders, Brødslev 342.
 Jonstrup (Saltum S.) 355, 362.
 Jovensen, Niels, Herredsgd. 176.
 Juel, Gregers, Vrejlev Kl. 389.
 —, Katrine Marie, Vrejlev Kl. 389.
 —, Rasmus, Præst 174.
 —, —, Herredsgd. 174.
 Jørgensdtr., Johanne Kirstine, g. Mørch 397.
 Jørgensen, Mads Chr., Hirtshals 4.
 —, Rasmus, Tolne 384.
 Kaarsberg, Hans, Købmd. 110, 112 ff.
 Kaas, Abel, g. Lange 140.
 Kall P. I. F., Vicekonsul 329.
 Kallisdtr., Anne, g. Terkelsen 133, 137, 340.
 Kalsen, Søren, Herredsgd. 176, 348.
 Kalum 192, 352, 376, 399 ff.
 Karup 108, 389 f, 393.
 Kempter, Tønne, Kajholm 140.
 Kibsdal (Hellum S.) 371.

- Kirchemoe, Lovise Lucie, g.
Bechmann 325.
- , Niels, Præst 324 f.
- Kirt, Hemming, Ullerupgd. 134.
- Kjeldsen, Morten, Herredsfgd.
262.
- Kjettrup 134, -gaard 36.
- Kjæhr, P. C., Musiker 288 ff.
- Kjærsgaard (Tornby S.) 16, 137 f.
191, 223.
- Kjærulf,? Andersdtr., g. Mørk
354.
- , Anders, Knæpholt 361 f.
- , Anders Andersen, Herredsfgd. 176.
- , Anders Jensen, Herredsfgd.
353.
- , Anders Nielsen, Ridefgd.
401 f.
- , Anders Sørensen, Herredsfgd. 373.
- , Bertel, Ø. Aslund 377.
- , Bertel Andersen, Trudsholm
264.
- , Elisabet Marie, g. Kuhlau
330.
- , Else, Andersd., g. Christensen
368.
- , Gertrud, Sørensdtr., g. Nielsen
176.
- , Inger Sørensdtr., g. Mørk.
394.
- , Kirsten Pedersdtr., g. Galsskyt
388.
- Maren Andersdtr., g. Mørk
373.
- Kjærulf, Morten, Herredsfgd.
368.
- , Niels Mortensen, Ormholt
401.
- , —, Poulsen, Herredsskr. 49.
- , —, Winde, Kromd. 330.
- , Peder Jensen, Herredsfgd.
399.
- , Peder Jensen, Sterup 330.
- , —, Selgensen, Saltumgd.
368 ff.
- , —, Sørensen, Tolstrup 330 f.
- , Steffen Severin 331.
- , Søren Nielsen, Hellum 394.
- Kjærulf, Søren Pedersen, V.
Glindvad 330,
—, Slægt 370 f.
- Klavsholm, Hellevad S. 330, 396.
- Klein, C. H., Byskriver 108 f.
- Kleist, Leopold Chr. Otto Carl,
Toldkontroll. 2 f 14.
- Klitgaard, J. C. B., Skudehdl. 4.
211, 217.
- , Niels Bondrop, Købmd. 275.
- , Thomas, Købmd. 4.
- Klitterup, Skallerup S. 133 ff.
- Klæstrup 190, 192, 377.
- Knolde, Skallerup S. 133 ff.
- Knivholt 216.
- Knudsdtr., Maren, g. Poulsen
390.
- Knudsen, Anders, Murermest. 35.
- , Anders, Sejlstrup 256.
- , —, Strømbo 176.
- Knudstrup, Hans, Prokurator
335 f.
- Koch, Karen,? g. Kirchemoe 325.
- Kokkedal 100, 104, 239 ff.
- Kollerup 135, 239, 383.
- Kornumgaard 190, 340, 353,
381, 388, 399.
- Krabbe, Edle Olufsdtr., g. Munk
138.
- Krabbesbro, Ulsted S. 357, 398.
- Krag, Niels, Landsd. 366.
- Kragdrup 192.
- Kraghede, Ørum S. 356, 191.
- Kristensen, Kristen Senius
Husmd. 141 ff.
- Kroggnos, Mourids, Aagaard 136.
- Kruse, Jørgen, Kjærsgaard 138,
377 ff.
- Kuhlau, Johan Daniel, Organist
330.
- , Søren Kjærulf, Kapelmusik.
330.
- Kølskegaard 175, 356, 377, 402.
- Lakhjem, Kr., Tversted Rimmer
147 ff.
- Lange, Chr., Rønnovsholm 138 ff.
- , Jens, Rødkilde, 53.
- , Niels, Rønnovsh. 138 f.
- , Ole Tønder, Bratskov 52 ff.

- Langeslund, 54, 58 ff.
 Larsen, Antonie, Skibskapt. 275.
 —, Jørgen, Gaardbogd. 39.
 —, Oluf, Sejtstrup 402.
 —, Peder, Musiker 293.
 —, Peter Chr., Præst 156.
 —, Thomas, Trafikminister 194 f.
 Lassen, Albrecht, Præst 178.
 —, Lars Chr., V. Thorup 177.
 —, Zidsel, g. Basballe 177.
 Lauridsen, Enevold, Præst 43.
 49 f.
 —, Niels, Herredsfgd. 175.
 Laursdtr., Bodil, g. Mørk 350,
 363 f.
 —, Bodil, Hellum 369.
 —, Else, g. Villumsen og Laur-
 sen 75, 82.
 —, Johanne, g. Mørk 396.
 —, Mette, g. Mørk 392.
 Laursen, Anders, Herredsfgd.
 49.
 —, Anders, Ø. Hassing 372.
 —, Chr., Saltum 356.
 —, Esper, Saltum 356.
 —, Just, Kærgaard 396.
 —, Laurs, Præst 358,
 —, Niels, Næsborg 177.
 —, —, Chr., Sindal S. 82.
 —, Søren, Trudslev 342.
 Lavridsdtr., Karen, g. Weile 354.
 Lem 191.
 Lendum 173, 194, 278 ff.
 Lilleheden, se Hirtshals.
 Limkilde, Chr. Gorm, Præst 108.
 Linderum 86, -gaard 85, 197.
 Linderup 192. ●
 Ludvigsdtr., Johanne, Heks 381.
 Ludvigsen, A., Forvalt. 166 f.
 Lund, Elise, g. Callisen 398.
 Lund, Fred. Michael, Præst 306.
 —, Niels Tønder, Etatsraad 305.
 —, Peter, Læge 262.
 Lundbye, Jens, Landmaaler 254.
 Lunge, Oluf, Odden 137.
 —, Ove, Lensmd., 349.
 Lybecker, J. L., Amtmd. 69 ff.
 77, 249.
 Læsø 316 ff.
 Løkken 2, 12, 193, 211, 305 ff.
 Lønstrup 2, 12, 24, 136, 138.
 Maaniche, Joh. Poulsen, Roslund
 396.
 Maastrup Mose 141 ff.
 Mackeprang, Markvor, Lyngdrup
 331.
 Madsdtr., Karen, g. Andersen
 177.
 —, Karen, g. Nielsen 176
 —, Maren, g. Ramløse 406.
 Madsen, Anders, Herredsfgd. 175.
 —, Anders, Gunderup 343 f.
 —, —, Skalborg 271.
 —, Jens, Em, 251.
 —, —, N. Saltum 270.
 —, Laurs, (Bugge) 384.
 —, Niels, Hellum 369.
 —, Peder, Præst 355.
 Maler, Jakob, Hjøring 30.
 Malmstrøm, Julius, Handelsrej-
 sende 407.
 Mathiesen, Peder, Overgd. 135.
 Meldahl, Birgitte Marie, g. Møl-
 ler 175.
 Mellerup, Ø. 190 ff, 360, V.- 403.
 Meyer, Forvalt. 54, 68.
 Meulengracht, Landinspekt. 273.
 Mikkelsdtr., Anne, g. Tøxen 177.
 —, Else, g. Klitgaard 14.
 —, Maren, g. Munk 380.
 Mikkelsen, Jens, Herredsfgd.
 362.
 —, Jens, Herredsskr. 365.
 —, Laurids, Svennum 381.
 Miller, Ignatius, Hampebereder
 52 ff.
 Milling, Lovise 122.
 Mogensen, Fyrmest. 10, 14.
 Molesky, Gregers, Kalum 402.
 Mosbjerg, 83 ff, 174, 387.
 Mortensen, Gerlof, Prior 239.
 —, Hans Fred., Mølgd. 9.
 Mortensen, Laurs, Aasted 324.
 —, Poul, V. Glindvad 330.
 —, —, Snabhede 191.
 Munck, Ole, Landinsp. 250,
 253.

- Munk, Anders Pedersen, Havgd. 138 f.
 —, Chr. Pedersen, Ridefgd. 352.
 —, Ide, g. Friis 29.
 —, Ingeborg Nielsdtr., 380.
 —, Karen, Pedersdtr., g. Mørk 351 ff.
 —, Mikkel Nielsen 380.
 —, Niels, Svennum 380.
 —, Oluf Pedersen, Attrup 352, 361.
 —, Peder, Hammelse 350, 353, 359.
 —, Peder Pedersen, Havbro 352.
 Musted 192. 351. 353 f, 371 ff.
 Mygind, Niels, Præst 35, 38 f.
 Mølgaard, Asdal 9, 228.
 —, Anders, Bjergby 406.
 Møller, Chr., Hjøring 23.
 —, Peter, Eskær Hedø 145 f, 154.
 —, —, Trudsholm 175.
 —, — Steen, Hune 294.
 Mørch, Andreas Lowson, Præst 332.
 Mørk (Mørch), Slægten fra Hellum 393 ff.
 —, Slægten fra Kalum 399 ff.
 —, Slægten fra Saltum 399 ff.
 —, Jens Pedersen, Præst 133. 374.
 —, Kirsten Hansdtr., g. Pedersen 175.
 —, Niels Jensen, Hellum 374.
 —, Ths. Nielsen, Blymest. 269.
- N**andrup, Chr., Sognefgd., 332 ff.
 Neergaard, Oberst 212.
 Nejst, Hørmested S. 383, 388.
 Nejsum, Skæve 381.
 Neve, Niels Laursen, Troldkarl 356.
 Nielsdtr., Ane Marie g. Olesen 9.
 —, Bodil, g. Kjærulf 373.
 —, Johanne Marie, g. Mørk 405 f.
 —, Sofie, g. Mørk 374.
 Nielsen, Arenstine Hasselline Marie, g. Mørk 398.
 — Chr., Høker, Hirtshals 3, 6.
- Nielsen, Chr., Hundslund 361.
 —, —, Hellum 373, 399.
 —, —, Henrik, Konsul 11, 14.
 —, Claus, Præst 29, 35, 42, 44.
 —, Jens, Prior 134.
 —, —, Brændevinsbr. 235.
 —, —, Vollerup 254, 257.
 —, —, Hæstrup 344.
 —, —, Saltum 356.
 —, Mads, Herredsfgd. 177.
 —, Peder, Sættefgd. 176 f.
 —, —, Røgelhede 190.
 —, —, Borup 341.
 —, Søren, Vestrup 348.
 —, —, Stenbjerggaard 363.
 —, — Chr., Lendum 278 f.
 —, Thomas, Vollerup 254 257.
 —, —, Herredsfgd. 176.
 Normand, Kirsten, g. Pentz 386.
 Nøhring, Claus, Forvalt. 62 ff.
 Nørgaard, Chr. Nielsen, Vollerup 256.
 —, Jens, Murer 262.
 Nr. Elkær 5, 49, 197, 387.
 Nr. Sundby 92, 212, 229, 406 f.
- O**belitz, Christiane Birgitte g. Jelstrup 104.
 Oldenburg, Birgitte Sofie Obelitz, g. de Fischer 104 ff. 111 f.
 —, Johan Jakob, Toldkass. 104.
 Olesen, And., Sagfører 262.
 —, C. A., Etatsraad 197.
 —, Niels, Brænderiejer 9.
 —, —, Vollerup 257.
 —, Ole Chr., Asdal 9.
 —, Peder, Em 252.
 —, Søren, Rødhus 265.
 Olsen, Martha Marie, f. Christensdtr. 27.
 Olufsdtr., Dorete, g. Kjærulf 264.
 —, Johanne, g. Mørk 343 f.
 Olufsen, Chr., Herredsfgd. 362, 367.
 —, Clement, Hvilshøj 191.
 —, Jens, Slagelse 174.
 —, Peder, Skriver, 389.

- Olufsen, Villads, Nejst 383.
v. Orning, Johan Mangelsen,
Postmester 109.
Overgaard, Chr., Manstrup 293.
- Palnesdtr., Dorte, g. Eskesen**
135.
—, Karine, g. Sivordsen 134.
- Palnesen, Kalli, Knolde 133 ff,**
340.
—, Mogens, Knolde 133, 137,
340.
—, Niels, Vennebjerg 133.
—, —, Væbner 133, 340.
- Parsberg, Mandrup, Lensmd.**
350.
- Pedersdtr., Anne, g. Mørk 354.**
—, Anne (Kjærulf) g. Madsen
370.
—, Dorte, g. Mørk 396 f.
—, Inger (Kjærulf) 370.
—, Karen (Kjærulf) 370.
—, Maren (Kjærulf) 370.
—, —, g. Dyrskjøt og Christen-
sen 358.
—, —, g. Christensen 381.
—, —, g. Sørensen 31.
—, Mette, g. Mørch 397.
—, —, Marie, g. Mørk 404 f.
- Pedersen, Chr., Præst 358.**
—, Chr., Ridefgd. 377.
—, Clemen, Stagsted 34 f.
—, Hans (Kjærulf), Præst 371.
—, Jens, Burholt 356 f,
361.
—, —, Herredsfgd. 176.
—, —, Hjelmsted 401.
—, —, Em 251.
—, —, Lods 193.
—, —, Kraghedegaard 356.
—, —, Kølskegaard 367.
—, —, Saltum 356.
—, —, Tamstrup 367.
—, —, Tingskr. 175.
—, —, Ø. Br. 392.
—, Lars, Hallund 397,
—, —, Tingskr. 368.
—, Ø. Halne 359 ff.
—, Laurids, Kjettrup 134.
- Pedersen, Mads, Hellum 372.**
—, Mogens, Holmgaard 382.
—, Niels, Præst 29, 44.
- Pedersen, Niels, Rogelhede 341.**
—, Niels, Em 251.
—, —, Vollerup 254, 257.
—, —, Væbner 136.
—, Peder »Selgensen«, Herreds-
fgd. 370.
—, Selgen (Kjærulf) 370.
—, Svend, Ridefgd. 365.
—, Svend, Tveden 190 f.
—, Søren (Kjærulf) 371.
—, Thomas, Smed 123.
—, Vogn, Hæstrupgd. 348.
—, —, (Kjærulf) 370.
- Pentz, Jokum Fred., Aastrup**
383, 385 f.
- Pontoppidan, Onze Marie, g.**
Quist, 101.
- Poulsdtr., Anne, Priorisse 136.**
- Poulsen, Benedicte, g. Gjertner**
122, 124.
—, Jens, Mølgaard 363, 365.
—, —, Ridefgd. 368 f.
- Preen, Lorentz Curt, V. Mejlsted**
140.
- Prosch, Ludv. Henr., Læge 329.**
- Quist, Carl Magnus Chr., Schels-
minde 101.**
—, Christoffer, Købmd. 100 ff.
- Quitau, Else Katrine, g. Bech-
mann 320.**
—, Mathias, Købmd. 320.
- Quotrup, Charlotte Nicoline g.**
Bjørn 320.
- Raabjerg 26 ff.**
—, Kirkevænger i 42 f.
—, Personnavne 43 ff.
—, Stednavne 26 ff.
- Rafn, Chr. Mejling, Strandings-
komm. 328.**
- Ramløse, Haagen Hansen, Grd.**
406.
—, Vilhelmine, g. Mørch 406.

- Rasmusdr., Birgitte, g. Lauridsen 49.
- Rasmussen, A. H., Sejlstrupgd. 249 ff.
- , C., Distriktslæge 321 ff.
- , Johan Chr., Toldbetj. 1.
- , Sophus Waldemar, Strandkontroll. 1 ff.
- , Søren, Tolder 28 f, 44.
- Ribergaard, Søren, Grd., 273.
- Riemann, Jens, Amanuensis 49.
- Risbrigh, Fred. Chr., Kommandørkapt. 306 f.
- Roeslund 332, 396.
- Rosenberg, Tøger, Præst 139.
- Rosenkilde, Elísabet Dorte, g. Schibbye 124.
- Rosenkrantz, Børge, Oksholm 243.
- Rotfeld, Jens Nielsen, Bratskov 134.
- , Knud Jensen, Lønstrup 136.
- Rødslet 212.
- Røgelhede 190 f, 341, 399 f.
- Rønnebjerg. 388.
- Rønnovsholm 138 ff.
- »Røvklinkeren« 289 ff.
- Sadolin, Rotbøll, Boghdl. 114.
- Saltum 196, 339 ff.
- , Jakob Hansen, Præst 371.
- Sand, Anders, Skudehdl. 140.
- , Jens Andersen, Købmd. 140.
- Scavenius, Laurids Christensen, Hører 33.
- Schaarup, Chr., Propriet. 254.
- Schau, Paul Joachim, Mølgd. 228.
- Schibbye, Jacob Holm, Præst 124.
- Schiellerup, Peter Høiberg, Kattuntrykker 114.
- , Rasmus, Havrholm 124.
- Schønning, Niels Chr., Degn 396.
- Schiötte, Didrik, Præst 395.
- , Karen, g. Mørk 395.
- Schott, John Finlasson, Hune-
torp 265, 271.
- Schroll, Henning, Hørbereder 52 ff.
- Seefeld, Knud, Oksholm 242.
- Seehusen, Hanne Signe Cecilia, g. Friis 7.
- Sejlstrup 249 ff, 256, 262, 402.
- Selgensen, Peder, Vadumtorp . 359 ff.
- Serreslev 176, 192, 255, 399 ff, 404 ff.
- Severin, Anton, L. Thirup 76.
- Simonsdr., Dorte, g. Heilesen 334 ff.
- Simonsen, Jens, Stenvad 255.
- , Peder, Vollerup 254, 257.
- , Svend, Aagaard 332.
- Sindal 74 ff, 120 ff, 196 f, 384, 408.
- Sivertsen, Thomas, Tingskr. 134, 174.
- Skagen 33, 35, 157, 217, 293, Skallerup 133 ff, 388.
- Skeel, Otto, Hammelse 366.
- Skov, Jens, Agersted 294.
- Skovgaard, Just Nielsen, Ege-
bjerg 134.
- Skriver, Chr., Herredsskr. 176.
- , Chr. Pedersen, Brødland 363.
- , Lars, Herredsgd. 173.
- Skræder, Jens, Herredsgd. 172.
- Skyt, Peder, N. Vraa 355.
- Skæve 293, 374, 381, 404.
- Slynge, Tversted S. 33, 37.
- Sméd, Peder Christensen, Volle-
rup 254, 257.
- Smith, Christiane Frederikke, g. Quitzau 320.
- , Christiane Jensine, g. Bech-
mann 320.
- , Lars, Strandingskomm. 320.
- Snedet, Mads Jensen, Præst 32, 42.
- Sommer, Forvalter 254.
- , Mogens Abraham, Missionær 160 f.
- Sommerfeldt, Ane Rasmusdr. 403.
- Spend, Chr., Præst 390.
- , Johanne Katrine, g. Mørk 390.

- Spliid, Chr., Præst 389.
 Sporon, Fred, Amtmand 336.
 Statlænder, Johan Moritz Eilert
 v., Major 36.
 Stavad 354 f.
 —, Peder Jensen, Købmd. 354.
 —, — Poulsen, Præst 36.
 Steffensdr., Anne, g. Kjærulf
 320.
 Steffensen, Jesper, Stubdrup 191.
 Sterup 330, 362.
 Stenvad 248 ff, 253 ff.
 Stidsholt, Lars, Lods 318.
 »Store Frederik«, Tversted Rim-
 mer 147 f.
 Storgaard, Frederik, Hirtshals 10.
 Storm, Anders Madsen, Herreds-
 fgd. 177.
 Stubdrup 191.
 Studsgaard, Chr. Beverlin, Bi-
 skop 89.
 Størup, Skallerup S. 133 ff.
 Svendsdr., ?, g. Skyt 355.
 —, Ingeborg, g. Bisgaard 12.
 Svendsen, Anders, Røgelhede
 191.
 —, Chr. 355.
 —, Jens, Alstrup? 354.
 —, —, Knolde 139.
 —, —, Stavad 354
 —, —, 361.
 —, Laust, Aasendrup 355.
 —, Morten, Hune 263.
 —, Niels, Gandrup 354.
 —, Peder, Stavad 355.
 Sünkenberg, Peter Vilh., Læge
 131.
 Sæby 30 f, 105, 107 ff, 177,
 316, 334, 390, 399.
 —, Gert Sørensen, Rektor 33.
 Søltoft, Knud Pedersen, Herreds-
 fgd. 177.
 —, Mathias, Herredsfgd. 177.
 Søndergaard, Jens Christensen,
 Vollerup 254, 257.
 Sønderøkse, 55.
 Sørensdtr., Anne, g. Mørk 396.
 —, Anne, g. Olufsen 173.
 —, Gyde, g. Mørk 372.
 —, Kirsten, g. Mørk 392.
 Sørensdtr., Lisbeth, g. Thomsen
 27.
 —, Johanne, g. Jensen 357.
 —, Maren, g. Bloch 383.
 —, Mette Marie, g. Nielsen 279.
 Sørensen, Carl, Folketingsmd.
 246,
 —, Chr., Em 251.
 —, —, Tømmer, 269.
 —, —, Byfoged 370.
 —, —, Grimeshave 373.
 —, —, Torslev 173.
 —, Hans, Borgmest. 370.
 —, Jens, Hvilshøjgd., 363.
 —, —, Sindallund 173.
 —, — Chr., (Rævs kjær) 228.
 —, Josef Albrecht, Præst 291.
 —, Morten, Aalbæk 31.
 —, Niels, N. Brogaard 264.
 —, — Chr., Lendum 278 ff.
 —, Peder, Em 251,
 —, Steffen, (Kusk) 293.
 —, Ove, Herredsfgd. 172.
 Teisen, Anne Dorthea, g. Schau
 228.
 —, Mathias, Løjtnant 228.
 Terkelsen, Peder, Knolde 133.
 Thomasdr., Kirsten, g. Tykskov
 403.
 Thomsen, Skipper 23 f.
 —, David, Skoleholder 253 f.
 —, Peder, Albæk 293.
 Thrane, Jakob, Ulstedbo 76, 82.
 —, Jens Pedersen, Degn 82, 85.
 Thuesmark, Jens, Em 251.
 Thunmann, Kunstmaler 39.
 Thøgersen, Rasmus, Fyrbetj.
 273.
 Tidemandsholm 197, 390 f.
 Toft, Jens Pedersen, V. Torup
 178.
 Tolne, 44, 173, 384.
 Tolstrup, 174 f, 331 ff, 341, 343.
 Torsen, Chr., Saltum 356.
 —, Jesper, Hørbylund 348.
 Tornby 3, 5 f, 222.
 Torndal, Niels Christensen,
 Skipper 12.

- Torslev 118, 388.
 —, (Han H.) 237 ff.
 Traan, Niels, Skriver 43.
 Trøgdrup 191.
 Tversted 5, 124, 146 ff, 174.
 Tydell, Kristiane Margr., g.
 Hviid, og v. Orning 109.
 Tygesen, Laurids, Hune 264.
 —, Nis, Jerslev 191.
 —, Søren, Hune 264.
 Tykskov, Dorte, g. Mørk 403.
 —, Niels, Kalum 403.
 Tylstrup 368 f.
 Tøgersen, Jens, Kalum 352, 376,
 399 f.
 —, Niels, Hellow 372 394.
 Tøxen, Mathias, Herredsfgd. 177.
- Uggerby** 6, 16, 231.
 Uglå, Anders Andersen, Præst
 356.
 —, Johanne, g. Pedersen 356.
 Ulsted 357 f, 398 (-bo) 75 ff.
 Understed 108, 348, 389, 392.
 Uttermøhlen, Poul, Landvæsens-
 komm. 249 ff.
 Uttrup N. 98, 214.
- Vaarbjerg** 212.
 Vadum 212, 358 ff, (-torp) 369.
 —, Claus, Præst 83 ff.
 Wadsted, T. A., Herredsfgd. 59.
 Vang, Sulsted S. 210.
 Vange, Torslev S. 388.
 Vanggaard, Jens Sørensen, Stats-
 revisor 408.
 Wanscheid, Koeth v., Obervagtm.
 399.
 Vaupell, Løjtnant 262.
 Weile, Anne, g. Jensen 354.
 —, Jens, Præst 358.
 —, Jørgen Jensen, Præst 354.
 Vestbjerg 214.
 Vesterby, (Øland) 239.
 V. Brønderslev, se Brønderslev.
 Vestergaard, Gunderup 343 ff.
 374 ff.
- Westergaard, Anders, Brovst
 54, 58.
 V. Glindvad, Ørum S. 331.
 V. Hassing 139, 212, 354, 369.
 V. Hebelstrup, Hallund S. 356,
 358.
 V. Hjermelev 262, 271, 342,
 348.
 Vestermark, Hørmested S. 292.
 V. Mellerup, Jerslev S. 351 ff.
 375 ff.
 Vestrupgaard, Saltum S. 120,
 122, 125.
 Wejby, Niels, Fjerritslev 59, 69.
 Wibroe, Birthe, g. Winde 273.
 Wiffert, Mette, g. Tordsen 348.
 Villadsdr., Lisbet, g. Mørk 387 f.
 Villadsen, Jens, Stenvad 255.
 Villerup 197, 249.
 Villumsdr., Else, g. Nielsen 373.
 Villumsen, Jacob, Ulstedbo 77 ff.
 Vilster, E. H. C. General, 210 f.
 Vilsbækminde 53 ff.
 Winde, Chr., Degn 274.
 Winde, Hans, Præst 273.
 —, Jens, Degn 274.
 —, Lauritz, Købmd. 273.
 Winding, Amalie Frederikke, g.
 Kall 329.
 —, Ditlev, Toldbetj. 329.
 —, Knud, Læsø 326.
 —, Søren Ditlev Emil, Købmd.
 323.
 Wisch, Henrik v. d., Vrejlev Kl.
 353.
 Vognsdr., Johanne, g. Mørk
 348 ff, 358 f.
 Vognsen, Jesper, Hæstrupgd.
 348 f, 359, 361.
 —, Mette Mortensdr., g. Griis
 343.
 —, Morten, Ellinggd.
 136.
 —, ThorThomsen, Vidstrup 136.
 Volkersen, J. H., Kirurg 332.
 Vollerup 253 ff, 256 ff.
 Volstrup 108, 356, 393.
 —, Hørmested S. 383.
 Vordingborg, Karen Jakobsdr.,
 g. Blæsbjerg 140.

- Vraa 175, 194, 197, 249, 254,
289 ff, 355, 381, 404.
- Wrang, Forvalter 91.
- Vrejlev Kloster 135 f, 197, 249 f.
353, 375 f, 389.
- Vrensted 192, 267, f, 378.
- , Peder Andersen, Skudehdl.
12.
- Wulff, Palle Valdemar, Præst
118.
- Zimlich, Adam, Skriver 60.
- Ægidiussen, Peder, Præst 139.
- Økloster (Oksholm) 133 f, 239 ff.
- Øland 239 ff, 246 ff, 292.
- Ørum 190 f, 330 ff, 356 ff, 397,
399.
- , Erik Frederik, Toldkontrol-
lør 329.
- Ø. Brønderslev 190 ff, 196, 356f,
358, 365, 381, 392.
- Østerby, Læsø 322 ff.
- Ø. Dammen, Vrejlev S. 391.
- Østergaard, Jens, Em 251.
- Østergaard, Jesper Chr., Kan-
celliraad 120.
- , Marie (Mariane) Anna Je-
spersdtr., g. Gjertner 76,
120, 122.
- Ø. Gerndrup 285, 357, 369.
- Ø. Halne 360, 368.
- Ø. Hassing 212, 354, 372.
- Ø. Hjerмесlev 294.
- Ø. Svenstrup 246.

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt“.

¹/₄ 1945—³¹/₃ 1946.

<i>Overskud fra forrige Aar</i>	Kr. 1372,54	
C. Klitgaards Tilskud til Præstehist. -	2800,00	
		Kr. 4172,54
<i>Tilskud fra Staten</i>	Kr. 150,00	
— - Hjørring Amt	400,00	
— - Kommuner ¹⁾	575,00	
— - Institutioner ²⁾	345,00	
— - »Vends. Tidende«	100,00	
		Kr. 1570,00
<i>Medlemsbidrag:</i>		
1469 Medlemmer à Kr. 4,00	Kr. 5876,00	
65 Subskribenter à Kr. 2,00	130,00	
45 Repræsentanter à Kr. 0,00	0,00	
16 Kommuner		Kr. 6006,00
23 Restanter til næste Aar		
1618 ialt		Kr. 416,90
<i>Bogsalg</i>		Kr. 3,05
<i>Renter: Giro- og Bank</i>		-
<i>Indgaaede Restancer for 1944-45</i> Kr. 42,00		
÷ uerholdige - 10,50		
		Kr. 31,50
<i>Refunderet Porto</i>		- 43,95
		Kr. 12.243,94

<i>Aarbogen 1945:</i>	
Trykning og Hæftning	Kr. 3596,75
<i>Vendssysselske Præstefamilier I.</i> -	3655,25
Kopi af Udskiftningskort	10,00
Forfatterhonorar	788,00
	Kr. 8050,00
<i>Administration:</i>	
Bekendtg., Befordr., Porto, Tefefon	Kr. 610,12
Tryksager m. v.	120,50
Honorarer	750,00
	Kr. 1480,62
<i>Bogkøb</i>	- 49,30
<i>Andre Udgifter:</i>	
Kontingent til Dansk hist. Fællesforening, Mindesten m. v.	Kr. 435,40
<i>Ekspedition:</i>	- 150,00
<i>Overskud:</i>	- 2078,62

Kr. 12.243,94

Foranstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Bilag og Regnskabsbogen. Intet fundet at bemærke.

Hjørring, den 25. Maj 1946. J. K. Løth, (sign.) Johs. E. Rasmussen. (sign.)

1) Brønderslev Kr. 25, Frederikshavn 25, Hjørring 100, Skagen 25, Aasted-Skærum 40, Bindeslev 10, Bjergby-Mygdal 10, Børglum-Furreby 25, Elling 5, Hørmested 25, Ingstrup-V. Hjermitzlev-Alstrup 10, Jerslev 10, Jetsmark 20, Raabjerg 20, Saltum-Hune 10, Sindal 15, Skæve 20, St. Hans-St. Olai 15, Taars 10, Torslev 25, Tversted-Uggerby 20, Vedsted 20, Vejby-Sejlstrop 10, Volstrup 20, Vraa-Em 25, Vrensted-Thise 10, Ø. Brønderslev-Hallund 10, Skallerup-Vennebjerg 15.

2) Andelsbanken Kr. 25, Brovst Sparekasse 10, Dronninglund Sp. 25, Frederikshavn Sp. 20, Handels- og Landbrugsbanken 20, Hjørring Diskontobank 100, Hjørring Sp. 50, Jelstrup-Lyngby Sp. 20, Løkken Sp. 25, Skagen Sp. 20, Vraa Sp. 20.